

МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ
ПЕНІТЕНЦІАРНА АКАДЕМІЯ УКРАЇНИ
РАДА МОЛОДИХ ВЧЕНИХ ПРИ ЧЕРНІГІВСЬКІЙ ОДА
ЧЕРКАСЬКИЙ ІНСТИТУТ ПОЖЕЖНОЇ БЕЗПЕКИ
ІМЕНІ ГЕРОЇВ ЧОРНОБИЛЯ НУЦЗ УКРАЇНИ
КАФЕДРА КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ТА СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВОГО ІНСТИТУТУ № 2
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧА СИСТЕМА УКРАЇНИ ТА ЇЇ РОЛЬ У РОЗБУДОВІ ПРАВОВОЇ І СОЦІАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ

Матеріали
ХІІ Всеукраїнської заочної науково-практичної конференції

(м. Чернігів, 01 грудня 2023 року)

Чернігів 2023

УДК 343.82:342.1] (477)

К82

*Рекомендовано до друку вченою радою Пенітенціарної академії
України (протокол № 14 від 22 грудня 2023 р.).*

Головний редактор:

Пузирний В. Ф., доктор юридичних наук, професор.

Редакційна колегія:

Аніщенко В. О., доктор педагогічних наук, професор;

Гончаренко О. Г., доктор економічних наук, професор;

Данильченко Т. В., доктор психологічних наук, професор;

Ніцимна С. О., доктор юридичних наук, професор;

Татієв С. Р., доктор юридичних наук, доцент, заслужений юрист
України.

Кримінально-виконавча система України та її роль у розбудові
К82 правової і соціальної держави : матеріали XII Всеукраїнської заочної
науково-практичної конференції (м. Чернігів, 01 грудня 2023 р.) /
голов. ред. В. Ф. Пузирний ; Пенітенціарна академія України. Черні-
гів : ПАУ, 2023. 288 с.

До збірника матеріалів XII Всеукраїнської заочної науково-
практичної конференції увійшли тези доповідей студентів, курсантів, мо-
лодих учених, науково-педагогічних працівників, представників різних
громадських та державних інституцій, які присвячені проблемам реформу-
вання кримінально-виконавчої системи України, актуальним питанням
конституційного, цивільного, трудового, адміністративного, кримінально-
го, кримінального процесуального, кримінально-виконавчого та інших га-
лузей права, криминології, криміналістики, а також психолого-
педагогічним аспектам підготовки фахівців.

Для наукових, науково-педагогічних працівників, практиків, здобу-
вачів вищої освіти.

УДК 343.82:342.1] (477)

*За зміст публікацій і достовірність результатів досліджень
відповідальність несуть автори.*

© Пенітенціарна академія
України, 2023

ЗМІСТ

Азізов Борис Рустамович ВПЛИВ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ПРОФЕСІЙНУ ПІДГОТОВКУ ПЕНІТЕНЦІАРНОГО ПЕРСОНАЛУ	8
Андрущенко Тетяна Сергіївна, Коваленко Катерина Євгенівна ОСОБЛИВОСТІ НОТАРІАЛЬНОГО ПОСВІДЧЕННЯ ШЛЮБНОГО ДОГОВОРУ	11
Аніщенко Вікторія Олександрівна КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ПРАВООХОРОНЦІВ ЯК КЛЮЧОВА КАТЕГОРІЯ ТА ДОМІНАНТНИЙ ІНСТРУМЕНТ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	14
Батрак Крістіна Олександрівна УДОСКОНАЛЕННЯ ПУБЛІЧНОГО КОНТРОЛЮ В КОНТЕКСТІ ПАРАДИГМИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ	17
Баулін Олег Вячеславович АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ОСІБ, ЯКІ УВ'ЯЗНЕНІ ДО СЛІДЧОГО ІЗОЛЯТОРА АБО ЗАСУДЖЕНІ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ	19
Бєбко Віктор Олегович ВИКОРИСТАННЯ МОБІЛЬНИХ ПРИСТРОЇВ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ	23
Биконя Оксана Павлівна, Дубовець Єлизавета Володимирівна ЛІНГВІСТИЧНІ ЗАСОБИ ПЕРЛОКУТИВНОГО ЕФЕКТУ	29
Білик Владислав Миколайович ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЙНИМ ВІЯВАМ У СИСТЕМІ ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ	32
Білик Марина Миколаївна ПСИХОЛОГІЧНА ПІДГОТОВКА ПЕНІТЕНЦІАРНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДЛЯ РОБОТИ В МІСЦЯХ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ В УМОВАХ ЕМОЦІЙНОГО НАПРУЖЕННЯ	35
Болдирева Вікторія Михайлівна РОЛЬ ТА ЗНАЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНОЇ ОХОРОНИ, ОРГАНІВ І УСТАНОВ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ ТА СЛІДЧИХ ІЗОЛЯТОРІВ ДЕРЖАВНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ, ГОЛОВНОГО УПРАВЛІННЯ РОЗВІДКИ МІНІСТЕРСТВА ОБОРОНИ УКРАЇНИ В ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ	40
Візовський Віталій Леонідович, Дудка Наталія Олександрівна ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ВОЛОНТЕРСТВА В ПРОБАЦІІ	44
Волошин Олексій Гнатович ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КІНОЛОГІЧНОЮ СЛУЖБОЮ ПОЛІЦЕЙСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	49
Голець Віталій Віталійович СОЦІОЛОГІЧНІ МЕТОДИ КРИМІНОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ	55
Головацька Софія Валеріївна, Самофалов Олександр Леонідович ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ	59
Гончаренко Олексій Олександрович, Царьова Єлизавета В'ячеславівна ДОВІРЧА ВЛАСНІСТЬ ЯК СПОСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ	62
Гридковець Богданна Степанівна ВПЛИВ ВІЙНИ НА ПСИХОЛОГІЧНИЙ СТАН ДІТЕЙ ТА ЇХ БАТЬКІВ	66

Губаренко Катерина Олегівна ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНОГО НАГЛЯДУ ЗА ОСОБАМИ, ЗВІЛЬНЕНИМИ З МІСЦЬ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ	70
Донець Анастасія Андріївна АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ	74
Жадан Артем Віталійович КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНЕ НАСИЛЬСТВО, ВЧИНЕНЕ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ	76
Жулковський Вадим Вікторович ПРОФІЛАКТИКА ТА ПОДОЛАННЯ СИНДРОМУ ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ В ПЕРСОНАЛУ ДЕРЖАВНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ	80
Запрудська Софія Сергіївна, Томков Никита Олегович ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ РОЗБУДОВИ СОЦІАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ В УКРАЇНІ	84
Квятковський Андрій Романович, Самофалов Леонід Прохорович ДИСЦИПЛІНАРНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОГО АНТИКОРУПЦІЙНОГО БЮРО УКРАЇНИ	87
Кіряхно Дмитро Дмитрович, Доній Наталія Євгенівна ПОГЛЯДИ ІСРЕМІЇ БЕНТАМА НА ДЕРЖАВУ І ПРАВО	92
Коваленко Катерина Євгенівна, Злико Станіслав Володимирович МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ МІСЦЕВОЇ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ	96
Ковальчук Алла Юрійівна ТРАНСГРЕСИВНИЙ ПІДХІД У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ СПІВРОБІТНИКІВ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ	101
Ковальчук Наталія Павлівна ПРОФЕСІЙНА САМОРЕАЛІЗАЦІЯ ЯК ЧИННИК ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ОСОБИСТОСТІ	105
Корінь Іван Олексійович, Мірошніченко Оксана Миколаївна ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОСОБИСТІСНОЇ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ	109
Красновський Роман Олександрович ОСНОВИ В'ЯЗНИЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ	112
Кузнєцов Олександр Олексійович АКТУАЛЬНІ НАПРЯМКИ ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ТАБЛИЦЬ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПЕРСОНАЛУ ДКВС УКРАЇНИ	117
Лазаренко Алла Миколаївна МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ЯК ОСНОВА ДІЯЛЬНОСТІ ПРОБАЦІЇ В ОКРЕМИХ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ	120
Ларченко Марина Олександрівна ПАРАДОКСИ ЦИФРОВІЗАЦІЇ У ПРОФЕСІЙНІЙ ГОТОВНОСТІ ПЕНІТЕНЦІАРНОГО ПЕРСОНАЛУ	123
Леоненко Дар'я Сергіївна АНАЛІЗ ВПЛИВУ ПСИХОЛОГІЧНИХ ФАКТОРІВ НА КАР'ЄРНУ МОТИВАЦІЮ	127
Лівик Марія Сергіївна ОСОБЛИВОСТІ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ У СУЧАСНИХ УМОВАХ	130

Луцюк Дар'я Павлівна ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ПОНЯТТЯ «КОЛАБОРАЦІОНІЗМ»	132
Льоренс Денис Вікторович, Тимощук Олександр Іванович РЕСОЦІАЛІЗАЦІЯ ЗАСУДЖЕНИХ: ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН	135
Любич Олександр Анатолійович АРМІЙСЬКІ АРЕШТАНТСЬКІ РОТИ ЯК ВИД АЛЬТЕРНАТИВНОГО ПОКАРАННЯ В ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ ст.	140
Мажников Ігор Сергійович ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ УСТАНОВ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ В УМОВАХ ВВЕДЕННЯ РЕЖИМУ ОСОБЛИВИХ УМОВ	144
Макогончук Ірина Володимирівна, Ковальська Поліна Григорівна ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ОКРЕМИХ АСПЕКТІВ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ПОВОДЖЕННЯ Й ТРИМАННЯ ЗАСУДЖЕНИХ	148
Максименко Микола Іванович СУДОВИЙ ЕКСПЕРТ ЯК СУБ'ЄКТ ПРОТИДІЇ СЕКСУАЛЬНОМУ НАСИЛЬСТВУ НАД ДІТЬМИ	153
Маліноківська Оксана Володимирівна, Кеменяш Антон Антонович ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ ОКРЕМИХ ПРИМУСОВИХ ЗАХОДІВ ВИХОВНОГО ХАРАКТЕРУ	156
Марущак Олександр Анатолійович ПОНЯТТЯ «ПОДАТКОВЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ», «ТРИВАЮЧЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ» ТА ПРИЧИНИ ЇХ ВИНИКНЕННЯ	161
Маслова Людмила Анатоліївна, Кисельов Дмитро Валентинович АНТИКОРУПЦІЙНА ОСВІТА ЯК ПРЕВЕНТИВНИЙ ЧИННИК ВИХОВАННЯ НУЛЬОВОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ ДО КОРУПЦІЇ	164
Микитенко Тетяна Віталіївна ЗАПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙ У ДІЯЛЬНОСТІ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ	167
Мірошніченко Оксана Миколаївна, Сікун Антон Миколайович БАЗОВІ СТРАТЕГІЇ АДАПТАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ У ВІТЧИЗНЯНИХ ТА МІЖНАРОДНИХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ	169
Мяченко Олена Олександрівна ПРОЯВИ ПРОФЕСІЙНОЇ ДЕФОРМАЦІЇ У ПЕРСОНАЛУ ДЕРЖАВНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ	174
Непевний Василь Олександрович КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ПРАВА ЛЮДИНИ НА СВОБОДУ СВІТОГЛЯДУ ТА ВІРОСПОВІДАННЯ В УКРАЇНІ	178
Падалка Владислав Олександрович ПРОБАЦІЙНИЙ НАГЛЯД ЯК НОВИЙ ВИД ПОКАРАННЯ В УКРАЇНІ	182
Піднебесна Оксана Георгіївна, Самофалов Олександр Леонідович ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СТАРОСТИ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ	186
Пономарьова Альона Анатоліївна ПРАВО ДИТИНИ, ЯКА ПОСТРАЖДАЛА ВІД ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА, НА БЕЗОПЛАТНУ ПРАВНИЧУ ДОПОМОГУ В ЦЕНТРАХ З НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВНИЧОЇ ДОПОМОГИ	189
Попружена Алла Василівна, Запрудська Софія Сергіївна В'ЯЗНИЦЯ ЯК «МІСЦЕ ПАМ'ЯТІ»: ДОСВІД ПОЛЬЩІ	193

Примак Юлія Володимирівна ПСИХОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ ПЕНІТЕНЦІАРНОГО ВИПРАВЛЕННЯ ТА РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ ЗАСУДЖЕНИХ	197
Приходько Юрій Павлович, Брицький Михайло Андрійович РОЛЬ КРИМІНАЛІСТИКИ ЯК ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ В РОЗБУДОВІ ПРАВОВОЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ	200
Приходько Юрій Павлович, Будимка Оксана Василівна ЗАВДАННЯ КРИМІНАЛІСТИКИ ЩОДО РОЗБУДОВИ СОЦІАЛЬНОЇ ТА ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ	204
Прищепюк Артем Миколайович, Доній Наталія Євгенівна ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ УКРАЇНИ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ	206
Прияникова Тетяна Сергіївна ПОЛІТИКО-ПРАВОВЕ БАЧЕННЯ СОКРАТОМ УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВОЮ	209
Пузирна Наталія Станіславівна, Титенок Карина Тарасівна НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ВИЩОГО АНТИКОРУПЦІЙНОГО СУДУ В УКРАЇНІ	211
Пузирна Наталія Станіславівна, Яценко Ілона Володимирівна ВЗАЄМОДІЯ АНТИКОРУПЦІЙНИХ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ З ІНШИМИ СУБ'ЄКТАМИ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ ТА ДОНОРАМИ	215
Сириця Кирило Станіславович, Батраченко Тетяна Сергіївна ПОБУДОВА КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ У КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ	219
Сікун Антон Миколайович, Сокол Мирослава Василівна МОБІНГ У ТРУДОВОМУ КОЛЕКТИВІ ТА СПОСОБИ ЙОГО ПОДОЛАННЯ.....	223
Сіренко Крістіна Юрївна РОЛЬ ПРОБАЦІЇ В ГУМАНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ	228
Скрипник Назар Вікторович, Чебоненко Станіслав Олегович КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД У ПЛАНУВАННІ РОБОТИ НАЧАЛЬНИКА ВІДДІЛЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ ТА ПСИХОЛОГА УСТАНОВИ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ	230
Соседка Софія Володимирівна РОЛЬ ЮРИДИЧНИХ КЛІНІК У НАДАННІ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВНИЧОЇ ДОПОМОГИ.....	236
Страх Владислав Володимирович ТРУДОВЕ ЗАКОНОДАВСТВО В УМОВАХ ВОЄННИХ КОНФЛІКТІВ: ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА ЗАХИСТУ ПРАЦІВНИКІВ У ЗОНІ КОНФЛІКТУ	239
Томков Никита Олегович ПРАВО ЗАСУДЖЕНИХ НА ОСОБИСТУ БЕЗПЕКУ ЯК ПРИРОДНЕ ПРАВО ЛЮДИНИ	241
Ухабова Вікторія Миколаївна ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ АДВОКАТІВ У НАДАННІ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВНИЧОЇ ДОПОМОГИ.....	244

Фурів Олександра Михайлівна ФОРМУВАННЯ ТА РОЛЬ ВИЩОГО АНТИКОРУПЦІЙНОГО СУДУ В КОНТЕКСТІ ПОДОЛАННЯ КОРУПЦІЇ	248
Чубань Вікторія Сергіївна ФІНАНСУВАННЯ І ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ.....	251
Шамишуря Дмитро Миколайович, Мірошниченко Оксана Миколаївна ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНА ОСНОВА ВИВЧЕННЯ МОТИВАЦІЙНОЇ СПРЯМОВАНOSTІ ОСОБИСТОСТІ	254
Шипілов Олександр Вікторович ОСНОВНІ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ ПОВОДЖЕННЯ ІЗ ЗАСУДЖЕНИМИ, ЯКІ МОЖУТЬ БУТИ ОДНИМИ З ПРАВОВИХ ОРІЄНТИРІВ РЕФОРМУВАННЯ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ У ХХІ СТ.	257
Шкода Дарина Юріївна ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ	261
Шнайдер Катерина Богданівна ЗНАЧЕННЯ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ.....	263
Шумейко Зінаїда Євгенівна, Арендар Дмитро Іванович ІННОВАЦІЙНІ МОДЕЛІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПЕНІТЕНЦІАРНОГО ПЕРСОНАЛУ	267
Щербина Наталія Олексіївна ІНТЕРАКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СИСТЕМИ.....	271
Юрченко Єлизавета Володимирівна, Доній Наталія Євгенівна ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОЇ ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ В УКРАЇНІ	274
Bondarenko Vladyslav MEANING OF CRIMINAL EXECUTIVE CHARACTERISTICS OF CONVICTED INDIVIDUALS	278
Hulai Iryna CRIMINAL OFFENSES IN UKRAINE	281
Riabchun Anastasia SCANDINAVIAN CRIMINAL AND EXECUTIVE SYSTEM (LEGAL FAMILY)	284

Азізов Борис Рустамович,
старший викладач Військової академії (м. Одеса)

ВПЛИВ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ПРОФЕСІЙНУ ПІДГОТОВКУ ПЕНІТЕНЦІАРНОГО ПЕРСОНАЛУ

У сучасному світі зростає важливість професійної підготовки пенітенціарного персоналу, який зобов'язаний вирішувати складні завдання у сфері управління установами виконання покарань та забезпечення громадської безпеки. Зазначені завдання вимагають від спеціалістів систематичного підвищення кваліфікації та адаптації до новітніх викликів. Інтерактивні технології, зокрема віртуальні тренажери, симуляційні платформи та мобільні додатки, можуть відігравати ключову роль у вдосконаленні процесу професійної підготовки пенітенціарного персоналу.

Значення інтерактивних технологій у підготовці пенітенціарного персоналу. Інтерактивні системи навчання: використання електронних навчальних платформ, відеоуроків, інтерактивних сценаріїв може полегшити навчання пенітенціарного персоналу. Це дозволяє навчати та тестувати їхні знання у зручній і ефективній спосіб.

Онлайн-тренінги: інтерактивні онлайн-тренінги дозволяють персоналу отримувати необхідні навички та знання безпосередньо на робочому місці чи у зручному для них місці. Це особливо важливо для оновлення та підтримки знань у змінних умовах пенітенціарного середовища.

Електронні системи моніторингу та керування: використання електронних систем для моніторингу та керування може полегшити ведення обліку даних, планування та координацію роботи персоналу, а також покращити ефективність використання ресурсів.

Гейміфікація: застосування елементів гейміфікації в тренінгах може зробити навчання більш привабливим та заохочувати активну участь персоналу. Використання конкурсів, нагород і віртуальних досягнень може стимулювати зацікавленість та мотивацію для вивчення матеріалу.

Електронна журналістика та документація: використання електронних систем для ведення журналістики та документації

дозволяє зберігати та швидко отримувати необхідну інформацію, сприяючи ефективному управлінню та спільній роботі [1].

Результати наукових досліджень. Індивідуальні різниці: дослідження підтверджують, що індивіди різні за швидкістю та способами засвоєння матеріалу. Це може бути пов'язано з особистісними рисами, рівнем попередніх знань, стилем навчання та іншими факторами.

Активне навчання: деякі дослідження підтримують ефективність активного навчання, де студенти беруть активну участь у процесі, зокрема обговорення, вирішення завдань та застосування отриманих знань.

Контекстуалізація матеріалу: динаміка засвоєння матеріалу також залежить від того, наскільки матеріал контекстуалізований та пов'язаний з реальними ситуаціями. Приклади та застосування матеріалу можуть поліпшити його розуміння та запам'ятовування.

Ефективність технологій: використання технологій у навчанні може поліпшити динаміку засвоєння матеріалу. Інтерактивні електронні ресурси, відеоуроки, онлайн-платформи та інші технології можуть зробити процес навчання більш захопливим і ефективним.

Важливість залучення: заохочення студентів до участі в уроках та дискусіях може позитивно впливати на динаміку їхнього засвоєння матеріалу. Активна взаємодія та залучення до навчального процесу сприяє кращому розумінню та запам'ятовуванню інформації.

Враховання індивідуальних стилів навчання: дослідження також вказують на важливість урахування індивідуальних стилів навчання під час планування та проведення уроків. Різні люди найефективніше вивчають матеріал різними способами, і адаптація під ці стилі може поліпшити результати [2].

Підвищення рівня безпеки: інтерактивні симуляційні тренажери сприяють реалістичному відтворенню ситуацій, що можуть виникнути у пенітенціарних установах. Це дозволяє персоналу підготуватися до критичних ситуацій та забезпечити ефективні дії для збереження безпеки [3].

Виклики та шляхи подолання. Технічні обмеження: одним із викликів впровадження інтерактивних технологій є технічні обмеження, зокрема доступність високошвидкісного інтернету

та спеціалізованого обладнання. Розвиток інфраструктури та забезпечення необхідного обладнання є ключовими аспектами вирішення цього питання [4]. Психологічні аспекти: певна частина персоналу може відчувати страх або несигурність перед нововведеннями, важливо провести додаткові психологічні тренінги та створити позитивний настрій щодо використання інтерактивних технологій [5].

Висновки та рекомендації. Інтерактивні технології являють собою потужний інструмент для підвищення ефективності професійної підготовки пенітенціарного персоналу. Здійснені дослідження свідчать про позитивний вплив цих технологій на динаміку засвоєння матеріалу та рівень безпеки в установах виконання покарань. З урахуванням технічних та психологічних аспектів важливо продовжувати розвиток і впровадження інтерактивних технологій у систему професійної підготовки пенітенціарного персоналу. Це сприятиме не лише підвищенню якості навчання, але й підготовці кваліфікованих фахівців, готових ефективно вирішувати завдання, пов'язані з управлінням пенітенціарними установами та забезпеченням громадської безпеки.

Список використаних джерел

1. Безносюк О. Інновації в підготовці слухачів вищих навчальних закладів Державної пенітенціарної служби України. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. Серія: Педагогіка. 2017. Вип. 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadped_2017_2_4.
2. Дармограй П. В. Формування професійної компетентності майбутніх офіцерів Державної пенітенціарної служби України у процесі фахової підготовки : автореф. ... дис. канд. пед. наук: 13.00.04 / Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія. Хмельницький, 2017. 20 с.
3. Кузнєцов О. О. Структура та зміст інформатичної компетентності фахівця пенітенціарної системи. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*. Серія: Педагогічні науки. 2017. Вип. 144. С. 67–72.
4. Косенко О. В. Впровадження інноваційних технологій в навчальний процес-один із факторів досягнення нового рівня конкурентоспроможності майбутніх спеціалістів. URL: http://oipopp.ed-sp.net/public/pg_magazine/pdf/pv_4_2016.pdf#page=14.
5. Конопацька О. М., Можарівський М. Р. Формування соціально-психологічної готовності працівників Державної пенітенціарної служби України до професійної діяльності. *Науковий вісник Інституту кримінально-виконавчої служби*. 2014. № 1. С. 125–129.

Андрущенко Тетяна Сергіївна,
кандидат юридичних наук, доцент кафедри адміністративного,
цивільного та господарського права і процесу
Пенітенціарної академії України;

Коваленко Катерина Євгенівна,
слухачка 5-го курсу Пенітенціарної академії України

ОСОБЛИВОСТІ НОТАРІАЛЬНОГО ПОСВІДЧЕННЯ ШЛЮБНОГО ДОГОВОРУ

Сьогодні, у зв'язку з трансформацією та переходом на новий рівень соціально-економічних правовідносин, гостро постає питання щодо впровадження договірних механізмів врегулювання майнових відносин подружжя, в ролі якого виступає інститут шлюбного договору, який існує в Україні ще з 1992 року, але великих обертів так і не набрав.

Зауважимо, що в Сімейному кодексі нині немає чіткого визначення такого поняття, як шлюбний договір. Відповідно, І. Жилінкова визначає шлюбний договір як згоду наречених або подружжя щодо встановлення майнових прав та обов'язків, пов'язаних з укладанням шлюбу, його існуванням та припиненням [3, с. 15]. Відсутність нормативного закріплення ускладнює процес розуміння систематики такого договору, що своєю чергою дає підстави визначати його як цивільно-правовий. Тому пропонується доповнити ст. 92 Сімейного кодексу визначенням шлюбного договору, під яким розуміється договір, що укладається нареченими або подружжям та регулює майнові або немайнові відносини між ними на період шлюбу, або у випадку розірвання шлюбу [1].

В юридичній науці питанню стосовно особливостей укладення та нотаріального посвідчення шлюбного договору приділяється велика увага як з боку вітчизняних, так і з боку зарубіжних учених та правознавців. Зокрема, праці В. І. Борисова, О. В. Розгон, Г. П. Циверенка, О. А. Явора та І. В. Жилінкової дають вагоме підґрунтя для розуміння особливостей укладення та нотаріального посвідчення таких договорів.

Для того, щоб враховувати інтереси кожної особи, існує укладення, зміна або розірвання шлюбних договорів, і нотаріус при цьому відіграє дуже важливу роль, адже шлюбний договір повинен бути нотаріально посвідчений. Як зазначає

Є. О. Харитонов, нотаріальне посвідчення правочину – це його зміст, час і місце здійснення, наміри суб'єктів правочину, його відповідність закону та інші окремі обставини, перевірені та офіційно зафіксовані нотаріусом, а тому розглядаються як встановлені та офіційні [2, с. 326].

Перейдемо до детального розгляду суб'єктного складу шлюбного договору. Своєю чергою вказаними суб'єктами можуть бути особи, які подають заяву про реєстрацію шлюбу, і ті особи, які вже перебувають у шлюбних відносинах. Якщо ж говорити про осіб, які тільки подають заяву про реєстрацію шлюбу, то шлюбний договір вступить у дію з моменту реєстрації шлюбу. А якщо йдеться про осіб, які вже перебувають у шлюбі, то шлюбний договір вступить у дію з моменту нотаріального посвідчення.

Здійснювати посвідчення шлюбного договору відповідно до чинного законодавства України можуть як державні нотаріуси і нотаріальні контори, так і приватні нотаріуси. Сімейний кодекс чітко встановлює норму щодо того, що шлюбний договір має бути посвідчений нотаріально, проте у вказаному нормативно-правовому акті, відсутня норма щодо наслідку недотримання вимог нотаріального посвідчення. Також, у будь-якому випадку, для шлюбного договору наявна обов'язкова умова – письмова форма. У разі укладення шлюбного договору з порушенням вимог чинного законодавства, а саме – вимоги щодо письмової форми та нотаріального посвідчення договір буде визнано недійсним [1]. У процесі нотаріального посвідчення шлюбного договору нотаріус зобов'язаний роз'яснити сторонам права та обов'язки, які виникнуть після укладення вказаного договору, а також порядок внесення певних змін за необхідності. Певні зміни до шлюбного договору можуть бути внесені шляхом:

- виключення окремих умов договору;
- внесення або доповнення новими умовами;
- коригуванням уже наявних положень.

Також варто додати, що у процесі нотаріального посвідчення шлюбного договору нотаріус має упевнитись у тому, чи розуміють сторони наслідки своїх дій та чи усвідомлюють їх значення.

Шлюбний договір має укладатися у трьох примірниках, один з яких залишається у справах державної нотаріальної контори чи приватного нотаріуса, а інші, що мають силу оригіналу,

видаються сторонам [4]. Усі примірники підписуються учасниками правочину [5, с. 53].

Характеризуючи строк дії шлюбного договору, зазначимо, що останній укладається здебільшого на невизначений термін, а не на строк існування шлюбу між подружжям, тому іноді виникає потреба внести ті чи інші зміни до шлюбного договору.

Враховуючи те, що цей вид договору є відносно новим правочинном у сфері надання нотаріальних послуг та має низку невизначених питань. Це своєю чергою зумовлює наявність певних проблем щодо його нотаріального посвідчення. Так, вагомою проблемою є відсутність досконалої форми шлюбного договору та недостатня обізнаність нотаріусів у сфері укладання таких типів договорів.

Таким чином, шлюбний договір виступає особливим засобом врегулювання майнових відносин між подружжям або майнових відносин, які можуть виникнути в майбутньому, способом захисту майнових прав подружжя, а також засобом регулювання майнових обов'язків. Однак відсутність чіткого визначення і нормативного закріплення ускладнює процес його укладення та розуміння систематики. Однією з проблем є те, що на законодавчому рівні не передбачено чіткий перелік документів, які потрібно подавати нотаріусу під час укладення шлюбного договору, а також відсутність єдиної досконалої форми шлюбного договору. Інститут шлюбного договору потребує вдосконалення, а тому внесення до законодавства необхідних та обґрунтованих змін сприятиме більш ефективній реалізації суб'єктами відповідних відносин права укладання шлюбного договору.

Список використаних джерел

1. Сімейний кодекс України : Закон України від 10.01.2002 р. № 2947-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 21–22. Ст. 135.
2. Єніна Л. В. До питання про нотаріальне посвідчення шлюбного договору. Харків, 2018. 326 с.
3. Жилінкова І. Концепція шлюбного договору за Сімейним кодексом України. *Вісник академії правових наук України*. 2005. № 3. С. 124.
4. Порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України : затв. наказом М-ва юстиції України від 22.02.2012 р. № 296/5. *Офіційний вісник України*. 2012. № 17. Ст. 66.
5. Самілік Л. О. Особливості нотаріального посвідчення шлюбного договору. *Юридичний науковий журнал*. 2014. № 6. С. 53–55.

Аніщенко Вікторія Олександрівна,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки та гуманітарних дисциплін
Пенітенціарної академії України

**КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ
ПРАВООХОРОНЦІВ
ЯК КЛЮЧОВА КАТЕГОРІЯ ТА ДОМІНАНТНИЙ
ІНСТРУМЕНТ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

Активний процес реформування суспільно-політичних засад розвитку демократичного суспільства, правової держави, прискорення процесів євроінтеграції України викликав гостру потребу суспільства у вдосконаленні форм, методів, стилів діяльності правоохоронних органів, особливо в підвищенні якості окремих видів службово-професійної діяльності (слідча, оперативно-розшукова, захисту осіб, які скоїли порушення закону, та осіб, які виступають свідками в певних юридичних та правоохоронних процесах, та ін.). Майже всі види службово-професійної діяльності правоохоронців спрямовані на забезпечення прав і свобод людини та громадянина. Ця обставина надала пріоритетності науковій розробці проблеми моделі підготовки фахівців-правоохоронців, метою якої є формування сучасної професійної компетентності та підвищення рівня готовності до службово-професійної діяльності суб'єктів правозастосовної діяльності. Для досягнення мети були виокремлені такі завдання, як: розроблення теоретичних підходів до визначення шляхів розвитку комунікативної компетентності співробітників правоохоронних органів як домінантної складової професійної компетентності; обрання психолого-педагогічних умов формування механізму регулювання комунікативних дій із врахуванням категорії осіб, які виступають у ролі співрозмовників; визначення ефективності методів саморегуляції застосування певних комунікативних дій залежно від ситуаційних умов спілкування.

Практичним вектором у дослідженні цієї проблеми є факторний аналіз формування рівня професіоналізму, що визначається певним ступенем реалізації під час спілкування співробітників правоохоронної сфери у професійному середовищі. Тому нами була виокремлена комунікативна компетентність як ключова ка-

тегорія та доміантний інструмент формування моделі професійної підготовки, перепідготовки, підвищення кваліфікації персоналу правоохоронної сфери.

Комунікативна компетентність правоохоронців є динамічною та змінною складовою професійної компетентності, що пов'язано з рівнем складності професійного середовища, категоріями осіб, з якими співробітникам правоохоронних органів доводиться встановлювати та будувати комунікативні процеси, а також зі специфікою ситуацій, характер яких певним чином впливає на обрання алгоритму спілкування, виду та стилю міжособистісної взаємодії тощо.

Службово-професійна діяльність правоохоронців вимагає від них володіння не тільки професійними спеціальними прийомами та методами збору, узагальнення, обробки необхідної інформації, що збирається під час огляду місця події, обшуку, інших слідчих дій, а й умілого застосування певних алгоритмів спілкування з правопорушниками, злочинцями з метою отримання необхідної інформації за для того, щоб зрозуміти мотиви, наміри, їх зв'язки, обставини скоєння злочину, розгадати задуми правопорушників чи злочинців і запобігти їх реалізації, з різними людьми з метою збору інформації про особу правопорушника чи злочинця, його прикмети, зв'язки, про можливе місцезнаходження. Водночас для правоохоронців важливо вміти швидко вступати в контакт з людьми різних категорій та знаходити індивідуальний підхід. Найчастіше спілкування правоохоронців – це не просто дружньо-професійна бесіда, а й акт комунікативної поведінки та дії, здійснювані для вирішення певних професійних завдань. Професійні особливості комунікативного акту чи дії визначаються тим результатом, який повинен бути досягнутий (давання показань, установлення істини, зміна поведінки громадянином тощо). До того ж під час здійснення комунікативного акту правоохоронці мають дотримуватися законних прийомів впливу на співрозмовників. Вони мають пам'ятати, що не можна використовувати незаконні прийоми отримання інформації (фізичну силу, грубість, силовий тиск, погрози), та вміти застосовувати навички швидко оцінювати, аналізувати та зважувати інформацію, виносити певні судження виважено та відповідально, розуміти, що успіх професійного спілкування залежить від володіння комунікативними технологіями, що ба-

зуються на знанні та навичках застосування психологічних інструментів розпізнавання мислення, думок, мотивів, моделей поведінки інших людей. Можна зазначити, що основними психологічними детермінантами ефективності професійної діяльності правоохоронців є детермінанти індивідуального та групового генезису. Психологічними особливостями діяльності фахівців-правоохоронців є комунікативна насиченість процесу діяльності, вплив соціально-психологічного клімату в професійному середовищі на ефективність службово-професійної діяльності, на рівні адаптивності, стресостійкості, конфліктогенності взаємодії в діаді «правоохоронець – правопорушник/злочинець», необхідність дотримання балансу прав і свобод людини та громадянина та інтересів особи, яка потерпіла від правопорушення (злочину). Ефективність діяльності правоохоронців можна оцінити двома групами критеріїв, а саме: об'єктивних (забезпечення прав і свобод людини та громадянина під час виконання правоохоронцем свої професійних обов'язків, надійність, оптимальність, ритмічність, мобільність, спрацьованість усіх членів професійного колективу) та суб'єктивних (особистісних, психологічних – задоволеність працею, працездатність, напруженість, умотивованість, цілеспрямованість, компетентність, товарицькість, толерантність, чесність, порядність та ін.). Тому для дослідження комунікативних якостей і рівня розвитку основних факторів, що визначають успішність процесу формування комунікативної компетентності, має бути складена програма діагностики, що повинна виявляти основні показники, що характеризують комунікативну компетентність: характерологічні особливості, особливості інтелекту, тип міжособистісних відносин, опис поведінки в конфліктній та надзвичайній ситуаціях тощо. Проведений факторний аналіз об'єктивних та суб'єктивних факторів впливу на комунікативну діяльність правоохоронців показав, що необхідно запроваджувати спеціальні тренінги, під час яких у правоохоронців буде формуватися ціла низка нових компетенцій, а саме: не тільки бажання працювати у правоохоронних органах, а й самомотивація до самовдосконалення за обраним фахом; високий комунікативний потенціал; особистісна траєкторія побудови і досягнення певного рівня лідерства та авторитету у співробітників колективу; професійно-відповідальний стиль поведінки, який буде схвалювати колектив співробітників;

навички превентивних дій щодо запобігання виникненню певних проблем, конфліктів, пов'язаних із самовизначенням у професійному середовищі; високий комунікативний контроль, тобто вміння легко виконувати будь-яку роль, емпатійно реагувати на зміну ситуації, добре відчувати та навіть уміти передбачити враження, яке певний правоохоронець справляє на інших; наявність таких якостей, як уміння підкорятися, бути гнучким під час комунікативних актів, комунікабельним, прагнути до суспільно корисної діяльності.

Запроваджений цикл спеціальних тренінгів з навчального курсу «Комунікативні технології у правоохоронній діяльності» дозволив виявити ефекти, які є закономірними наслідками тренінгових занять, на відміну від навчання іншими методами, проведення певних діагностичних тестових процедур або випадкового впливу. Отримані дані засвідчують вияв ефектів тренінгу на певних рівнях, а саме: 1) на організаційному рівні, що виражалось у зростанні узгодженості думок учасників про актуальні для правоохоронців проблеми, необхідність формувати організаційну культуру, поліпшувати внутрішньогрупову атмосферу професійного середовища; 2) на психологічному рівні, що відображалось у готовності правоохоронців до зміни моделі своєї поведінки в бік підвищення відповідальності за ефективність комунікативних дій, обґрунтованого вибору стилів, алгоритмів спілкування з різними категоріями осіб, а також підтверджують, що комунікативна компетентність правоохоронців дійсно виступає домінуючим інструментом не тільки здійснення професійної діяльності, а й відображає її ефективність, суспільну значущість, впливає на імідж та престиж професії правоохоронця.

Батрак Крістіна Олександрівна,

здобувачка вищої освіти Пенітенціарної академії України

УДОСКОНАЛЕННЯ ПУБЛІЧНОГО КОНТРОЛЮ В КОНТЕКСТІ ПАРАДИГМИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

Удосконалення публічного контролю в контексті парадигми публічного управління є необхідним для забезпечення демократичного та відповідального управління. Публічний контроль виявляється у забезпеченні відкритості та відповідальності владних органів перед громадськістю. Цей процес містить у собі систематичний нагляд, оцінку та взаємодію між громадянами

і урядом. Публічний контроль допомагає виявляти корупцію, запобігає зловживанням владою та стимулює владу до ухвалення раціональних і етичних рішень. Важливим аспектом є також забезпечення доступу до інформації та залучення громадськості до процесу ухвалення рішень, що сприяє формуванню демократичного і відкритого суспільства.

Удосконалення публічного контролю полягає у створенні ефективних механізмів, що забезпечують активну участь громадськості у формуванні та виконанні владних рішень. Це містить у собі розробку інструментів для збору та аналізу громадської думки, створення платформ для громадського обговорення та пропозицій, а також забезпечення прозорості в процесах ухвалення рішень. Удосконалення публічного контролю сприяє не лише підвищенню якості управління, а й формує активну та інформовану громадськість, яка відіграє ключову роль у створенні справедливого і відкритого суспільства.

Використання інформаційних технологій у контексті публічного контролю виявляється в забезпеченні відкритості та легкості доступу до інформації для громадськості. Це охоплює впровадження електронних систем моніторингу, платформ для публікації даних та інтерактивних інструментів, які дозволяють громадянам не лише отримувати інформацію, а й взаємодіяти з нею. Інформаційні технології створюють умови для швидкого обміну даними між владними органами та громадськістю, сприяючи формуванню відкритого та ефективного механізму публічного контролю.

Розбудова системи освіти та інформаційної грамотності в контексті публічного контролю виявляється у формуванні обізнаної і критично мислячої громадськості. Це охоплює не лише забезпечення доступу до освітніх ресурсів, а й розвиток навичок аналізу та розуміння інформації. Грамотність у сфері публічного управління та правового середовища дозволяє громадянам ефективніше сприймати та взаємодіяти з різноманітними аспектами влади, активно брати участь в ухваленні рішень і використовувати інструменти публічного контролю для формування справедливого та відповідального суспільства.

Сприяння незалежним громадським організаціям та засобам масової інформації виявляється у зміцненні публічного контролю і взаємодії між громадськістю та владою. Це містить підтримку

діяльності громадських організацій, що працюють у сфері прозорості, правозахисту та моніторингу, а також забезпечення свободи і незалежності ЗМІ. Ці елементи сприяють створенню різноманітних механізмів нагляду за владою, розкривають корупційні практики та допомагають формувати обґрунтовану громадську думку. Такий підхід у сучасній парадигмі управління сприяє розвитку демократії та зміцненню відносин між громадянами і владою.

Отже, вдосконалення публічного контролю відкриває нові можливості для взаємодії між владою і громадою, сприяючи створенню більш транспарентного, відкритого та відповідального суспільства.

Список використаних джерел

1. Державне управління : підручник : у 2 т. Т. 1 / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України; ред.: Ю. В. Ковбасюк (голова), К. О. Ващенко (заст. голови), Ю. П. Сурмін (заст. голови) [та ін.]. Київ; Дніпропетровськ : НАДУ, 2012. 564 с.

2. Мартиненко В. М. Про діалектику формування «публічного управління» як наукової категорії і дотичних до неї наукових понять. *Теорія та практика державного управління*. 2018. № 3 (62). URL: http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/tpdu/2018c3/doc/1/1_2.pdf.

3. Мартиненко В. М. Публічне управління XXI ст. – наукова парадигма становлення нового світового порядку. *Публічне управління XXI століття: Форсайтінг успіху* : зб. тез XVI Міжнар. наук. конгресу (21 квітня 2016 р.). Харків, 2016. С. 60–64.

4. Червякова О. В. Зміна принципів та пріоритетів державного управління в умовах громадських змін. *Актуальні проблеми державного управління*. 2014. Вип. 1 (45). С. 34–40.

Баулін Олег Вячеславович,

кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач відділу наукової та нормативно-методичної діяльності
Київського науково-дослідного інституту судових експертиз
Міністерства юстиції України

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ОСІБ, ЯКІ УВ'ЯЗНЕНІ ДО СЛІДЧОГО ІЗОЛЯТОРА АБО ЗАСУДЖЕНІ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Повномасштабна збройна агресія рф проти України призвела до масових порушень прав і свобод людини і громадянина

в Україні, ускладнила криміногенну ситуацію й спричинила обмеження низки загально визнаних на міжнародному рівні та конституційних прав і свобод особи на територіях, що перебувають під контролем органів української влади.

За результатами моніторингу додержання прав людини в установах попереднього ув'язнення та виконання покарань, здійсненого Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини у 2022 році [1], було констатовано недодержання в пенітенціарних установах нашої країни європейських стандартів виконання кримінальних покарань та умов тримання осіб, узятих під варту, що погано позначилось на міжнародному іміджі України, спричинило надмірне навантаження на державний бюджет та вимагає найскорішого вжиття відповідних заходів загального характеру всіма органами державної влади, щоб покращити стан реалізації прав і законних інтересів зазначеної категорії осіб.

У Європі Україна є державою, що постійно перебуває в групі лідерів як за скаргами на неї власних громадян до Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ, Суд) та програмами внаслідок їх розгляду цим Судом результатами, так і за кількістю в'язнів, які примусово утримуються в досить чисельній мережі її пенітенціарних та інших спеціалізованих установ. Наприклад, на початку цього року в місцях несвободи системи Міністерства юстиції України утримувалось понад 46 тисяч ув'язнених підозрюваних, обвинувачених (підсудних) і засуджених, у тому числі 1 573 осіб, які довічно позбавлені волі [1]. У цьому ж контексті слід нагадати, що впродовж минулого року ЄСПЛ у своїх рішеннях у 129 із 143, розглянутих ним справ проти Україною, встановив порушення вимог ст. 3 «Заборона катування» і ст. 13 «Право на ефективний засіб юридичного захисту» Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) у зв'язку з нелюдським або таким, що принижує гідність, поводженням з огляду на переповненість камер в'язнями, неналежні умови їхнього утримання під вартою, ненадання їм необхідної медичної допомоги під час тримання під вартою та ігнорування їхніх скарг [2]. Крім того, у 2022 році на платежі, пов'язані з виконанням рішень ЄСПЛ, ухвалених внаслідок розгляду справ проти України, з її державного бюджету було сплачено 66 029 648,27 грн.

Заборона катування, жорстокого та такого, що принижує людську гідність поводження, право кожної людини на життя мають бути гарантовані й у випадках надзвичайних ситуацій, що становлять загрозу для безпеки держави, та введення воєнного стану, й зобов'язують державу вживати відповідних заходів для забезпечення зазначених положень стосовно осіб, які перебувають у місцях попереднього ув'язнення або в установах виконання покарань, у тому числі шляхом швидкого, своєчасного і ефективного розслідування кожного факту порушення цих конвенційних вимог.

Виходячи з цього в кожному випадку настання смерті особи в умовах примусової ізоляції адміністрація установи, в якій це сталося, зобов'язана негайно повідомити про такий випадок компетентний орган досудового розслідування і прокуратури, забезпечити збереження обстановки на місці настання смерті до прибуття посадових осіб зазначених органів для здійснення огляду місця події і трупа, проведення інших слідчих (розшукових) та процесуальних дій. І про це прямо потрібно зазначити в чинному законодавстві, що регулює діяльність установ виконання покарань та слідчих ізоляторів. На сьогодні це здійснено у Кримінально-виконавчому кодексі України (далі – КВК України) та Правилах внутрішніх розпорядків установ виконання покарань і слідчих ізоляторів досить фрагментарно у зв'язку із згадуванням про застосування зброї.

Так, відповідно до ч. 5 ст. 106 чинного КВК України, п. 1 розділу XXVI Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань, затверджених наказом Міністерства юстиції України 28.08.2018 № 2823/5, зареєстрованих у Мін'юсті України 05.09.2018 за № 1010/32462, про кожний випадок застосування зброї негайно потрібно повідомляти прокурору. Якщо внаслідок застосування в слідчому ізоляторі (далі – СІЗО) зброї сталось поранення ув'язненого або засудженого чи настала смерть цієї особи, то згідно із вимогами забезпечується охорона місця події до прибуття прокурора або слідчого. У разі ж смерті або поранення ув'язненого або засудженого за межами СІЗО, коли немає можливості забезпечити охорону місця події силами варти, посадова особа СІЗО повідомляє про те, що сталося, чергову частину СІЗО та чергову частину найближчого територіального

органу Національної поліції України для надання допомоги варті в забезпеченні охорони місця події. Особам, пораним внаслідок застосування зброї, надається екстрена медична допомога (п. 3 розділу V Правил внутрішнього розпорядку слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби України, затверджених наказом Міністерства юстиції України 14.06.2019 № 1769/5, зареєстрованих у Мін'юсті України 18.06.2019 за № 633/33604).

Зрозуміло, що дані положення у системному зв'язку з нормами, закріпленими у Кримінальному, Кримінальному процесуальному кодексах України та іншими нормативними актами, що регулюють діяльність органів досудового розслідування та прокуратури, вказують на обов'язковість повідомлень про факти смерті в установах виконання кримінальних покарань і взаємодію адміністрації та персоналу останніх із слідчим, прокурором під час розслідування, але бажано, щоб ці відносини були більш чітко визначені саме в нормах пенітенціарного права України. Тим більше, що часто смерть жертви настає через з'ясування особистих стосунків у колі самих ув'язнених, внаслідок їхніх кримінальних розборок, а не дій персоналу установи.

І тут, крім удосконалення нормативного регулювання праввідносин у зв'язку із зазначеною проблематикою, на наш погляд, необхідно приділяти увагу спеціальній підготовці слідчих і прокурорів, оскільки часто їм бракує знань стосовно особливостей організації і тактики проведення процесуальних дій під час розслідування злочинів, вчинених у місцях несвободи, на що вже раніше звертали увагу українські криміналісти [3 с. 151]. Не завжди під час здійснення кримінальних проваджень цієї категорії сторона обвинувачення використовує всі можливості сучасної судової експертизи (медико-криміналістичної, молекулярно-генетичної, психологічної тощо), наявні бази геномної та іншої інформації про жертву злочину та осіб, які контактували із загиблим, потенційно були зацікавлені в його смерті та могли бути причетними до вчинення цього злочину тощо. Лише опанування слідчим, прокурором методики розслідування вбивств та інших злочинів, вчинених в установах відбування кримінальних покарань, а також тактики проведення огляду місця події, огляду трупа та інших слідчих (розшукових) і процесуальних

дій в умовах зазначених установ, стає запорукою їх ефективного розслідування. Тоді можна очікувати, що скарг до ЄСПЛ щодо порушень Україною ст.ст. 2, 3 та ін. Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод поменшає, й міжнародні пенітенціарні стандарти будуть цілком дотримані.

Список використаних джерел

1. Спеціальна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан реалізації національного превентивного механізму в Україні за 2022 рік. URL: <https://ombudsman.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/spetsdopovid-npm-2022-na-druk-1compressed-1.pdf>.

2. Щорічний звіт про результати діяльності Уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини у 2022 році. URL: <https://minjust.gov.ua/files/general/2023/03/31/20230331153828-89.pdf>.

3. Сас В. А. Організація і тактика слідчих дій при розслідуванні злочинів, вчинених засудженими до позбавлення волі : монографія. Київ : НТВ «Правник», 2004. 240 с.

Бєбко Віктор Олегович,

здобувач вищої освіти Пенітенціарної академії України;

науковий керівник: *Борисенко Ірина Василівна,*

завідувач кафедри іноземних мов

кандидат педагогічних наук, доцент

Пенітенціарної академії України

ВИКОРИСТАННЯ МОБІЛЬНИХ ПРИСТРОЇВ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Сучасний розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, зокрема застосування інтернет-технологій, сприяв появі нової форми навчального процесу, яке отримало назву мобільне навчання (англ. Mobile Learning або M-Learning). Мобільне навчання полягає в тому, що за допомогою мобільних електронних пристроїв (смартфонів, планшетів, нетбуків тощо) створюється мобільне освітнє середовище. За допомогою таких мобільних пристроїв студенти можуть знайти навчальні матеріали, що розміщені в інтернеті, в будь-який час.

У наш час, під час пандемії та в умовах воєнного стану, освітній процес з використанням сучасних девайсів став не лише можливою заміною навчання в аудиторіях, а цілком повноцінною його альтернативою. Варто зазначити, що, на думку ве-

ликої кількості дослідників, мобільне навчання істотно видозмінює відносини між суспільством, освітою і технологіями, при цьому цей напрямок усе частіше зміщується в бік неформального, індивідуального та інтерактивного навчання [1].

Вивчення особливостей використання мобільних застосунків для опанування іноземної мови дало змогу розподілити наявні пристрої на три основні групи, а саме: мобільні застосунки, що спрямовані на розвиток лексичних і граматичних мовних навичок; мобільні застосунки, мета яких полягає у вдосконаленні мовленнєвих вмінь; універсальні мобільні застосунки для комплексного розвитку іншомовної комунікативної компетенції.

Велика кількість таких електронних застосунків призначена для самостійного вивчення іноземних мов, побудована на інтерактивній формі та має ігрову основу. Безперечно, вивчення іноземної мови неможливе без використання довідників та словників. Здійснюючи переклад тексту, студенти можуть звернутися до електронних словників, які мають низку переваг, порівняно зі своїми друкованими аналогами. По-перше, вони забезпечують швидкий доступ до інформації. По-друге, словникова база в мобільних словниках зазвичай більш актуальна, ніж у їх друкованих версіях [2].

Слід зазначити, що для коректної роботи з електронними словниками і довідниками необхідні чіткі інструкції викладача та сформовані у студента навички роботи з інформацією, доступною на довідкових сайтах і в довідкових мобільних застосунках.

Наведемо основні характеристики деяких з мобільних застосунків, що спрямовані на вивчення та вдосконалення іноземних мов. Такими програмами є: *LinguaLeo*, *Duolingo*, *Memrise*, *HelloEnglish*, *Promova* [3].

LinguaLeo вважається найкращим застосунком для вивчення англійської, оскільки пропонує комплексну платформу для учнів усіх рівнів. Особливо ефективний для початківців. У програмі легко орієнтуватися, оскільки тут використовується ігровий підхід. Для новачків *LinguaLeo* особливо корисний завдяки зручному інтерфейсу, індивідуальній схемі навчання та великій увазі до граматики та словникового запасу [4]. Особливістю *LinguaLeo* є те, що програма використовує повторення для ефективного запам'ятовування слів. Також користувачі можуть

практикувати свої навички за допомогою ігор на відповідність, заповнення порожніх місць у реченнях та вікторини. Для спрощеного навчання передбачено вбудований словник. З його допомогою можна миттєво знаходити нові слова та зберігати їх для повторення в майбутньому. Кількість завантажень цього застосунку станом на листопад 2023 року становила більше 20 мільйонів [5].

Duolingo очолює рейтинг мобільних програм для вивчення англійської мови через ігровий інтерфейс. Користувачі можуть заробляти бали, покращувати знань та отримувати нагороди, що значно підвищує мотивацію [6]. Програма базується на принципі індивідуалізації навчання: оцінюючи рівень користувача, програма адаптує контент до потреб та рівня знань учня. За допомогою цього застосунку вдасться опанувати навички читання, письма, розмовної мови та аудіювання. У застосунку зручно орієнтуватися, завдяки частому повторенню легко запам'ятовувати слова та вирази, переглядати вправи. Значний обсяг контенту є безкоштовним. Однак у застосунку часто використовуються пропозиції, які, хоч і корисні, не завжди можуть відображати природну вимову англійської мови. Кількість завантажень на листопад 2023 року становила більше 100 мільйонів [7].

Робота Memrise заснована на повторенні і візуалізації, що особливо корисно для початківців. У програмі використовуються відео з носіями мови. Новачки можуть слухати вимову в повсякденних побутових розмовах. Також тут зіставляють значення слова із зображеннями чи іншими схожими за звучанням словами рідною мовою учня. Це допомагає користувачам у запам'ятовуванні нової лексики. Memrise пропонує контент, що охоплює словниковий запас та вимову. Однак програма надає обмежені інструкції з використанням граматики. Новачкам, що не знають англійську граматику, можуть знадобитися додаткові ресурси. Кількість завантажень на листопад 2023 року становила більше 10 мільйонів [8].

Такий додаток як HelloEnglish є комплексним курсом, що охоплює 475 уроків у форматі ігор, вікторин та бесід. HelloEnglish допомагає покращити свою граматику, словниковий запас, читання, письмо та сприйняття на слух. Після завантаження програми необхідно налаштувати обліковий запис

та вибрати рідну мову. Потім програма проведе оцінювальний тест на визначення рівня володіння англійською, за результатами якого запропонує індивідуальний план навчання. Станом на листопад 2023 року кількість завантажень застосунку становить більше 50 мільйонів [9].

Одним із перших національних продуктів, що став частиною державної програми популяризації англійської мови Future Perfect, є мобільний застосунок Promova. Платформа використовує сучасні методи та засоби навчання з метою підвищення ефективності кожного уроку. Застосунок охоплює всі аспекти мови, зокрема: спілкування в молодіжному середовищі, короткі і місткі граматичні вправи, аудіювання у форматі відеоуроків та лексику сучасної англійської мови.

Увесь процес опанування іноземною мовою побудований на принципі мнемоніки – сукупності спеціальних прийомів і способів, що полегшують запам'ятовування. Під час реєстрації користувач може налаштувати програму під власний запит: обрати мету вивчення мови, визначити свій рівень тощо.

Ключове спрямування застосунку полягає у самонавчанні. Користувачі можуть самостійно вивчати слова, що відібрані за темами, слухати аудіофайли та повторювати слова і сталі вирази для тренування вимови, вивчати граматику. Крім самонавчання, в застосунку також можна записатися на приватні онлайн-заняття з фахівцями, які мають практичний досвід спілкування іноземною мовою для покращення розмовних навичок [10].

Безумовно, подібні застосунки для самостійного вивчення мов є зручними та можуть допомогти як засвоїти вивчений матеріал, так і вивчити щось нове. Не менш ефективними є застосунки, які можуть допомогти викладачеві перенести мову живого спілкування в аудиторію. Саме такими застосунками є TED-Ed, Hooked, DailyArt та багато інших.

У застосунку TED-Ed активно використовується відео. Цей освітній ресурс містить невеличкі фільми, створені вчителями спільно з мультиплікаторами. Відеоролики згруповані за темами. Якщо використовувати такі відеоуроки, то можна досягнути поліпшення не тільки розвитку сприйняття мови на слух і збільшення словникового запасу, а й сформувати критичне мислення, оскільки студенти мають змогу обговорювати різні погляди щодо одного

й того самого питання, зокрема й глобальні, порушені у відео, або пов'язані з визначеною тематикою. Кількість завантажень застосунок станом на листопад 2023 року становила понад 10 мільйонів [11].

Для користувачів планшетів і смартфонів у застосунку Hooked з'явився новий формат електронних книг, побудований у формі діалогу в месенджері. Користуючись застосунком, ви самі стаєте учасником подій. Ця програма дає змогу студентам ознайомитися з популярним нині жанром спілкування – текстовими повідомленнями. Кількість завантажень застосунок станом на листопад 2023 року становила понад 10 мільйонів [12].

Програма DailyArt належить до тих навчальних продуктів, які додають до вивчення іноземних мов більш широкого інтерактиву. Цей застосунок можна використовувати для роботи над описом картин – попросити студентів самостійно поміркувати над типом картини, її автором, часом створення цього твору, зображеною на картині подією, створити власну історію на основі картини. Потім студенти читають надісланий опис картини і зіставляють своє початкове уявлення про неї з тією інформацією, яку отримують під час читання. При цьому студенти напружують описову лексику, вчать використовувати її в контексті, що формує їхню соціокультурну компетентність. Кількість завантажень застосунок станом на листопад 2023 року становила понад 1 мільйон [13].

Отже, можна дійти висновку, що на сьогодні було розроблено значну кількість мобільних застосунків і програм для вивчення іноземної мови, які спрямовані як на набуття корисних навичок і вмій, так і на розвиток усіх видів мовленнєвої діяльності. Досить широкий спектр наявних мобільних навчальних ресурсів, які надають змогу вибирати застосунки відповідно до індивідуальних потреб, інтересів та рівня мовної підготовки студентів, що й робить їх популярними та доступними в користуванні.

Варто підкреслити, що перші намагання ввести мобільне навчання в практичну діяльність продемонстрували значне зацікавлення з боку студентів та слухачів, а також змогли довести свою дієвість у наших реаліях. Цей засіб осучаснення навчального процесу має значний потенціал і може стати досить ефективною інноваційною методикою викладання іноземної мови, зокрема й у межах дистанційного навчання.

Список використаних джерел

1. Гурова Т., Рябуха Т., Зіненко Н., Гостіщева Н. Мобільні додатки як інноваційний засіб навчання іноземної мови. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету імені Б. Хмельницького*. 2019. № 2. С. 92–98.
2. Горбатюк Р. М., Репський В. І. Мобільні технології у вищих навчальних закладах України: пошук шляхів розвитку. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2014. Вип. 37. С. 181–185. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Sitimn_2014_37_34 (дата звернення: 18.11.2023).
3. ТОП 10 додатків для вивчення англійської. URL: https://www.mojo.ua/ua/news/top_10_prilozheniy_dlya_izucheniya_angliyskogo.html (дата звернення: 18.11.2023).
4. Майнаєв Ф. Я. Мобільні пристрої у вищій школі. *Педагогічні науки*. 2017. Вип. 79 (1). С. 75–78. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppn_2017_79\(1\)_16](http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppn_2017_79(1)_16) (дата звернення: 18.11.2023).
5. Англійська з Lingualeo. URL: <https://play.google.com/store/apps/details?id=com.lingualeo.android&hl=uk&gl=US> (дата звернення: 18.11.2023).
6. 15 найкращих програм для вивчення англійської мови: письмо, усне мовлення та багато іншого (2023). URL: <https://preply.com/ua/blog/dodatky-dlya-vyvchennya-angliyskoyi/> (дата звернення: 19.11.2023).
7. Duolingo: уроки іноземної мови. URL: <https://play.google.com/store/apps/details?id=com.duolingo&hl=uk&gl=US> (дата звернення: 19.11.2023).
8. Memrise: говори новою мовою. URL: <https://play.google.com/store/apps/details?id=com.memrise.android.memrisecompanion&hl=uk&gl=US> (дата звернення: 19.11.2023).
9. Hello English: Learn English. URL: <https://play.google.com/store/apps/details?id=com.CultureAlley.japanese.english&hl=uk&gl=US> (дата звернення: 20.11.2023).
10. Promova. Платформа, що зробить вивчення мов вашим хобі. URL: <https://boosters.team/project/promova-ua/> (дата звернення: 20.11.2023).
11. TED. URL: <https://play.google.com/store/apps/details?id=com.ted.android&hl=uk&gl=US> (дата звернення: 20.11.2023).
12. HOOKED – Chat Stories. URL: <https://play.google.com/store/apps/details?id=tv.telepathic.hooked&hl=uk&gl=US> (дата звернення: 20.11.2023).
13. DailyArt. URL: <https://play.google.com/store/apps/details?id=com.moiseum.dailyart2&hl=uk&gl=US> (дата звернення: 20.11.2023).

Биконя Оксана Павлівна,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри іноземних мов
Пенітенціарної академії України;
Дубовець Єлизавета Володимирівна,
здобувачка вищої освіти Пенітенціарної академії України

ЛІНГВІСТИЧНІ ЗАСОБИ ПЕРЛОКУТИВНОГО ЕФЕКТУ

Добір оптимальних вербальних засобів створює максималь-но ефективний мовленнєвий вплив на англомовний текст. Учені зазначають, що перлокутивний ефект є певною реакцією чита-ча/адресата на викладену в певному виданні інформацію про здобутки, дані тощо, і яка викликана через реалізацію вислов-лення/тексту [1; 2].

На основі досліджень виділяємо лінгвістичні засоби, що ство-рюють перлокутивний ефект [1–4; 7]. До цих засобів належать ефекти зближення з ймовірним адресатом, іронічності, несподіва-ності, емоційно-оцінювальний, контрасту та навіювання науковості (якщо текст, пов'язаний з наукою, дослідженнями тощо).

Ефект зближення з ймовірним адресатом – це авторський за-сіб, який використовує автор, щоб зблизитися з чита-чем/слухачем. Зазвичай, автор застосовує прямі звертання до аудиторії, приклади з особистого життя, оповідання від пер-шої особи. У змісті тексту наявність авторської думки виража-ється займенниками «I, we» (наприклад: However, I do recommend studying at least one hour every day...; In this guide, I will try to provide help [8]).

Ефект іронічності являє собою засіб розрядки під час сприй-няття складного наукового матеріалу. У масмедіа тексту автор може використовувати гумор та іронію (наприклад: Certainly it wasn't due to original sin and punishment by God, as I was taught by nuns in catechism; Yes, there are still bumps in the road to overcome; However, none of the challenges are insurmountable. Why your organs might reach 100 even if you don't) [5–6; 8]).

Ефект несподіваності – це засіб, який автор використовує, щоб зосередити реципієнта на основному матеріалі певної галузі науки. До цього засобу відносимо привабливий заголовок тек-сту; цікаві ілюстрації, архітектоніка тексту, розташування матері-

алу письмового тексту на певній сторінці/частині сторінки, еліпси тощо (наприклад: So we need to get out of our cars too, though – as my colleague Graham Lawton has written – that isn't always easy.; назви статті “Electric cars' best every year is a tipping point for green transport”; “Ageing: The girls who never grow older”; “The Essential Guide to Self Study Mathematics” [5–6; 8]).

Емоційно-оцінювальний ефект – це засіб, що використовує автор, показує його прагнення надати мовленню емотивних та експресивних відтінків. Цей засіб передбачає вживання в англomовному тексті інверсії, синекдох, анафор, перифраз, метафор, епітетів, порівнянь, введення умовних вигаданих персонажів тощо.

Інверсія накладає логічну напругу та створює емоційне забарвлення у масмедіа тексті (наприклад, A fat lot I care.; Rude am I in my speech).

У цих текстах також може вживатися синекдоха, коли автор бажає назвати ціле через його частину та навпаки (наприклад: The buyer chooses the qualitative products); анафора, коли в тексті, наприклад науково-популярної статті, відбувається повторення слів або груп слів на початку кожного абзацу (How to self-study mathematics? How much time should I invest in my self-studies?... How do I study mathematics?) [8].

Вживання перифраз у цьому тексті є засобом усунення тавтології і невиправданих повторень. Вони ґрунтуються на метафоричному/метонімічному перенесенні, набувають емотивних та експресивних відтінків, роблять англomовне мовлення виразним і створюють стилістичні ефекти (To bard a steak, you cover it with strips of fat from some other animal to protect it while it cooks; The antidote to information abuse: the Internet... Before plunging into the data..... dip into a war chest [9].

Ефект контрасту – засіб, що використовується автором для полегшення сприймання змісту викладеного матеріалу та підсилення сприйняття або пізнання наукового явища в результаті послідовного/одночасного представлення наукового матеріалу із вживанням у тексті розмовної та розмовно-діалектної лексики, риторичних питань, фразеологізмів, образних кліше тощо.

Ефект навіювання науковості – це психологічний ефект, який полягає в тому, що виразно викладена інформація може повністю завуалювати науковий матеріал, а читач/слухач після

опрацювання цього тексту відчуває себе навченим щодо певного явища/предмета науки. Зміст тексту може бути поданий у науковому стилі, але виклад матеріалу може недостатньо охоплювати тему, бути незавершеним, мати суперечливі висловлювання [5], неологізми, риторичні питання, цитати з різних джерел, фрагменти зі статей або художніх творів.

Отже, перлокутивний ефект в англomовних текстах досягається через використання спеціальних мовних та мовленнєвих засобів, що створюють ефекти зближення з ймовірним адресатом (використання займенників «I, we», імпліцитних вказівок адресатної спрямованості, прийомів персоніфікації), іронічності (використання гумору та іронії), несподіваності (незвичне розташування науково-популярного матеріалу на сайті, сторінці тощо з привабливим заголовком, ілюстраціями, архітектонікою тексту, вживанням еліпсів), емоційно-оцінювальний (вживання інверсії, синекдох, анафор, перифраз, метафор, епітетів, аналогії та порівнянь, введення умовних вигаданих персонажів), контрасту (використання розмовної та розмовно-діалектної лексики, риторичних питань, фразеологізмів, образних кліше) та навіювання науковості (використання термінологічної лексики, неологізмів, риторичних питань, градації, цитат з різних джерел, фрагментів зі статей або художніх творів).

Список використаних джерел

1. Ковпик С. І. Перлокутивний ефект тексту як журналістська стратегія. *Держава та регіони*. Серія: Соціальні комунікації. 2016. № 2 (26). С. 59–62.
2. Криворучко С. І. Лінгвопрагматичні властивості перлокутивних оптимізаторів у сучасному німецькомовному дискурсі : дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. Харків, 2010. 250 с.
3. Крупкіна Т. В. Мовленнєві акти застереження у сучасному німецькомовному діалогічному дискурсі : дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. Харків, 2020. 252 с.
4. Шевченко В. М. Історична динаміка перформативних висловлень в німецькомовному діалогічному дискурсі XVI–XXI століть : дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. Харків, 2018. 298 с.
5. Donald H., Naftulin M. D., John E., Ware Jr. and Frank A. Donnelly. The Doctor Fox Lecture: a Paradigm of Educational Seduction. *Journal of Medical Education*. 1973. Vol. 48. P. 630–635.

6. First test of solar power satellite hardware in orbit by Naval Research Laboratory. 2020. URL: <https://phys.org/news/2020-05-solar-power-satellite-hardware-orbit.html>.

7. Fraser B. An examination of the performative analysis. Mimeograph, Indiana University Club. Oxford : Oxford University Press, 1981. 340 p.

8. Gutierrez S. G. Four plants that are scientifically proven to be therapeutic. 2021. January 25. URL: <https://www.popsoci.com/story/science/herbal-remedies-science/>.

9. Hadnagy C. Social Engineering: the Art of Human Hacking. Indianapolis, Indiana : Wiley Publishing, 2010. 477 p.

Білик Владислав Миколайович,
здобувач вищої освіти Пенітенціарної академії України;
науковий керівник: Самофалов Олександр Леонідович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративного, цивільного
та господарського права і процесу
Пенітенціарної академії України

ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЙНИМ ВИЯВАМ У СИСТЕМІ ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ

Відповідно до таких законодавчих та нормативних актів, як Конституція України, закони України «Про засади запобігання і протидії корупції», «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення», «Про запобігання корупції», а також Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції, запобігання та протидія корупційним виявам у системі публічної служби є одним з обов'язкових компонентів існування сучасної розвинутої європейської держави. Особливості такої боротьби розглядалися як вітчизняними, так і зарубіжними вченими. Результатами їхніх праць послуговується сучасний фахівець у цій сфері, який має володіти, зокрема, інноваційною, інформаційно-цифровою, проектувальною, прогностичною, рефлексивною компетентністю, а також здатністю до навчання впродовж життя. Його завдання – засвоєння правових знань з питань запобігання корупції та шляхів реалізації антикорупційної політики в Україні. Мета такої роботи – підвищення компетентності державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування з пи-

тань запобігання та виявлення корупції під час виконання покладених на них службових обов'язків.

Над проблемою протидії корупційним виявам у системі публічної служби працювали такі дослідники, як: О. Ордіна, В. Решота, Т. Коломоєць, О. Щокіна, М. Мельник, А. Редька, М. Хавронюк та багато інших. Як показують дослідження, вимоги до антикорупційної діяльності в XXI столітті, дослідження обізнаності у цій сфері сучасних державних службовців, практичний досвід представників сфери антикорупційної діяльності свідчить, що протидія корупційним проявам у системі публічної служби є обов'язковим елементом існування сучасного розвинутого суспільства. Водночас, попри низку досліджень, ця тема вивчена недостатньо. Таким чином, метою цієї статті є дослідження можливостей протидії корупційним виявам у системі публічної служби [1, с. 92].

Корупція є однією з найнебезпечніших загроз правам людини, демократії, правопорядку, чесності та соціальній справедливості, вона перешкоджає економічному розвитку та загрожує належному і справедливому функціонуванню країн, має негативні фінансові наслідки для громадян, компаній і держав, а також для міжнародних установ [2].

У нашій державі здійснюється низка заходів у сфері запобігання та протидії корупції, більша частина з яких спрямована саме на запобігання корупції, як і в більшості країн Європи.

Одним із основних напрямів у сфері запобігання корупції є виявлення корупційних ризиків, які можуть виникнути в діяльності державних службовців, а також усунення умов та причин виникнення цих ризиків.

За поширеністю корупційні ризики в діяльності державних службовців можна розташувати в такому порядку:

- недоброчесність державних службовців;
- виникнення конфлікту інтересів;
- безконтрольність з боку керівництва;
- наявність дискреційних повноважень.

Слід звернути увагу на те, що перше місце серед корупційних ризиків не випадково посідає недоброчесність поведінки державних службовців.

Етично-психологічні аспекти та соціально-правові фактори мають досить великий вплив на сумлінність державних службовців під час виконання останніми посадових обов'язків, оскільки державний службовець завжди приймає рішення у першу чергу на підставі власного досвіду, психологічного ставлення до виконуваної роботи, а також ґрунтуючись на особистих переконаннях і персональному соціально-матеріальному становищі [3].

До того ж під час добору осіб на посаду державного службовця одним з вагомих критеріїв є, зокрема, така моральна риса, як добросовісність (чесність, моральність, доброрядність).

Ще одним з не менш суттєвих корупційних ризиків є виникнення конфлікту інтересів, тобто наявність реальних або таких, що видаються реальними, суперечностей між приватними інтересами особи та її службовими повноваженнями, які можуть вплинути на об'єктивність або неупередженість ухвалення рішень [4, с. 117].

Отже, як можна констатувати, запобігання корупції через низку встановлених законодавством механізмів, у тому числі в активній співпраці із громадськістю, є пріоритетним підходом у питанні подолання корупції.

Разом з тим ефективною антикорупційна політика може бути лише за умов існування реальних та дієвих інструментів протидії корупції, зокрема і на основі інститутів відповідальності та застосування традиційних правоохоронних методів. Тобто подолати корупцію неможливо без невідворотного настання відповідальності за вчинення корупційного правопорушення [5, с. 36].

Отже, запорукою успішного виконання завдання з мінімізації виявів корупції є забезпечення належного рівня знань антикорупційного законодавства як представниками державних органів та органів місцевого самоврядування, так і суспільством у цілому. З одного боку, це сприяє ефективній дії встановлених законодавством превентивних антикорупційних механізмів, а з іншого – підвищує рівень правової обізнаності громадян, що зменшує ризик порушення їхніх основних прав і свобод у повсякденному житті, а також сприяє формуванню в населення нетерпимого ставлення до виявів корупції. Тому подальше вивчення цієї проблеми видається актуальним.

Список використаних джерел

1. Запобігання та протидія корупції : навч. посіб. / А. М. Михненко, О. В. Руснак, А. М. Мудров та ін. ; за ред. А. М. Михненка. 4-те вид. переробл. та доповн. Київ, 2013. 666 с.
2. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 21.11.2023).
3. Конвенція ООН проти корупції (31 жовтня 2003 р.) : ратифікована 18 жовтня 2006 р. (набрала чинність 1 січня 2010 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16 (дата звернення: 21.11.2023).
4. Прохоренко О. Я. Протидія корупційним проявам у системі державної служби України (організаційно-правовий аспект) : дис. ... канд. наук з держ. упр. 25.00.03 / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Київ, 2004. 208 с.
5. Прохоренко О. Я. Корупція по-українськи (сутність, стан, проблеми) : монографія. Київ : НАДУ, 2005. 168 с.

Білик Марина Миколаївна,

ад'юнкту другого курсу Пенітенціарної академії України

ПСИХОЛОГІЧНА ПІДГОТОВКА ПЕНІТЕНЦІАРНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДЛЯ РОБОТИ В МІСЦЯХ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ В УМОВАХ ЕМОЦІЙНОГО НАПРУЖЕННЯ

У сучасному світі держави активно працюють над удосконаленням кримінально-виконавчої системи, розуміючи, що її ефективність має визначальний вплив на стабільність суспільства та дотримання прав людини. Однією з ключових складових цього процесу є психологічна підготовка пенітенціарних працівників, яка надає їм інструменти для реагування на емоційне напруження та підтримання високого професійного рівня у виконанні своїх обов'язків [1].

Вплив робочого середовища на емоційне здоров'я пенітенціарних працівників.

Робоче середовище визначається як фізичне та соціальне оточення, в якому працівники проводять свій робочий час. У випадку працівників кримінально-виконавчої системи це містить у собі не лише фізичні аспекти, такі як архітектурні особливості в'язниць чи службові приміщення, а й соціальні взаємодії з колегами, адміністрацією та ув'язненими.

Емоційне здоров'я визначається як стан психічного благополуччя, який містить у собі емоційну стійкість, відсутність де-

пресії, загальний позитивний настрій та емоційний баланс. У контексті порушеної проблеми емоційне здоров'я може піддаватися впливу через виклики, що виникають у зв'язку з робочим оточенням, що може містити стресові ситуації, конфлікти та вимоги роботи.

Вплив робочого середовища на емоційне здоров'я означає розгляд аспектів, які працівники відчують у своєму професійному оточенні і як це впливає на їхні емоції та психічне благополуччя. Це може містити такі фактори, як завантаженість роботою, взаємодія з ув'язненими, відносини з колегами, режим робочого дня та інші аспекти їхнього професійного життя.

Працівники кримінально-виконавчої системи можуть стикатися з високим рівнем навантаженості, особливо в місцях позбавлення волі з великою кількістю ув'язнених. Тривалі години роботи та часті зміни можуть призводити до втоми та стресу.

Взаємодія з ув'язненими є важкою та напруженою. Присутність у негативному середовищі може впливати на емоційне здоров'я працівників.

Конфлікти в колективі чи неефективне спілкування з адміністрацією також можуть мати негативний вплив на емоційне здоров'я працівників.

Можливі підходи до покращення:

1) впровадження програм психологічної підтримки та консультування;

2) регулювання робочого графіка та навантаженості з метою запобігання втомі;

3) тренінги з розвитку емоційного інтелекту та стрес-менеджменту.

Загальний висновок цих аспектів полягає в розумінні ключових факторів, що визначають емоційний стан, та виявленні можливостей поліпшення робочих умов для підтримки психічного здоров'я персоналу [2]. Ефективне управління стресом, конфліктами та активна психосоціальна підтримка виступають як ключові компоненти для створення позитивного та здорового робочого середовища.

Стратегії копінгу та їх важливість.

Стратегії копінгу для працівників кримінально-виконавчої системи – це набір психологічних, емоційних та соціальних ме-

тодів, які вони використовують для подолання стресу, викликів та труднощів, пов'язаних з їхньою професійною діяльністю в системі виконання покарань.

Робота в місцях позбавлення волі часто пов'язана з великим навантаженням, високим ступенем відповідальності та можливістю стикнутися з агресією ув'язнених.

Взаємодія з особами, які відбувають покарання, може викликати емоційні виклики та вимагати особливих навичок управління емоціями.

Водночас працівники несуть велику відповідальність за безпеку та відновлення ув'язнених.

Систематичне використання стратегій копіngu допомагає ефективно подолати стресові ситуації, знижуючи негативний вплив на їхнє фізичне та психічне здоров'я, а ефективне вирішення проблем та вміння емоційно адаптуватися допомагає змінити психічну стійкість у випадку критичних ситуацій.

Також способи копіngu можуть поліпшити спілкування та взаємини в колективі, забезпечуючи підтримку і співпрацю.

Загалом ефективні стратегії копіngu допомагають зберігати задоволення від роботи та підтримують психологічний комфорт.

Використання стратегій копіngu є важливим елементом запобігання емоційному вигоранню, що може стати серйозною проблемою для працівників кримінально-виконавчої системи [3].

Усвідомлене використання стратегій копіngu дозволяє вдосконалювати свої особисті та професійні навички, що сприяє особистому розвитку.

Отже, розуміння та ефективне використання стратегій копіngu важливе для забезпечення психічного здоров'я та оптимальної роботи в умовах складного професійного середовища.

Психологічна підготовка: сутність та завдання.

Психологічна підготовка – це систематичний та цілеспрямований процес формування психологічних компетенцій, необхідних для ефективної професійної діяльності у сфері виконання покарань та реабілітації ув'язнених. Психологічна підготовка має на меті розвивати психологічні навички, адаптаційні стратегії і здатність ефективно взаємодіяти з ув'язненими та іншими членами колективу.

Працівники кримінально-виконавчої системи стикаються з різними труднощами та стресовими ситуаціями [2]. Психологічна підготовка спрямована на навчання працівників ефективно реагувати на стрес, зберігаючи стійкість та здатність продовжувати виконувати свої обов'язки.

Взаємодія з ув'язненими, колегами та адміністрацією вимагає від пенітенціарних працівників розвинутих навичок спілкування і вміння вирішувати конфлікти.

Психологічна підготовка спрямована на розвиток емоційного інтелекту та здатності розпізнавати і ефективно керувати своїми емоціями у складних ситуаціях.

Працівники повинні вміти ефективно вирішувати конфлікти, враховуючи специфіку робочого середовища.

Також психологічна підготовка допомагає працівникам зрозуміти власні мотивації, цілі та плани на майбутнє, що сприяє їхньому професійному розвитку.

Навчання методам забезпечення безпеки як для працівників, так і для ув'язнів, є важливою частиною психологічної підготовки.

Підготовка спрямована на виховання в пенітенціарних працівників високих стандартів етичності та дотримання прав людини.

Загалом психологічна підготовка є важливим елементом професійної підготовки пенітенціарних працівників, оскільки вона сприяє формуванню компетентностей, необхідних для успішної роботи в умовах кримінально-виконавчої системи.

Ефективність психологічної підготовки в умовах емоційного напруження.

Робота в пенітенціарній системі часто пов'язана з емоційним напруженням через специфіку взаємодії з ув'язненими, високий рівень відповідальності та можливість стикнутися з конфліктними ситуаціями. Емоційне здоров'я працівників є ключовим елементом для забезпечення якісної та безпечної роботи в системі виконання покарань.

Психологічна підготовка сприяє розвитку навичок саморефлексії, що дозволяє працівникам бути усвідомленими щодо своїх емоцій та реакцій на стресові ситуації.

Професійні практики саморегуляції, такі як дихальні вправи, медитація чи фізична активність, навчають працівників ефективно керувати своїм емоційним станом.

Працівники, навчені вирішувати конфлікти, мають здатність ефективно впливати на ситуації та запобігати їх загостренню.

Психологічна підготовка допомагає висвітлити стресові фактори та навчити працівників ефективно адаптуватися до них.

Розвиток емпатії важливий для розуміння емоцій та переживань ув'язнених, що сприяє покращенню взаєморозуміння та взаємин.

Психологічна підготовка відіграє ключову роль у формуванні психологічної стійкості працівників кримінально-виконавчої системи під час роботи в місцях позбавлення волі. Розвиток стресостійкості та реакцій на стресові ситуації стає невід'ємною частиною програм, що допомагають працівникам ефективніше взаємодіяти з викликами роботи в умовах пенітенціарної системи.

Психологічна підготовка також допомагає розвивати емпатію та міжособисті навички. Це сприяє покращенню комунікації з ув'язненими, зменшенню конфліктів та створенню сприятливого робочого середовища в умовах позбавлення волі.

Конкретні методи та техніки, використовувані у психологічній підготовці, мають практичну ефективність у реальних умовах роботи пенітенціарних установ.

Отже, психологічна підготовка є необхідною для підвищення якості роботи працівників кримінально-виконавчої системи та покращення умов виконання покарань. Вона сприяє розвитку ключових компетенцій та забезпечує стабільність психічного здоров'я працівників у стресових умовах роботи.

Список використаних джерел

1. Петренко П. І., Сидоренко І. М., Лисенко С. В. Гуманітарна психологія в системі підготовки пенітенціарних працівників: теорія і практика. Київ : Ін Юре, 2018. 200 с.

2. Литвиненко О. М., Ковальчук І. О., Полякова Н. В. Емоційне здоров'я та стресори в роботі пенітенціарних працівників: аналіз та рекомендації. *Вісник Київського національного університету внутрішніх справ*. 2019. Вип. 1 (93). С. 102–112.

3. Ковальчук Т. М., Мороз Л. В., Гарчинська С. М. Психологічна стійкість до емоційного вигорання у працівників кримінально-виконавчої системи. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України*. 2017. Вип. 247. С. 20–25.

Болдирева Вікторія Михайлівна,
доцент МКА, старший викладач
кафедри «Правознавство»
Північноукраїнського інституту імені Героїв Крут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»

**РОЛЬ ТА ЗНАЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНОЇ
ОХОРОНИ, ОРГАНІВ І УСТАНОВ ВИКОНАННЯ
ПОКАРАНЬ ТА СЛІДЧИХ ІЗОЛЯТОРІВ ДЕРЖАВНОЇ
КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ,
ГОЛОВНОГО УПРАВЛІННЯ РОЗВІДКИ
МІНІСТЕРСТВА ОБОРОНИ УКРАЇНИ
В ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ**

Щораз більша складність сучасних викликів у сфері безпеки і правопорядку, особливо під час воєнного стану, загрози тероризму та екстремізму, що поширюються як на міжнародному, так і на національному рівнях, потребують забезпечення ефективної та злагодженої діяльності відповідних органів, установ та управлінь, що є критичними для захисту суспільства від злочинності, тероризму, кібератак, контрабанди, наркотиків та інших загроз.

Діяльністю Управління державної охорони України є забезпечення належного функціонування вищих органів державної влади України. Основні завдання цієї установи містять:

- здійснення заходів з державної охорони органів державної влади України;
- гарантування безпеки посадових осіб, визначених у Законі України «Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб», як у межах України, так і за її межами;
- забезпечення безпеки членів сімей посадових осіб;
- запобігання незаконним діям, спрямованим проти посадових осіб і членів їх сімей, а також об'єктів, що перебувають під державною охороною;
- гарантування безпеки об'єктів, які визначені Законом України «Про організацію державної безпеки об'єктів, що мають важливість для забезпечення діяльності державних органів України та охорони посадових осіб»;

– забезпечення безпечного використання транспортних засобів, які призначені для посадових осіб.

Для реалізації покладених завдань Управління державної охорони України надається право:

– давати дозвіл на допуск громадян до об'єктів, які перебувають під державною охороною;

– отримувати в установленому порядку необхідну інформацію для забезпечення державної охорони;

– використовувати спеціальний одяг та документи, що приховують особу або примітності належності до військовослужбовців та транспортних засобів Управління державної охорони України;

– виконувати дії згідно із зазначеними в Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність» вимогами;

– здійснювати процеси кінозйомки, фотозйомки, аудіо-та відеозапису на території об'єктів, що знаходяться під державною охороною;

– залучати, за узгодженням з керівниками правоохоронних та інших державних організацій, військовослужбовців та співробітників цих установ, а також використовувати різноманітні технічні та інші засоби відповідно до вимог і можливостей, передбачених законом [1].

До основних завдань УДО в оперативно-розшуковій сфері належать:

– проведення операцій зі збору та аналізу інформації щодо злочинів проти основ національної безпеки України, організація розслідувань та спеціальних операцій для виявлення злочинців і запобігання злочинів;

– боротьба з корупцією на різних рівнях державного апарату та у громадському секторі;

– УДО залучається до антитерористичних операцій та заходів з протидії терористичним загрозам і актам;

– УДО відповідає за гарантування безпеки важливих об'єктів;

– УДО співпрацює з правоохоронними органами інших країн.

Усі ці функції та завдання допомагають УДО забезпечувати національну безпеку і правопорядок в Україні.

Державна кримінально-виконавча служба України була утворена на базі Державного департаменту України з питань

виконання покарань. Основним завданням цього органу є реалізація рішень, які прийняті слідчим, суддею або судом щодо накладання кримінальних покарань. Структура служби містить оперативні підрозділи, які діють у центральних та регіональних підрозділах, а також встановлення виконання покарань і слідчих ізоляторів.

Головними завданнями оперативних підрозділів ДКВС України є [2]:

- запобігання та своєчасне виявлення порушень правопорядку, а також розкриття кримінальних правопорушень, що сталися поза їх межам;

- визначення причин та обставин, які сприяють вчиненню правопорушень та порушень режиму в установах виконання покарань та слідчих ізоляторів;

- виявлення та запобігання намірів осіб, які перебувають в установах, стосовно захоплення заручників, нападів на працівників установи, а також відвідувачів цих установ;

- виявлення та запобігання намірів щодо втечі з установ виконання покарань або слідчих ізоляторів, і збір інформації про можливі місця перебування втікачів та їх подальше утримання після затримання;

- встановлення шляхів потрапляння до установ ДПТС України заборонених предметів або речовин, а також предметів, що суперечать внутрішньому режиму;

- виявлення та припинення дій осіб, що спрямовані на ускладнення досудового розслідування, незаконний вплив на працівників суду та правоохоронних органів, інших учасників кримінального процесу, а також членів їх сімей та близьких родичів.

Головними завданнями розвідки є [3]:

- надання своєчасної розвідувальної інформації споживачам;

- підтримка реалізації національних інтересів України;

- протидія зовнішнім загрозам національній безпеці України у визначених законом сферах.

Головне управління розвідки Міністерства оборони України провадить розвідувальну діяльність у галузях військової, військово-політичної, військово-технічної, військово-економічної, інформаційної та екологічної сфер і виступає важливим суб'єктом оперативної діяльності, спрямованої на забезпечення

національної безпеки, здатності до відповіді на можливі загрози та виявлення розвідувальних інформаційних злочинів.

Оперативна діяльність ГУР МОУ містить такі аспекти:

- ГУР МОУ проводить збір і аналіз розвідувальної інформації, пов'язаної з можливими загрозами національній безпеці, діяльністю потенційних противників та іншими аспектами військово-політичної ситуації;

- ГУР МОУ здійснює розкриття розвідувальних дій противника або можливих загроз;

- ГУР МОУ веде контррозвідувальну діяльність;

- ГУР МОУ готує інформаційні звіти, аналітичні матеріали та рекомендації для вищого командування і влади, сприяючи ухваленню обґрунтованих рішень з питань оборони та безпеки;

- ГУР МОУ співпрацює з іншими розвідувальними та оборонними структурами інших країн.

Діяльність ГУР МОУ сприяє ефективному функціонуванню оборонної системи України та забезпеченню її національної безпеки.

Всі ці структури відіграють важливу роль у забезпеченні національної безпеки та правопорядку. Управління державної охорони спрямовує свої зусилля на виявлення та розкриття кримінальних правопорушень, пов'язаних з державною безпекою, боротьбу зі злочинністю, а також на захист конституційного ладу та інтересів громадян. Органи та установи виконання покарань та слідчі ізолятори ДКВС впливають на ефективне виконання кримінальних покарань, допомагають у розслідуванні кримінальних правопорушень та контролюють додержання умов утримання засуджених.

Головне управління розвідки Міністерства оборони вносить вагомий внесок у національну безпеку через забезпечення обороноздатності країни та здійснення розвідувальних дій. Його участь в оперативно-розшуковій діяльності дозволяє виявляти та нейтралізувати потенційні загрози національній безпеці [4].

Отже, загальне значення цих структур у виконанні оперативно-розшукової діяльності полягає в забезпеченні правопорядку, боротьбі зі злочинністю та тероризмом, захисті інтересів держави і громадян. Вони співпрацюють, обмінюючись інформацією та ресурсами, для досягнення спільної мети – створення безпечного і стабільного соціального середовища.

Список використаних джерел

1. Євтушенко О. В. Роль і місце Управління державної охорони Державної кримінально-виконавчої служби України в здійсненні оперативнорозшукової діяльності. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Юридичні науки. 2020. № 40. С. 83–89.

2. Карякін В. В. Оперативно-розшукова діяльність органів виконання покарань в системі діяльності правоохоронних органів. *Вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 4. С. 71–76.

3. Жовнір О. В. Роль та місце Головного управління розвідки Міністерства оборони України в забезпеченні національної безпеки. *Військово-правовий вісник*. 2019. № 4. С. 82–88.

4. Шалабай А. В. Оперативно-розшукова діяльність органів виконання покарань та Головного управління розвідки Міністерства оборони України в умовах сучасної загрози безпеці держави. 2019.

Віговський Віталій Леонідович,

старший викладач Інституту професійного розвитку
Пенітенціарної академії України;

Дудка Наталія Олександрівна,

старший викладач Інституту професійного розвитку
Пенітенціарної академії України

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ВОЛОНТЕРСТВА В ПРОБАЦІЇ

Любити і допомагати – девіз усіх тих, хто не може і не хоче залишатися осторонь людей, які потребують допомоги, підтримки, участі, турботи, самовідданості та доброти.

Таке ставлення до інших людей і проблем у суспільстві при-
таманне волонтерам.

Волонтери – хто вони?

Існує в науці чимало визначень: добровільні помічники; люди, які надають безоплатну допомогу; людина, яка працює безоплатно, людина, яка переходить у розпорядження суспільства і сприяє розв'язанню місцевих проблем; людина, яка допомагає «будувати храм»; це такі ж люди, як і інші, але трохи кращі. Для багатьох людей головне не назва, а сутність усіх тих справ, які здійснюють волонтери. І ще більш важливий аспект у діяльності волонтерів – це їхня добровільна участь у реалізації різноманітних соціальних програм, що слугують тим, хто потребує підтримки і допомоги.

На сьогодні волонтерська діяльність є основою побудови та розвитку громадянського суспільства.

Війна в Україні призвела до погіршення рівня життя населення, яке потребує допомоги як від держави, так і від суспільства.

Одним з напрямків такої допомоги є участь добровольців у здійсненні цілої низки соціальних послуг для тих, хто їх потребує. Іншими словами – волонтерська робота.

Волонтерство – це неоплачувана, свідома, добровільна діяльність на благо інших. Будь-яка людина, що свідомо і безкорисливо працює на благо інших, може називатися волонтером.

Волонтери важливі для кожного суспільства, тому що вони працюють без користі для себе, показуючи цим суспільству, що є ще в житті речі більш цінні, ніж отримання матеріальної нагороди. Охорона навколишнього середовища, культура, робота в правоохоронних органах, розвиток і позитивний імідж країни є основними напрямками роботи волонтерів. Саме це допомагає суспільству впевнено стояти на ногах, а волонтеру – отримати задоволення і безцінний життєвий досвід, набуті професійних знань та навичок.

Волонтерська діяльність в Україні, хоча і не стала масовою, проте є такою, що дозволяє говорити про неї як про суспільне явище. Взагалі ж волонтерство, як можна бачити, є запорукою успішного процвітання нашої країни. А волонтери – першопрохідці, які вказують шлях до просування.

Волонтерський рух поширений у багатьох країнах світу. За результатами опитування, у Франції до нього залучено 19 %, в Німеччині – 34 %, у США майже 56 %, в Японії – 26 %. Зростання його значущості демонструє і той факт, що Генеральною Асамблеєю ООН було проголошено 2001 рік міжнародним роком волонтерів (МРВ). Основними цілями проведення МРВ були визначені: підвищення рівня визнання волонтерської діяльності, допомога та сприяння їй, популяризація, поширення інформації про неї. Умова виконання поставлених завдань – співпраця таких секторів суспільства, як громадські організації, держава, приватні особи.

Бажання виконувати роботу на волонтерських засадах не є таким уже рідкісним явищем. За даними досліджень, щороку від чверті до половини дорослого населення країн Європи та Аме-

рики беруть участь у будь-якій волонтерській діяльності. При цьому частіше волонтерами особи, що мають оплачувану роботу, особливо ті, хто є висококваліфікованими професіоналами або обіймають керівні посади, мають високий освітній рівень, одружені, мають дітей.

Національне опитування волонтерів, яке проводилося Центром волонтерів Великої Британії, ідентифікувало головні причини волонтерської роботи: «Пов'язана з моїми потребами і інтересами» (48 % – чоловіки, 31 % – жінки); «Я хочу покращувати стан речей та допомагати людям» (35 % – чоловіки, 42 % – жінки); «Я хочу зустрічати людей та знаходити друзів» (24 % – чоловіки, 28 % – жінки); «Я хочу мати можливість отримувати нові вміння» (12 % – чоловіки, 11 % – жінки). Поряд з причинами волонтерської роботи респонденти оцінювали також її фактичні переваги: «Дає можливість робити те, що я вмю» (70 % – чоловіки, 68 % – жінки); «Дає мені відчуття персональних досягнень» (по 78 % – як чоловіки, так і жінки).

Волонтерська робота не обов'язково є безоплатною. Так, волонтери Добровольці ООН (ДООН), які працюють у технічній, економічній, соціальних сферах, мають право на отримання матеріальної допомоги для забезпечення щомісячного прожиткового мінімуму, право на покриття витрат на місцевий транспорт і підготовку до роботи, що містить вивчення місцевих умов і мови. Вони також забезпечуються житлом та основними видами обслуговування. Крім того, передбачається їх страхування на випадок хвороб та страхування життя. ДООН, створена в 1970 році Генеральною Асамблеєю ООН, охоплює сьогодні понад 130 країн світу.

Закон України «Про пробацію» забезпечив упровадження в державі принципово нової системи заходів кримінально-правового характеру, покликаних, насамперед, забезпечити безпеку суспільства через запровадження системи виконання покарань, призначених правопорушнику, яка передбачає коло заходів контрольного, корекційного та виховного впливу, і мають на меті залучення засудженого до суспільного життя та гарантування безпеки суспільства. З ухваленням згаданого Закону в життя українців увійшло і поняття «ВОЛОНТЕРИ ПРОБАЦІЇ».

Волонтер пробації – це соціально активна людина, яка на добровільній та безоплатній основі сприяє УОПП у здійсненні нагляду за суб'єктами пробації і проведенні з ними соціально-виховної роботи. Волонтерство в пробації – це інструмент, який мають у своєму арсеналі УОПП для надання комплексної допомоги та ресоціалізації громадян, що перебувають у конфлікті із законом.

Основним завданням волонтерів пробації в Україні є сприяння уповноваженому органу з питань пробації у здійсненні нагляду за суб'єктами пробації та проведенні з ними соціально-виховної роботи.

Волонтери можуть прийти в пробацію за власним бажанням, прочитавши про неї у пресі і виявивши бажання дізнатися, як вона працює. Якщо інтереси організації збігаються з інтересами потенційного волонтера, потрібно детальніше ознайомити його з організацією, запропонувати навчання, оскільки здебільшого воно необхідне, залучити до роботи з реалізації конкретної програми. Іноді робота, запропонована волонтеру, є дуже відповідальною, потребує професійних навичок,

Дуже часто волонтерами пробації стають громадські активісти, суспільні діячі, які вже пройшли складний життєвий шлях, змінили свою поведінку і вмотивовані допомогти іншим зробити те ж саме, вирватися з безодні кримінальної поведінки, наркотиків та алкоголю.

Положення про організацію діяльності волонтерів пробації, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 17.01.2017 № 98/5, передбачається, що діяльність волонтерів пробації здійснюється відповідно до Закону України «Про волонтерську діяльність» з урахуванням особливостей, визначених Кримінально-виконавчим кодексом України, Законом України «Про пробацію» та нормативно-правовими актами, що регулюють організацію пробації.

Волонтери пробації здійснюють свої повноваження під керівництвом та за завданням уповноваженого органу з питань пробації.

Основні вимоги до кандидатів у волонтери пробації:

– бажання працювати та позитивний настрій, стресостійкість, добре розвинені комунікативні навички;

– націленість допомагати у вирішенні соціальних питань, забезпечення увагою і спостереженням, проведення тематичних заходів;

– вік від 18 років (жінки, чоловіки).

Відповідно до Положення про організацію діяльності волонтерів пробації, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 17.01.2017 № 98/5, передбачається, що діяльність волонтерів здійснюватиметься за такими напрямками:

– здійснення наглядових заходів за місцем роботи та навчання засуджених;

– проведення соціально-виховної роботи із засудженими;

– складання та реалізація індивідуальних планів роботи із засудженими;

– проведення індивідуально-профілактичної роботи із засудженими;

– надання консультативної, психологічної та інших видів допомоги засудженим;

– надання допомоги у працевлаштуванні засуджених, залученні їх до навчання, виховних заходів та соціально-корисної діяльності;

– реалізація пробаційних програм стосовно осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням;

– здійснення заходів з підготовки осіб, які відбувають покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, до звільнення;

– реалізація інших заходів, спрямованих на виправлення засуджених та запобігання вчиненню ними повторних кримінальних правопорушень.

Засуджені, до роботи з якими залучаються волонтери пробації, мають право на вибір форм надання волонтерської допомоги у сфері пробації та заміну закріпленого за засудженим волонтера пробації. Залучення особи до волонтерства у пробації здійснюється органом пробації за письмовою заявою цієї особи після проходження співбесіди з працівником органу пробації та заповнення анкети волонтера пробації шляхом внесення до списку волонтерів пробації за рішенням керівника органу пробації.

Завдання волонтеру пробації на здійснення волонтерської діяльності, пов'язаної з пробацією, орган пробації визначає

з урахуванням досвіду роботи, освіти, моральних, ділових якостей, висловлених пропозицій та побажань волонтера пробації.

Діяльність волонтерів пробації, пов'язана із здійсненням наглядових заходів, контролем за дотриманням засудженими обов'язків, визначених законом та покладених на них судом, передбачає можливість лише участі волонтерів у таких заходах. Про результати здійснення наглядових заходів і стан дотримання засудженим умов нагляду волонтер пробації повідомляє працівника органу пробації, але заходи щодо припинення порушень, у тому числі щодо притягнення порушника до відповідальності, приймає виключно працівник пробації.

З волонтером пробації, який сприяє у здійсненні нагляду за засудженим, органом пробації укладається договір про провадження волонтерської діяльності, пов'язаної з пробацією.

Кожен з волонтерів має свою мотивацію, але всіх об'єднує одна мета – допомога тим, хто опинився у складній життєвій ситуації і потребує допомоги, для гарантування безпеки суспільства.

Список використаних джерел

1. Про пробацію : Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 13. Ст. 93 (зі змінами 2023 рік №160-VIII від 05.02.2015, редакція від 01.01.2021).

2. Про волонтерську діяльність : Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 42 ; Положення про організацію діяльності волонтерів пробації, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 17.01.2017 № 98/5.

Волошин Олексій Гнатович,
старший викладач кафедри криміналістичного
забезпечення та судових експертиз
Навчально-наукового інституту № 2
Національної академії внутрішніх справ

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КІНОЛОГІЧНОЮ СЛУЖБОЮ ПОЛІЦЕЙСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Реформи, що проводяться на сучасному етапі розвитку української незалежної держави, спричиняють кардинальні зміни в усіх сферах громадського життя. Реалізація цього курсу має призвести до зниження рівня злочинності в Україні, а також підвищення ефективності та результативності роботи правоохо-

ронних органів з виявлення, розслідування злочинів. Успішне виконання завдань з боротьби зі злочинністю вимагає від правоохоронних органів подальшого вдосконалення й оновлення прийомів та способів виявлення і дослідження матеріальних слідів злочинів. У зв'язку з цим особлива увага повинна приділятися ідентифікаційним видам досліджень. Так під час розслідування злочинів слідчим доводиться стикатися з такою проблемою, як недостатність чи відсутність доказів. Одним із шляхів вирішення цієї проблеми може бути застосування криміналістичної одорології. Саме тому криміналістичне використання запахових слідів людини в ідентифікації особи злочинця, конкретного джерела цих запахових слідів, а також у можливості надання розшукової і доказової інформації для вирішення питання її невинності набуло нового розвитку і впровадження в практику діяльності правоохоронних органів.

У криміналістиці термін «запах» у першому його значенні – матеріальне його тіло. Внаслідок взаємодії об'єктів під час вчинення злочину виникає запах, що виконує функцію сліду в трасологічному значенні. Ці матеріальні газоутворення називають слідами запаху.

Оскільки випаровування, тобто перехід з рідкого в газоподібний, відбувається за будь-яких умов, то процес створення запахового сліду неперервний.

Властивості запахового сліду: непереривність запахових слідів; рухливість запахових слідів; розсіювальність запахових слідів; подільність запахових слідів.

Зважаючи на властивості запахового сліду, в криміналістиці виник новий напрямок – *криміналістична одорологія*. Це розділ науки криміналістики, що займається дослідженням фізичних і біологічних закономірностей механізму утворення слідів запаху і розробленням на цій основі методів і засобів дослідження, збирання і використання слідів у кримінальному судочинстві.

Використання одорологічної інформації в боротьбі зі злочинами бере початок тільки з 1896 року, коли за ініціативою відомого австрійського криміналіста Ганса Гросса в Гильдесгеймі з'явилося 12 собак, навчених веденню поліцейської служби. З часом було звернено увагу на можливість криміналістичного використання природної здібності собаки вистежувати по слідах

запаху свою жертву. Відшліфовані до унікальності протягом тисячолітньої еволюції, збережені і розвинені в процесі подальшого одомашнення і довготривалої селекційної роботи, нюхові здібності собаки стали використовуватися людиною в боротьбі зі злочинами.

Саме Гансу Гроссу належала перша оцінка значення результатів застосування поза лабораторної собаки-детектора для пошуку людини по слідах його запаху на місцевості.

Розвиток службової кінології МВС України розпочинається з 2 квітня 1994 року, коли наказом МВС України № 169 на правах відділу було створено Службу організації роботи службового собаківництва у правоохоронній діяльності МВС України. У 2002 році згаданий вище відділ було ліквідовано, а методичне керівництво кінологічною службою всієї системи МВС України покладене на групу службового собаківництва Департаменту карного розшуку.

11 жовтня 2003 року було підписано наказ МВС України № 1168 «Про створення кінологічної служби», яким передбачалося створення кінологічної служби як окремого підрозділу у структурі блоку кримінальної поліції. На них покладено виконання, зокрема, організаційно-методичних, контрольних наглядних функцій, регулятивну та облікову діяльність у кінологічній сфері в системі МВС.

У зв'язку з реформуванням системи Міністерства внутрішніх справ України 2 вересня 2015 р. Кабінет Міністрів України відповідно до Закону України «Про Національну поліцію України» від 02.07.2015 № 580-VIII ухвалив рішення щодо створення центрального органу виконавчої влади – Національна поліція, яка підпорядковується Міністерству внутрішніх справ України. У наказі № 1145 01.11.2016 «Про затвердження Інструкції з організації діяльності кінологічних підрозділів Національної поліції України», відповідно до пункту 12 частини 3 статті 45 Закону України «Про Національну поліцію України» та з метою забезпечення організації діяльності кінологічних підрозділів територіальних органів Національної поліції України, ефективного використання можливостей кінологічної служби в протидії злочинності та забезпеченні публічної безпеки і порядку зазначено, що основними завданнями служби є:

– організація і розвиток системи службового собаківництва, його ефективне функціонування на підставі впровадження науково обґрунтованих методів управління органами й підрозділами служби кінології;

– організаційне та методичне забезпечення діяльності кінологічної служби;

– управління та координація роботи кінологічних підрозділів у мирний та особливий період;

– упровадження організаційних заходів щодо забезпечення розвитку матеріально-технічної бази, контролю за проведенням ветеринарних та зооінженерних видів діяльності.

Концепцію розвитку кінологічних служб центральних органів виконавчої влади, діяльність яких спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ, та Національної гвардії України до 2020 року затверджено наказом Міністерства внутрішніх справ України 24.05.2017 № 442 визначає основні напрями розвитку кінологічних служб центральних органів виконавчої влади, діяльність яких спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ (далі – ЦОВВ МВС), та Національної гвардії України (далі – НГУ) до 2020 року і спрямована на створення сучасних кінологічних підрозділів, здатних забезпечити виконання покладених на них завдань.

До кінологічних підрозділів і служб ЦОВВ МВС та НГУ належать:

- 1) кінологічна служба Національної поліції України;
- 2) кінологічна служба Державної прикордонної служби України;
- 3) кінологічна служба Національної гвардії України;
- 4) кінологічна служба Державної служби України з надзвичайних ситуацій.

Концепція також передбачає створення кінологічного центру, який є головним кінологічним підрозділом з організаційного і методичного керівництва працівниками підрозділів поліції, які виконують функції кінологічного забезпечення службової діяльності та є основною базою з утримання, розведення, вирощування, підготовки та використання службових собак у протидії злочинності, забезпеченні публічної безпеки і порядку.

Розробка нових технічних засобів для проведення слідчих (розшукових) дій з використанням собак кінологічної служби. Так фахівцями кінологічної служби ДНДІ МВС України на замовлення відділу організації кінологічної діяльності Національної поліції України розроблена система передачі відео з місця виконання завдань, що призначена для огляду об'єктів, небезпечних для життя працівників: місце засідки злочинців, наявність вибухових пристроїв тощо.

До складу зазначеної системи входять наголовник, на якому встановлюється відеокамера, жилет для розміщення пристрою отримання команд від оператора-кінолога та ретранслятор для передачі відеоконтенту кінологу. У оператора-кінолога знаходиться планшет, на якому відображається картинка з місця знаходження собаки.

Для подальшого розвитку кінологічної служби 8–9 листопада 2018 року на базі Головного управління Національної поліції в Хмельницькій обл. проходила міжвідомча науково-практична конференція з проблемних питань розвитку службової кінології органів виконавчої влади, діяльність яких координується МВС. У рамках конференції відбулося відкриття нового сучасного кінологічного центру ГУНП у Хмельницькій обл., на базі якого готуватимуть службових собак не лише для поліції, а й інших силових структур, а також визначено основні напрями розвитку службової кінології, а саме: організацію управління органами й підрозділами кінологічної служби, методичне забезпечення та організаційні заходи щодо забезпечення розвитку матеріально-технічної бази. Надалі була створена кафедра кінології – базовий системний підрозділ ТВВ «Хмельницька філія Академії Державної пенітенціарної служби», яка проводить освітню, методичну і наукову діяльність у галузі службової кінології.

Варто наголосити, що стаття 19 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» визначає невичерпний перелік підстав застосування. Ця стаття регламентує повноваження персоналу ДВКС у сфері застосування службових собак для забезпечення реалізації покладених на них завдань.

Їх застосування на об'єктах установ виконання покарань дозволяє створити належні умови для забезпечення надійності ізоляції засуджених і осіб, які утримуються під вартою, режиму

їх утримання, сприяє в пошуку і виявленні заборонених предметів і наркотичних речовин, що, своєю чергою, сприяє зниженню рівня злочинності в цих закладах. Застосування службових собак є гуманним у порівнянні зі зброєю і ефективним стримувальним, профілактичним фактором запобігання та припинення правопорушень в установах виконання покарань.

Загалом в органах внутрішніх справ нараховується понад 3 тисячі службових собак, з яких 1 140 – розшукових, 1 554 – патрульно-розшукових, 74 – для пошуку вибухівки та 90 – наркотиків. У Національній поліції України несуть службу 850 собак. З початку поточного року кінологів зі службовою собакою залучали до розкриття майже 1 тис. злочинів, з них у 500 випадках це допомогло в розслідуванні злочинів.

Кінологічна служба є службою бойового забезпечення і призначена для організації і методичного забезпечення, ефективного використання службових собак в охороні громадського порядку, конвоюванні заарештованих та засуджених, в охороні та обороні важливих державних об'єктів, матеріально-технічного та військового забезпечення Міністерства внутрішніх справ України.

Список використаних джерел

1. Криміналістична техніка : підручник / А. В. Кофанов, О. Л. Кобилянський, О. С. Кофанова, О. В. Літвінова та ін. Книга перша : навчальний посібник. Київ : КІЙ, 2006. 456 с.
2. Коваленко В. В. Застосування науково-технічних засобів спеціалістами при проведенні слідчих дій : монографія. Луганськ : РВВ ЛДУВС, 2007. 248 с.
3. Криміналістика : підручник / В. В. Пясковський, Ю. М. Черноус, А. В. Іщенко та ін. Київ, 2015. 544 с.
4. Криміналістика : підручник / В. В. Пясковський, Ю. М. Черноус, А. В. Самодін та ін. ; за заг. ред. В. В. Пяковського. 2-ге вид., переробл. і доповн. Київ, 2020. 752 с.
5. Участь спеціаліста-криміналіста під час проведення окремих слідчих (розшукових) дій : навчальний посібник / Є. Ю. Свобода, А. В. Кофанов, А. В. Самодін та ін. Вінниця : Нілан-ЛТД, 2018. 432 с.
6. Участь спеціаліста в огляді місця події : практичний посібник / кол. Авторів ; за заг. ред. О.Г. Рувіна, Б. Б. Теплицького, С. С. Чернявського. Харків : Фоліо, 2018. 127 с.

Голець Віталій Віталійович,
кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри права, філософії та політології
«Національного університету «Чернігівський колегіум»
імені Т. Г. Шевченка»

СОЦІОЛОГІЧНІ МЕТОДИ КРИМІНОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

До соціологічних методів, які застосовують у кримінологічних дослідженнях, належать опитування, спостереження, методи експертних оцінок, експеримент, методи контрольної групи і документальний. Спільне для перерахованих методів полягає в тому, що всі їх, як правило, застосовують під час здійснення вибіркового кримінологічного дослідження. Розглянемо кожний з цих методів докладніше. 1. Опитування. Це один з найпоширеніших методів дослідження проблем суспільного життя. Мета цього методу полягає в отриманні інформації про об'єктивні і суб'єктивні факти з боку опитуваних (респондентів). У кримінологічних дослідженнях за допомогою опитування вивчають, як правило, конкретні причини й умови злочинності, особу злочинця і потерпілого, ефективність застосовуваних правоохоронними органами заходів запобігання злочинності, рівень правосвідомості окремих соціальних груп населення, їх ставлення до проблем боротьби зі злочинністю. Опитування можна здійснювати у двох основних формах – анкетування, тобто поширення анкет із запитаннями, і інтерв'ювання – бесіди-інтерв'ю. Кожна із зазначених форм опитування має певні переваги й недоліки. Анкетування забезпечує анонімність відповідей, що дуже важливо для вивчення думки й оцінки. До переваг анкетування належить також його відносна економічність. За допомогою цього методу можна опитати велику кількість респондентів без значних матеріальних затрат. Разом з тим при застосуванні цього методу можна отримати спотворену інформацію, що зумовлюється недостатнім розумінням запитань анкети і відсутністю зацікавленості в результатах здійснюваного дослідження. Анкетування часто здійснюють разом з інтерв'юванням, що сприяє підвищенню інформативності обох форм опитування. Інтерв'ю – це спосіб отримання інформації

безпосередньо від респондента під час бесіди. Цей вид опитування забезпечує прямий контакт з респондентом і велику достовірність відповідей, але при цьому зникає анонімність, що необхідно враховувати під час підготовки запитань. Інтерв'ювання трудомістке і тому його застосовують разом з анкетуванням для уточнення проблеми й підготовки гіпотези. Залежно від техніки проведення бесіди розрізняють інтерв'ю формалізовані, які здійснюють у суворій відповідності до підготовленого наперед переліку запитань, і неформалізовані, які здійснюють у формі вільної бесіди. Неформалізовані інтерв'ю висувають дуже високі вимоги до об'єктивності й методичної майстерності особи, яка веде бесіду. За масштабами і обставинами розрізняють неформалізовані інтерв'ю клінічні, що тривають до кількох годин, і фокусовані (експрес-інтерв'ю), що спрямовані на отримання однієї-двох відповідей. Якість отриманої інформації під час анкетування та інтерв'ювання залежить від правильного формулювання запитань, організації й техніки опитування. Характер питань визначається метою і завданнями дослідження.

2. Спостереження. Це специфічний метод кримінологічних досліджень, що полягає в безпосередньому сприйнятті інформації дослідником. Іншими словами, дослідник не отримує інформацію від інших осіб, а безпосередньо сприймає й описує факти, події, ситуації та процеси, які його цікавлять. Розрізняють два види спостереження – просте, коли події та факти фіксуються ніби поза середовищем, де відбуваються ці факти, події і досліджувані процеси, і так зване включене, коли дослідник пізнає певні явища, факти, події, перебуваючи серед дійових осіб. Дослідник змішується з певною групою і немов би стає одним з її членів. За допомогою простого спостереження досліджують особу злочинця, потерпілого, криміногенні фактори та іншу проблематику. Спостереження часто застосовують разом з експериментом.

3. Експеримент. Як метод пізнання соціальної дійсності експеримент полягає у штучному створенні певної ситуації з метою перевірки наукової гіпотези. Іншими словами, експеримент – це моделювання умов з метою виявлення й вимірювання певних зв'язків між явищами та процесами. Сфера застосування експерименту у кримінології обмежується особливостями її предмета.

Не можливо моделювати криміногенну ситуацію і провокувати вчинення злочину з науковою метою. Кримінологічний експеримент варто застосовувати виключно для розробки заходів запобігання злочинам. Застосування експериментального методу можливе лише в разі виконання таких вимог: суворого дотримання законності; наявності науково обґрунтованої гіпотези; вибору типового об'єкта експерименту; наявності дозволу відповідних органів; наявності часу для забезпечення глибокої перевірки висунутих гіпотез і пропозицій.

4. Метод експертних оцінок. Цей метод полягає в отриманні висновків з певних досліджуваних питань, викладених групою спеціально відібраних експертів з числа наукових і практичних працівників, які добре обізнані з проблемами боротьби зі злочинністю. Метод експертних оцінок широко використовують для оцінювання рівня латентної злочинності, вивчення ефективності норм кримінального права, причин змін у динаміці злочинності та ін. Сутність методу експертних оцінок полягає в тому, що центром кількісної та якісної оцінки об'єктивних і суб'єктивних факторів, що впливають на злочинність або зумовлюють її, стає думка спеціалістів, що спирається на їх професійний науковий і практичний досвід. Основне завдання дослідження – сформулювати запитання, правильно обрати експертів і організувати роботу з ними. Кількість експертів залежить від завдань дослідження, складності проблеми, що вивчається, та інших факторів. Розрізняють дві основні форми опитування експертів: індивідуальні та групові. Опитування можуть бути очними (безпосередніми) і заочними, письмовими й усними, складатися із загальних і окремих питань.

5. Документальний метод. Без вивчення документів практично не відбувається жодної наукової роботи, пов'язаної з кримінологічними питаннями. Документ – це предмет, створений людиною і призначений для зберігання й передавання інформації. Документами є не тільки офіційна й неофіційна письмова інформація, а й фотографії, аудіо-, відеозаписи, книжки, рукописи, листи. Найчастіше у кримінологічних дослідженнях використовують інформацію, що міститься в архівних кримінальних справах. Вивчення архівних кримінальних справ є одним з найпоширеніших методів кримінологічного дослідження, що здійснюється на підставі спеці-

ально розробленої відповідно до мети, завдань і предмети дослідження анкети. Як правило, така анкета складається з чотирьох розділів. У першому містяться питання, що стосуються безпосередньо злочину, у другому – питання, що стосуються особи злочинця, у третьому – питання про мету й мотиви злочинного діяння, у четвертому – питання, пов'язані з виховним впливом судочинства, заходами покарання і профілактичної роботи за матеріалами справи. Залежно від теми дослідження вивчають особові справи засуджених, які перебувають у місцях позбавлення волі, статистичні картки та інші облікові документи, що зберігаються в управліннях внутрішніх справ та управліннях (відділах) юстиції. Розрізняють два способи вивчення, аналізу й обробки документальної інформації: традиційний (класичний) і формалізований (контент-аналіз). Традиційний аналіз полягає в огляді документа (зовнішнє дослідження) і вивченні його змісту (внутрішнє дослідження). Мета зовнішнього дослідження – встановити вид документа, час і місце створення, авторство й мету створення, достовірність документа та його контексту. Внутрішній аналіз складається зі змістовного, юридичного та психологічного аналізів тексту (зображення). Формальний аналіз здійснюють за наперед підготовленою програмою. Застосовують цей аналіз за наявності значного за обсягом документального матеріалу, коли потрібні висока точність і об'єктивність аналізу. Після отримання необхідної інформації її обробляють і узагальнюють за допомогою математичних методів, як правило, із застосуванням ПЕОМ.

6. Метод контрольної групи. Цей метод полягає в тому, що відбирають дві чи більше груп, одна з яких є основною (експериментальною), а інша – контрольною. Ці групи повинні бути максимально схожими за всіма ознаками, крім тієї, що вивчається. Порівняння результатів дослідження основної та контрольної груп свідчить про те, чи насправді є типовими закономірності, що встановлені для основної групи. Контрольна група є необхідним загалом, на якому виявляють кількісні та якісні ознаки досліджуваного явища і аналізують їх. Залежно від мети, завдань і предмета дослідження застосовують різні принципи відбору контрольної групи. Важливу роль у методі контрольної групи відіграє дотримання вимоги суворості під час порівняння груп за певними ознаками. Недотримання цієї вимоги може призвести до отримання недостовірних результатів.

Головацька Софія Валеріївна,
здобувачка вищої освіти Пенітенціарної академії України;
Самофалов Олександр Леонідович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративного, цивільного та господарського
права і процесу Пенітенціарної академії України

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ

Розвиток правової держави та громадянського суспільства в Україні, утвердження верховенства права, забезпечення всебічної реалізації прав, свобод та законних інтересів громадян вимагає вироблення сучасного підходу до правового регулювання проходження державної служби. Процес становлення державної служби є складним і багатоаспектним, пов'язаний з трансформацією інститутів державної влади та законодавства, вимагає ефективного законотворчого процесу і насамперед зміни ментальності суспільства. Сучасний інститут державної служби повинен забезпечити ефективну, правильно організовану, мобільну, результативну та стабільну діяльність для розвитку системи державного управління України.

Пріоритетність євроінтеграційних процесів у зовнішній політиці України обумовлює обраний напрямок у проведенні потужного та стрімкого реформування майже у всіх сферах діяльності нашої держави. У зв'язку з тим, що державна служба є специфічним видом трудової діяльності, її нормативно-правове забезпечення також потребує ґрунтовних змін та суттєвого вдосконалення, особливо в умовах адаптації всього національного законодавства до *acquis communautaire*. Вдосконалення цього різновиду діяльності має бути спрямоване на підвищення рівня керованості найважливіших відносин у сфері державної служби, а отже, на створення умов для ефективного виконання державними службовцями своїх трудових функцій та управлінських завдань [1, с. 102].

Дискусія в науці про те, чи поширюються на державного службовця трудові відносини та норми чинного законодавства про працю, зумовлена тим, що законодавець чітко не визначав можливість поширення сфери дії трудового законодавства

на державних службовців [2, с. 355]. Уже досить тривалий час вказане питання намагаються вирішити як учені-трудовики, так і вчені-адміністративісти, відстоюючи власні наукові позиції розв'язання проблеми правового статусу державних службовців та сутності службово-трудових відносин як таких. У теорії трудового права ще не досягнуто спільної думки з приводу того, якою галуззю права мають регулюватися службово-трудові правові відносини державних службовців та якою саме мірою це регламентування потрібно здійснювати.

Позиція адміністративістів зводиться до того, що державні службовці діють виключно в межах адміністративного права, виконуючи державні функції. Головним аргументом на користь такого висновку слугує функціональне призначення державної служби, сутність якої полягає у здійсненні функцій держави [3, с. 96–97]. Так, Р. А. Науменко, Л. М. Гогіна, В. Д. Бакуменко зазначають таке: «Інститут державної служби включає сукупність правових норм, що регламентують правовий статус державних службовців, у тому числі умови та проходження державної служби, види заохочень і відповідальності службовців; до нього входять норми конституційного, адміністративного, трудового, цивільного, кримінального, фінансового та інших галузей права». Водночас зазначені науковці пишуть про те, що державний службовець, який вступає у трудові відносини з державним органом, набуває адміністративно-правового статусу [4, с. 12]. З цим твердженням цілком виправдано не погоджується А. М. Слюсар. Учений наголошує, що незважаючи на особливе становище державних службовців порівняно з іншими категоріями працівників, зайнятих певною роботою на різних підприємствах, в установах та організаціях, державні службовці є найманими працівниками, які виконують державні функції. Виникнення, зміна й припинення відносин державної служби здійснюються відповідно до чинних правових приписів, які, хоча й мають державно-правовий та адміністративно-правовий характер, у той же час належать до трудового права. Громадянин приймається на державну службу на умовах трудового договору, що укладається в порядку, встановленому трудовим законодавством. Після призначення на посаду в державних

службовців виникають трудові відносини, на які поширюються норми законодавства про працю.

Праця державних службовців суттєво відрізняється за своїм характером, складністю, відповідальністю, умовами праці тощо. Особливості настільки істотні, що це дає інколи привід для фахівців вважати, що трудове право на деякі категорії працівників не поширюється. Тим більше ситуація ускладнюється, коли в законодавстві відсутня чітка вказівка на те, що трудові відносини таких працівників виникають на підставі трудового договору (хоча б і з певними особливостями) і на таких працівників поширюється трудове законодавство [5, с. 85]. Аналогічної позиції дотримується Н. М. Неумивайченко, яка дуже точно вказувала на те, що правова регламентація праці державних службовців містить численні спеціальні норми, правові відносини на державній службі істотно не відрізняються від правовідносин інших категорій найманих працівників, а тому повинні називатися трудовими.

Необхідно звернути увагу на те, що Законом України «Про державну службу» частково вирішено питання щодо поширення сфери дії трудового законодавства на державних службовців. Так, у ч. 3 ст. 5 Закону вказується, що «дія норм законодавства про працю поширюється на державних службовців у частині відносин, не врегульованих цим Законом». Крім того, Закон України «Про державну службу» має численні вказівки на поширеність сфери дії трудового права на службово-трудова правові відносини. У низці статей цього законодавчого акта стосовно відносин держслужбовця з державним органом, в якому він працює, законодавець досить часто однозначно вказує на те, що ці відносини є трудовими, а виконання службових обов'язків являє собою працю, виконання роботи (пп. 3, 6, 8 ч. 1 ст. 2, п. 17 ч. 3 ст. 13 Закону України «Про державну службу»). Такий підхід закріплений також і в Конвенції МОП про захист права на організацію та процедури визначення умов зайнятості на державній службі від 27 червня 1978 р. № 151, яка розглядає державних службовців як найманих працівників [6].

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що вдосконалення діяльності державної служби має бути спрямоване на створення умов для ефективного виконання державними службовцями своїх трудових функцій. Подальший розвиток правового регулю-

вання праці державних службовців повинен відображати у своєму змісті всі сучасні реалії та тенденції, слугувати правовим орієнтиром тим чи іншим аспектам побудови демократичного українського суспільства. Регламентування праці державних службовців можливо за допомогою норм як трудового, так і адміністративного права. Підтримуємо висловлену в науці пропозицію щодо визначення правових відносин державного службовця, які виникають між ним та його роботодавцем, службово-трудовами відносинами, оскільки, по суті, вони є трудовими правідносинами, а за змістом являють собою службову діяльність.

Список використаних джерел

1. Іншин М. І. Правове регулювання службово-трудої діяльності державних службовців як особливої категорії зайнятого населення України : навчальний посібник. Харків : ФІНН, 2010. 672 с.
2. Гладкий В. В. Неоднозначність трудової правосуб'єктності державного службовця. *Актуальні проблеми трудового законодавства, законодавства про державну службу та службу в правоохоронних органах* : мат. VII Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 16 листоп. 2018 р.) : за заг. ред. К. Ю. Мельника. Харків : Вид-во ХНУВС, 2018. С. 354–359.
3. Процевський В. О. Правове регулювання трудових відносин державних службовців: деякі проблеми. *Право України*. 2004. № 12. С. 96–101.
4. Державна служба в Україні: актуальні проблеми та шляхи модернізації : наук. розробка авт. кол.: Р.А. Науменко, Л. М. Гогіна, В. Д. Бакуменко та ін. Київ : НАДУ, 2010. 44 с.
5. Слюсар А. М. Особливості трудових відносин державних службовців. *Проблеми законності*. 2010. № 108. С. 83–89.
6. Про державну службу : Закон України від 10.12.2015 року № 889-VIII. *Відомості Верховної ради України*. 2016. № 4. Ст. 43.

Гончаренко Олексій Олександрович,
здобувач вищої освіти Класичного приватного університету
(м. Запоріжжя);

Царьова Єлизавета В'ячеславівна,
здобувачка вищої освіти Національного університету
«Чернігівська політехніка»

ДОВІРЧА ВЛАСНІСТЬ ЯК СПОСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

Право довірчої власності – це належне довірчому власнику право власності на визначене майно, обтяжене обов'язком його

здійснення з метою і з обмеженнями, встановленими договором управління майном чи законом.

Захист права власності розуміється як певні правові засоби, передбачені законом, які забезпечують та гарантують нормальне господарське використання майна і застосовуються для поновлення порушених правовідносин власності. Саме засоби правового захисту надають можливість усунення перешкод, що заважають нормальному функціонуванню власності та забезпечення правового примусу для відшкодування збитків, які заподіяні власнику.

На думку Л. В. Фокши, право довірчої власності набуло «подвійної» функції: по-перше, як речове право, що похідне від права власності, по-друге, як спосіб забезпечення виконання зобов'язань [1].

Підтвердженням «подвійної» функції довірчої власності є також норми Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень», які чітко розмежовують право довірчої власності як спосіб забезпечення виконання зобов'язання та право довірчої власності як речове право, похідне від права власності та відмінне від способу забезпечення [2].

Закон України від 7 жовтня 2019 року «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо стимулювання інвестиційної діяльності в Україні» набрав чинності, який запровадив новий спосіб забезпечення виконання зобов'язань: довірчу власність [3].

Після внесення змін до законодавства довірча власність отримала «другу форму» як спосіб забезпечення зобов'язань, чому присвячений новий параграф у главі загальної частини Цивільного кодексу щодо забезпечення виконання зобов'язань. Підтвердженням «подвійної» функції довірчої власності є також норми Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень», який чітко розділяє право довірчої власності як спосіб забезпечення виконання зобов'язання та право довірчої власності як речове право, похідне від права власності і відмінне від способу забезпечення [4].

Таким чином, за договором про встановлення довірчої власності довірчий засновник (боржник за основним зобов'язанням або інша особа) передає майно довірчому власнику (кредитору)

на праві довірчої власності для забезпечення зобов'язання боржника за кредитним договором, договором позики.

Довірча власність визнається різновидом права власності на майно, проте з обмеженнями щодо права користування та розпорядження:

1) довірчий засновник має право користуватися об'єктом довірчої власності;

2) довірчий власник не має права вільно розпоряджатися майном, а лише у випадку звернення стягнення на це майно або його викупу для суспільних потреб.

Об'єктом довірчої власності може бути будь-яке майно, яке може бути відчужено. Далі у цій статті ми будемо вести мову про нерухоме майно як найпопулярніший об'єкт забезпечення у кредитних відносинах [5].

Особливістю способу забезпечення виконання зобов'язань у формі довірчої власності встановлюється самою конструкцією передачі права власності.

Згідно зі ст. 597.1 Цивільного кодексу України право довірчої власності як спосіб забезпечення виконання зобов'язань є різновидом права власності на майно, за яким кредитор, який отримав майно у довірчу власність (довірчий власник), не має права самостійно відчужувати таке майно, крім як для звернення стягнення на нього, а також викупу його для суспільних потреб у порядку, встановленому законом [1]. Договір про встановлення довірчої власності передбачає передачу майна однією стороною (довірчим засновником) другій стороні (довірчому власнику) на праві довірчої власності для забезпечення зобов'язання боржника за кредитним зобов'язанням і припинення права власності особи, яка передала своє майно в довірчу власність (ч. 1 ст. 597.1 ЦКУ).

Отже, згідно з правовою конструкцією забезпечувальної передачі права власності боржник для забезпечення виконання зобов'язання передає кредиторові титул власника на те чи інше майно, а кредитор зобов'язується здійснити зворотнє відчуження права власності на зазначений майновий актив у разі погашення забезпечуваного зобов'язання належним чином. У разі невиконання боржником зобов'язання кредитор зберігає правовий титул за собою. Якщо річ перебуває у володінні боржника (як це буває зазвичай), кредитор може вимагати її отримання, якщо

кредитор уже володіє річчю, він може шляхом реалізації цієї речі погасити боргове зобов'язання [1].

Таким чином, за юридичною природою довірча власність є речовим правом, яке належить довірчому власнику, що обтяжене зобов'язанням діяти в чужому інтересі. Тому воно здійснюється лише особисто довірчим власником і лише для досягнення мети управління майном, визначеної установником.

Після укладення договору тільки довірчий власник виступає єдиним суб'єктом речового права на майно, яке перебуває в довірчій власності. Установник і третя особа (вигодонабувач) мають лише зобов'язальні права [2, с. 38].

Як зазначає І. Кандафорова, забезпечувальна властивість права довірчої власності, як і будь-якого способу забезпечення виконання зобов'язання, пов'язаного з резервуванням за кредитором певного майна, виявляється в тому, що боржник або інша особа, яка надала майно в довірчу власність, може виконати забезпечене зобов'язання та звільнити предмет від обтяжень [4].

В основу права довірчої власності як способу забезпечення покладено складний юридичний зміст, що включає такі складові частини, як наявність кредитного зобов'язання, виконання якого підлягає забезпеченню; тимчасове перебування майна боржника у власності кредитора; неспроможність боржника виконати основне кредитне зобов'язання в зазначений термін; реалізація кредитором майна боржника для покриття боргу. З моменту встановлення довірчої власності право власності особи, яка передала своє майно в довірчу власність, припиняється. До надання кредиту або позики, що забезпечується переданням нерухомого майна в довірчу власність, кредитор зобов'язаний запропонувати боржнику надання такого кредиту, позики, можливість забезпечити виконання цих зобов'язань іншим способом.

Список використаних джерел

1. Фокша Л. В Право довірчої власності як спосіб забезпечення виконання зобов'язання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 2. С. 38–42.
2. Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень : Закон України від 1.07.2004 р. № 1952-IV. Дата оновлення: 05.10.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1952-15#Text> (дата звернення: 14.02.2022).

3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо стимулювання інвестиційної діяльності в Україні : Закон України від 20.09.2019 № 132-ІХ. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 46. Ст. 54.

4. Канзафарова І., Федорко М. Право довірчої власності як спосіб забезпечення виконання зобов'язань у цивільному праві України. *Правова держава*. 2020. № 37. С. 107–116.

5. Колос Ю. Довірча власність: чи є у неї майбутнє в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 6. С. 66–70.

Гридковець Богдана Степанівна,

здобувачка вищої освіти Пенітенціарної академії України

ВПЛИВ ВІЙНИ НА ПСИХОЛОГІЧНИЙ СТАН ДІТЕЙ ТА ЇХ БАТЬКІВ

Переживання дітьми небезпеки в умовах війни, таких як обстріли та перебування в підвалах та бомбосховищах, є важливою темою досліджень у сучасній психології. Сучасні дослідження [1; 4] допомагають краще розуміти психологічні реакції дітей на стресові ситуації та розробляти нові ефективні методи в подоланні психологічних травм.

Науковці виділяють цілу низку негативних наслідків перебування дітей в умовах війни, зокрема [1; 2; 4; 6]: страх та тривога (які можуть бути результатом постійних небезпек, вибухів, обстрілів тощо); симбіоз із безпекою (наприклад, перебування в підвалах та бомбосховищах може викликати почуття захищеності, але водночас і відокремленості від світу); травматичні враження (пов'язані із втратами чи участю в травмивних подіях); довгострокові ефекти (посттравматичний стресовий розлад, депресії, анкіозні та коморбідні розлади); специфічні реакції на підтримку (пошук підтримки, відштовхування підтримки тощо).

Дослідники приходять до висновку, що саме страх є одним з найбільш емоційно значущих переживань дітей [5; 6], що перебували в зоні бойових дій. Найпоширенішими серед дитячих реакцій, пов'язаних зі страхом, є: страх перед насильством і травмами; тремтіння і боязнь (що виявляється у фізичних симптомах); жахіття; посилений страх за себе і за своїх близьких; відсутність сну та зниження апетиту; соціальна ізоляція; підвищена тривога перед майбутнім.

Багато дітей разом з батьками в період воєнних дій мусять тікати з рідних домівок і перетворюються або на вимушено переміщених осіб (у межах своєї країни), або на біженців (за межами власної країни). Діти, які опиняються в ситуаціях вимушеного переселення або біженців, стикаються з численними труднощами і стресами. Ці труднощі можуть виникати на різних етапах їхнього досвіду і містити в собі таке: травматичні події як такі, розрив соціальних зв'язів; втрата доступу до освіти; брак житла та основних засобів до існування; втрату родинних зв'язків; культурний шок; страх і небезпеку; погіршення здоров'я [7].

Нами було проведено дослідження серед різних категорій сімей, що дотичні до теми війни в Україні. Було виділено три групи родин: сім'ї переселенців (100 сімей), 100 сімей з території Чернігівщини (яка зазнала атак ворога), 100 сімей, що протягом усієї війни перебували в більш-менш стабільній та безпечній ситуації. На першому етапі для дослідження було використано три складові збирання інформації: дані, накопичені МБФ «Карітас-Україна», власні дослідження родин у межах дії проєкту «Карітас-Чернігів», опитування сімей через інтернет-ресурси.

На першому етапі дослідження проводилося на вибірці, що складалася з одного представника родини (батька чи матері). До вибірки дослідження потрапило 82 % матерів і 18 % батьків. Віковий коридор респондентів становив 30–45 років. 60 % опитуваних зазначило, що має одну дитину, 32 % – двох дітей, 8 % мають трьох і більше дітей.

Майже всі родини, незалежно від місця перебування, зазначили, що мають матеріальні труднощі. Найбільші проблеми матеріального характеру виявилися у сімей переселенців, зокрема: 23 % зазначають, що ледве зводять кінці з кінцями і періодично мають проблеми із забезпечення їжі (серед чернігівців такий показник становив 12 %, а серед сімей, що не зазнали прямої дії ворога – 8 %), 52 % переселенців мають кошти на харчування, проте складнощі викликає купівля одягу та взуття (серед чернігівців цей показник становив 54 %, а серед тих, хто перебував у безпеці, – 64 %). Усі переселенці заявляють про суттєве погіршення їхнього матеріального стану в порівнянні з довоєнним періодом. Серед чернігівців про погіршення матеріального ста-

ну говорять 82 % опитуваних, а серед тих, хто був у безпеці, – 64 % досліджуваних.

Переважна більшість дітей-переселенців зазнали на собі результати стресових подій, зокрема: 77 % пережили обстріли чи бомбардування, 73 % мають досвід переховування у сховищах. Подібного досвіду не було виявлено в дітей із захищених регіонів (Закарпатська обл., Чернівецька обл. Івано-Франківська обл.). Натомість серед чернігівців досвід переховування був виявлений у 92 % опитуваних дітей.

Розлуку з рідними людьми зазнали 52 % дітей, під обстрілами виїжджали – 46 % вимушених переселенців, крім того в окупації певний час перебувало 27 % дітей із досліджуваних сімей вимушених переселенців, на власні очі бачили руйнування свого житла 25 % дітей. Серед чернігівських сімей на деякий чи значний час розлуку з членами родини пережило 76 % дітей (обумовлено виїздом або мобілізацією батьків, братів, інших близьких родичів). Свідків руйнування власного житла серед досліджуваної вибірки чернігівців не було виявлено, натомість 100 % дітей бачили на власні очі зруйновані будівлі у власному місті. Серед досліджуваних родин, що перебували в безпечних регіонах, результати бомбардування спостерігалися лише через засоби масової інформації, що також викликало певну тривожність як у дорослих, так і дітей.

Результати наших досліджень свідчать про те, що найбільші порушення у психологічному стані дітей спостерігаються у дітей-біженців, особливо в тих, хто перебував певний час на окупованих територіях, мав важкий досвід виїзду через ворожі блок-пости, або перебував певний час під ворожими обстрілами. Проте і в інших категоріях дітей спостерігаються зміни емоційної сфери та поведінки. Попри те, що місто Чернігів не був окупований ворогом, значна частина дітей перебувала в підвалах під гучними обстрілами, ще частина дітей мали обмеження в їжі та питній воді. Крім того, всі категорії дітей тією чи іншою мірою зазнали втрат, пов'язаних зі знайомими людьми (йдеться не лише про родичів, а й однокласників, сусідів, односельців, відомих осіб тощо).

Попри те, що переважна більшість опитуваних батьків вірять у перемогу України у війні, за останні місяці ця віра зазна-

ла суттєвих змін, більше з'явилося в них відчуття невпевненості, а у 36 % опитуваних погіршилася віра в майбутнє.

Відповідно до показників суб'єктивного оцінювання батьками власного психоемоційного стану та психоемоційного стану своїх дітей було виявлено, що яскраво виражені негативні переживання мають: 12 % дорослих та 16 % дітей вимушено переміщених осіб; 18 % дорослих та 16 % дітей чернігівців; 11 % дорослих і 4 % дітей більш-менш стабільних регіонів. Позитивну тенденцію до переживання психоемоційних станів мають 32 % дорослих з числа вимушено переміщених осіб та 30 % їхніх дітей. Серед чернігівців ці показники становлять 23 і 20 % відповідно, а серед мешканців безпечних регіонів 25 і 20 %.

Здійснення психотерапевтичного онлайн-інтерв'ювання дозволив з'ясувати, що навіть у безпечних регіонах люди не мають відчуття впевненості в завтрашньому дні, постійно перебувають у стані стресу, пов'язаного як мобілізацією, так і з очікуванням звісток з передової. Натомість найбільш позитивні тенденції суб'єктивного оцінювання психоемоційного стану виявилися у вимушено переміщених осіб, що обумовлено тим фактором, що вони значною мірою вже адаптувалися в нових умовах, оцінили перевагу безпеки, багато з дорослих знайшли роботу, а діти відвідують школи та гуртки. Також значна частина з них уже пройшли різного роду ретрити, психологічні консультації та відчували на собі турботу інших людей.

Оскільки у процесі дослідження нами були виявлені суттєві показники травматизації чернігівських дітей, то була розроблена програма їх психологічної підтримки, яка пройшла апробацію на базі БФ «Карітас-Чернігів» і була спрямована на подолання явних та витіснених страхів у дітей, стабілізацію їх емоційного стану. Вона розрахована на дві вікові категорії: 6–10 років та 11–14 років. Програма для виділених вибірок була ідентична, але офіційна версія для старшої групи звучала як «курс з допомоги молодшим», що дозволяло оминати систему психологічного захисту в підлітків. Розроблена нами програма показала ефективність у роботі з дітьми, що зазнали негативного впливу війни. Коефіцієнт ефективності програми становить 1,54, що свідчить про її позитивний вплив на процес стабілізації учасників експерименту.

Список використаних джерел

1. Гридковець Л. М. Світ життєвих криз людини : монографія. Львів : Скриня. 2016. 345 с.
2. Діти і війна: навчання технік зцілення : посібник / Інститут психічного здоров'я УКУ. 2014. URL: <https://www.mh4u.in.ua/wp-content/uploads/2020/06/dity-ta-vijna-posibnyk.pdf>.
3. Фіксація злочинів війни, допомога дітям. URL: <https://rubryka.com/ru/article/childrens-voices/>.
4. Основи реабілітаційної психології: подолання наслідків кризи : навч. посіб. : в 3-х т. Т. 1 / Н. Пророк, О. Запорожець, Д. Креймеєр, Л. Гридковець та ін. ; за заг. ред. Н. Пророк. Київ, 2018. 208 с.
5. Солов'як І. Діти війни. Що треба знати кожному дорослому при розмові з дитиною, яка бачила війну. URL: <https://varosh.com.ua/vijna/dity-vijny-shho-treba-znaty-kozhnomu-doroslomu-pry-rozmovi-zdytynou-yaka-bachyla-vijnu/>.
6. Dupuy K. E, Krijn P. War and children : a reference handbook. Santa Barbara, Denver, Oxford : Praeger Security International, 2009. P. 228.
7. Morina N. et al. War and bereavement-consequences for mental and physical distress. *PLoS ONE*. 2011. URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/21765944/>.

Губаренко Катерина Олегівна,

здобувачка вищої освіти

Національного університету «Чернігівська політехніка»

ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНОГО НАГЛЯДУ ЗА ОСОБАМИ, ЗВІЛЬНЕНИМИ З МІСЦЬ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Одним із найважливіших повноважень, властивих державному апарату, є здійснення наглядових функцій, зокрема адміністративного нагляду. Етимологічне значення поняття «нагляд» розкривається шляхом його трактування в сенсі діяльності щодо слідкування чи спостереження за конкретним об'єктом [1, с. 83]. Щодо адміністративного нагляду за особами, звільненими з місць позбавлення волі – це профілактична міра, що застосовується до тих звільнених, поведінка яких дає підставу для побоювання рецидиву злочинів з їх боку.

У законодавчих актах і працях українських науковців поняття і сутність адміністративного нагляду визначають по-різному. Зокрема, відповідно до ст. 1 Закону України «Про адміністрати-

вний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі» адміністративний нагляд – це система тимчасових примусових профілактичних заходів спостереження і контролю за поведінкою окремих осіб, звільнених з місць позбавлення волі, що здійснюються органами Національної поліції [2].

У Законі України «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі» закріплено певний перелік осіб, щодо яких встановлюється адміністративний нагляд, а саме його застосовують до повнолітніх осіб:

- засуджених до позбавлення волі за тяжкі, особливо тяжкі злочини або засуджених два і більше разів до позбавлення волі за умисні злочини, якщо під час відбування покарання їх поведінка свідчила, що вони вперто не бажають стати на шлях виправлення і залишаються небезпечними для суспільства;

- засуджених до позбавлення волі за тяжкі, особливо тяжкі злочини або засуджених два і більше разів до позбавлення волі за умисні злочини, якщо вони після відбування покарання або умовно-дострокового звільнення від відбування покарання, незважаючи на попередження органів Національної поліції, систематично порушують громадський порядок і права інших громадян, вчиняють інші правопорушення;

- засуджених до позбавлення волі за один із злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів;

- засуджених до позбавлення волі за злочин проти статевої свободи та статевої недоторканості малолітньої особи;

- засуджених до довічного позбавлення волі [2].

Виходячи з положень цього переліку можна зробити висновок, що адміністративний нагляд застосовується до осіб, які вчинили найбільш небезпечні злочини, і тому мають високий ступінь недовіри з боку держави.

Підставами для встановлення адміністративного нагляду є: а) вирок суду, що набрав законної сили, – щодо осіб, засуджених за злочини у сфері обігу наркотичних речовин; б) матеріали установ виконання покарань – щодо осіб, поведінка яких під час відбування покарання свідчила про те, що вони вперто не бажають ставати на шлях виправлення; в) матеріали органів національної

поліції – щодо осіб, які систематично порушують громадський порядок після звільнення з установ виконання покарань.

Адміністративний нагляд здійснюється Національною поліцією. Осіб, щодо яких встановлено адміністративний нагляд, беруть на облік, фотографують, а у разі необхідності в них беруть відбитки пальців. Працівники Національної поліції зобов'язані систематично контролювати поведінку цих осіб, запобігати порушенням ними громадського порядку та прав інших громадян і припиняти їх, проводити розшук осіб, які уникають адміністративного нагляду.

Насамперед Закон України «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі» визначає обов'язки щодо осіб, до яких встановлений адміністративний нагляд, задля ведення законослухняного способу життя, дотримання громадського порядку і прав громадян. З цією метою вони зобов'язані: прибути у визначений установою виконання покарань термін в обране ними місце проживання і зареєструватися в органі поліції; з'являтися за викликом поліції у вказаний термін і давати усні та письмові пояснення з питань, пов'язаних з виконанням правил адміністративного нагляду; повідомляти поліцейських, які здійснюють адміністративний нагляд, про зміну місця роботи чи проживання, а також про виїзд за межі району (міста) у службових справах; у разі від'їзду в особистих справах з дозволу поліції в інший населений пункт та перебування там більше доби зареєструватися в місцевому органі поліції [5, с. 166].

Разом з тим суд встановлює низку обмежень, яких особа повинна додержуватися. Це можуть бути: заборона виходу з будинку, квартири у визначений час, який не може перевищувати восьми годин на добу; заборона перебування у визначених місцях району (міста); заборона виїзду чи обмеження часу виїзду в особистих справах за межі району (міста); обов'язок з'являтися в поліцію від одного до чотирьох разів на місяць для реєстрації. Обмеження можуть встановлюватися з урахуванням особи та її поведінки, характеру вчинених нею в минулому злочинів, способу її життя, сімейного стану, кола знайомих тощо як у повному обсязі, так і частково. Також варто наголосити на тому, що інші обмеження, крім зазначених у ЗУ «Про адміністра-

тивний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі», встановлюватися не можуть, тобто цей перелік є вичерпним.

Адміністративний нагляд припиняється постановою судді за поданням начальника органу Національної поліції: а) у разі погашення або зняття судимості з особи, яка перебуває під наглядом; б) достроково, якщо піднаглядний перестав бути небезпечним для суспільства і позитивно характеризується за місцем роботи і проживання. Також адміністративний нагляд може припинятися і в інших випадках, які передбачені ЗУ «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі».

Отже, можна зробити висновок, що значення адміністративного нагляду за особами, звільненими з місць позбавлення волі, полягає в тому, що він: по-перше, є заходом запобігання та припинення правопорушень, розшуку піднаглядних; по-друге, становить комплекс правових, економічних, організаційних, соціально-психологічних та інших заходів, які здійснюються щодо звільнених осіб з метою пристосування останніх до умов соціального середовища, захисту їх прав і законних інтересів; по-третє, під час його здійснення вирішуються питання щодо працевлаштування, професійної орієнтації (переорієнтації) та підготовки, створення належних житлово-побутових умов.

Список використаних джерел

1. Маслова Я. І. Адміністративний нагляд: сутність та процедура застосування. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. Т. 2. № 1 (26). С. 83–85.
2. Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі : Закон України від 01.12.1994 р. № 264/94-ВР : станом на 6 листоп. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/264/94-вр#Text> (дата звернення: 25.11.2023).
3. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII : станом на 5 жовт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення: 25.11.2023).
4. Ковальов І., Євтушок В. Адміністративний нагляд Національної поліції України. *Право і безпека*. 2021. № 2(81). С. 75–78.
5. Ярмак Х. П., Ярмак В. Х. Поліцейський нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2019. № 3. С. 163–167.

Донець Анастасія Андріївна,
здобувачка вищої освіти Пенітенціарної академії України;
науковий керівник: Самофалов Олександр Леонідович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративного, цивільного
та господарського права і процесу
Пенітенціарної академії України

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Державна прикордонна служба України (ДПСУ) є спеціальним органом виконавчої влади, який забезпечує державний кордон України, здійснює контроль за переміщенням осіб, транспортних засобів, вантажів та забезпечує охорону кордону. Інформаційно-правовий статус ДПСУ визначається законодавством України. Зокрема, основним законом, що регулює діяльність ДПСУ, є Закон України «Про Державну прикордонну службу України». Цей закон визначає правові засади організації та функціонування ДПСУ, повноваження його працівників, порядок здійснення прикордонного контролю та інші аспекти діяльності служби.

У загальному розумінні інформаційно-правовий статус ДПСУ визначає його права, обов'язки та повноваження у сфері забезпечення державної безпеки та контролю за переміщенням через державний кордон України. Інформаційно-правовий статус ДПСУ визначений нормативно-правовими актами, які закріплюють її роль, місце, а також правові межі та її особливості участі в інформаційно-правових відносинах, тобто знаходить свій вияв через інформаційну правосуб'єктність. Інформаційні права і обов'язки як елементи інформаційно-правового статусу ДПСУ визначають межі інформаційної діяльності у вигляді правових можливостей і дотримання, виконання та здійснення необхідних дій відповідно до законодавства, а чітко врегульований механізм втілення в реальні інформаційно-правові відносини у сфері охорони державного кордону відповідних прав та обов'язків дозволяє ДПСУ вчиняти дії, пов'язані з інформацією, що має правові наслідки [1].

ДПСУ має право встановлювати контрольні пункти на державному кордоні, здійснювати прикордонний контроль, встановлювати режими перебування на кордоні, затримувати осіб, транспортні засоби та вантажі, якщо це необхідно для гарантування безпеки держави. Інформаційна діяльність ДПСУ полягає в забезпеченні доступу до інформації про правила перетину державного кордону, про порядок в'їзду та виїзду з України, про права та обов'язки громадян під час перетину кордону. ДПСУ також забезпечує інформаційну підтримку своїх працівників та сприяє обміну інформацією з іншими країнами щодо прикордонного контролю і боротьби з незаконним переміщенням осіб та товарів.

У Законі України «Про державну прикордонну службу України» серед основних функцій ДПСУ визначено «ведення розвідувальної, інформаційно-аналітичної та оперативно-розшукової діяльності в інтересах забезпечення захисту державного кордону України згідно із законами України «Про розвідувальні органи України» та «Про оперативно-розшукову діяльність». З цієї норми можна зрозуміти, що інформаційно-аналітична діяльність здійснюється тільки в межах оперативно-розшукової діяльності, оскільки за правову основу визначені закони, що врегульовують не інформаційну, а саме оперативно-розшукову діяльність [2].

Норми Конституції визначають положення ДПСУ в межах інформаційного суспільства:

1. Інформаційна безпека України повинна бути серед пріоритетних напрямків діяльності всіх структурних органів і підрозділів ДПСУ як найважливіша функція держави.

2. Організацію роботи слід здійснювати з урахуванням установленого обмеження обігу інформації в державі (державна або інша захищена законом таємниця).

3. Забезпечувати дотримання інформаційних прав інших суб'єктів інформаційних правовідносин, зокрема фізичних осіб: свобода особистого і сімейного життя; таємниця листування, телефонних переговорів, телеграфної та іншої кореспонденції; право громадян вільно збирати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір [3].

Права і обов'язки ДПСУ щодо здійснення діяльності, пов'язаної з інформацією у прикордонній сфері, сьогодні не відображають повний спектр інформаційних правовідносин, учасником яких є прикордонне відомство.

З вищевказаного можна зробити такі висновки, що інформаційно-правовий статус є багатоелементною і багатоаспектною категорією та юридичним закріпленням положення ДПСУ в інформаційному суспільстві. Інформаційно-правовий статус ДПСУ є частиною його адміністративно-правового статусу у сфері забезпечення недоторканності державного кордону та охорони суверенних прав України.

Список використаних джерел

1. Кузнецова М. Ю. Реалізація інформаційно-правового статусу органів виконавчої влади України під час захисту персональних даних. *Право і суспільство*. 2014. С. 131–139.

2. Про Державну прикордонну службу України : Закон України від 03.04.2003 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15#Text> (дата звернення: 21.11.2023).

3. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 21.11.2023).

Жадан Артем Віталійович,

здобувач вищої освіти

Черкаського інституту пожежної безпеки
ім. Героїв Чорнобиля НУЦЗ України;

науковий керівник: Федоренко Яніна Анатоліївна,

доктор історичних наук, професор, професор кафедри суспільних
наук Черкаського інституту пожежної безпеки
ім. Героїв Чорнобиля НУЦЗ України

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНЕ НАСИЛЬСТВО, ВЧИНЕНЕ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Повномасштабна війна в Україні, розпочата російською державою-терористом 24 лютого 2022 року, зумовила численні порушення основних прав і свобод людини та громадянина, серед яких виділяються злочини, пов'язані з гендерно зумовленим насильством.

Беззаперечним є факт, що гендерно зумовлене насильство та війна взаємопов'язані. А жертвами найчастіше стають жінки та діти, які зазнають фізичного, сексуального та психологічного насильства під час військового конфлікту. Для цієї категорії населення існують також і інші фактори ризику, коли можливість зазнати насилля та ступінь вразливості значно зростають, а саме, інвалідність, гендерна ідентичність, сексуальна орієнтація і етнічна належність.

Так, в умовах воєнного стану для дівчат-підлітків або дітей через свій вік і стать зростає ризик постраждати від сексуального насилля, експлуатації, переслідувань і жорстокого поводження як з боку військових та озброєних терористичних груп, так і з боку членів родини, поліції і навіть миротворчих сил та працівників гуманітарної допомоги.

Для жінок похилого віку також існує підвищений ризик зіштовхнутися з насильством в умовах воєнного стану. Оскільки, крім віку, недостатньої рухливості та слабкого здоров'я, для них є значно більший ризик бідності: через непрацездатність або порушення схем пенсійних виплат, а також обмежений доступ або навіть його відсутність до надання лікарської допомоги тощо.

Дівчата та жінки з інвалідністю також зіштовхуються з підвищеним ризиком насильства під час війни та конфліктів. За оцінками Всесвітньої організації охорони здоров'я, 15 % будь-якого населення становлять люди з обмеженими можливостями [1, с. 17]. До того ж сам збройний конфлікт часто призводить до того, що багато жінок, дівчат та дітей отримують психічні, фізичні вади через стрес і травми, пов'язані з війною, внаслідок розриву мін, вогнепальних поранень, пожеж і бомбових атак, а також згвалтувань та інших звірств, з якими їм доводиться зіштовхуватися в умовах воєнного стану.

У Резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека», що була ухвалена Радою Безпеки ООН у 2000 р. та суміжних резолюціях: 1888, 1889, 1960, 2106, 2122, 2242, 2467, 2493, робиться акцент на організації протидії окремим формам гендерно зумовленого насильства в умовах збройного конфлікту, а саме, запобіганню насильству за ознакою статі, в тому числі шляхом притягнення до відповідальності за порушення міжнародного права; забезпечення участі жінок у запобіганні виникненню,

поширенню та відновленню насильницьких конфліктів, а також усуненні причин їх виникнення, захист прав і врахування потреб постраждалих в умовах конфліктів і після їх завершення, зокрема, захист від різних форм насильства та переслідування; врахування особливих потреб жінок і дівчат, у тому числі вразливих категорій (зокрема біженців, внутрішньо переміщених осіб, жінок, які постраждали від насильства за ознакою статі та сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом), а також жінок-комбатантів, жінок-ветеранів під час надання послуг у сфері охорони здоров'я, психологічної та гуманітарної допомоги [2]. А Національний план дій з виконання резолюції 1325 «Жінки, мир, безпека» відповідно до змін, внесених розпорядженням Кабінету Міністрів України № 1150-р від 16 грудня 2022 р., аналізуючи ситуацію, яка склалась в Україні після 24 лютого 2022 року, констатує вплив збройного конфлікту на зростання гендерно зумовленого насильства [3].

Варто зазначити, що на всіх територіях України, звільнених Збройними Силами у 2022–2023 рр., зокрема, у Херсонській, Харківській, Чернігівській, Сумській, Запорізькій, Київській, Донецькій, Луганській областях, фіксуються численні випадки вчинення військовими російської федерації сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, найпоширенішою формою якого стало зґвалтування, в тому числі групове.

Згідно з низкою міжнародних та вітчизняних нормативно-правових документів, а також КК України, особи, що вчинили злочини, віднесені до гендерно зумовленого насильства, підлягають кримінальній відповідальності. Після запровадження воєнного стану в Україні кримінально протиправні діяння стали кваліфікуватися за Розділом XX Особливої частини КК України. Зокрема, гендерно зумовлене насильство в умовах воєнного стану може кваліфікуватися за такими статтями КК України як ст. 433. Насильство над населенням у районі воєнних дій, ст. 434. Погане поводження із військовополоненими, ст. 438. Порушення законів та звичаїв війни та ст. 442. Геноцид.

На сьогодні кримінальна відповідальність за вчинені кримінальні правопорушення, які відносяться до гендерно зумовленого насильства, кваліфікуються такими статтями КК України, як: ст. 115. Умисне вбивство, ст. 120. Доведення до самогубства,

ст. 121. Умисне тяжке тілесне ушкодження, ст. 126. Побої і мордування, ст. 127. Каткування, ст. 134. Незаконне проведення аборту або стерилізації, ст. 149. Торгівля людьми, ст. 152. Згвалтування, ст. 153. Насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом, ст. 154. Примушування до вступу в статевий зв'язок, ст. 155. Статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості, ст.156-1. Домагання дитини для сексуальних цілей, ст. 302-303. Проституція та сексуальна експлуатація [4].

Однак, що при цьому посягання на волю, честь гідність, а також статеvu свободу та статеvu недоторканість особи не потребують додаткової кваліфікації за відповідними розділами Особливої частини КК України; а заподіяння тяжкого тілесного ушкодження, вбивство потерпілого чи його самогубство внаслідок заподіяного насильства потребують додаткової кваліфікації за ч. 2 ст. 121, ч.ч. 1 чи 2 ст. 115 або за ч.ч. 1, 2 чи 3 ст. 120 КК України [4].

Варто зазначити, що на сьогодні ще важко оцінити масштаби злочинів, вчинених російськими військовослужбовцями, оскільки війна триває, а постраждалі часто не бажають або не можуть звертатися за допомогою до правоохоронних органів, які нині мають обмежені можливості для проведення кримінальних розслідувань та притягнення до кримінальної відповідальності всіх військових злочинців.

Список використаних джерел

1. Запобігання та реагування на гендерно зумовлене насильство під час війни та в післявоєнних умовах. Досвід та рекомендації жіночих громадських організацій : інструментарій / І. Адільханян та інші. Відень : Wave, 2022. 54 с.

2. Резолюція Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека». URL: <https://nssu.gov.ua/genderna-rivnist/rezolyuciya-radi-bezpeki-oon-1325> (дата звернення: 09.11.2023).

3. Про внесення змін до розпорядження Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2020 р. № 1544 : розпорядження Кабінету Міністрів від 16.12.2022 р. № 1150-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1150-2022-%D1%80#Text> (дата звернення: 10.11.2023).

4. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III: станом на 05.10.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 10.11.2023).

Жулковський Вадим Вікторович,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри формування та розвитку
професійної компетентності персоналу
ДКВС України Інституту професійного розвитку
Пенітенціарної академії України

ПРОФІЛАКТИКА ТА ПОДОЛАННЯ СИНДРОМУ ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ В ПЕРСОНАЛУ ДЕРЖАВНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Професійне вигорання – це виснаження емоційних, розумових і енергетичних ресурсів людини, яке розвивається на тлі сильного хронічного стресу під час виконання службових обов'язків. Виявляється повною втратою інтересу до професійної діяльності і відчуттям безглуздості подальшого розвитку, відсутністю сил і бажання займатися діяльністю, яка нещодавно була по-справжньому цікавою.

Найбільша небезпека в тому, що розвивається цей синдром поступово, не квапливо, день за днем. Якщо ігнорувати його перші ознаки, то почуття задоволення від добре виконаної роботи ставатиме все меншим, а бажання покинути раніше улюблену діяльність буде стрімко зростати.

Чим довше людина накопичує внутрішнє напруження, тим яскравіше виявляється вигорання. Самостійно впоратися з синдромом, що проявився в повну силу, людині практично нереально. І замість гордості за успішну професійну кар'єру з'являється відчуття спустошеності і втраченого часу. Тому пряма відповідальність кожного фахівця – відстежувати в себе подібні симптоми і вживати необхідних заходів на ранніх стадіях.

Синдром професійного вигорання складається з трьох основних компонентів.

Емоційна виснаженість – відчуття емоційної перенапруги, спустошеності, втоми і вичерпаності емоційних ресурсів, викликані власною роботою. Людина відчуває, що не може віддаватися роботі, як раніше. Виникає відчуття «приглушеності», «притупленості» емоцій, в особливо важких виявах можливі емоційні зриви.

Цинізм – психологічна захисна реакція, що передбачає негативне, байдуже ставлення до роботи, колег, організації та предмета своєї праці. Зокрема, виникає байдуже, негуманне, цинічне ставлення до людей, з якими працюють.

Знецінення професійних досягнень – виникнення у працівників почуття некомпетентності у своїй професійній сфері, усвідомлення неспішності в ній, знецінення результатів своєї праці, негативне самосприйняття своїх професійних якостей та незадоволеність собою [2, с. 285].

Серед ознак професійного вигорання можна виділити такі:

1. Виснаження. Яскравою ознакою вигорання є почуття постійної втоми. Виснаження може бути емоційним, психічним та фізичним. Це відчуття відсутності енергії або повного «вичавлення».

2. Відсутність мотивації. Ви більше не відчуваєте ентузіазму чи внутрішньої мотивації в роботі. Також вам важко прокидатися вранці з думкою про необхідність йти працювати або ви щоразу надмірними зусиллями примушуєте себе виконувати роботу.

3. Фрустрація, цинізм та інші негативні емоції. Ви можете відчувати, що все, що ви робите, немає жодного сенсу або ви розчарувалися в цьому. Можливо ви помітили, що ви стали песимістично налаштовані в роботі, чого раніше не спостерігали. Звичайно, що всі час від часу мають негативні емоції, проте у стані професійного вигорання негативні емоційні переживання стають постійними під час роботи.

4. Когнітивні проблеми. Вигорання та хронічний стрес впливають на вашу здатність концентрувати увагу і зосереджуватися. Коли ми перебуваємо у стресі, наша увага звужується та фокусується на негативних елементах, які ми сприймаємо як загрозу. У короткочасних стресових ситуаціях ця властивість допомагає нам виділити загрозу та подолати її. Проте в умовах хронічного стресу увага постійно зосереджена на небезпеці і нам важко займатися іншими справами.

5. «Уникнення роботи на роботі». Необхідно порівняти, якою була ваша робоча активність в попередні роки та тепер. Оскільки вигорання, як правило, відбувається протягом тривалого проміжку часу, порівняння з минулими періодами зможе показати, чи це тимчасовий спад активності в роботі, чи дійсно тривале хронічне вигорання.

6. Порушення стосунків вдома та на роботі. Це може відобразитися двома шляхами:

– у вас частіше виникають конфлікти, які пов'язані з об'єктивними ситуаціями. Однак за інших умов їх можна вирішити у звичайному режимі, не вдаючись до конфлікту;

– ви уникаєте, менше спілкуєтесь як зі співробітниками, так і з рідними. Можна помітити, що навіть, якщо ви фізично є серед людей, то думками ви десь далеко і зовсім не слідкуєте за спілкуванням.

7. Байдужість до себе. Люди у стані професійного вигорання вдаються до нездорових копінг-стратегій (способів подолання труднощів). Таких як вживання алкоголю, паління, вживання снодійних препаратів, вживання нездорової їжі, відмова від їжі чи обмеження сну.

8. «Бути зайнятим роботою... коли вже не на роботі». Навіть якщо ви вже не на роботі, але надалі думаєте про неї – це однозначно заважає вам відновитися від стресів робочого дня. Для власного відновлення потрібен час.

9. Повністю відсутнє відчуття задоволення. Це пряма дорога до зниженого відчуття щастя та задоволення собою, своєю кар'єрою та перспективами. Це може впливати й на ваше сімейне і громадське життя. Ви можете відчувати ніби застрягли і не маєте позитивних емоцій ні вдома, ні в стосунках, ні в соціальних активностях.

10. Проблеми зі здоров'ям. За певний період часу хронічний стрес може привести до справжніх проблем зі здоров'ям. Наприклад, порушення травлення, серцево-судинні захворювання, депресія чи надмірна вага [3, с. 13].

Людина є цілісною біоенерго-інформаційною системою, тому вплив на будь-яку з цих складових позначається і на інших. Умовно всі методи запобігання професійному вигоранню людини можна об'єднати у 3 групи:

1. Фізіологічний рівень регуляції психофізичного стану:

– достатньо тривалий і якісний сон (важливо провітрювати приміщення перед сном, дотримуватися режиму сну: засипати і прокидатись в один і той самий час);

– збалансоване, насичене вітамінами і мінералами харчування;

– достатнє фізичне навантаження, заняття спортом, ранкова гімнастика;

- масаж (допоможе як класичний масаж, так і масаж біологічно активних точок на руках і ногах людини);
- терапія кольором (зелений та синій колір допомагають заспокоїтись, червоний та жовтий надають енергію і бадьорість);
- ароматерапія;
- баня і водні процедури (контрастний душ перед сном допоможе зняти втому дня, а зранку додасть бадьорості; взагалі вода чудово змиває будь-який негатив).

2. Емоційно-вольова регуляція психофізичного стану (вплив на емоційний стан):

- гумор (сміх позитивно впливає на імунну систему, активізуючи Т-лімфоцити крові; у відповідь на усмішку організм продукуватиме бажані гормони радості; гумор чудово «перезаряджає» негатив);

- музика (найкраще сприяє гармонізації психоемоційного стану прослуховування класичної музики, хоча в малих дозах рок теж буває корисним, він допомагає вивільнитись від негативних емоцій);

- спілкування з сім'єю, друзями;
- заняття улюбленою справою, хобі;
- спілкування з природою;
- спілкування з тваринами;
- медитації, візуалізації (існують цілеспрямовані, задані на певну тему візуалізації – уявно побувати у квітучому саду, відвідати улюблений куточок природи тощо).

3. Ціннісно-смысловий рівень регуляції психофізичного стану (вплив на думки, зміна світогляду) [1, с. 72].

Професійне вигорання є актуальною проблемою для персоналу сучасної пенітенціарної системи. Це обумовлено передусім недоліками в кадровій та організаційній сферах діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України та безпосередньо негативними психічними станами працівників, індивідуально-психологічними характеристиками особистості, ставленням до служби, вмінням вирішувати складні завдання та конфліктні ситуації. Явище професійного вигорання є дотичними до теми деструктивних психічних станів персоналу. Вони можуть виявлятися внаслідок наявних у працівників установ виконання покарань тих чи інших видів професійних деструкцій або призводити до їхньої появи.

Список використаних джерел

1. Акіндінова І. А. Методи психологічної допомоги у роботі з наслідками синдрому емоційного вигорання. *Психологічний журнал*. 2001. Т. 17. № 4. С. 72.

2. Білера Н. В. Основні напрями профілактики синдрому професійного вигорання у військовослужбовців. *Медицина третього тисячоліття* : матеріали міжвузівської конференції молодих вчених та студентів. Харків : ХНМУ, 2018. С. 285.

3. Островський М. М., Франко М. В., Остальська З. Й. Синдром професійного вигорання в сімейній медицині: шляхи діагностики та профілактики. *Практична медицина*. 2008. № 4. С. 13.

Запрудська Софія Сергіївна,

здобувачка вищої освіти Пенітенціарної академії України;

Томков Никита Олегович,

старший викладач кафедри теорії та історії держави і права, конституційного права

Пенітенціарної академії України

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ РОЗБУДОВИ СОЦІАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ В УКРАЇНІ

Одним з основних напрямів процесу розбудови соціально-правової держави в Україні є суспільно-економічний розвиток її громадян, що своєю чергою містить низку заходів щодо забезпечення їх соціальної безпеки, створення необхідних і достатніх умов для реалізації соціальних прав людини і громадянина. Так, в Україні формується низка стратегій, що визначають пріоритети щодо розбудови соціальної держави. При цьому вбачається відсутність тих орієнтирів та цінностей, які б змогли об'єднати зусилля держави, бізнесу, громадянського суспільства навколо ключових цілей соціальної держави, а саме: створення матеріальних благ та підвищення добробуту громадян і забезпечення певної соціальної справедливості у суспільстві.

На думку О. М. Приходько, «найважливішою метою соціальної політики в державі є забезпечення більш повного задоволення членами суспільства своїх життєвих потреб, оскільки саме з цього приводу в першу чергу складаються соціальні відносини, і саме на цій основі відбувається соціальне відтворення

суспільних груп і індивідів. При цьому, коли йдеться про забезпечення життєвих потреб людей у рамках здійснення соціальної політики, мається на увазі їхнє задоволення не шляхом власних зусиль членів суспільства. У соціальній політиці втілюється турбота суспільства про людей, що потребують підтримки і допомоги. Іншими словами, соціальна політика спрямована на надання допомоги, підтримки людям з боку соціальної системи, до якої вони входять, шляхом використання для цього наявного у відповідній соціальній системі суспільного потенціалу» [1, с. 11].

Шляхи розбудови соціальної держави в Україні – це сукупність заходів та стратегій, спрямованих на вирішення соціальних, економічних та політичних викликів, що стоять перед державою. Ці заходи спрямовані на створення підґрунтя для ефективного розвитку економіки, підвищення рівня життя населення та забезпечення соціальної справедливості. Шляхи розбудови соціальної держави орієнтовані на сприяння підвищенню рівня соціального достатку та зменшенню рівня бідності, залучаючи комплексні програми та стратегії, які мають на меті формування спільних цільових орієнтирів для участі держави, бізнесу та громадянського суспільства.

На сьогодні в Україні існує низка проблем щодо побудови ефективної моделі соціальної держави. По-перше, проблема щодо забезпечення прав громадян через обмежені фінансові можливості держави, проте конституційні положення та законодавство передбачають соціальний захист та реальний обсяг державних гарантій українців. Зрештою, права людей залишаються нереалізованими. Ця ситуація виникла через переоцінку можливостей держави, особливо в умовах воєнного стану, коли зростають витрати на оборону та реагування на кризові ситуації. У цих умовах соціальні виплати видаються, але їх розмір залишається недостатнім, що ускладнює задоволення реальних потреб громадян. Така ситуація стає наслідком не лише переоцінки можливостей держави, а й нестачі фінансових ресурсів на належні соціальні виплати.

По-друге, проблема використання бюджетних коштів. Одним із важливих аспектів розвитку системи соціального захисту є ефективне використання бюджетних коштів та їх спрямування на тих, хто дійсно потребує соціальної підтримки в Україні.

В державі є проблема недостатньої гнучкості системи соціального фінансування. Відсутність системи перерозподілу фінансових ресурсів та відповідного реагування на соціальні потреби стає перешкодою для забезпечення підтримки громадян у найбільш вразливих ситуаціях. Тому є нагальна потреба в запровадженні ефективного механізму контролю та моніторингу фінансових операцій, що дасть можливість зменшити випадки ухилення від сплати податків та вдосконалив процес відстеження фінансових операцій. Однак слід зазначити, що Україна вже має прозору систему, за якої банківські установи перевіряють надходження коштів і подають цю інформацію до податкової служби, а ті своєю чергою подають за запитом до соціальних структур для нарахування виплат, охоплюючи всі фінансові операції. Але існує проблема подвійних надходжень з одного джерела фінансування, з якого вже були сплачені податки, коли кошти перераховуються з однієї карти на іншу, враховуються податковою службою як додатковий дохід. Такий недолік може призводити до несправедливого подвійного оподаткування та необґрунтованого уявлення про реальний обсяг фінансових операцій, які підпадають під оподаткування.

По-третє, окремим питанням щодо перешкод для України на шляху до розбудови соціальної держави є демографічна складова, що існує в умовах нестачі людського ресурсу та характеризується обмеженою кількістю якісної робочої сили в країні. Соціальна політика у сфері демографічного питання має бути спрямована на вирішення важливих завдань держави, а саме: забезпечення матеріального добробуту населення, стимулювання народжуваності та підтримка сімей з дітьми, а також формування здорової та освіченої молоді. Перш за все, демографічна ситуація визначає зміни в розмірі та структурі населення, впливаючи на рівень працездатної людської сили, доступ до освіти, медичного обслуговування та соціальних послуг. Зменшення кількості народжуваності і старіння населення ставлять під загрозу економічну продуктивність та функціонування системи пенсійного забезпечення. Крім того, демографічні тенденції мають прямий вплив на розвиток ринку праці, утворення нових робочих місць та здатність країни забезпечити конкурентоспроможність свого господарства в умовах кризи.

Для ефективного подолання демографічної ситуації необхідно поєднати вже чинні і розроблювані національні програми, концепції та стратегії соціально-демографічного спрямування, а також упровадження системи моніторингу і координації з метою уникнення дублювання заходів різних програм та розпорощення коштів, які виділяються з метою вирішення проблеми збереження демографічного і трудового потенціалу країни.

Отже, на сьогодні Україною на нормативно-правовій основі задекларовано низку положень, що визначають державу як соціально-правову. Але існує безліч проблемних питань щодо розбудови соціальної держави, що потребують додаткового аналізу, вивчення та вдосконалення. Визначені проблеми потребують відповідного нормативно-правового регулювання та практичного втілення у життя. Зокрема, Україна має виробити власну модель соціального захисту населення, якісного вирішення демографічного питання та прозорі фінансові системи.

Список використаних джерел

1. Приходько О. М. Соціальна робота в Україні: основні напрями, проблеми та перспективи розвитку. *Розвиток соціальної сфери життя суспільства у сучасних умовах* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Дніпро, 28 квітня 2016 р.). Дніпро : Право, 2016. 147 с.

Квятковський Андрій Романович,

здобувач вищої освіти Пенітенціарної академії України;

Самофалов Леонід Прохорович,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри теорії та історії держави

і права, конституційного права

Пенітенціарної академії України

ДИСЦИПЛІНАРНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОГО АНТИКОРУПЦІЙНОГО БЮРО УКРАЇНИ

З моменту створення НАБУ вітчизняні дослідники активно залучаються до обговорення концептуально важливих проблем його діяльності, зокрема і до питання дисциплінарної відповідальності детективів НАБУ. В нашому досліджуваному питанні нормативно-правовою основою такої відповідальності є: Кон-

ституція України, КЗпП України, Закон України «Про Національне антикорупційне бюро» тощо.

Конституцією України у п. 22 ст. 92 встановлено, що виключно законами України визначаються діяння, які є дисциплінарними правопорушеннями, та відповідальність за них [1].

Діяння, які є дисциплінарними правопорушеннями для детективів НАБУ, а також стягнення та процедура дисциплінарного провадження цієї категорії працівників вказаної організації знайшли своє відображення у Законі України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14.10.2014 року [2].

Проаналізувавши норми цього законодавчого акта, можемо зазначити, що у спеціальному законодавстві відсутнє тлумачення поняття «дисциплінарної відповідальності детективів НАБУ». Проте Законом чітко регламентований процедурний аспект (склад та діяльність Дисциплінарної комісії НАБУ), а також підстави притягнення працівників НАБУ до такого виду відповідальності.

Також можемо виділити важливий аспект у контексті досліджуваної проблеми, а саме положення ст. 29 Закону, відповідно до якої встановлюється моніторинг способу життя працівників НАБУ. Законодавець окремою підставою для притягнення до дисциплінарної відповідальності такої категорії працівників встановив невідповідність рівня життя працівника Національного бюро майну і доходам цього працівника та його членів сім'ї, що є підставою для притягнення його до дисциплінарної відповідальності.

Звернемося до ст. 28 Закону, в якій безпосередньо зазначені підстави для притягнення до дисциплінарної відповідальності. Такими підставами є:

1) невиконання чи неналежне виконання службових обов'язків;

2) незаконне розголошення інформації з обмеженим доступом, яка стала відомою працівнику у зв'язку з виконанням його повноважень;

3) порушення встановленого законом порядку і строків подання декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування;

4) публічне висловлювання, яке є порушенням презумпції невинуватості;

5) негативні результати перевірки на доброчесність або моніторингу способу життя працівника;

6) інші підстави, передбачені Законом України «Про державну службу» для працівників Національного бюро, які є державними службовцями, або Дисциплінарним статутом органів внутрішніх справ України для працівників Національного бюро, які є особами начальницького складу.

Загалом поняття «дисциплінарної відповідальності детективів НАБУ» можна розкрити через два аспекти, а саме через аспект «позитивної відповідальності» (тобто властиве почуття обов'язку і сумлінного ставлення до виконання своїх обов'язків в інтересах зміцнення правової держави і авторитету відповідної структури) та аспект «ретроспективної відповідальності» (застосування до детективів НАБУ в особливому процедурному порядку дисциплінарних стягнень за неналежне виконання професійного обов'язку).

У контексті специфіки нашого дослідження слушною є пропозиція науковців щодо поділу дисциплінарної відповідальності на загальну та спеціальну. На думку наукової доктрини, такий поділ обумовлений такими підставами: включенням особи в той чи інший тип колективу; належністю громадянина до організації певного виду; характером функцій, виконуваних особою в цій організації. Вказані чинники обумовлюють (стосовно різних суб'єктів) специфіку підстав відповідальності, переліків стягнень, ієрархії дисциплінарної влади, процесуальних форм і відповідно визначають диференціацію дисциплінарної відповідальності [3, с. 2].

На підставі вищезазначеного можна зробити висновок, що загальна дисциплінарна відповідальність може настати на підставі норм Кодексу законів про працю, а також правил внутрішнього розпорядку окремого підприємства, установи чи організації [4].

Своєю чергою, спеціальна дисциплінарна відповідальність передбачається для конкретно визначених категорій працюючих та встановлюється спеціальними нормами (на підставі статутів, положень, інших спеціальних нормативно-правових актів). Такий вид відповідальності характеризується спеціальним

суб'єктом дисциплінарного проступку, його особливим характером, спеціальними видами дисциплінарних стягнень та особливим порядком їх накладення та оскарження.

Виходячи з такого поділу можемо зазначити, що дисциплінарна відповідальність детективів НАБУ є спеціальним підвидом дисциплінарної відповідальності, оскільки володіє такими ознаками:

1. Коло осіб, які підпадають під дію цього виду дисциплінарної відповідальності. Спеціальна дисциплінарна відповідальність встановлюється для вузького, чітко окресленого кола працівників конкретної установи чи організації або може обмежуватися працівниками конкретної професії. Суб'єктом вказаного виду відповідальності у цьому випадку є конкретно визначене коло осіб – детективи НАБУ.

2. Врегульована спеціальними нормативно-правовими актами. З одного боку, питання дисциплінарної відповідальності є обов'язковим елементом системи трудового права, регламентованим КЗпП України, з іншого – основним джерелом правового регулювання дисциплінарної відповідальності детективів НАБУ є насамперед Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України», а також сукупність інших нормативно-правових актів, які регламентують діяльність цієї інституції.

3. Більш широкий зміст дисциплінарного проступку. Дисциплінарна відповідальність застосовується в разі вчинення дисциплінарного проступку. Підстави застосування дисциплінарної адміністративної відповідальності детективів НАБУ визначаються відповідними нормами права спеціального законодавства, а саме Законом України «Про Національне антикорупційне бюро України».

4. Заходи дисциплінарного стягнення. Дисциплінарна відповідальність, згідно з нормами трудового права, застосовується у формі дисциплінарних стягнень. Що ж стосується відповідальності детективів НАБУ, то, крім загальних дисциплінарних стягнень, до них можуть застосовуватись також заходи дисциплінарного впливу, а також інші особливі види дисциплінарних стягнень.

5. Коло осіб та органів, наділених правом застосовувати стягнення. У цьому випадку дисциплінарні стягнення можуть застосовуватися на підставі статутів, положень та інших актів зако-

нодавства не тільки органом, що приймав на роботу працівників, а також вищими органами.

6. Процедурі застосування та оскарження стягнень. Незважаючи на певну універсальність порядку притягнення осіб до дисциплінарної відповідальності порівняно із загальним порядком, що встановлюється трудовим законодавством, є низка особливостей цієї процедури для вказаної категорії працівників – детективів НАБУ. Так, особливістю є те, що перед накладенням дисциплінарного стягнення в окремих випадках законодавство вимагає проведення службового розслідування щодо вказаної категорії працівників [3, с. 11].

Таким чином, наведені поняття й особливості дисциплінарної відповідальності дають змогу сформулювати власну дефініцію поняття дисциплінарної відповідальності детективів НАБУ та визначити низку її принципових особливостей. Під дисциплінарною відповідальністю детективів НАБУ слід розуміти один із видів юридичної відповідальності, який полягає в обов'язку детективів НАБУ відповідати перед керівником вказаного органу чи уповноваженою особою/органом за вчинений ним дисциплінарний проступок, що виявляється в невиконанні або неналежному виконанні покладених на нього трудових або службових обов'язків, а також понести дисциплінарні стягнення відповідно до законодавства України.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 21.11.2023).

2. Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України від 14.10.2014 № 1698-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#n302> (дата звернення: 21.11.2023).

3. Костюк В. Л. Стадії застосування дисциплінарної відповідальності: теоретико-правовий аспект. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Право». 2016. № 1 (13). С. 2–14.

4. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення: 21.11.2023).

Кіряхо Дмитро Дмитрович,
здобувач вищої освіти Пенітенціарної академії України;
Доній Наталія Євгенівна,
доктор філософських наук, професор,
професор кафедри економіки та соціальних дисциплін
Пенітенціарної академії України

ПОГЛЯДИ ІСРЕМІЇ БЕНТАМА НА ДЕРЖАВУ І ПРАВО

Бурхливий розвиток капіталізму, як економічної системи, посилення процесу секуляризації, науковий прогрес та індустріалізація виробництва спричиняють переосмислення діячами межі XVIII–XIX століть суспільно-політичних та морально-правових підвалин функціонування держави і місця права в житті індивідів. Британський учений-утилітарист Ієремія (Джеремі) Бентам був одним з тих, хто в цей час усю силу свого розуму присвятив одній ідеї: посильне служінні людству, в ім'я «користі» та «щастя». У користі та щасті людини Бентам бачив єдине завдання законодавця, а тому свою місію діяч бачив у детальній розробці різних галузей права, процесу державознавства і філософії [4, с. 430].

Бентам І. не поділяв трендової для свого часу ідеї щодо договірного підґрунтя утворення держави. Договір, стверджував мислитель, є оманною, адже всі держави утворені силою і утвердилися завдяки звичкам людей підкорятися владі в особі уряду. Бентам наполягав на відсутності права чи прав, у тому числі й природних, що передували державам і урядам. Природними в людини є тільки почуття, здібності й схильності, але їх не можна вважати правом і похідним від нього законам. Виступаючи проти договірної теорії утворення держави, Бентам став опонентом Дж. Локку, бо вважав, що за доби до договірного стану люди не керувались певними природними законами, які абсолютистська держава в них згодом відібрала. Крім того, Бентам був переконаний, що саме існування прав і законів у додержавний період було не можливим.

Цікавим у Бентама є трактування суті закону. Філософ зазначав, що будь-який закон є злом, адже всякий закон порушує свободу, а завдання держави і влади полягає лише у виборі зла. Законодавець змушений упевнитись, що кожен випадок, який

він хоче попередити, є дійсно злом, і що це зло більш жахливе, ніж те, яким він хоче скористатись задля його попередження. «Треба брати до уваги дві речі: зло злочину і зло закону – це шкода хвороби і шкода ліків» [3, с. 57]. Останню треба враховувати під час аналізу обставин, що вплинули на постраждалу особу через дії правопорушника. Для правильного визначення «масштабу зла» в цьому випадку доцільно: 1) вираховувати шкоду від злочину (однакове за дією фізичне насилля різниться за наслідками у здорової та немічної людини); 2) керуватись принципом гідності при задоволенні вимог постраждалого (проблема матеріального відшкодування багатій людині не так важлива як публічні вибачення); 3) не переносити закон з однієї країни в іншу (образи в бік європейської жінки не співмірні з образою жінки в колоніях). У цьому випадку не можливо повною мірою виміряти ступінь нанесеної образи та обрати справедливе покарання, але якщо суддя керуватиметься такими обставинами, як стать, вік, соціальний статус, освіта та релігійність, то максимально наблизитись до ідеального правосуддя [2, с. 36].

Велику увагу І. Бентам приділяв розробці рекомендацій, реалізація яких мала б покращити процедури законотворення та законореалізації та які мали б стати основою для ухвалення рішень законодавцями. Найбільш важлива рекомендація – це попереджувати, наскільки можливо, правопорушення; якщо ж людина вимушена йти на злочин, то її треба змушувати до нанесення меншої шкоди, ніж більшої; розплата за злочин завжди має бути більшою, ніж скоєний злочин.

Бентам І. вважав, що однією зі складових успіху держави має бути чіткість та очевидність законодавства, а ухвалення нового закону має супроводжуватися роз'ясненнями та ґрунтуватися на універсальних, очевидних для всіх засадах. Імперативний характер законів, на думку Бентама, не є умовою успіху, навпаки, закон має носити роз'яснювальний характер та виходити з умови усвідомленості. Загальнодоступність, чіткість, однозначність, врахування національної специфіки держави і простота – якості, які мають характеризувати закон. Ще однією запорукою успішності держави для І. Бентама було проведення публічного обговорення законопроектів у колі професійних політиків.

Ієремія Бентам окремо зосередив свою увагу на розробці порядку формування та діяльності законодавчих органів. Зокрема, прописав роль та функції голови парламенту, процедуру оголошення законопроектів та поправок, кількості проходження читань законопроектом тощо [2, с. 11].

Мислитель був категоричним і заявляв, що однією з умов діяльності парламенту має бути відкритість. Ця умова передбачатиме стримування та контроль з боку громадян щодо спокуси законодавців діяти із власних інтересів за рахунок народу, тим паче, що народ, за словами Бентама – це суд, причому найбільш дієвий, ніж усі суди разом узяті. Народ може помилятися, але в будь-якому випадку він не підкупний. Ворогами відкритості парламенту є злочинці, що ховаються від суду, деспоти, що прагнуть придушити суспільну думку, та боязкі і ліниві, що прагнуть приховати свою некомпетентність. Однак відкритість парламенту має обмеження і це стосується, коли: 1) сприяє намірам ворога; 2) ображає без необхідності невинуватого; 3) сприяє занадто жорсткому покаранню злочинців.

Взагалі І. Бентам надавав народу значну роль у державному управлінні і тому стверджував, що законодавча влада також належить не монархам чи вузькому колу аристократії, а саме народу. Влада законодавча повинна здійснюватися однопалатним представництвом, який має щорічно обиратися на основі загального, рівного і таємного голосування. Виконавча влада, за І. Бентамом, має здійснюватися посадовими особами, підпорядкованими законодавчій палаті, відповідальна їй і часто змінювана. Аргументація на захист однопалатного парламенту в мислителя така: 1) навіть якщо одна палата одногосно ухвалить рішення, то більшість в один голос іншої палати здатна скасувати таке рішення; 2) подібний розподіл приведе до розвитку різних напрямків інтересу і перевага одного класу може призвести до переважання власних цілей на протигагу інтересам народу; 3) кожна палата не матиме повної обговорюваної інформації в інших палатах; 4) розподіл на палати сприяє уповільненню ухвалення рішень; 5) кінцевим результатом буде надання одній палаті ініціативи, а іншій – права вето. Це призведе до сварок, бездіяльності, зловживання [5, с. 41–42].

Бентам І. стверджував, що найрезультативніший склад законодавчих зборів вдасться сформувати, якщо будуть дотримані такі умови: 1) проведення прямих виборів; 2) ротація членів представницьких зборів; 3) певні умови для виборців і кандидатів до представницького органу, а саме наявність майнового цензу для висуванців зменшить можливість їхнього підкупу, а право голосу в підданого може бути лише за умови «уміння чесно та розумно користуватися ним» – це обмежить продажність та невігластво; 4) пропорційність кількості депутатів до території. Крім цього, філософ вважав, що в деяких випадках представники народу можуть нехтувати загальним благом та діяти в корисливих цілях, але конкуренція та умова ротації може в майбутньому позбавити їх статусу народного представника, а отже, і їхня корисливість згодом відіб'ється на них. Подібне бачення структури законодавчого органу повністю відповідає поглядам класичного лібералізму з притаманним острахом надавати право формувати владу неосвіченим та особам, що не володіють майном.

Отже, погляди Ієремії Бентама на державу і право орієнтовані на забезпечення прогресу суспільства та унеможливлення деструктивних тенденцій у державі.

Список використаних джерел

1. Головка О. М. Історико-правові погляди Джеремі Бентама. *Вісник ХНУ ім. В. Н. Каразіна*. Серія Право. 2017. Вип. 3. С. 34–37.
2. Дехтяров О. В., Олійник О. Б. Юридична природа та значення норми права. *Право та державне управління*. 2018. № 4. С. 11–15.
3. Лендел А. С. Утилітарний підхід Ієремії Бентама до розуміння держави та права. *Закарпатські правові читання : мат-ли VII міжнар. наук.-практ. конференції / за заг. ред. В. І. Смоланки, Я. В. Лазура, О. Я. Рогача, І. М. Полюжин*. Ужгород : Говерла, 2015. Т. 1. С. 55–60.
4. Награбова Л. В. Аспекти співвідношення права та закону у поглядах Дж. Бентама. *Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского*. Серія «Юридические науки». 2013. Т. 26 (65). № 2-1 (Ч. 2). С. 430–435.
5. Савайда О. І. Філософсько-правове формування деонтологічних засад правоохоронної діяльності: ретроспектива ідей Ієремії Бентама. *Соціально-правові студії*. 2021. Вип. 2. С. 39–44.

Коваленко Катерина Євгенівна,
здобувачка вищої освіти Пенітенціарної академії України;
Злишко Станіслав Володимирович,
доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри адміністративного,
цивільного та господарського права і процесу
Пенітенціарної академії України

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ МІСЦЕВОЇ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ

У наукових та дослідницьких роботах нерідко можна натрапити на такий акцент, що політика місцевого і регіонального розвитку повинна базуватись на загальновизнаних та апробованих європейських стандартах. Відповідно, варто виділити такі основні стандарти:

- 1) децентралізація державного управління;
- 2) розподіл владних повноважень між органами місцевого самоврядування та органами державної влади;
- 3) партнерство і кооперація зусиль органів місцевого самоврядування та місцевих органів державної виконавчої влади;
- 4) концентрація і раціональне використання ресурсного забезпечення; субсидіарність щодо надання державних і громадських послуг населенню;
- 5) пріоритет повноважень територіальної громади.

Враховуючи досвід розвинутих держав світу, який визнаний, то стандартом організації та функціонування місцевої публічної влади є децентралізація державного управління, яка (за європейськими канонами) полягає у цілеспрямованому процесі розширення повноважень органів місцевого самоврядування різного територіального рівня при одночасному звуженні повноважень центральних органів державної влади з метою оптимізації і підвищення ефективності управління суспільно значущими справами (питаннями місцевого значення), найповнішої реалізації регіональних і місцевих інтересів [1, с. 124].

Отже, досить актуальною та необхідною є думка окремих учених, що саме процес децентралізації є одним з основних та пріоритетних європейських стандартів демократичного спря-

мування, оскільки його провідною ідеєю є не конфронтація та неузгодженість між державою (центральною владою) і органами місцевого самоврядування різного територіального рівня, а співіснування й співпраця між ними з метою якомога кращого забезпечення потреб населення і вирішення питань місцевого значення на рівні їх виникнення. У різних країнах світу з метою ефективної організації влади використовують різні системи управління на місцях (системи місцевих органів державної виконавчої влади та органів місцевого самоврядування). На вибір тієї чи іншої з них впливають такі фактори, як неоднаковий підхід до розуміння державної влади, розмежування адміністративно-територіальних одиниць на «природні» та «штучні», економічні умови, національні особливості, історичні традиції тощо.

Фахівці права схиляються до виокремлення таких сучасних систем управління на місцях, а отже, і децентралізації влади, як англосаксонська, континентальна та іберійська. При цьому кожна країна світу обрала для себе модель організації місцевої публічної влади, і практика доводить, що неможливо провести чітку межу між викладеними системами, оскільки в багатьох країнах, зокрема Австрії, Німеччині, Японії місцева влада побудована на основі сполучення як англосаксонської, так і романо-германської систем, а також деяких притаманних цим країнам специфічних рис, що дає змогу деяким науковцям говорити про своєрідні «змішані» («гібридні», «конгломератні») форми організації та функціонування місцевої публічної влади.

Варто зазначити, що для нашої держави надзвичайно ефективною буде впровадження «гібридної» моделі організації та функціонування місцевої публічної влади. Власне, саме такий підхід використано під час упровадження та ухвалення європейських стандартів місцевої демократії. Також важливо додати, що окремі дослідники вважають основні (керівні) засади та норми, які затверджені у Європейській хартії місцевого самоврядування від 15 жовтня 1985 року, – основою окремої системи місцевого управління [2].

Характеризуючи процес здійснення закріплення в міжнародно-правових актах засад організації та функціонування місцевої публічної влади, варто зазначити, що такий процес видався

досить тривалим і складним. Відповідно до ст. 3 Статуту Ради Європи від 5 травня 1949 р. № ETS № 001, до якого Україна приєдналася 31 жовтня 1995 р., «кожний член Ради Європи обов'язково повинен визнати принципи верховенства права та здійснення прав людини і основних свобод усіма особами, які знаходяться під його юрисдикцією, а також повинен відверто та ефективно співпрацювати в досягненні мети Ради, визначеної у главі I». Метою Ради Європи в главі I Статуту визначено досягнення більшого єднання між її членами для збереження та втілення в життя ідеалів і принципів, які є їхнім спільним надбанням, а також сприяння їхньому економічному та соціальному прогресу. Розвиток реалізації визначеної мети функціонування Ради Європи підтверджується ухваленням понад 150 різного роду конвенцій і угод, які регулюють різні аспекти захисту прав людини, демократії, місцевого самоврядування, охорони навколишнього природного середовища та культури [4].

Аналізуючи міжнародно-правові стандарти організації та функціонування місцевої публічної влади, важливо звернути увагу й на те, що Конституція України містить норму про делегування місцевим державним адміністраціям повноважень відповідними районними чи обласними радами (ч. 6 ст. 118). Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 р. містить у ст. 1 визначення поняття «делеговані повноваження», а саме: повноваження органів виконавчої влади, надані органам місцевого самоврядування законом, а також повноваження органів місцевого самоврядування, які передаються відповідним місцевим державним адміністраціям за рішенням районних, обласних рад, а ч. 1 ст. 14 Закону України «Про місцеві державні адміністрації» від 9 квітня 1999 р. встановлює, що «місцеві державні адміністрації здійснюють повноваження місцевого самоврядування, делеговані їм відповідними радами». Виходячи із положень цих норм органи місцевого самоврядування свої повноваження можуть делегувати органам виконавчої влади, що збігається з положенням Хартії, а органами місцевого самоврядування, які делеguють повноваження місцевим державним адміністраціям, є районні та обласні ради. Більшої уваги заслуговує ч. 2 ст. 4 Хартії, яка встановлює, що органи місцевого самоврядування в межах закону мають повне право вільно вирішувати

будь-яке питання, яке не вилучене зі сфери їхньої компетенції і вирішення якого не доручене жодному іншому органу [5].

Щодо впровадження цього положення в Україні є певні проблеми. Так, ч. 2 ст. 19 Конституції України визначає, що «органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України».

Отже, в Україні європейський принцип «вільно вирішувати будь-яке питання, яке не вилучене зі сфери їхньої компетенції і вирішення якого не доручене жодному іншому органу» не застосовується, а застосовується загальний для органів державної влади та органів місцевого самоврядування принцип «робити тільки те, що чітко встановлено в законі». Можна запропонувати привести національне законодавство у відповідність до міжнародних стандартів, які визнані країнами світу і показали свою ефективність. А саме ч. 2 ст. 19 Конституції України викласти в такій редакції: «Органи державної влади, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що визначені Конституцією та законами України». Ці зміни дозволять врахувати досвід сучасних практик організації та функціонування місцевої публічної влади і дадуть змогу діяти в ситуації, коли законодавче регулювання питання відсутнє або є «туманним» [6].

Місцевій публічній владі задля ефективного виконання конституційно закріплених функцій обов'язково необхідна організаційна та фінансова автономія. Підтримуємо думку, що акцент має ставитись передусім на реальній спроможності вирішувати питання місцевого значення, ухвалюючи управлінські рішення та забезпечуючи їх належними засобами (фінансовими, матеріальними, кадровими тощо). На наше переконання, при імплементації європейських стандартів організації та функціонування місцевої публічної влади має бути зосереджено на компетенційному і фінансовому її забезпеченні, свободі вибору структур управління й засобів, тобто на вільному визначенні організаційної структури [7, с. 47].

Слід зазначити, що процес створення міжнародних стандартів місцевої публічної влади має досить динамічний характер.

Зокрема, Радою Європи було ухвалено Конвенцію про участь іноземців у суспільному житті на місцевому рівні від 5 лютого 1992 р., яка станом на 2016 рік не ратифікована Україною, у якій закріплено основні європейські стандарти участі іноземців у громадському житті на місцях [8].

Розкриваючи міжнародно-правові стандарти організації та функціонування місцевої публічної влади, слід наголосити, що передусім маються на увазі правові норми, які містяться в міжнародних нормативно-правових актах та імплементовані в національне законодавство з метою регулювання ефективної організації та взаємодії органів і посадових осіб місцевої публічної влади як між собою, так і іншими органами державної влади [9].

Враховуючи викладене, можна стверджувати, що всі перераховані вище міжнародно-правові документи містять норми, які визначають стандарти місцевої публічної влади, правого статусу адміністративно-територіальних одиниць, впливу громадян на діяльність представницьких органів місцевого самоврядування та місцевих органів державної виконавчої влади, а тому, безумовно, їхні положення мають бути враховані під час здійснення конституційної, адміністративної, муніципальної реформ. Важливою є реальна, а не декларативна, децентралізація влади та вдосконалення організації місцевої публічної влади з урахуванням національних особливостей як правової системи України, так і її форми правління.

Список використаних джерел

1. Загальні засади місцевого самоврядування в Україні : підручник / авт.-упоряд.: О. В. Батанов, Н. М. Батанова, В. М. Вакуленко та ін. ; за заг. ред. В. М. Вакуленка, М. К. Орлатого. Київ : НАДУ, 2010. 368 с.

2. Європейська хартія місцевого самоврядування (Страсбург, 15 жовт. 1985 р.). *Офіційний вісник України*. 2013. № 39. Ст. 1418.

3. Про ратифікацію Європейської хартії місцевого самоврядування : Закон України від 15 липня 1997 р. № 4512/97-вр. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 38. Ст. 249.

4. Статут Ради Європи : багатостороння угода. Статут від 1 липня 2004 р. № 3576. *Офіційний вісник України*. 2004. № 26. Ст. 1733.

5. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21 травня 1997 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 24. Ст. 170.

6. Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 9 квітня 1999 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 20. Ст. 190.

7. Калашников В. М. Організаційно-правові заходи місцевого управління і самоврядування в зарубіжних країнах : монографія. Дніпропетровськ : Пороги, 2009. 387 с.

8. Європейські правові стандарти та їх імплементація в українське законодавство / за ред. академіка НАПрН України О. В. Зайчука ; Інститут законодавства Верховної Ради України. Київ, 2013. 546 с.

9. Конвенція про участь іноземців у суспільному житті на місцевому рівні від 5 лютого 1992 р. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_318. (дата звернення: 10.11.2023).

Ковальчук Алла Юрївна,

доктор юридичних наук, професор,
начальник відділу дослідження проблем
протидії кіберзлочинності та загрозам
інформаційній безпеці МНДЦ при РНБО України

ТРАНСГРЕСИВНИЙ ПІДХІД У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ СПІВРОБІТНИКІВ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ

Державна кримінально-виконавча служба України відповідно до Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» [1] здійснює правозастосовні та правоохоронні функції, виконання яких вимагає від співробітників поважного, гуманного ставлення до гідності людини, дотримання прав і свобод засудженого. Виконання таких функцій напряму залежить від внутрішніх переконань співробітників, їх ціннісних орієнтирів, високих стандартів доброчесності. Така настанова визначає особливість підходу до підготовки кадрів для Державної кримінально-виконавчої служби України, виховання в них поваги до прав і свобод людини, їх гідності тощо.

Якщо особа вчиняє злочин, часто припускають, що держава виправдано призначає покарання, разом з тим вважається, що деякі форми покарання завдають шкоди людині, або призначене покарання, навпаки, створює умови для недосягнення цілі покарання [2]. Зміна й розширення видів покарань (альтернативні види покарань) не завжди характеризуються зміною її суті, і це напряму залежить від осіб, на яких покладено функцію забезпе-

чення виконання покарання. Стаття 10. Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, який ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР № 2148-VIII (2148-08) від 19.10.1973 року визначає: «Всі особи, позбавлені волі, мають право на гуманне поводження і поважання гідності, властивої людській особі. Пенітенціарна система включає поводження з ув'язненими, головною метою якого є їх виправлення та соціальна реабілітація» [3]. Важливо, що Міжнародний пакт про громадянські та політичні права є юридично обов'язковим багатостороннім договором, який являє собою міжнародний консенсус щодо гуманного поводження з ув'язненими, яке відповідає їхній притаманній людській гідності, і що в'язниці зосереджені на реабілітації та виправленні, а не на покаранні. Разом з тим сучасне молоде покоління має дещо розрізнене бачення щодо понять «здорове»/«нездорове», «ризиковане»/«безпечне», «моральне»/«аморальне», «незаконне»/«законне», особливо це стосується майбутніх співробітників, які будуть працювати із засудженими, тобто особами, що вчинили кримінально карані діяння з тих чи інших переконань. Відповідно, матриця допустимості дій у осіб, які забезпечують перевиховання злочинців, має бути сформована з апіорним визначенням меж допустимих й недопустимих дій, межі прав і свобод людини, межі моральності дій. Брак стандартів і рухливість освітніх процесів неминуче ускладнюють формування професійної та соціальної ідентичності, позбавляють молодь можливості вчасно осмислити наявні суперечності й виробити власну світоглядну позицію та цілісну систему професійних ціннісних настанов [4]. Відповідно, необхідним вбачається зміна підходів до підготовки кадрів ДКВС України шляхом їх розширення й запровадження трансгресивного підходу до навчання слухачів. Термін «трансгресія» (від лат. trans – через, gressus – наближатись, переходити) означає процес переходу межі між можливим і неможливим, або переходу «червоних ліній», що пов'язується з можливостями вибору різних варіантів власних дій. Трансгресивний підхід у навчанні – це використання нестандартних методів навчання або навмисне порушення установлених правил для стимулювання творчого мислення та отримання знань через отриманий самостійний досвід. Це може містити в собі використання не-

очікуваних завдань, зміну звичайних методик навчання або навіть порушення стандартних правил, щоб залучити увагу студентів та спонукати їх до активної участі в навчальному процесі. Слід зауважити, що мотивацією до дій є індивідуальна ієрархія потреб людини. Дії можуть бути спрямовані як на творчість, так і експансивність; можуть мати як конструктивний, так і деструктивний характер. Козелецький Ю. називає дві групи людських потреб, а саме: суспільні і особисті, кожна з яких може активізувати трансгресивні дії. Трансгресія є результатом потреби, пов'язаної з постійним прагненням людини до підтвердження і збільшення власної цінності [5]. Діяльність індивіда, мотивована цією потребою, може виявлятися у двох аспектах. По-перше, як суперництво з іншими з метою підвищення власної цінності. По-друге, як прагнення до вдосконалення – і не тільки щодо вимог соціуму, але також стосовно внутрішніх, прийнятих індивідом стандартів досконалості [6]. Ми підтримуємо думку Наталії Савченко, яка визначає: «Активізація пізнавальної діяльності відбувається в тому випадку, коли молода людина привчається до діяльності, у процесі якої долає певні труднощі і вирішує проблеми. Вирішальний перелом у дидактиці пов'язаний з генетичною психологією Піаже. Фундаментальна теза цієї теорії спирається на ідею про те, що основними складовими частинами мислення є не статичні образи реальності, а внутрішні схеми діяльності» [7].

Сьогоднішня невизначеність створює умови для відчуженості, невизначеності, розчарування, породжує так званий «ціннісно-смысловий невроз» особистості, який стає передумовою для її криміналізації, вияву жорстокості тощо. Койл А. (2009) зазначає: «ув'язнення не може включати ризик фізичного чи емоційного насильства з боку персоналу чи інших ув'язнених» [8]. Як зазначалося раніше, основною метою ув'язнення має бути «виправлення та соціальна реабілітація», щоб ув'язнені могли вийти з в'язниці як законслухняні та самодостатні громадяни, що має вирішальне значення для зменшення кількості повторних злочинів та захисту суспільства. А забезпечити такий перевиховний процес можливо лише за наявності персоналу, який наділений високими стандартами моралі й розуміння соціальної відповідальності за прийняті ними рішення. Незважаючи на те,

що багато чого змінилося на краще, умови утримання в'язнів протягом багатьох років, разом з тим, застаріле законодавство, політика «жорсткої боротьби зі злочинністю», відсутність політичної волі та соціального тиску, а також обмежені ресурси, в тому числі й людські загрожують позитивним змінам пенітенціарної системи та піддають сумніву аргументи щодо дотримання прав людини, що підкреслюють важливість пенітенціарних реформ. Тому важливим вбачається створення таких педагогічних умов, в яких студенти спроможні подолати границі свого соціокультурного, психоемоційного, когнітивного поля шляхом спростування наявних меж знань і створення нових через залучення до навчального процесу ширшого кола обраних методів та підходів.

Список використаних джерел

1. Про Державну кримінально-виконавчу службу України : Закон України № 2713-IV 23 червня 2005 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2713-15#Text>.
2. World Prison Brief (WPB). URL: <https://www.prisonstudies.org/about-us>.
3. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text.
4. Александров Денис. Quo vadis?: трансгресія сучасного інституту освіти. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету*. Серія: педагогіка. 2018. № 1 (20). URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/407174>.
5. Koziellecki J., *Transgresja i kultura*. Warszawa, 1997. URL: <https://bibliotekanauki.pl/articles/943926.pdf>.
6. Биковська О. В. Порівняльний аналіз системи позашкільної освіти України й Польщі. *Теоретико-методологічні основи виховання творчої особистості учнів в умовах позашкільних закладів* : матеріали наук.-практ. конф. Київ : Грамота, 2006. Ч. I. С. 58–72.
7. Савченко Н. С. Трансгресивний підхід у позашкільній освіті Польщі. *Наукові записки*. Кіровоград, 2014. Вип. 125. 354 с. URL: <http://dspace.cuspu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/191/1/125.pdf>.
8. Coyle Andrew. Human Rights Approach to Prison Management. 2009. URL: <https://www.ojp.gov/ncjrs/virtual-library/abstracts/humanrightsapproach-prison-management>.

Ковальчук Наталія Павлівна,

здобувачка вищої освіти

Пенітенціарної академії України,

старший інспектор (з професійної підготовки)

відділу по роботі з персоналом державної установи

«Вільнянська виправна колонія (№ 20)»;

науковий керівник: *Данильченко Тетяна Вікторівна,*

доктор психологічних наук, професор,

професор кафедри психології

Пенітенціарної академії України

ПРОФЕСІЙНА САМОРЕАЛІЗАЦІЯ ЯК ЧИННИК ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ОСОБИСТОСТІ

У соціальній психології професійна самореалізація як теоретичний конструкт не має чіткого визначення. Можливість описати феномен професійної самореалізації в одному аспекті та звести його до єдиного розуміння ускладнюється неоднозначністю та суперечливістю цього конститутивного поняття [1, с. 65].

Уявлення про професійну самореалізацію не є спонтанним, а формується в контексті загального погляду на життя і підтримується певними особистісними структурами та впливами середовища. Аналіз феномена професійної самореалізації в парадигмі соціальної психології дає можливість виявити закономірності високої особистісної ефективності та конструктивної соціальної активності, а також виокремити стимули й умови самореалізації [2, с. 70].

В умовах суспільних трансформацій, які нині відбуваються в Україні, зростає уважність та вимогливість до особистості, формується нове розуміння соціального і психологічного благополуччя, самореалізації та саморозвитку. Сучасна епоха вимагає від усіх людей активності, здатності реалізувати свій потенціал, самореалізуватися як особистість у різних сферах діяльності та спілкування. У зв'язку з цим зростають вимоги до психологічної науки. Психологічна наука покликана дати можливість усім членам суспільства ефективно визначати свої життєві орієнтири, реалізувати свій особистісний потенціал і долати труднощі в особистісному та професійному розвитку.

Феномен самореалізації особистості ґрунтується на проблематиці зростання, розвитку та самовдосконалення людини. Термін «самореалізація» часто використовується як синонім

до «самоактуалізації» або «реалізації потенціалу». Вони описують дуже схожі явища і стосуються стійких позитивних змін у людині, реалізації закладеного в ній потенціалу: «індивідуалізація» (К. Юнг), повна реалізація справжніх здібностей (К. Хорні), внутрішня позитивна тенденція до саморозвитку, така як справжнє самовираження (Ф. Перлз), повне бажання ідентифікуватись і розвиватись (К. Роджерс), прагнення людини стати тим, ким вона може стати (А. Маслоу) [2, с. 68].

Самореалізація була основним мотивом для науковців, зокрема К. О. Абруханової-Славської, Л. І. Анзифелової, Г. С. Батишева, О. Ф. Бондаренка, Є. І. Головки, Л. Когана, Г. С. Костюка, О. О. Кроніка, О. М. Леонтьєва, П. В. Лужина, В. І. Лузіна, В. І. Мляр, В. Г. Панько, В. А. Ломенець, С. Л. Рубінштейн, Л. В. Сохань, Т. М. Читаленко та інші, які були в центрі уваги (наприклад, С. Л. Ломенець, Л. В. Рубінштейн, Т. М. Титаренко) та розглядали самореалізацію як процес переважно свідомого і цілеспрямованого розкриття та об'єктивації сутнісних сил у різноманітній практичній діяльності особистості. Формування соціально активної та гармонійно розвиненої особистості значною мірою залежить від особистих зусиль людини та орієнтує її на самовдосконалення і самореалізацію як необхідну умову досягнення життєвого успіху (С. Д. Максименко, М. І. Пірен, Т. В. Говорун, Л. М. Дьоміна) [3].

Поняття «професійна самореалізація» розуміється як соціалізований шлях гармонійного розвитку особистості, що поєднує набуття професійного, практичного та духовного досвіду в процесі здобуття професійної кваліфікації в період первинного професійного становлення (навчання у вищих навчальних закладах) з поглибленням професійного розвитку в процесі виконання професійних ролей та обов'язків. Це необхідні атрибути для розкриття та реалізації професійного потенціалу особистості.

Професійна реалізація в житті людини містить такі основні етапи: професійне самовизначення, професійне становлення в обраній сфері діяльності, професійне зростання та розвиток компетентності.

Професійне самовизначення – це вибір виду професійної діяльності, якою людина буде займатися в майбутньому, на основі професійних схильностей, інтересів і здібностей. Сутність професійного самовизначення полягає в усвідомленні особистістю відпо-

відності своїх здібностей психологічним вимогам професії, своєї ролі в системі суспільних відносин і відповідальності за виконання зобов'язань, що випливають із зробленого вибору [5, с. 145].

Професійний розвиток людини відбувається тоді, коли професія вже обрана. Однак, коли людина, на жаль, опиняється в кризовій ситуації (безробіття, банкрутство підприємства, зниження професійного статусу в колективі), що сьогодні є поширеним явищем, їй доводиться уточнювати і модифікувати процес професійної самореалізації з урахуванням свого життєвого і професійного досвіду. Сьогодні, в процесі переходу українського суспільства до ринкової економіки, неминучою є трансформація цінностей, мотивацій, професійного статусу та переконань, важливих для людини.

Професійна самореалізація особистості розглядається як характеристика всього життєвого процесу людини у професійній сфері, від початкових етапів професійного становлення до виходу на пенсію. В умовах нових типів суспільних відносин, соціально-економічної кризи та комерціалізації життя трансформація мотиваційних особливостей професійної самореалізації особистості має свої особливості.

Внаслідок кризової ситуації в житті людини в мотиваційній структурі трансформуються і руйнуються значущі для неї високі цінності, з'являються нові аспекти ціннісної кризи, виникає потреба у зміні провідних мотивів, а життєві стереотипи індивіда на глибинному (несвідомому) психологічному рівні психологічно не здатні швидко адаптуватися до змін соціальних умов, поглиблює соціальну дезадаптацію соціально ригідних [2].

Професійна компетентність сприяє успішній професійній самореалізації в кризових ситуаціях життєдіяльності людини, що дає можливість людині не тільки адаптуватися до своєї професії, а й адаптувати професію до себе [4]. Ці широкі особистісні характеристики можуть потім впливати на зовнішні обставини розвитку професійного буття індивіда. Змістовним фокусом цього питання є власне визначення людиною потенційних ознак особистісного буття для успішної професійної адаптації у мінливому просторі людського буття.

Самореалізація є важливим показником у житті людини, особливо у професійній сфері, яка є однією з основних сфер

людської діяльності. Необхідним атрибутом самореалізації є саморозвиток як вияв суб'єктної активності в будь-якій діяльності. У зв'язку з цим важливо відрізнити самореалізацію та її якісний рівень від показників продуктивності життєвого шляху [1] та успішності у професійній діяльності.

Зміни у змісті самореалізації особистості свідчать про високу адаптаційну пластичність особистості, яка необхідна для збереження рівноваги у взаємодії з динамічним соціальним середовищем. Коростильова Л. та Ніконова А. [3, с. 170] показали, що специфіка самореалізації на різних етапах професійного розвитку та життєвого шляху як процес, детермінований інтегративними особистісними характеристиками, зокрема комунікативними й емоційно-вольовими.

Таким чином, конструкт «професійна самореалізація» розуміється, аналізується і вивчається через такі феномени, як розвиток, процес і результат, самореалізація у професійній діяльності або реалізація сутнісних сил особистості. Вона вивчається та описується за допомогою критеріїв задоволеності і продуктивності; визначаються стадії, рівні та етапи, а також зазначається вплив соціальних і внутрішніх чинників.

Список використаних джерел

1. Бондарчук О. І. Суб'єктивне благополуччя персоналу освітніх організацій як індикатор психологічної безпеки освітнього середовища. *Організаційна та економічна психологія в Україні: сприяння регіональному розвитку* : тези XII міжнародної науково-практичної конференції з організаційної та економічної психології (м. Харків, 1–3 червня, 2017). Київ : Гуманітарний центр, 2017. С. 65–66.

2. Вернік О. Л. Екопсихологічний підхід до дослідження благополуччя особистості: середовищно-життєдіяльнісний контекст. *Актуальні проблеми психології* : зб. наук. праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Том VII: Екологічна психологія. 2019. № 47. С. 68–79.

3. Віговська О. Якість життя особистості: теоретико-емпіричні доробки сучасної психології. *Освіта регіону*. Політологія, психологія, комунікації. 2013. № 2. С. 161–170.

4. Вірна Ж. Аксиологія якості життя особистості. *Психологія особистості*. 2013. № 1(4). С. 104–112.

5. Володарська Н. Д. Почуття благополуччя у контексті психології цінностей особистості. *Актуальні проблеми психології* : зб. наук. праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Том VI: Психологія обдарованості. 2019. № 15. С. 145–155. URL: <http://appspsychology.org.ua/data/jrn/v6/i15/17.pdf>.

Корінь Іван Олексійович,
здобувач вищої освіти Пенітенціарної академії України;
Мірошниченко Оксана Миколаївна,
кандидат психологічних наук, доцент,
начальник кафедри психології Пенітенціарної академії України

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОСОБИСТІСНОЇ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

В умовах прискореного науково-технічного прогресу, швидких змін в економіко-політичній, соціальній, екологічній, духовно-культурній сферах суспільного життя психологічна наука вимушено стикається з великою кількістю нових теоретико-практичних проблем, на фоні яких, однак, питання професійного розвитку особистості досі залишається провідним з огляду на галузеву і фахову різноманітність та специфічність процесу становлення кожного окремого спеціаліста. Серед низки особистісно-професійних явищ – самосвідомості, саморозвитку, самоорганізації, самовтілення, самоздійснення тощо – нашу увагу найбільше привертає феномен професійної самоактуалізації, зокрема чинники, які сприяють її становленню в майбутніх психологів у процесі їхньої фахової підготовки.

Попередній аналіз теоретико-методологічного матеріалу та емпіричних даних дозволив зробити висновок, що професійна самоактуалізація особистості є внутрішнім, складним, активним і багаторівневим процесом, спрямованим на прогресивний професійний розвиток внаслідок розкриття власного потенціалу особистості. Висунуто таке припущення: чим вищим є рівень професійної самоактуалізації, тим меншою є інтенсивність кризи фахової готовності.

Для підтвердження цієї гіпотези важливо зрозуміти чинники, від яких залежить професійна самоактуалізація. Це зумовило вибір теми цього дослідження. Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідженню питань професійного саморозвитку, професійної самореалізації та самоактуалізації особистості присвячені роботи В.А. Гупаловської (професійна самореалізація як чинник становлення особистості жінки), А. І. Іващенко (розкриття професійної рефлексії як механізму саморозвитку майбутніх психологів), Л. М. Карамушкіної, І. А. Андрєєвої (класифікація чинників ефективної діяльності організації в банківських структурах), О. М. Кокуна (вивчення чинників та психофізіологічного забезпечення професійного самоздійснення особистості), Н. В. Старинської, А. А. Фурмана (розкриття особливостей та чинників професійної самоактуалізації майбутніх психологів) та інших учених, які, продовжуючи справу А. Маслоу, К. Роджерса, С. Л. Рубінштейна, В. Франкла та ін., розширили сферу наукових знань стосовно проблеми розвитку особистості в аспекті її самоактуалізації.

Чимало науковців вважає самоактуалізацію надбанням дорослої людини (К. О. Абульханова-Славська, Б. Г. Ананьєв, О. О. Бодальов, Л. І. Божович, Т. О. Корень, Н. В. Старинська та ін.), яка пізнала свої здібності, має сформований образ «Я» і психологічно готова забезпечити зовнішні умови для своєї подальшої самореалізації [9]. Вчені однотайно вважають оптимальним періодом для здійснення самоактуалізації студентський вік (орієнтовно 18–25 років), коли природне бажання до самовираження, особистісного самоствердження, досягнення ідентичності та психофізіологічна активність і психічна зрілість молоді включаються в процес професіоналізації особистості на етапі фахової підготовки.

Примітно, що проблемність становлення самоактуалізованої особистості Н. В. Старинська пов'язує з невідповідністю між наявністю великої потенційної кількості можливостей для саморозвитку і самореалізації особистості молодої людини та недостатністю особистісних та соціальних ресурсів для повноцінного втілення цих можливостей в життя. Професійний розвиток прийнято вважати безперервним процесом становлення особистості фахівця, який потребує немалих вольових зусиль та самоактивності і завершується, коли людина припиняє свою професійну діяльність.

З огляду на це професійний розвиток психологів Т. О. Корень характеризує як індивідуально своєрідний, динамічний, нелінійний і багаторівневий процес, у рамках якого відбуваються якісні зміни особистості психолога, що зумовлені внутрішніми та зовнішніми факторами. Вчена зазначає, що є кілька стадій, які проходять студенти-психологи за час професійної підготовки у ЗВО:

1) адаптація – пристосування до умов і змісту навчально-професійного процесу, засвоєння нової соціальної ролі, налагодження відносин один з одним і з викладачами (проходження кризи професійного вибору);

2) інтенсифікація – розвиток загальних і спеціальних здібностей студентів, інтелекту, емоційно-вольової регуляції, самостійності, відповідальності (криза навчально-професійних експектацій, тобто розчарування професійною освітою і професійною підготовкою);

3) ідентифікація – формування професійної ідентичності та самовизначення, здатності до самопрезентації, готовності до майбутньої професійної діяльності психолога. Цікаво, що самоактуалізацію вчена розглядає у структурі професійної самосвідомості психолога, а саме мотиваційно-цільового компоненту, вважаючи її вродженою тенденцією до постійного розвитку й практичної реалізації особистісного потенціалу й особистісно-професійного вдосконалення. Високий рівень такого вдосконалення сприяє досягненню творчої й особистісної зрілості.

Науковий огляд за темою статті показав, що визначення чинників професійної самоактуалізації майбутніх психологів неможливе без означення характеристик самоактуалізованої особистості, яка повноцінно функціонує. Розкриття цього питання ставало об'єктом пильної уваги Б. Г. Ананьєва, О. О. Бодальова, А. Маслоу, Р. В. Овчарової, М. А. Садової, О. П. Саннікової, Н. В. Старинської, К. Роджерса, С. Л. Рубінштейна, Т. М. Титаренко та інших учених, у дослідженнях яких прослідковується подібність у виділенні таких важливих характеристик, як інтелектуальність, широкий світогляд, соціальність, емоційна стабільність, емпатичність, гуманістична спрямованість, свідоме і несвідоме прагнення до допомоги людям, толерантність, адекватний образ «Я», професійна ідентичність, професійна рефлексія, відповідність

особистісних рис загальнолюдським і національно-культурним цінностям, наявність психологічної культури, соціально-психологічної компетентності тощо.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Окреслена науково-теоретична проблема, звісно, потребує подальшого емпіричного вивчення задля підтвердження або спростування важливості і означення ролі кожного зі згаданих психологічних чинників професійної самоактуалізації майбутніх психологів у процесі фахової підготовки.

Список використаних джерел

1. Гупаловська В. А. Професійна самореалізація як чинник становлення особистості жінки : автореф. дис. ... психол. наук: 19.00.01 «Загальна психологія, історія психології». Київ, 2005. 25 с.
2. Гутиря М. О., Кононова М. М. Особливості професійної самоактуалізації студентів-психологів, які переживають кризу фахової готовності. *Психологія і особистість*. 2021. № 2 (20). С. 82–92.
3. Іващенко А. І. Професійна рефлексія як механізм саморозвитку майбутніх психологів : дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія». Київ, 2020. 248 с.

Красновський Роман Олександрович,
здобувач вищої освіти Пенітенціарної академії України;
науковий керівник: *Самофалов Олександр Леонідович*,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративного, цивільного
та господарського права і процесу
Пенітенціарної академії України

ОСНОВИ В'ЯЗНИЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Україна – демократична країна, яка будує свою політику за допомогою принципів демократії та гуманізму, здійснює реформування державної політики відповідно до європейсько-інтеграційних процесів у всіх сферах суспільного життя. Для відповідності сучасним вимогам та тенденціям правоохоронні органи також ставлять перед собою низку завдань, спрямованих на гарантування безпеки в суспільстві та держави в ці-

лону, що на сьогодні є дуже актуальним у зв'язку зі збройною агресією росії проти України.

Впроваджуючи сучасні концепції в діяльність органів і установ виконання покарань, принципом якої є гуманізація кримінально-виконавчої політики, одним з основних завдань є належне формування та підбір кадрів для системи, яка б вирішила комплекс теоретичних та практичних завдань. В їх числі правові, організаційно-управлінські, психолого-педагогічні, економічні та інші. Особливе місце серед них посідає проблема забезпечення професійної кваліфікації кадрів, яка мала б відповідати повністю поставленим практичним завданням, оскільки вони постійно змінюються та зростають.

Характеризуючи несення служби та умови проходження служби в установах виконання покарань важливо зазначити, що вона має безпосередньо напрямом правоохоронний. Положення чинного національного законодавства повністю розкривають зміст поняття «правоохоронні органи», концептуальні підходи щодо розуміння категорій «державний орган України», «правоохоронний орган України», а також інші суттєво важливі ознаки поняття «орган охорони правопорядку України» дозволяють запропонувати таке трактування цього поняття, як орган охорони правопорядку України – це юридично визначена окрема структурна частина державного апарату (колектив державних службовців), діє відповідно до норм чинного національного законодавства України, до складу якої входять підрозділи спеціального призначення, співробітники, які наділені правом застосування легального примусу (включно і вогнепальної зброї), щоденна робота, яка спрямована на здійснення політики у сфері охорони і захисту прав, свобод і законних інтересів людини, забезпечення законності та правопорядку у суспільстві.

Характеризуючи професію пенітенціарія, можна зробити висновок, що ця праця, яка поєднує в собі різноманіття поставлених завдань, які в обов'язковому порядку виконуються відповідно до норм законодавства. Пенітенціарна служба має ознаки колективного характеру та вимагає безпосередньої комунікації із засудженими та ув'язненими під час виконання своїх службових обов'язків, тож професія пенітенціарій має суттєві відмінності від будь-якої іншої професії. Екстремальний характер діяль-

ності сильно впливає на емоційний стан офіцерів-пенітенціаріїв і вимагає від них значних сил із самоконтролю та самодисципліни. Робота в установі виконання покарань містить у собі багато екстремальних чинників та передбачає багато надзвичайних ситуацій, які можуть призвести до тяжких фізичних травм або поранень.

Виконання своїх професійних обов'язків для офіцерів-пенітенціаріїв передбачено певними професійними якостями, які відповідають їх професійним вимогам. Виконання керівних функцій – це один з якісних показників, що повинен виконувати офіцер-пенітенціарій. Обов'язковими особистісними якостями для виконання професійної діяльності будь-якого керівника (начальника) установи виконання покарань є вияв лідерського потенціалу, який поєднує в собі всі передбачені інструкції, положення та алгоритми взаємодії з підлеглими (персоналом). Визначаючи рівень професіоналізму, в першу чергу, потрібно звернути увагу на його сформовані якості, такі як соціальні, професійні та лідерські.

Слід зазначити, що під час здійснення пенітенціарної політики в Україні Радою Європи рекомендовано керуватися у своїй законотворчості, політиці та практиці Європейськими пенітенціарними правилами. Правило № 72 пункт 2 Європейських пенітенціарних правил наголошує, що персонал має демонструвати чітке усвідомлення мети пенітенціарної системи. Керівництво має заохочувати лідерство у кращому досягненні цієї мети [1, с. 117–125].

Для всіх закладів професійної підготовки, що готує фахівців для Державної кримінально-виконавчої служби України (Пенітенціарна академія України), має бути на меті формування у фахівців правоохоронних органів лідерського потенціалу. Консультант Ради Європи Дж. Макгакін у своїй роботі «Сучасний в'язничний менеджмент» визначає такі концепції лідерства: «Хорошими лідерами стають, а не народжуються. Якщо у вас є бажання та сила волі, ви можете стати ефективним лідером» [2, с. 100]. Трактуючи поняття «лідерство» – це сформована внутрішня морально-психологічна сила, яка дає можливість займати лідерську позицію в будь-якому колективі. У випадку

умов службово-професійної діяльності пенітенціарія це забезпечить захист від негативного психологічного впливу.

Офіцер Державної кримінально-виконавчої служби України повинен володіти характеристиками, такими як самовладання, емоційна стійкість, самостійність, цілісність, стійкість до стресу та віра в себе. Важливо, щоб у нього було почуття власної гідності, він був емоційно зрілим, мав впевненість у собі та мотивацію для подолання труднощів і досягнення успіху. Готовність до постійних змін, підвищення кваліфікації, творчості, розуміння інновацій та їх впровадження, а також здатність акумулювати попередній досвід та запроваджувати нові ідеї для підвищення результатів професійної діяльності, що має велике значення.

Пріоритетним елементом роботи є розуміння завдань та цілей установи виконання покарань, визначення довгострокових завдань і стратегій загального управління, а також рекомендацій для досягнення поставленої мети. Ця компетентність становить фундамент для досягнення всіх інших аспектів. Лідер повинен чітко пояснювати сутність діяльності в'язниці, активно створювати, впроваджувати та підтримувати бачення місії, а також формувати консенсус, залучаючи персонал та зацікавлені сторони. Це вимагає володіння стратегічним плануванням, прогнозуванням, оцінюванням, визначенням необхідних орієнтирів, виразною далекоглядністю та готовністю розглядати різні точки зору для досягнення консенсусу [3]. Офіцер-лідер – це людина, яка вказує шлях, веде за собою, зберігає єдність команди (колективу) і турбується про кожного підлеглого під час виконання спільних завдань щодо досягнення мети. Лідерство офіцера – це його здатність забезпечити в підрозділі три головні потреби особового складу, а саме: успішно виконувати поставлені завдання; працювати злагоджено в колективі; максимально задовольняти індивідуальні потреби кожного підлеглого [4, с. 209].

Існує декілька підгруп для визначення компетентності керівника Державної кримінально-виконавчої служби України. Передусім слід звернутися до стратегічних навичок. Це означає, що офіцер повинен бачити перспективи розвитку Державної кримінально-виконавчої служби України та виконувати всі поставлені стратегічні цілі, які передбачені Стратегією реформування пенітенціарної системи на період до 2026 року. Повинен

володіти стратегічним мисленням і баченням, особливо щодо цілей та напрямів діяльності, вміти концептуалізувати окремі пропозиції та ідеї в комплексні програми, формулювати і демонструвати перспективи, відбирати правильні ідеї та виявляти можливості для досягнення цілей [5].

Отже, у сфері виконання кримінальних покарань лідерство визнається необхідним елементом для оптимізації всі процесів роботи. Управління та лідерство в установах виконання покарань визначаються екстремальними умовами діяльності, правилами організації та особистісними рисами офіцера-лідера. Згідно з результатами наукових досліджень щодо особливостей лідерства та вимог професійної діяльності фахівців у сфері виконання покарань лідерська компетентність офіцера являє собою інтегровану особистісну властивість. Ця компетентність охоплює мотивацію до виокремленого лідерства, усвідомлене ставлення та інтерес до інформації про лідерство, знання історії і практики лідерства у кримінально-виконавчій службі, вміння самостійно розв'язувати складні завдання та практичні проблеми у сфері кримінально-виконавчої діяльності, а також уміння комунікувати і організувати роботу в команді. У своїй сутності лідерська компетентність офіцера Державної кримінально-виконавчої служби України містить особистісний, когнітивний та діяльнісний компоненти.

Список використаних джерел

1. Боняк В. О. Співвідношення поняття «орган охорони правопорядку України» із суміжними категоріями. *Право і суспільство*. 2015. № 5. С. 117–125.
2. Макгакін Дж. Сучасний в'язничний менеджмент / Рада Європи. Київ : К.І.С., 2017. С. 100.
3. Stinchcomb J. B., Smith C. J., McCampbell S. W., Mancini C. National Jail Succession Planning and Leadership Development Project. Crestview Way: Center for Innovative Public Policies, 2011. 60 p. URL: <https://nicic.gov/sites/default/files/025530.pdf> (дата звернення: 21.11.2023).
4. Психологічне забезпечення розвитку лідерських якостей майбутніх офіцерів : методичний посібник / Н. А. Агаєв, О. М. Кокун, І. О. Пішко, Н. С. Лозінська та ін. Київ, 2014. 209 с.

5. Про схвалення Стратегії реформування пенітенціарної системи на період до 2026 року та затвердження операційного плану її реалізації у 2022–2024 роках : розпорядження Кабінету Міністрів України від 16.03.2022 р. № 1153-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1153-2022-p#Text> (дата звернення: 21.11.2023).

Кузнєцов Олександр Олексійович,
старший викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки
Пенітенціарної академії України

АКТУАЛЬНІ НАПРЯМКИ ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ТАБЛИЦЬ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПЕРСОНАЛУ ДКВС УКРАЇНИ

Періодичний моніторинг системи облікової і звітної документації адміністративних підрозділів органів та установ виконання покарань, а також аналіз власного багаторічного досвіду практичної роботи на посадах середнього та старшого начальницького складу дозволяє виокремити основні типи завдань у частині обліку і звітності, що ставляться перед персоналом Державної кримінально-виконавчої служби. Серед них:

- забезпечення точного і своєчасного реєстру подій, управлінських рішень, людей, фізичних предметів, інших об'єктів, що потребують обліку;
- здійснення періодичних аудитів звітності для забезпечення їх відповідності нормативним вимогам, стандартам, а також виявлення можливих невідповідностей;
- відстеження змін та динаміки показників об'єктів обліку;
- вибірка та зрізи даних, наведених у табличному вигляді, для їх аналізу і подальшого ухвалення управлінських рішень на основі облікової та звітної інформації.

Опитування 150 респондентів з числа персоналу органів та установ виконання покарань, які проходять курси підвищення кваліфікації, показує, що використання функціоналу табличних процесорів доступних пакетів офісних програм часто обмежується застосуванням простих математичних операторів та використанням функції SUM(). А відповіді стосовно причини, чому персонал не використовує більше можливостей, що надаються

табличними процесорами для ведення операцій з обліку та створення звітності, розподілились таким чином:

- 1) недостатність навичок та знань – 35 %;
- 2) незнання про можливості табличних процесорів – 20 %;
- 3) зручність і привченість – 20 %;
- 4) брак необхідної підтримки – 10 %;
- 5) переконання у відсутності переваг табличних процесорів – 8 %;
- б) відсутність мотивації до змін – 7 %.

Таким чином, 75 % респондентів могли б працювати ефективніше за умов наявності в них уявлення про альтернативні алгоритми виконання поставлених завдань та розуміння відповідного програмного інструментарію.

Поняття ефективності вживається як величина, що характеризує такий порядок роботи, за якого для правильного та повного виконання службового завдання залучається оптимальна кількість сил та засобів під час забезпечення сталого або позитивного рівня підсумкової продуктивності [1].

Ці результати свідчать про актуальність та необхідність створення навчальних курсів, метою яких є формування здатності використовувати широкий функціонал табличних процесорів для ефективного вирішення професійних завдань співробітників Державної кримінально-виконавчої служби України.

Враховуючи описані типи завдань у частині обліку та звітності, нижче наведено перелік основних тем, рекомендованих для вивчення тій категорії персоналу, що залучається до оформлення управлінських рішень, їх реєстрації, обліку та звітності.

1. Порядок створення форм для одночасного заповнення груп бланків облікових та звітних документів.

Ця тема передбачає розуміння таких понять: редагування таблиці, формати даних, відносні та абсолютні посилання, текстові оператори, синтаксис функції CONCATENATE(). У контексті реалізації можливості автоматичного заповнення груп бланків документів доречно розглядати також синтаксис деяких функцій дат (TODAY(), DATE(), YEAR(), MONTH(), DAY()) [2] та заповнення комірок даними зі списку.

2. Сортування та фільтрування записів баз даних.

Ця тема передбачає розуміння таких понять: база даних, принципи її створення та заповнення, порядок створення фільтрів за заголовками, порядок сортування записів. У контексті реалізації можливості використання наявних у користувача списків та вихідних даних об'єктів реєстрації доцільно розглядати деякі поняття та прийоми приведення їх у вид, прийнятний для використання в базі: використання майстра текстів для розділення змісту одного поля на декілька, інструмента «пошук та заміна», синтаксис функцій SPLIT(), LEFT(), RIGHT(), CONCATENATE() DATE(), YEAR(), MONTH(), DAY(), DATEDIF(), TRIM() [2].

3. Аналіз вмісту баз даних та створення статистичних таблиць.

Ця тема дозволяє вдосконалити якість та ефективність використання баз даних шляхом створення зведених таблиць, статистичних зрізів та правил умовного форматування. Тема передбачає розуміння синтаксису функцій: IF(), SUMIF(), SUMIFS(), COUNT() COUNTIFS(), MAX(), MIN(), AVERAGE(), SUBTOTAL(), INDEX(), MATCH() [2].

4. Створення серійних документів.

Освоєння цієї теми дозволяє користувачам серійно створювати текстові документи на основі шаблонів, використовуючи можливості злиття з табличними документами. У рамках теми доцільно також розглянути деякі прийоми налаштування форматів полів злиття {MERGEFIELD}.

Таким чином, освоєння вказаного переліку тем персоналом, що виконує функції, пов'язані з обліком, звітністю та оформленням управлінських рішень, дозволить значною мірою підвищити як особисту ефективність відповідних працівників, так і результативність діяльності органу чи установи в цілому.

Список використаних джерел

1. Кузнецов О. О. Система формування інформатичної компетентності фахівців правоохоронних органів. *Актуальні напрями професійної підготовки офіцерів у закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання*: монографія / В. О. Аніщенко, С. М. Єрмак, О. П. Шеремета та ін. ; за заг. ред. В. О. Аніщенко ; Академія Державної пенітенціарної служби. Чернігів : Академія ДПТС, 2021. 357 с.

2. Формули та функції. Технічна підтримка MS Excel. *Офіційний сайт корпорації Microsoft*. URL: <https://support.microsoft.com/uk-ua/excel> (дата звернення: 18.11.2023).

Лазаренко Алла Миколаївна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального,
кримінально-виконавчого права та кримінології
Пенітенціарної академії України

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ЯК ОСНОВА ДІЯЛЬНОСТІ ПРОБАЦІЇ В ОКРЕМИХ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

Міжнародна практика визначає, що пробаційна діяльність є одним з найбільш дієвих та економічних засобів для виправлення і ресоціалізації засуджених. Сучасний стан українського законодавства проходить трансформацію, пов'язаною зі становленням інституту пробації, у зв'язку з чим набуває актуальності вивчення досвіду окремих зарубіжних країн, де цей інститут активно та успішно впроваджується на практиці протягом багатьох років. Тому питання створення та розвитку національної системи пробації залишається надзвичайно актуальним у контексті реформування національної системи кримінальної юстиції.

Для проведення аналізу і порівняння діяльності служби пробації в зарубіжних країнах коротко зупинимось на таких країнах, як Франція, Швеція та Велика Британія.

Відповідно до законодавства Франції режим пробації, тобто умовний осуд, що супроводжується наглядом, може бути призначений особі у разі засудження до тюремного ув'язнення за скоєння кримінального правопорушення, залежно від терміну покарання, який засуджений мав би відбутися в місцях позбавлення волі.

Говорячи про діяльність пробації у Франції, слід виділити такі стандарти:

- 1) Європейські правила пробації;
- 2) Європейська конвенція з прав людини (в контексті діяльності органів пробації);
- 3) Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод.

За законодавством Швеції тюремна адміністрація та служба пробації становлять єдине відомство, яке називається національною адміністрацією.

Шведська служба пробації виходить з того, що відповідно до закону будь-який ув'язнений (за винятком тих, хто злісно

порушує режим утримання або вчиняє нові злочини) умовно достроково звільняється після закінчення двох третин терміну тюремного ув'язнення. Таким чином, офіцери пробації фактично починають роботу зі своїми майбутніми підопічними ще у в'язниці [1, с. 28–29]. Цим забезпечується безперервність процесу виховного впливу на засуджених, який починається у в'язниці та продовжується в умовах нагляду за її межами.

Діяльність пробації у Швеції базується на таких стандартах:

- 1) Європейські правила пробації;
- 2) Європейська конвенція з прав людини (стосовно діяльності органів пробації);
- 3) Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод [2, с. 301].

Режим пробації у Великій Британії включає, насамперед, вимоги до засудженого підкорятися заходам нагляду та сприяння, передбачених спеціальною постановою з метою соціальної реадaptaції злочинців, а також виконувати обов'язки, встановлені в тій самій ухвалі, які спеціально покладені на засудженого обвинувальним вироком [3, с. 126].

У Великій Британії служба пробації створена за територіальною ознакою. Вона самостійна, але працює в тісному контакті з тюремним відомством, що підпорядковується відповідно до законодавства незалежному місцевому комітету, складається зі світових суддів та громадян, які користуються повагою у суспільстві [4, с. 55].

Щодо питань надання сприяння звільненим, привернення уваги громадськості та організації благодійної допомоги, то ними займається національна асоціація піклування та влаштування правопорушників. Поряд з цим вона ж висуває пропозиції, бере участь у здійсненні тюремної реформи.

В основу пробаційної діяльності у Великій Британії покладені такі стандарти:

- 1) Європейські правила пробації;
- 2) Європейська конвенція з прав людини (стосується діяльності органів пробації);
- 3) Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод.

Отже, пробаційна діяльність указаних країн базується на основі одних і тих же міжнародних стандартах. Безумовно, їх перелік може бути ширшим, наприклад, залежно від виду пробації, проте в загальному значенні слід виокремити такі:

- 1) Європейські правила пробації;
- 2) Європейська конвенція з прав людини (стосується діяльності органів пробації);
- 3) Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод [5, с. 151].

Таким чином, на сьогодні залишається актуальним удосконалення національного законодавства шляхом використання досвіду Франції, Швеції та Великої Британії у цій сфері. Адже на прикладі таких країн можна простежити не тільки декларативні положення законів, а і їх багаторічне впровадження в реальне життя та результативність таких заходів загалом.

Список використаних джерел

1. Трубніков В. М. Система принципів кримінально-виконавчого права. *Європейські перспективи*. 2015. Вип. 4. С. 27–33.
2. Теоретичні основи забезпечення якості кримінального законодавства та правозастосовної діяльності у сфері боротьби зі злочинністю в Україні: монографія / за заг. ред. В. І. Борисова, В. С. Зеленецького. Харків : Право, 2011. С. 301–304.
3. Ягунов Д. В. Європейські правила пробації як стандарт управління службами пробації у країнах-членах Ради Європи: філософія, структура, спрямованість. *Актуальні проблеми державного управління*. 2016. Вип. 2. С. 125–129.
4. Скакун О. Є. Про принципи кримінально-виконавчого права України. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2008. Вип. 41. С. 54–62.
5. Пилипенко Д. О. Щодо системи принципів кримінально-виконавчого законодавства, виконання і відбування покарань. *Правовий часопис Донбасу*. 2017. № 3–4. С. 150–155.

Ларченко Марина Олександрівна,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кібербезпеки та математичного моделювання
Національного університету «Чернігівська політехніка»;
доцент кафедри політології, права та філософії
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

ПАРАДОКСИ ЦИФРОВІЗАЦІЇ У ПРОФЕСІЙНІЙ ГОТОВНОСТІ ПЕНІТЕНЦІАРНОГО ПЕРСОНАЛУ

В Україні вже кілька років триває цифрова трансформація, що покликана сприяти кращому оволодінню та ефективнішому використанню цифрових технологій державними установами, іншими органами держави і населенням. Крім набуття необхідних навичок, також маємо зосередитись на трансформації ставлення пенітенціарного персоналу до цифрових технологій. Зокрема, при такій трансформації діджиталізація стикається з технологічними парадоксами, основними з яких є парадокси істини, конфіденційності, залежності та парадокс думки. Саме боротьба з технологічними парадоксами впливає на готовність до цифрової трансформації. Україна повинна піднятися на вершину та зрівнятися з націями, що системно використовують у пенітенціарній системі такі технології, як штучний інтелект, робототехніку та інтернет речей. Цифрова трансформація пенітенціарної системи України є одним із найважливіших важелів для її відновлення.

Очевидно, що працівники мають різний рівень готовності до цифрової трансформації, залежно від віку. Іноді подвійне почуття до технологій виражається в боротьбі з ними та викликає так звані технологічні парадокси. Вони досить часто виявляються в контексті соціальних проблем і включають, відповідно, боротьбу зі споживанням новин, питання конфіденційності в інтернеті та залежність від віртуального простору.

Соціальні медіа відіграють визначальну роль у цифровому суспільстві та пропонують цілий спектр мобільних та інтернет-сервісів, що дозволяють користувачам створювати онлайн-спільноти, обмінюватись інформацією в інтернеті та створювати власний контент. Ці можливості дають багато переваг і низку проблем. Якщо заглибитись у певні сучасні явища в соціальних

мережах, то можна відмітити й інші парадокси, зокрема парадокс думки. Ніколи ще не існувало так багато можливостей, щоб кожен міг висловити свою думку через соціальні мережі, оприлюднити її та побачити відгуки підтримки або заперечення. Людина навіть може отримати дещо на кшталт догани у вигляді заборони «бану» з боку адміністраторів чи інших «повноважних» осіб. Цей феномен також став невід'ємною частиною цифрової культури.

Готовність до цифрової трансформації працівників пенітенціарної системи на індивідуальному рівні описує ступінь сприйняття індивідом кардинальних змін у суспільстві в повсякденному житті. Проте очевидною проблемою залишається цифровий розрив між різними віковими категоріями, а також групами, що мають різний майновий стан. Фактично можна говорити про три рівня: ступінь заможності, наявність необхідних навичок та загальне сприйняття (ставлення до цифровізації). Цифрове залучення є складовою соціального залучення, аостаннє, своєю чергою, відіграє вирішальну роль у відновленні країни.

Незважаючи на бюджетні кошти, які виділяються на цифрове оновлення пенітенціарної системи, існує парадоксальний страх ставлення до цифрової трансформації та діджиталізації в суспільстві. Блискавичний, часом надто швидкий цифровий розвиток викликає непорозуміння та негативний комплексний вплив на психіку людини. Час технооптимізму завершився та поступився місцем більш поміркованому та обережному ставленню.

Зокрема, парадокс думки тісно пов'язаний з «культурою заперечення», що стала невід'ємною частиною цифрової культури в Україні: явище, коли особи, які допускають перевищення традиційних стандартів у соціальних мережах, засуджуються та забороняються представниками громадськості. Культура заперечення часто глибше торкається соціальної справедливості та сприйняття дисбалансу потужності. Це колективне бажання критикувати, ганьбити окремі фігури, причетні до нетрадиційних дій (висловлювань) через соціальні мережі, якщо ці дії (висловлювання) визнані громадськістю неприйнятними [2].

У цифровому суспільстві соціальні мережі відіграють важливу роль у поширенні новин і їх споживанні, навколо якого формується парадокс істини [1; 3]. Новини в соціальних мере-

жах можуть бути широкими: традиційні ЗМІ, які також надають онлайн-послуги та послуги цифрових новин, різноманітні блоги тощо. Соціальні засоби масової інформації є найкращим медіа-середовищем для новин, оскільки вони надають аудиторії швидкий доступ і багато можливостей для взаємодії. Тому споживання новин через соціальні мережі є особливо популярним за рахунок експоненціального зростання обсягу доступної інформації та різкого зменшення витрат на доступ до новин.

Крім збільшення інформації та відчуття кращої поінформованості, постійне споживання цифрового контенту приводить до переважання інформацією та насправді вимагає фільтрації. Початкове фільтрування визначає, що саме споживачі бажають отримати. Цей сегмент визначається алгоритмами, які враховують переваги та попередню поведінку або опублікований вміст у соціальній мережі. Тому споживання новин через соціальні медіа часто відбувається випадково або через свідомий активний пошук.

Парадокс істини визначений тут як боротьба з почуттям кращої поінформованості споживанням новин через соціальні медіа, з одного боку, та щораз більшою стурбованістю фейковими новинами з іншого.

У цифровому суспільстві конфіденційність є однією з найважливіших тем і питань, останнім часом стурбованість з цього приводу зростає. У користувачів соціальних мереж виникає потреба ретельно керувати конфіденційністю в інтернеті. Проте це виявляється складним викликом. Чому люди розкривають велику кількість особистої інформації? Однак багатьох хвилює конфіденційність, яка вже давно є важливою темою досліджень і її варто назвати парадоксом конфіденційності.

Якщо попередні парадокси завжди обертаються навколо певної концепції чи явища в соціальних мережах, то парадокс залежності є більш загальним. Використання самих соціальних мереж також можна розглядати як парадоксальне. За останнє десятиліття використання соціальних медіа зросло в геометричній прогресії, і нині це проблема багатьох стабільних держав. Це переважно стосується використання смартфонів та користування соціальними мережами. Соціальні мережі стають популярними та використовуються для багатьох цілей: від пошуку інформації до соціальних взаємодій та політичних змін. Соціальні

медіа – це за своєю суттю інноваційні ідеї з безмежними можливостями, і людині подобається проводити час у цьому просторі. Переваги включають: відчуття зв'язку, допомоги, освіти, управління відносинами, створення контенту, доступу до інформації, натхнення та створення спільнот.

Є думка, що на сьогодні пересічна людина ще не стала Homo Digitalis, але вже є Homo Paradoxalis через описані вище парадокси цифровізації українського суспільства, що гальмують готовність до цифрової трансформації пенітенціарної системи. Головним висновком є те, що цифрова трансформація стосується більше людей, ніж технологій. Готовність до цифрової трансформації на індивідуальному рівні описує ступінь готовності індивіда до кардинальних змін у суспільстві та повсякденному житті під впливом цифрових технологій.

Вбачається, що на сучасному етапі найчастіше українці борються з парадоксом істини. Це включає боротьбу з дезінформацією (фейками, ПСО) в інтернеті. Питання конфіденційності в інтернеті хвилюють українців уже протягом тривалого часу, тому є розроблені механізми (в тому числі і нормативно-правові) для вирішення цієї проблеми. До цього парадоксу вже звикли, тому цей досвід не завжди уявляється як важкий. Парадокс залежності усвідомлюється найбільш чітко і є частина користувачів, яка намагається з ним боротись, побоюючись хворобливого звикання. Парадокс думки складно ефективно дослідити, але аналіз позитивної сторони вказує, що зміст цього парадоксу досі впливає на користувачів і тому потребує подальших досліджень.

У зв'язку з наведеним, варто запропонувати таке: 1) потрібно визнати проблему зі ставленням населення до цифровізації на державному рівні; 2) необхідно проводити постійні соціологічні дослідження (опитування) щодо ставлення персоналу пенітенціарної системи до кожного з суттєвих нововведень; 3) розробляти та оновлювати систему ставлення із врахуванням парадоксів та постійно підвищувати готовність працівників до цифрової трансформації; 4) використовувати конкретні ресурси та ініціативи для просування позитивного ставлення та виправлення наявних проблем.

Список використаних джерел

1. Park S., Fisher C., Flew T., & Dulleck, U. Global mistrust in news: The impact of social media on trust. *International Journal on Media Management*. 2020. № 22 (2). С. 83–96. URL: <https://doi.org/10.1080/14241277.2020.1799794>.
2. Saldanha N., Mulye R., & Rahman K. Cancel culture and the consumer: A strategic marketing perspective. *Journal of Strategic Marketing*. 2022. P. 1–16. URL: <https://doi.org/10.1080/0965254X.2022.2040577>.
3. Yang F., & Horning M. Reluctant to share: How third person perceptions of fake news discourage news readers from sharing "real news" on social media. *Social Media + Society*. 2020. № 6 (3). URL: <https://doi.org/10.1177/14614448231153379>.

Леоненко Дар'я Сергіївна,

здобувачка вищої освіти Пенітенціарної академії України

АНАЛІЗ ВПЛИВУ ПСИХОЛОГІЧНИХ ФАКТОРІВ НА КАР'ЄРНУ МОТИВАЦІЮ

Мотивація професійної кар'єри відіграє значну роль у трудовій діяльності працівників. Остання зумовлює підвищення трудової активності, а також прискорює процеси кадрових переміщень, які дозволяють працівнику зайняти вище соціальне становище. Кар'єрне зростання фахівців будь-якого профілю завжди залежить від низки соціальних та психологічних чинників. Зокрема, обіймання працівником посади більш високого за статусом (управлінського) рівня в організації (начальника, керівника) залежить насамперед від його особистісних, внутрішніх чинників – мотивації, бажання обіймати таку посаду.

Якщо ж брати більш глобально, то ми приходимо до того, що працівники пенітенціарної системи України перебувають у вкрай серйозному потоці проблем у процесі обрання ефективних прийомів та методів застосування в розрізі вирішення нагальних потреб щодо проходження служби, а отже, і кар'єрного зростання. Сталі принципи здійснення професійної взаємодії працівників ДКВС України, а також засуджених осіб не передбачають досягнення позитивних результатів, натомість мають досить негативні перспективи [1, с. 66].

Працівники пенітенціарної системи України на постійній основі контактують з контингентом негативного спрямування,

проте працюють у напрямку зміни цього спрямування. Також працівники перебувають у середовищі емоційних станів, що мають негативне спрямування та різноманітних конфліктів. Так, вказані фактори надзвичайно сильно впливають на кар'єрне зростання пенітенціаріїв.

Якщо ж більш детально здійснити аналіз та дослідження стресогенних чинників, ми можемо охарактеризувати та класифікувати їх таким чином:

- 1) постійний ризик стосовно власного життя і здоров'я;
- 2) здійснення функціональних обов'язків, усвідомлюючи постійне перебування в установі закритого типу;
- 3) недостатність часу для здійснення аналізу проблемних та різного роду негативних ситуацій з метою пошуку оптимальних шляхів вирішення;
- 4) наявність постійного спротиву щодо виконання окремих дій засудженими особами;
- 5) усвідомлення постійної загрози працівнику або ж членам його родини з боку колишніх засуджених [2, с. 161].

Такий перелік криміногенних чинників не є вичерпним і його можна продовжувати досить довго. Проте здійснивши аналіз процедури добору працівників пенітенціарної служби, ми можемо дійти висновку, що поза увагою залишилися окремі категорії пенітенціаріїв. Варто додати, що додаткового дослідження потребують окремі розробки відповідно до умов сьогодення. На підтвердження вищезгаданого, в першу чергу, є надвисока плинність кадрового складу в установах виконання кримінальних покарань.

На думку деяких учених, психологічне супроводження професійної діяльності працівників ДКВС України є ефективним засобом забезпечення їх особистої безпеки та надійності. Зокрема, можна дійти висновку, що саме психологічне забезпечення пенітенціаріїв перебуває на щабелі високої наукової розробки, проте на низькому щабелі законодавчої установки [2, с. 162].

У результаті підготовки за психологічними програмами пенітенціаріїв є, в першу чергу, професійно-психологічна підготовленість, яка виражена професійною витривалістю та професій-

но-розвиненими психологічними якостями і властивостями, які є необхідними для ефективного здійснення оперативно-службової діяльності [3, с. 220].

Зрозуміло, що пенітенціарії повинні мати на озброєнні техніки щодо злагодження та вирішення конфліктів, а також навички ефективної комунікації і отримувати професійно важливу інформацію, дбати про особистісне та професійне зростання, що, своєю чергою, перешкоджатиме розвитку професійного вихорання та професійної деформації.

Мотивація професійної кар'єри виконує важливі функції в трудовій діяльності працівника. Вона стимулює зростання трудової активності, прискорює процеси кадрових переміщень, що дозволяє працівнику зайняти вище соціальне положення, сприяє зростанню його задоволення своєю працею. Реальна перспектива посадового просування складається на основі оцінки працівником наявних умов для просування та оцінки своїх можливостей. Тому для забезпечення успішної діяльності організацій, одержання від працівників повної самовіддачі необхідно надавати їм можливість успішного професійно кваліфікаційного просування.

Отже, аби бути майстром пенітенціарної справи, потрібно мати вищий рівень професійної майстерності (за визначенням науковців у сфері пенітенціарної науки, професійної компетентності), що дозволить отримати задоволення від виконуваної роботи, краще психологічне, а отже – і фізичне, здоров'я, більшу самовіддачу, рівень життєвої самореалізації під час виконання оперативно-службових обов'язків у роботі із засудженими.

Список використаних джерел

1. Богатирьов І. Г. Особливості підготовки фахівців для пенітенціарної системи України. *Вища школа*. 2002. № 2–3. С. 65–72.
2. Богатирьова О. І. Кадрове забезпечення діяльності кримінально-виконавчої інспекції. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2007. № 3. С. 160–162.
3. Галай А. О. Організаційно-правові засади формування та функціонування персоналу установ виконання покарань : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2004. С. 350.

Лівик Марія Сергіївна,
здобувачка вищої освіти Пенітенціарної академії України;
науковий керівник: Данильченко Тетяна Вікторівна,
доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри психології
Пенітенціарної академії України

ОСОБЛИВОСТІ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

Ціннісні орієнтації, як стверджується в різноманітних філософських, психологічних, лінгвістичних словниках та енциклопедіях, – це вибіркове ставлення людини до сукупності матеріальних і духовних благ та ідеалів. Наявність усталених орієнтацій особистості характеризує її зрілість. Ціннісні орієнтації, що адекватно виявляються в реальній поведінці, характеризують структуру особи з боку її соціального змісту (переконання, моральні принципи, інтереси, мотиви тощо).

Система цінностей – це є та ланка, яка пов’язує суспільство з індивідом, включає його в систему суспільних відносин, а також поєднує інтереси, потреби, світогляд людини з конкретною поведінкою. Існує двосторонній зв’язок між цінностями та поведінкою особистості. З одного боку, саме через поведінку, вчинки можна судити про систему ціннісних орієнтацій, які людина обирає на основі наявних та засвоєних норм. А з іншого, вони є показником рівня розвитку самої особистості [1].

Однак сьогодні в сучасних умовах воєнних дій як цінності українського суспільства, так і ціннісні орієнтації українців зазнали значних змін. Довгий час для української спільноти домінантною була толерантність, полікультурність та ненасильницька взаємодія [2]. Проте в умовах війни та загрози існування держави неможливо пропагувати ненасилля та відразу до агресії. Індивіду, який знаходиться у стані гострої невизначеності, неможливо ставитися до життя та його виявів як раніше. Змінилися горизонти планування та оцінка важливості аспектів повсякденного життя. Те, що людям було важливо раніше, нині перестає мати таке значення.

Події 24 лютого 2022 року в Україні показали, що цінності є доволі сталим культурним феноменом – цінності українців май-

же не змінилися під час воєнного стану (за результатами дослідження соціологічної групи «Рейтинг» [3]). Так, для українського суспільства домінантними цінностями продовжують залишатися доброта й універсалізм. Однак виявлена більша схильність, ніж раніше, до самовизначення та відкритості до змін. Ймовірно, що самостійність вийшла на перший план в умовах адаптації до екстремальних умов, коли рішення було потрібно приймати швидко, а повсякденні шаблони в надзвичайних умовах не спрацьовували. В морально-психологічному сенсі всім українцям довелося вимушено подорослішати, приймаючи важкі рішення, що визначали ключові аспекти їх подальшого життя (евакуація, мобілізація, еміграція тощо).

На високому рівні залишився традиційний для української спільноти конформізм. Значущими є цінності безпеки та традиційності, що природно для періоду військових дій та постійної наявної небезпеки через повітряні атаки.

Цікавим, на нашу думку, є те, що в сучасних умовах українці найменш цінують багатство як життєве благо.

За результатами іншого дослідження, яке провело Gradus Research, під час останнього року люди стали більше цінувати життя (89 %), взаємодопомогу (86 %) та взаємну довіру (82 %) [4]. Це може свідчити про поширення гуманістичних цінностей та морального світогляду, який формується під час надзвичайно болісних переживань, пов'язаних з війною.

Здебільшого цінності вивчаються в соціологічному ракурсі, коли з'ясовуються важливі аспекти життя для українців у цілому (особливо останнім часом, коли війна внесла свої корективи в наукові пошуки). Хоча цінності і представлені у розрізі окремих категорій, частіше вони стосуються віку (молодь, дорослі респонденти, літні люди) і статі (чоловіки і жінки). Професійні групи представлено порівняно менше. Саме тому в подальшому дослідженні планується з'ясувати особливості життєвих цінностей працівників Державної кримінально-виконавчої служби.

У психологічному ракурсі частіше розглядається формування ціннісних орієнтацій, особливо в молоді. Зокрема, зміна ієрархії цінностей під впливом життєвого досвіду рідше стає об'єктом наукового аналізу через складність і вимогливість лонгitudного дослідження. Однак питання трансформації ціннос-

тей, особливо в кризових умовах, набуває суспільного значення, оскільки моральний аспект – це та підстава, що регулює вибір і діяльність особи.

Зрештою, щоб не відбувалось у житті, однак метою будь-якого громадянського суспільства має бути саме людина, саме діяч і особистість має бути в центрі уваги. Без такого перетворення людини на головну мету суспільного розвитку всі зміни в суспільстві позбавлені сенсу.

Список використаних джерел

1. Васютинський В. О. Ціннісно-орієнтаційні площини сучасного українського суспільства. *Проблеми загальної та педагогічної психології* : зб. наук праць Ін-ту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / за ред. С. Д. Максименка. Київ, 2006. Т. 8. Вип. 6. С. 40–45.

2. Неприцька Т. І. Формування ціннісних орієнтацій в суспільстві в умовах війни: реалії України. *Політична культура та ідеологія*. 2022. № 3. С. 93–97.

3. Цінності українців: що є найважливішим для громадян? Опитування. *Українська правда життя*. URL: <https://life.prawda.com.ua/society/2022/08/24/250154/> (дата звернення: 24.11.2023).

4. Життя, свобода та права людини: що вважають найвищою цінністю українці. URL: <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/20221025-zhyttya-svoboda-ta-prava-lyudyny-shho-vvazhayut-najvyshhoyu-czinnistyukrayinczi/> (дата звернення: 24.11.2023).

Луцюк Дар'я Павлівна,

здобувачка вищої освіти

Навчально-наукового інституту № 1

Національної академії внутрішніх справ

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ПОНЯТТЯ «КОЛАБОРАЦІОНІЗМ»

Термін «колабораціонізм» вперше з'явився у Франції, частина політикуму якої ще у 1940-му році відмовилася від опору агресії Німеччини і стала на шлях співпраці з нацистським урядом. Повоєнне облаштування європейського світу обумовило нагальність вирішення проблеми щодо покарань тих осіб, хто співпрацював з нацистами, а також визначення норм кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність. Практика покарань у європейському світі була унормована переважно

за такими злочинами, як державна зрада, злочини проти порядку несення військової служби і злочини проти людяності. Так у повоєнній Франції «державна зрада» або колабораціонізм охоплювали такі дії: носіння зброї, змова з іноземною державою з метою ведення збройних дій проти Франції, змова з ворогом держави з метою переходу його на територію Франції, постачання ворогові озброєння, людської сили, коштів, провіанту, ослаблення моралі французьких збройних сил, кореспонденція з ворогом, надання іноземній державі інформації, що становить дипломатичну таємницю, особою, яка має офіційний доступ до неї, надання будь-яким громадянином Франції чи іноземцем іноземній державі інформації «таємниці національної оборони», тобто військової, політичної, економічної та промислової інформації [1, с. 17].

У Норвегії учасників німецьких військових та поліцейських формувань з числа норвежців у 50-х роках було також засуджено за державну зраду. У Польщі після завершення війни була запроваджена відповідальність за співпрацю з окупаційною владою шляхом співучасті в переслідуванні цивільного населення та військовополонених з політичних, національних, етнічних або расових причин, або в завданні шкоди особам на території Польщі, у вимаганні визнання провини шляхом погрози донесенням на особу окупаційній владі та в допомозі у спонуканні до вчинення перелічених вище злочинів. Покараннями за ці злочини була смертна кара, ув'язнення, конфіскація майна та тимчасове обмеження громадянських прав [2]. Повоєнна Польща інкорпорувала у своє законодавство Нюрнберзькі принципи і, відповідно, криміналізувала членство в «організаціях, метою яких було вчинення злочинів проти миру, воєнних злочинів, злочинів проти людяності», що охоплювало Нацистську партію, Гестапо, СС та СД, та встановила відповідальність для лідерів таких організацій [3, с. 162].

У радянській історико-правовій науці поняття «колабораціонізм» майже не вживалось. А для кваліфікування злочинної співпраці з гітлерівськими окупантами у військовій та політичній сфері активно використовувались юридичні категорії «пособництво» та «державна зрада».

У незалежній Україні поняття колабораційної діяльності актуалізувалось після анексування росією Криму і окупації частини Донецької і Луганської областей. У 2019 році Верховна Рада ухвалила законопроект «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України (щодо вдосконалення відповідальності за колабораційну діяльність та особливості застосування запобіжних заходів за вчинення злочинів проти основ національної та громадської безпеки)» (№ 7186).

Однак проекти мали розмиті формулювання колабораціонізму, не було чіткого розмежування між видами колаборації. Українським експертам стало очевидно, що колабораціонізм слід відрізнити від вимушеної співпраці, яке має на меті виживання в умовах жорстокого окупаційного режиму, як засіб самозбереження і результат адаптації населення до екстремальних умов війни та окупації. Після довготривалих дискусій в українському політикумі, 3 березня 2022 року, на восьмий день російсько-української війни, Верховна Рада ухвалила законопроект № 5144 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів (щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність)» [4].

Це зміни до Кримінального кодексу, згідно з якими так званих колаборантів – людей, які підтримують будь-яку форму агресії росії проти України, а також не визнають суверенітету України та висловлюються про це публічно, – можуть покарати. Дуже важливим та вкрай необхідним у законопроекті стала пропозиція щодо запровадження кримінальної відповідальності за пропаганду «колабораціонізму» та публічні висловлювання на підтримку російської федерації, її окупаційної адміністрації та підтримуваних ними незаконних збройних формувань. З 15 березня 2022 року вступив у силу Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність». Так, у пояснювальній записці до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів (щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність)» передбачено, що колабораціонізм як явище підриває національну безпеку України та становить безпосередню загрозу державному суверенітету, територіальній цілісності, конституційному ладу

та іншим національним інтересам України, тому повинен нести за собою відповідальність, встановлену законом [5]. Нарешті було офіційно встановлено кримінальну відповідальність за колабораціонізм як особливу форму державної зради, яка полягає у військовій, політичній, економічній, адміністративній, культурній, інформаційній, медійній співпраці громадянина України з державою-агресором або її представниками, створеними чи підтримуваними нею незаконними збройними формуваннями, яке завдало шкоди державному суверенітету, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України.

Список використаних джерел

1. Долгорученко К. Колабораціонізм як феномен війни та наукове поняття в межах історико-правових досліджень. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Юриспруденція. Одеса : МГУ, 2022. № 56. С.17.

2. Добрянська Н. Перспективи встановлення кримінальної відповідальності за «колабораціонізм» в Україні / Центр прав людини ZMINA ; ред.: Т. Печончик, О. Луньова. Київ, 2021. 36 с. URL: https://zmina.ua/wpcontent/uploads/sites/2/2021/05/collaborationismua_web.pdf.

3. Wróbel A. The thought of john paul ii about the totalitarianism. *Philosophy, economics and law review*. 2021. Vol. 1. P. 162.

4. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність : Закон України від 03.03.2022 р. № 2108-IX. URL: <http://www.golos.com.ua/documents/z-2108-ix.pdf>.

Льоренс Денис Вікторович,

старший викладач Центру спеціальної підготовки Інституту професійного розвитку Пенітенціарної академії України;

Тимошук Олександр Іванович,

інструктор Центру спеціальної підготовки Інституту професійного розвитку Пенітенціарної академії України

РЕСОЦІАЛІЗАЦІЯ ЗАСУДЖЕНИХ: ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Після набуття чинності в січні 2004 р. Кримінально-виконавчого кодексу України було введено та закріплено в нор-

мах цього нормативно-правового акта поняття «виправлення засудженого», під яким маємо розуміти «процес позитивних змін, які відбуваються в його особистості та створюють у нього готовність до самокерованої правослухняної поведінки». Окрім того, було надано нову для української кримінально-виконавчої науки дефініцію «ресоціалізація», що являє собою «свідоме відновлення засудженого в соціальному статусі повноправного члена суспільства; повернення його до самостійного загальноприйнятого соціально-нормативного життя в суспільстві» [1]. З урахуванням того, що цей інститут не є новим для зарубіжних країн, набуває актуальності аналіз позитивного досвіду з перспективою подальшої реалізації в національній практиці.

Необхідність ресоціалізації осіб, які звільнилися з місць позбавлення волі, регламентована міжнародними законодавчими актами. Так, у Правилах Нельсона Мандели міститься положення, що процес виправлення засуджених вважається ефективним лише в тому випадку, якщо він забезпечує їх реінтеграцію в суспільство, в якому вони, звільнившись з ув'язнення, дотримуються законів і здатні вести самостійний спосіб життя [2].

Як ми бачимо, основною метою ресоціалізації засуджених є повернення їх до соціуму повноправними громадянами зі сформованими навичками та вміннями, необхідними для розв'язання різних проблем психологічного, побутового, нормативно-правового характеру.

Положеннями Конвенції ООН з прав людини закріплено, що однією з цілей ресоціалізації має бути відновлення засуджених у правах, що є особистими та належать особі як у місцях позбавлення волі, так і поза ними, серед яких – право на гідне існування, освіту, працю тощо.

У зарубіжних країнах ресоціалізація засуджених здійснюється установами, що входять до національної пенітенціарної системи і мають назву «органи пробації та нагляду». Наприклад, у США кожна така установа є структурним елементом муніципальної влади, має індивідуальний рівень безпеки, загальна кількість яких – чотири.

Пенітенціарні установи 1-го та 2-го рівня підпорядковуються місцевим органам влади. У них свої умови утримання засуджених, характеризуються певними послабленнями, вільним графіком відбування покарання, а також можливістю без супро-

воду виходити за охоронювану територію з метою пошуку майбутньої роботи чи місця навчання. Установи 3-го і 4-го рівня не передбачають подібних послаблень, оскільки в них відбуваються покарання засуджені, які вчинили більш тяжкі злочини [3].

У США існують Центри реституції, які відвідують ті засуджені, що готуються до звільнення. Однак до них входять тільки працездатні та психічно здорові люди, які вперше вчинили злочин. Сюди ж належать особи, що позитивно себе зарекомендували за період відбування покарання, термін якого завершується. У таких Центрах засуджені проходять спеціальні курси із соціалізації особистості, відвідують навчальні заняття, працюють та виконують громадські роботи.

Критерієм успішності інституту ресоціалізації засуджених є статистика рецидиву вчинення злочинів особами, які звільнилися з місць позбавлення волі. Найменший відсоток цього показника можемо побачити в Норвегії. У норвезьких в'язницях особливу увагу приділяють саме процесу ресоціалізації засуджених. Влада в Норвегії має на меті навчити засуджених забезпечувати себе матеріально. Тому в період відбування покарання засуджені навчаються веденню бізнесу (виробництву товару та подальшій його реалізації).

Варто також звернути увагу на те, що до процесу ресоціалізації засуджених залучаються особи, які вже відбули покарання та не перебувають у місцях позбавлення волі й почали нове життя. За їх участю проводять бесіди про соціально-правову допомогу, під час яких вони діляться своїм позитивним досвідом, що дозволив їм стати законослухняними громадянами. Для такої взаємодії в Норвегії за участю спеціалізованих установ створено громадські організації.

Розглядаючи інститут ресоціалізації Канади, слід відзначити особливий підхід до виправлення засуджених. Перш ніж запланувати програму ресоціалізації засуджених, у Канаді проводять оцінку рівня ризику повернення їх на шлях колишнього злочинного життя. На підставі отриманих результатів розробляють відповідні плани і стратегії програм з виправлення засуджених. Особливу увагу приділяють таким моментам, як навчання ефективно долати негативні емоції, самостійно розв'язувати пробле-

ми, усувати конфлікти, встановлювати міжособистісні зв'язки, самоконтроль.

До корекційних напрямів належать соціальні програми, які спонукають засуджених до правильних життєвих цілей, навчають вести законослухняне повсякденне життя у суспільстві, сприяють розв'язанню проблем у сфері працевлаштування, пошуку місця проживання. Основним завданням таких програм є спонукання засуджених до повернення до соціуму та ведення повноцінного, позитивного життя. Крім того, в Канаді здійснюють активну роботу з викорінення негативних звичок засуджених, зокрема алкоголізму, наркозалежності тощо.

У Канаді процесом ресоціалізації осіб, які відбувають покарання в місцях позбавлення волі, займаються виправні служби, проте розроблені ними програми є добровільними, які не вимагають обов'язкової участі всіх засуджених, у зв'язку з чим значна їх кількість повертається до соціуму без відповідної підготовки. Проте, як свідчить практика, участь засуджених у таких програмах сприяє ухваленню позитивного рішення щодо їх умовно-дострокового звільнення [4].

Досвід зарубіжних країн свідчить, що успішність процесу ресоціалізації залежить насамперед від підтримки засудженими зв'язків із зовнішнім світом. Для реалізації інших напрямів, пов'язаних з наданням допомоги засудженим при подальшому перебуванні їх у соціумі, в Англії організовано інститут менторства, призначенням якого є надання допомоги засудженим під час розв'язання проблем, що виникають після відбування покарання. У цій площині активну участь здійснюють також волонтерські та соціальні служби.

У Франції наданням допомоги засудженим займаються громадські організації за сприяння держави. В основі їхніх програм є два основні напрями – забезпечення колишніх засуджених житлом та роботою.

У зарубіжних країнах поширеним є досвід залучення до ресоціалізації засуджених громадських об'єднань, приватних організацій, волонтерів, існують інститути опікунських рад (зокрема в Німеччині), священнослужителів через службу тюремних капеланів у США, Німеччині, Чехії, Естонії. Наприклад, у Великій Британії поряд з державними функціонує розвинена

мережа недержавних структур, які підконтрольні державі та мають на меті розроблення конкретних реабілітаційних програм, їх реалізацію, надають соціальну допомогу, долучають на громадських засадах необхідних фахівців для надання різнопланової допомоги засудженим [5].

Проблемі відсутності житла у засуджених приділяють особливу увагу в таких країнах, як ФРН, Японія. Зокрема, у ФРН колишнім засудженим надають так звані «перехідні будинки» або орендують квартири, що оплачуються державою. У них вони можуть проживати після звільнення впродовж півтора року. В Японії для цих цілей існують спеціальні товариства. У Швейцарії особливу увагу приділяють працевлаштуванню осіб, які готуються до звільнення з в'язниць. Для них організують спеціальні підприємства на території виправної установи. На думку вчених, саме цей напрям ресоціалізації сприяє формуванню у засуджених законослухняної поведінки, підвищенню самооцінки, зниженню рівня тривожності.

Влада багатьох країн бачить необхідність навчання фінансової грамотності засуджених, які готуються до звільнення. Ці програми мають успіх у США, Англії. Здійснюються вони шляхом проведення тренінгів, онлайн-курсів, телефонних консультацій.

Підсумовуючи, зазначимо, що, на наш погляд, найбільш ефективний досвід ресоціалізації засуджених існує в Канаді, де проводять регулярну оцінку фактора ризику скоєння засудженими повторного злочину. Крім того, такий підхід дозволяє оцінювати кожного засудженого особисто, виявляти слабкі сторони його особистості, а також оцінювати ефективність застосовуваних програм і методик з метою досягнення цілей ресоціалізації.

Як бачимо, більшість зарубіжних країн реалізовує диференційований підхід до ресоціалізації засуджених, дозволяючи обрати найбільш ефективні методи й форми цього напрямку для кожного з них. На наш погляд, подібний досвід потребує подальшого вивчення з метою можливого застосування в національній кримінально-виконавчій системі.

Список використаних джерел

1. Кримінально-виконавчий кодекс України : Закон України від 11.07.2003 р. № 1129-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text> (дата звернення: 18.11.2023).

2. Мінімальні стандартні правила поведження з в'язнями від 30.08.1955 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_212#Text (дата звернення: 17.11.2023).

3. Чомахашвілі О. Ш. Зарубіжний досвід діяльності системи виконання покарань. *Вісник Академії адвокатури України*. 2011. № 3. С. 133–139. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vaau_2011_3_20 (дата звернення: 19.11.2023).

4. Бараш Є. Ю. Зарубіжний досвід соціальної роботи із засудженими. *Науковий вісник Інституту кримінально-виконавчої служби*. 2016. № 1 (11). С. 10–17.

5. Бараш Є. Ю. Кримінологічні засади ресоціалізації засуджених до тривалих строків покарання. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2016. № 4 (101). С. 99–108.

Любич Олександр Анатолійович,

кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри економіки та соціальних дисциплін
Пенітенціарної академії України

АРМІЙСЬКІ АРЕШТАНТСЬКІ РОТИ ЯК ВИД АЛЬТЕРНАТИВНОГО ПОКАРАННЯ В ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ ст.

Починаючи з 2014 р., Українська держава веде важку війну проти російських агресорів. Тисячі громадян України вдягли військову форму, щоб захистити нашу державу. Армія і флот, особливо в умовах воєнного стану, потребують суворого дотримання службової дисципліни. Історія має значний досвід вирішення цього питання. І цим варто скористатися.

Проблема підтримання в армії суворої дисципліни зазвичай покладається на відповідне галузеве законодавство. Водночас система покарань за скоєні військовослужбовцями правопорушення на початку ХІХ ст. тільки починала формуватися. Значний вплив на цей процес здійснила гостра нестача військовослужбовців у результаті значних втрат у постійних війнах, традиційне для імперії негідне ставлення до потреб рядового солдата. Варто зауважити, що в той час просте утримання в місцях позбавлення волі не вважалося суворим покаранням, а сибірська каторга була дорогою для країни, що воювала. Вихід

знайшли у використанні арештантських рот, традиція створення яких була започаткована з ухвалення Уставу Військового (№ 3006) від 30 березня 1716 р. та роз'яснень до артиклів 63, 65 [1, с. 338] і 95 [1, с. 346]. У цьому випадку можна пригадати і застосування праці українського козацтва під час будівництва Санкт-Петербурга, окремих фортець і каналів. З приєднанням до імперії південних українських земель і Криму там розпочалось велике будівництво. Праця засуджених стала особливо необхідною. Так, наприклад, 7 березня 1805 р. видано наказ «Про будівництво у місті Феодосії» (№ 21652). Як робочу силу на будівельні роботи направили солдатів з інженерних команд та 200 невільників, засуджених в українських губерніях на роботи [2, с. 887]. Використання в'язнів у цьому місті було визнане вдалим кроком і його неодноразово повторювали.

У 1806 р. для допомоги армії було зібрано народне ополчення з 600 тис. ратників. Не всі з них виявилися придатними до стройової служби, тому виникла проблема з їх застосуванням. Частина відправили на заводи, що виготовляли зброю та спорядження для армії, а тих, хто залишився, – на будівництво укріплень. Причому Інженерний департамент, що відав цим питанням, клопотав перед імператором про створення спеціальних рот і команд, до яких увійшли б ратники [3]. З метою розв'язання цієї проблеми 25 листопада 1807 р. за № 22296 було видано наказ «О содержании поступающих в крепости Милиционных ратников, употребляемых к производству строений». Військові робітники не були приписані до конкретного місця, за потреби їх могли перевести з однієї фортеці до іншої [4, с. 1330]. Після завершення наполеонівських війн гостра необхідність у відновленні та розвитку міст і фортець спонукала уряд ширше застосовувати отриманий досвід. Відправка кріпаків, які втікали від панів, дезертирів та інших правопорушників для роботи у фортецях стала масовим явищем, під час якого відбувалось змішування військових робітників із засудженими до робіт. У зв'язку з цим 27 квітня 1816 р. було видано наказ «Об отсылке из осуждаемых в крепостные работы только преступников, кои к тому предназначены и к таковой работе способны». З документа видно, що Інженерний департамент, при якому утримувалося багато невільників на роботах у фортецях, змушений був звернутися до вищого керівництва країною у зв'язку з тим, що кількість невільників значно

зросла. Більшість засуджених не була придатна до робіт, а щодо решти надзвичайно довго розбиралися, звідки вони. У результаті на них витрачали дуже багато коштів. Було вирішено наказати всім губернським правлінням, щоб на майбутнє «осуждаемые за преступления в крепостные работы люди отсылаемы к ним были только те, кто по указу от 13 сентября 1797 г. п. 3 и в пояснение его в предписании сената от 23 марта 1798 г. для этого были предназначены». А стосовно тих осіб, які були «присуждены в крепостную работу не за преступления, но только из-за одной лишь неспособности к военной службе», вчинили, як просив Інженерний департамент, надаючи «звание военно-рабочих и получали содержание им положенное» [5, с. 616–617]. Водночас по всій імперії у зв'язку з нестачею робочих рук збільшився перелік робіт, куди залучали засуджених. 5 жовтня 1816 р. видали наказ № 26450, відповідно до якого ухвалили рішення для планової перебудови вулиць застосовувати арештантів, які утримувались у містах [5, с. 1040]. Але цим наказом проблему, що виникла, не вирішили. 20 серпня 1818 р. за № 27487 ухвалили наказ «О бродягах, кои быв отосланы в крепостные работы, сделались неспособными к оным». Здебільшого документ присвячений проблемі визнання непридатними до робіт засуджених обох статей у фортецях та їх подальшій долі [6, с. 473]. Заключне законодавче відокремлення військових і робітників від засуджених, які працювали у фортецях, відбулось відповідно до наказу від 21 серпня 1818 р. за № 27491 – «Положение о военно-рабочих ротах для Инженерного Корпуса». Планували створити 36 військово-робітничих рот. Щорічне комплектування цих підрозділів мало відбуватися з-поміж військовослужбовців саперних та піонерських батальйонів, не повною мірою придатних до подальшої стройової служби, а також з-поміж арештантів з кріпацького стану [6, с. 517–518]. Форма покарання у вигляді відправки в рекрути в Російській імперії існувала вже давно. Але багато з покараних з різних причин були непридатні. Здебільшого вони негативно впливали на дисципліну в тих частинах, де опинилися згідно з рішенням влади, ставали загрозою боєздатності. Прагнучи розв'язати цю проблему, 23 лютого 1823 р. № 29328 було видано наказ «Об отсылке в Сибирь на поселение бродяг и преступников, вместо отдачи их в военную службу

и в крепостные работы» [7, с. 794]. Таким чином, досвід використання засуджених на різних роботах до 1823 р. був значний.

Вважається, що арештантські роти військового відомства були створені після ухвалення особливого положення «...для образования крепостных арестантов в Динабурге и Выборге в арестантские роты» 3 червня 1823 р. [8, с. 65]. Арештанти в обох фортецях були з військових чинів. У першій фортеці мали сформувати 7 рот, у другій – 8. Особовий склад арештантської роти ділився на постійний (кадровий) і змінний (арештанти) [9, с. 1011].

Складовою частиною Положення для внутрішньої варти (1811 р.) була «Інструкція батальйонному командирю». У ній, між іншим, зазначалося, що «Арештанти розділялись на 2 види: а) підсудні, б) засуджені (п. 11)» [10, с. 791]. 23 березня 1826 р. за № 207 ухвалили наказ «О суде и наказании арестантов гражданского ведомства, по крепостям в арестантских ротах находящихся». Їм, між іншим, наказували: «1) арестантов, поступивших в арестантские роты из гражданского ведомства, какого бы рода они ни были, когда учинили преступления в бытность уже в сих ротах... судить военным судом и наказывать как бы не принадлежащих более к гражданскому ведомству» [9, с. 306]. Таким чином, арештантські роти охоплювали засуджених військового і цивільного відомств.

31 грудня 1826 р. за № 792 було видано наказ «Высочайше утвержденный штат одной арестантской роты». Цей документ регламентував однаковий її склад, запроваджуючи однаковість. Ухвалення цього документа можна вважати завершенням першого етапу створення і регламентації арештантських рот цивільного відомства. Що стосується забезпечення нижніх чинів, денщиків і арештантів провіантом, то воно мало відбуватися від провіантського відомства і визначалося загальним положенням про війська: на кожного на рік по 3 чверті борошна, крупи по 2 четверики і по 2 гранці, а для арештантів – 3 чверті борошна, круп по четверику і 4 гранці на рік на кожного. У імперії було сформовано загалом 51 арештантську роту.

У 1839 році складено перший Звід військових ухвал, куди увійшов окремим п'ятим томом Військово-кримінальний статут. За військові злочини призначали покарання у вигляді смертної кари, направлення на каторжні роботи або поселення в іншу гу-

бернію, тримання в арештантських ротах, ув'язнення у фортеці, арешту на гауптвахті, відправку в солдати.

Таким чином, можна зробити висновок про те, що в Російській імперії у першій половині XIX ст. були створені й розвинуті подібні підрозділи як альтернатива традиційному покаранню.

Список використаних джерел

1. Полное собрание законов Российской империи с 1649 г. Т. V. 1713–1719. Санкт-Петербург, 1830. 780 с.
2. Полное собрание законов Российской империи с 1649 г. Т. XXVIII. 1804–1805. Санкт-Петербург, 1830. 1328 с.
3. Плешко Е., Снісаревський О. Відповідальність військових у XVII–XIX століттях в Україні. *Вісник прокуратури*. 2007. № 3. С. 103–108.
4. Полное собрание законов Российской империи с 1649 г. Т. XXIX. 1806–1807. Санкт-Петербург, 1830. 1372 с.
5. Полное собрание законов Российской империи с 1649 г. Т. XXXIII. 1815–1816. Санкт-Петербург, 1830. 1173 с.
6. Полное собрание законов Российской империи с 1649 г. Т. XXXV. 1818. Санкт-Петербург, 1830. 674 с.
7. Полное собрание законов Российской империи с 1649 г. Т. XXXVIII. 1822–1823. Санкт-Петербург, 1830. 1354 с.
8. Гавришук О. М. Історія становлення та розвитку законодавства про військову дисципліну: від княжих часів до кінця 19 століття. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2016. № 32. С. 125–131.
9. Полное собрание законов Российской империи. Собрание 2-е. Т. I. С 12 декабря 1825 по 1827 г. Санкт-Петербург, 1830. 1204 с.
10. Полное собрание законов Российской империи с 1649 г. Т. XXXI. 1810–1811. Санкт-Петербург, 1830. 944 с.

Мажников Ігор Сергійович,

аспірант Пенітенціарної академії України;

науковий керівник: Триньова Яна Олегівна,

доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри кримінального, кримінально-виконавчого права та кримінології

Пенітенціарної академії України,

академік Української академії наук

ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ УСТАНОВ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ В УМОВАХ ВВЕДЕННЯ РЕЖИМУ ОСОБЛИВИХ УМОВ

У зв'язку з агресією РФ проти України, відповідно до Указу Президента України про введення воєнного стану в Україні

від 24 лютого 2022 р. № 64/2022, в Україні введено правовий режим воєнного стану [1]. У зв'язку з веденням бойових дій виникає загроза наближення і навіть потрапляння до таких районів установ виконання покарань (УВП). На цей випадок в УВП, згідно з частиною 1 статті 105 Кримінально-виконавчого кодексу України, передбачено введення режиму особливих умов, який передбачає посилення охорони, нагляду за засудженими та здійснення інших додаткових режимних заходів [2]. Проте цей режим не дозволяє розв'язати всі проблеми, з якими УВП стикнулися на практиці. Наявність цих проблем напряму впливає на обмеження дотримання прав засуджених і ставить під загрозу життя та здоров'я персоналу УВП.

Виокремимо актуальні проблеми УВП в умовах введення режиму особливих умов у зв'язку з воєнним станом.

Найголовнішою і складною проблемою є загроза життю та здоров'ю засуджених під час потрапляння установ виконання покарань безпосередньо під ворожі обстріли, унаслідок чого може статися руйнування житлових приміщень, де перебувають засуджені, та інших будівель УВП. Своєрідним викликом для адміністрації стає вирішення ряду питань: як довго триватиме обстріл; де переховуватися від обстрілів як засудженим, так і співробітникам; як здійснювати нагляд за засудженими в таких умовах і забезпечувати їх опаленням протягом холодної пори року; яким чином організувати приготування їжі, забезпечення питною водою, організувати належні санітарні умови, забезпечити охорону під час руйнування огорож периметру.

У контексті вищесказаного доречним буде окреслити процес реалізації права засуджених на евакуацію, який є недосконалим. Адже відповідно до статей 1, 2 Постанови Кабінету Міністрів України від 07 листопада 2018 р. № 934 «Про затвердження Порядку проведення обов'язкової евакуації окремих категорій населення в разі введення правового режиму воєнного стану» у разі введення правового режиму воєнного стану в місцевостях, наближених до районів, де ведуться бойові дії, проводиться обов'язкова евакуація засуджених та осіб, узятих під варту, до відповідних установ виконання покарань та попереднього ув'язнення, які розташовані в безпечній місцевості [6]. Він потребує значного часу, зусиль та передбачає злагодженість дій

Міністерства юстиції, Національної гвардії (в частині здійснення конвоювання) та ПАТ «Укрзалізниця» [6]. Тому у випадках, коли потрібно негайно проводити евакуацію, не завжди це швидко можна здійснити, і адміністрація нерідко стикається з проблемою повноцінного функціонування УВП у районі ведення бойових дій за умови, що їх не евакуювали.

Руйнування внаслідок бойових дій важливих для життєзабезпечення населення об'єктів часто призводить до відключення централізованого постачання електроенергії та води в населених пунктах, де розташовані УВП. У зв'язку з цим значно обмежується право осіб на належне матеріально-побутове забезпечення засуджених. Адже згідно зі статтею 1 розділу XXII наказу Міністерства юстиції України від 14.06.2019 р. № 1769/5 «Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань» для засуджених повинні створювати необхідні житлово-побутові умови: у холодну пору року температура в жилих приміщеннях установ виконання покарань має підтримуватися на рівні не нижче плюс 18°C, засуджені забезпечуються триразовим гарячим харчуванням [3]. Згідно з Положенням про організацію лазне-прального обслуговування осіб, які тримаються в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 08 червня 2012 р. № 849/5, для засуджених також передбачено лазне-пральне обслуговування [4].

Частково виправити скрутне становище УВП із забезпеченням електропостачання можуть допомогти альтернативні джерела живлення, але слід зазначити, що забезпечення УВП альтернативними джерелами живлення, такими як дизельні чи бензинові генератори, також потребує покращення. Відновлення електропостачання для повноцінного функціонування УВП потребує наявності генераторів великої потужності, зокрема для забезпечення роботи технічних засобів охорони, освітлення периметра, морозильних камер, де зберігаються продукти харчування, освітлення в жилих та інших приміщеннях, а також котельні в холодну пору року. Звісно, що така велика кількість споживачів електроенергії швидко виснажить альтернативні джерела живлення. Запасів пального або твердого палива

для повноцінного функціонування УВП на тривалий термін може не вистачити.

Крім вищенаведеного, опиняється під загрозою реалізація прав засуджених, передбачених статтею 2 розділу II Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань, затверджених наказом Міністерства юстиції України від 14.06.2019 р. № 1769/5, на ведення телефонних розмов, користування глобальною мережею Інтернет, користування у приміщеннях для вживання їжі електричними чайниками, мультиварками, мікрохвильовими пічками, телевізорами, холодильниками та побутовими електровентиляторами [3].

Пошкодження чи руйнування автошляхів та штучних споруд унаслідок ведення бойових дій призводить до ускладнення централізованих поставок продуктів харчування для засуджених, якими вони мають бути забезпечені відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 16 червня 1992 р. № 336 «Про норми харчування осіб, які тримаються в установах виконання покарань, слідчих ізоляторах Державної кримінально-виконавчої служби, ізоляторах тимчасового тримання, приймальниках-розподільниках та інших приймальниках Національної поліції» [5]. Це своєю чергою може призвести до дефіциту або відсутності певного виду продуктів, якими мають бути забезпечені засуджені.

Наведені основні, але невичерпні проблеми УВП створюють суттєві труднощі в їх функціонуванні, ускладнюють оперативний стан в установах, ставлять під загрозу реалізацію прав як засуджених, так і персоналу установ. Разом з цим цього можна уникнути через удосконалення кримінально-виконавчого законодавства.

Отже, зважаючи на вищевикладене, можна констатувати, що кримінально-виконавче законодавство має низку прогалин, які мають бути усунуті.

Список використаних джерел

1. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24 лютого 2022 р. № 64/2022; Про продовження строку дії воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 06 листопада 2023 р. № 734/2023. URL: https://ips.ligazakon.net/document/U064_22?an=1 (дата звернення: 21.11.2023).

2. Кримінально-виконавчий кодекс : Закон України від 11 липня 2003 року № 1129-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 3–4. Ст. 21. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text> (дата звернення: 21.11.2023).

3. Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань : наказ Міністерства юстиції України від 28.08.2018 р. № 2823/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1010-18#Text> (дата звернення: 21.11.2023).

4. Про затвердження Положення про організацію лазне-прального обслуговування осіб, які тримаються в установах виконання покарань та слідчих ізоляторів : наказ Міністерства юстиції України від 08.06.2012 р. № 849/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0947-12#n15> (дата звернення: 21.11.2023).

5. Про норми харчування осіб, які тримаються в установах виконання покарань, слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби, ізоляторах тимчасового тримання, приймальниках-розподільниках та інших приймальниках Національної поліції : постанова Кабінету Міністрів України від 16.06.1992 р. № 336. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/336-92-%D0%BF#Text> (дата звернення: 21.11.2023).

6. Про затвердження Порядку проведення обов'язкової евакуації окремих категорій населення в разі введення правового режиму воєнного стану : постанова Кабінету Міністрів України від 07.11.2018 р. № 934. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/934-2018-%D0%BF#Text> (дата звернення: 21.11.2023).

Макогончук Ірина Володимирівна,

заступник начальника відділу формування та супроводу освітніх програм Інституту професійного розвитку

Пенітенціарної академії України;

Ковальська Поліна Григорівна,

старший викладач

Центру спеціальної підготовки

Інституту професійного розвитку Пенітенціарної академії України

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ОКРЕМИХ АСПЕКТІВ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ПОВОДЖЕННЯ Й ТРИМАННЯ ЗАСУДЖЕНИХ

Досвід європейських країн, міжнародних судових інституцій, таких як Європейський суд з прав людини, дозволяє констатувати наявність значної кількості порушень прав засуджених,

що обумовлює важливість здійснення контролю за діяльністю установ виконання покарань задля уникнення порушень прав людини. Зауважимо, що в науковій та юридичній літературі значна увага приділяється дотриманню нашою державою норм міжнародних правових стандартів щодо поводження і тримання засуджених до позбавлення волі. Кримінально-виконавча система органів та установ виконання покарань постала перед завданням забезпечення їх ефективності через дотримання відповідних міжнародних стандартів і правил.

Актуальність дослідження питань дотримання прав людини в пенітенціарних установах щороку зростає, що призводить до зацікавленості в імплементації зарубіжного досвіду та єдиних міжнародно-правових норм у цій сфері суспільних відносин. Розв'язання наявних проблем, які пов'язані з поводженням і триманням ув'язнених осіб, слід почати з розуміння сутності мінімальних стандартів поводження з ув'язненими, серед яких Європейські пенітенціарні правила [1], Токійські та Пекінські правила [2, 3] тощо. Дослідження проблемних питань і фактів порушення прав людини в цій галузі є одним із завдань щодо захисту прав людини в цілому.

Міжнародними стандартами поводження й тримання засуджених є положення, напрацьовані в результаті міжнародного співробітництва у кримінально-виконавчій сфері. Підгрунття таких стандартів – узагальнений міжнародний досвід щодо поводження і тримання в установах відбування покарань засуджених, застосування альтернативних заходів та гуманістичний підхід щодо виконання покарань.

Задля належного використання країною таких міжнародних стандартів, положення яких містяться в міжнародних договорах, конвенціях, деклараціях тощо, вони імплементуються в національне законодавство шляхом ратифікації та в подальшому реалізуються державою, яка взяла на себе зобов'язання перед міжнародними інституціями.

Наслідком міжнародного співробітництва у сфері забезпечення прав людини в системі виконання покарань є розроблення і ухвалення положень, які в сучасній пенітенціарній теорії отримали назву «міжнародні стандарти поводження із засудженими» [4, с. 323]. Їх значення полягає в тому, що вони насамперед є

певним орієнтиром для розвитку національної політики у сфері виконання покарань, законодавства й захисту прав засуджених.

На сьогодні існує значна кількість міжнародних стандартів у сфері виконання покарань, які умовно можна поділити на дві категорії – загального та спеціального характеру. Стандарти загального характеру відображені в універсальних міжнародних документах про права людини, ухвалених Організацією Об'єднаних Націй (ООН), Радою Європи (РЄ) та іншими міжнародними організаціями (Загальна декларація прав людини (1948 р.), Міжнародний пакт про цивільні і політичні права (1973 р.), Декларація про захист всіх осіб від тортур та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання (1975 р.) та багато інших).

Міжнародні стандарти спеціального характеру є вужчими за предметом регулювання (Мінімальні стандартні правила ООН поводження з в'язнями (1955 р.), Мінімальні стандартні правила ООН, що стосуються відправлення правосуддя стосовно неповнолітніх («Пекінські правила» 1985 р.), Європейські пенітенціарні правила (1987 р.), Мінімальні стандартні правила ООН щодо заходів, не пов'язаних з тюремним ув'язненням («Токійські правила» 1990 р.), Правила ООН, які стосуються захисту неповнолітніх, позбавлених волі (1996 р.).

Ефективне міжнародно-правове співробітництво у цій сфері сприяє наявності чіткої системи міжнародно-правових актів, що, безумовно, впливає і на розвиток національних пенітенціарних систем, визначає принципи й подальші вектори розвитку пенітенціарного законодавства та ефективної практики застосування.

Варто звернути увагу на те, що більшість офіційних міжнародних актів, норми яких закріплюють міжнародно-правові пенітенціарні стандарти, мають рекомендаційний характер, що відображається в їхньому змісті. Зокрема, Преамбула Мінімальних стандартних правил поводження з в'язнями 1955 р. вказує на їх «необов'язковий» характер [5]. У п. 1.3 Мінімальних стандартних правил ООН щодо заходів, не пов'язаних з тюремним ув'язненням, («Токійські правила» 1990 р.) міститься положення такого змісту: «Застосовуються з урахуванням політичних, економічних і соціальних умов кожної країни, а також цілей і завдань системи кримінального правосуддя» [2]. Також

рекомендаційними є всі акти міжнародних неурядових організацій. Рекомендаційний характер більшості міжнародних стандартів не дає підстави безпідставно їх ігнорувати, адже в них містяться положення, які відтворюють загальновизнані норми і принципи прав людини.

Також ступінь здійснення міжнародних стандартів і, що важливо, саме прагнення до їх реалізації не без підстав розцінюється як критерій «цивілізованості» національних пенітенціарних систем в аспекті загальновизнаних норм та принципів міжнародного права [6, с. 129].

Отже, система міжнародно-правових пенітенціарних стандартів є досить розгалуженою та похідною від системи міжнародно-правових стандартів захисту прав людини, що свідчить про її значущість.

У випадку ратифікації державою вказані міжнародні акти здійснюють вплив на пенітенціарну політику і практику. Такі стандарти витримали виклики часу й нині актуальні, оскільки є основою міжнародно-правового інституту захисту прав людини, засудженої до позбавлення волі. Аналіз мінімальних стандартів дозволяє виокремити основний принцип діяльності установ виконання покарань – робота із засудженими, спрямована на повернення їх до повноцінного життя в суспільстві. Окрема увага зосереджується на таких аспектах, як вивчення особи ув'язненого, тримання ув'язнених відповідно до розподілу на категорії, належне обладнання приміщень для їх перебування, санітарно-гігієнічне забезпечення та своєчасне надання медичної допомоги, якісне харчування, недопускання застосування до в'язнів жорстоких, нелюдських або принизливих видів покарання за дисциплінарні проступки, залучення до спорту, праці, освіти, відпочинку тощо.

Отже, на підставі наведеного вбачається, що пріоритетами у сфері виконання покарань повинні стати забезпечення прав людини в системі виконання покарань; дотримання Мінімальних стандартних правил щодо поведження й тримання засуджених осіб; підвищення ефективності діяльності органів кримінально-виконавчої системи.

Ще з часів здобуття незалежності в Україні не припиняється констатація численних порушень прав ув'язнених в установах

виконання покарань. Тому доцільно здійснити ряд заходів, які сприятимуть забезпеченню прав людини в установах виконання покарань, зокрема запровадження в установах кримінально-виконавчої системи відповідних умов для сприяння поверненню засуджених (після відбуття покарання) до правослужняного способу життя у найкоротші строки; здійснення контрольних заходів щодо з'ясування якості реагування на виявлені Уповноваженим Верховної Ради з прав людини факти порушень прав і свобод громадян з метою їх запобігання в подальшому; забезпечення відповідності умов тримання та поведження із засудженими особами вимогам дотримання людської гідності й нормам, які встановлені міжнародними стандартами; недопущення випадків нехтування правами людини в установах виконання покарань та виокремлення засуджених від суспільного життя.

Отже, питання запровадження в Україні міжнародних стандартів з прав і свобод засуджених осіб було й залишається досі актуальним питанням сьогодення, яке постає перед державою з огляду на необхідність реалізації конституційних положень щодо прав людини.

Список використаних джерел

1. Європейські пенітенціарні правила, затверджені Комітетом міністрів РЄ (1987 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_032#Text (дата звернення: 19.11.2023).
2. Мінімальні стандартні правила ООН щодо заходів, не пов'язаних з тюремним ув'язненням («Токійські правила»), від 14 грудня 1990 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_907#Text (дата звернення: 20.11.2023).
3. Мінімальні стандартні правила ООН, які стосуються відправлення правосуддя стосовно неповнолітніх («Пекинські правила»), від 29 листопада 1985 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_211#Text (дата звернення: 19.11.2023).
4. Кирилук В. А., Стеблинська О. С. Імплементация міжнародних стандартів щодо забезпечення прав засуджених у діяльності органів та установ виконання покарань. *Альманах права*. 2017. Вип. 8. С. 323–327.
5. Мінімальні стандартні правила поведження з в'язнями від 30 серпня 1955 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_212. (дата звернення: 19.11.2023).

6. Врещ Ю., Радченко О., Толстенко Ю. Міжнародно-правові пенітенціарні стандарти. *Логос. Мистецтво наукової думки*. 2019. Вип. 8. С. 128–132. URL: <https://doi.org/10.36074/2617-7064.08.031> (дата звернення: 19.11.2023).

Максименко Микола Іванович,
директор Чернігівського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України

СУДОВИЙ ЕКСПЕРТ ЯК СУБ'ЄКТ ПРОТИДІЇ СЕКСУАЛЬНОМУ НАСИЛЬСТВУ НАД ДІТЬМИ

Сексуальне насильство над дітьми – латентна проблема, точну кількість потерпілих установити надзвичайно складно. За оціночними даними Ради Європи, кожна п'ята дитина страждає від різних форм сексуального насильства. Сексуальне насильство є болючою темою й у мирний час, проте під час війни проблема загострюється. Незважаючи на стереотип, що сексуального насильства зазнають переважно підлітки, статистика показує, що це діти до 10 років. Як правило, таке насильство над дітьми вчиняється людьми з найближчого оточення: родичі, сусіди, друзі. Мар'яна Гевко, психологиня центру «Барнахаус», у своєму виступі в рамках дискусійної платформи країни BrainHub у Медіацентрі Україна – Укрінформ повідомила, що з вересня 2021 року по жовтень 2023 року по Україні 162 дитини отримали послуги на базі центрів «Барнахаус». Серед них 83 % – діти, які постраждали від насильства, 17% – діти, які стали свідками насильства [1].

За офіційними статистичними даними, з березня по листопад 2023 року 73 дитини зазнали сексуального насильства – з них 68 постраждалих і 5 свідків. Особливо гостро ця проблема постає, коли статеве насильство відбувається в сім'ї. Дитина через свій вік, психічний та емоційний стан не може розуміти характер і значення вчинюваних з нею дій, а навіть якщо і усвідомлює це, не може чинити опір насильникові. Сексуальне насильство, крім зґвалтувань, містить й інші види протиправних посягань сексуального характеру [2, с. 165].

З метою протидії сексуальному насильству над дітьми Україна 2012 року ратифікувала Ланцаротську конвенцію про захист дітей, що своєю чергою обумовило необхідність внесення змін

до низки законодавчих актів. Так, наприклад, Кримінальний кодекс України було доповнено ст. 156-1 «Домагання дитини для сексуальних цілей». Ця норма набула чинності 17 березня 2021 року, і з цієї дати за домагання інтимного характеру стосовно дітей («грумінг») винним загрожує кримінальна відповідальність. Окремі положення згаданої Конвенції з упровадження захисного механізму щодо постраждалих дітей від сексуального насильства закріплені у КПК України. Однак наявність сучасного законодавства не є запорукою ефективної протидії сексуальному насильству та успішного захисту порушених прав і свобод дітей. Саме тому ефективне запобігання такому насильству потребує високого професіоналізму як від представників правоохоронних органів, так і інших фахівців, які беруть участь у досудовому розслідуванні, зокрема судових експертів.

Судових експертів, які проводять судову психологічну експертизу дітей щодо визначення ознак наявності психотравмування внаслідок сексуального насильства, слід віднести до суб'єктів, діяльність яких спрямована на протидію сексуальному насильству. Зазначене обумовлюється тим, що їх висновки можуть мати суттєве значення для встановлення ознак відповідного кримінального правопорушення сексуальної спрямованості. При цьому слід пам'ятати, що психологічна експертиза не може констатувати або заперечувати факт сексуального насильства стосовно дитини, оскільки останнє належить до компетенції досудових і судових органів. Проте експерти можуть установлювати психологічні особливості стану дитини, притаманні для переживання психотравмувальної ситуації, у тому числі внаслідок перебування в ситуації сексуального насильства, а також наявність негативних наслідків, пов'язаних з досліджуваною ситуацією [3, с. 11]. Саме експерт може встановити наявність причинно-наслідкового зв'язку між переживанням психотравмувальної ситуації і сексуальним насильством. У зв'язку з чим експерти повинні володіти як теоретичними, так і методологічними аспектами судової психологічної експертизи дітей [3, с. 12].

Зокрема, враховуючи той факт, що насильство над дітьми в більшості випадках має тривалий і системний характер, експерту слід проаналізувати і встановити сценарій насильницьких дій, який може бути однотипний або ж циклічний. Необхідність

розуміння цього дає змогу експерту встановити системність посягань, що суттєво впливає на встановлення виду сексуального насильства. Дотримання методики проведення такого виду експертизи дає можливість визначити специфіку переживання дитиною психічної травми; встановити стадії переживання психотравмувальної ситуації; правильно класифікувати отримані психічні травми, проаналізувати їх наслідки й визначити, які з них є наслідками сексуального психотравмування, а які є психотравмуванням від інших подій та не мають стосунку до сексуального насильства. Крім того, під час діяльності експерта застосовуються як загальнонаукові, так і спеціальні методи дослідження [3, с. 22]. Не слід забувати про дослідницьке й допоміжне устаткування. Для проведення більш об'єктивного дослідження, яке б забезпечувало дотримання як юридичних, так і психологічних вимог, експерти використовують «Зелені кімнати». Останні призначені для створення більш комфортних і належних умов, які мають викликати в дитини почуття безпеки. Використання «Зеленої кімнати» рекомендується у всіх випадках проведення психодіагностичних досліджень дітей.

Очевидно, що експертна діяльність щодо протидії сексуальному насильству над дітьми полягає не лише у виявленні на основі спеціальних знань ознак сексуального насильства, обставин, які сприяють вчиненню кримінального правопорушення, а й у прогнозуванні виникнення можливих способів його здійснення.

Таким чином, запобіжна діяльність судового експерта у системі протидії сексуальним кримінальним правопорушенням має посідати одне з провідних місць.

Список використаних джерел

1. «Найчастіше сексуальне насилля щодо дітей чинять родичі та люди з найближчого оточення», – психологиня. URL: <https://mediacenter.org.ua/uk/najchastishe-seksualne-nasillya-shhodo-ditejchinyat-rodichi-ta-lyudi-z-najblizhchogo-otochennya-psihologinya/>

2. Косенко С. С. Насильство в сім'ї, його види та мотиви. *Право*. 2015. Вип. 28. С. 164–167.

3. Козлова А. Г. Методика судово-психологічного дослідження ознак психотравмування дитини внаслідок сексуального насильства. Київ : ДНДЕКЦ МВС України, 2023. 62 с.

Малінковська Оксана Володимирівна,
старший викладач Центру спеціальної підготовки
Інституту професійного розвитку Пенітенціарної академії України;
Кеменяш Антон Антонович,
викладач Центру спеціальної підготовки
Інституту професійного розвитку Пенітенціарної академії України

ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ ОКРЕМИХ ПРИМУСОВИХ ЗАХОДІВ ВИХОВНОГО ХАРАКТЕРУ

Для України залишається актуальним питання оновлення національної системи примусових заходів виховного характеру щодо неповнолітніх.

З урахуванням того, що з роками показники підліткової злочинності не зменшуються, актуальності набуває детальний аналіз цього питання. Дослідження окремих учених, які присвятили цьому питанню свої праці, свідчать про доволі низький рівень ефективності застосування заходів кримінально-правового впливу на неповнолітніх правопорушників, які передбачені чинним Кримінальним кодексом України (далі – КК України).

Зауважимо, що така система заходів потребує детальної уваги з огляду не лише на національне законодавство, а й на міжнародні акти в галузі захисту прав дітей, серед яких Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 р., Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, Мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних Націй, які стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх («Пекінські правила»), від 29 листопада 1985 р. [1] тощо.

Попри те, що в Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки, затвердженій Указом Президента України від 11 червня 2021 року № 231/2021 [2], не міститься згадки про вдосконалення системи відбування покарання неповнолітніми, подібна норма містилась у попередньому чинному акті. В абзаці 3 п. 5.11 Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки, затвердженій Указом Президента України від 20 травня 2015 року № 276/2015, звертається увага на необхідність удосконалення забезпечення дотримання прав неповнолітніх правопорушників на продовження здобування

освіти та професійного навчання як одного з головних напрямів забезпечення підвищення рівня ефективності запобігання злочинній поведінці засуджених та їх реабілітації, а також удосконалення самої системи виконання покарань у цілому [3].

За загальним правилом фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого за законом настає кримінальна відповідальність, повинна понести кримінальну відповідальність і бути підданою покаранню. Звільнення від кримінальної відповідальності допускається лише тоді, коли завдання, які стоять перед КК України, можуть бути досягнуті і без застосування найбільш суворих кримінально-правових заходів. Мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних Націй, які стосуються здійснення правосуддя щодо неповнолітніх (ст. 18), вказують на необхідність широкого застосування до неповнолітніх інших заходів, не пов'язаних з покаранням [1].

Примусові заходи виховного характеру не є покаранням, яке істотно відрізняється від них своєю суворістю. За своєю природою це заходи виховання, переконання, соціальної підтримки та контролю. Але такі заходи все ж пов'язані з певними обмеженнями для особи, якій їх було призначено. Попри нежорсткий характер вони є мірою державного примусу, застосування яких не залежить від бажання винного.

У цьому випадку суд застосовує до неповнолітнього такі примусові заходи виховного характеру:

- застереження;
- обмеження дозвілля і встановлення особливих вимог до поведінки неповнолітнього;
- передача неповнолітнього під нагляд батьків чи осіб, які їх замінюють, чи під нагляд педагогічного або трудового колективу за його згодою, а також окремих громадян на їхнє прохання;
- покладення на неповнолітнього, який досяг п'ятнадцятирічного віку і має майно, кошти або заробіток, обов'язку відшкодування заподіяних майнових збитків;
- направлення неповнолітнього до спеціальної навчально-виховної установи для дітей і підлітків до його виправлення, але на строк, що не перевищує трьох років. Умови перебування

в цих установах неповнолітніх та порядок їх залишення визначаються законом [4].

Попри закріплення зазначеної системи в КК України вона не є досконалою. Практика її застосування демонструє наявність значної кількості неузгодженостей та суперечностей. Насамперед зауважимо, що в нормах цього Кодексу не визначено поняття й сутності кожного заходу виховного характеру, на відміну від видів покарань. Це своєю чергою ускладнює їх застосування на практиці.

Переконані, що серед примусових заходів виховного характеру доцільно виокремити найменш ефективні, зокрема застереження й передача неповнолітнього під нагляд батьків чи осіб, які їх замінюють. Підтвердженням зазначеного є положення пункту 5 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 15 травня 2006 р. № 2 «Про практику розгляду судами справ про застосування примусових заходів виховного характеру», де зазначається, що застереження є одним із найм'якших заходів виховного характеру [5].

Такий захід здійснюється шляхом осуду поведінки неповнолітнього від імені суду та попередження про неприпустимість порушення закону в подальшому. Також судом роз'яснюються наслідки повторного вчинення злочину. Цей захід засновано на законодавчому моральному впливі, він має на меті утримати підлітків від вчинення нових кримінальних правопорушень. Вважаємо, що цей виховний захід не здійснює реального впливу на неповнолітнього, тому він не може відчувати негативні наслідки через вчинення протиправного діяння та в подальшому легковажно ставитиметься до повторного вчинення кримінального проступку або нетяжкого злочину. Науковці зазначають, що під час застосування цього примусового заходу виховного характеру неповнолітній не відчуває жодних додаткових негативних наслідків, окрім морального впливу, який спричиняє судовий процес [6, с. 49].

Наступним видом заходів виховного характеру є обмеження дозвілля. У п. 6 постанови від 15 травня 2006 р. № 2 Пленуму Верховного Суду України роз'яснюється, що під обмеженням дозвілля і встановлення особливих вимог до поведінки неповнолітнього слід розуміти: обмеження перебування поза домівкою

в певний час доби; заборону відвідувати певні місця, змінювати без згоди орган, який здійснює за ним нагляд, місце проживання, навчання чи роботи, виїжджати в іншу місцевість; покладення обов'язку продовжити навчання, пройти курс лікування (за наявності хворобливого потягу до спиртного або в разі вживання наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів) [5].

Під час застосування цього заходу виховного характеру увага звертається на можливість обмеження тих різновидів дозвілля, які сприяли або створювали сприятливі умови для вчинення злочину. Застосування обмеження дозвілля може вплинути на перевиховання неповнолітнього або в подальшому унеможливити вчинення ним правопорушень.

Вважаємо, що такий захід є доволі ефективним серед закріплених примусових заходів, оскільки дозволяє ізолювати неповнолітнього злочинця від осіб, які можуть схилити неповнолітнього до вчинення нових кримінальних правопорушень або унеможливити відвідування небажаних місць. Наслідком зазначеного може стати утримання неповнолітнього від подальшого вживання наркотичних і психотропних речовин та повернення до нормального способу життя.

Неповнолітня особа, яка вчинила суспільно небезпечне діяння невеликої тяжкості та поведінка якої буде обмежена, відчуватиме, що несе відповідальність, це своєю чергою сприятиме виправленню, а обмеження дозвілля і встановлення особливих вимог до поведінки допоможе правоохоронним органам у запобіганні вчиненню нових кримінальних правопорушень як безпосередньо засудженим, так і іншими особами з його найближчого оточення.

Такий захід буде застосовуватись у разі потреби захистити неповнолітнього від негативного впливу друзів або дорослих і реалізовуватись шляхом встановлення обмежень у конкретні дні, години, упродовж яких підліток повинен перебувати вдома або не відвідувати визначені громадські місця. Окрім того, встановлюється перелік дій, які не може робити неповнолітній, серед яких може бути заборона використовувати певні транспортні засоби, перебувати у визначених місцях тощо. Основною метою є утримання неповнолітньої особи від середовища, яке сприяє девіантній та делінквентній поведінці, зокрема запобігати рецидиву кримінального правопорушення.

Переконані, що такий примусовий захід виховного характеру є доцільним та ефективним у тому випадку, якщо над неповнолітніми буде встановлений повний контроль з боку уповноважених органів.

Отже, підсумовуючи, зазначимо, що важливим фактором, який негативно впливає на практику призначення примусових заходів виховного характеру, є прогалини у кримінально-правовому регулюванні, це призводить до виникнення помилок у процесі правозастосування. Зокрема, не є достатнім закріплення змісту примусових заходів виховного характеру лише в постанові Пленуму Верховного Суду України. Доцільним є унормування їх у нормативно-правовому акті вищої юридичної сили, зокрема у Кримінальному кодексі України.

Список використаних джерел

1. Мінімальні стандартні правила ООН, які стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх («Пекінські правила»), від 29 листопада 1985 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_211#Text (дата звернення: 19.11.2023).

2. Про Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки : Указ Президента України від 15 червня 2021 року № 231/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/231/2021?find=1&text=%D0%BD%D0%B5%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%BE%D0%BB%D1%96%D1%82%D0%BD%D1%96#Text> (дата звернення: 19.11.2023).

3. Про Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки : Указ Президента України від 20 травня 2015 року № 276/2015. *Урядовий кур'єр*. 2015. 22 травня. № 33. С. 12.

4. Кримінальний кодекс України від 05 квітня 2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 19.11.2023).

5. Про практику розгляду судами справ про застосування примусових заходів виховного характеру : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 15 травня 2006 р. № 2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-06#Text> (дата звернення: 19.11.2023).

6. Бурдін В. М. Особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх в Україні : монографія. Київ : Атіка, 2004. 240 с.

Марущак Олександр Анатолійович,
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри адміністративного, цивільного
та господарського права і процесу
Пенітенціарної академії України

ПОНЯТТЯ «ПОДАТКОВЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ», «ТРИВАЮЧЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ» ТА ПРИЧИНИ ЇХ ВИНИКНЕННЯ

Відповідно до п. 1 статті 109 Податкового кодексу України податковим правопорушенням є протиправне, винне діяння (дія чи бездіяльність) платника податку (в тому числі осіб, порівняних до нього), контролюючих органів та їх посадових (службових) осіб, інших суб'єктів у випадках, прямо передбачених Податковим кодексом України [1].

Як вказує національне законодавство, діяння вважаються вчиненими умисно, якщо існують доведені контролюючим органом обставини, які свідчать, що платник податків удавано, цілеспрямовано створив умови, які не можуть мати іншої мети, крім як невиконання або неналежне виконання вимог, установлених Податковим кодексом України та іншим законодавством, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи.

Таким чином, порушення податкового законодавства та порушення вимог тягне за собою відповідальність, передбачену Податковим кодексом України та іншими законами України.

Податкове правопорушення є правопорушенням з усіченим складом, який містить три елементи: об'єкт, суб'єкт та об'єктивна сторона, наявність суб'єктивної сторони не є обов'язковою, а тому контролюючі органи несуть відповідальність за вчинення податкових правопорушень незалежно від наявності вини у суб'єкта податкового правопорушення. Згідно з приписами п. 109.1 ст. 109 Податкового кодексу України діяння вважаються вчиненими умисно, якщо існують доведені контролюючим органом обставини, які свідчать, що платник податків удавано, цілеспрямовано створив умови, які не можуть мати іншої мети, крім як невиконання або неналежне виконання вимог, контроль за дотриманням яких покладено на контролюючі органи [2].

Можна виділити такі групи податкових правопорушень:

- 1) правопорушення проти порядку ведення бухгалтерського обліку, складення і подання бухгалтерської та податкової звітності;
- 2) правопорушення проти виконання дохідної частини бюджетів;
- 3) правопорушення проти обов'язків щодо сплати податків;
- 4) правопорушення проти контрольних функцій податкових органів.

У Податковому кодексі України кількість складів податкових правопорушень, за які встановлюється податкова відповідальність, значно збільшено [3, с. 155].

Податковий кодекс України передбачає, що триваюче правопорушення – безперервне невиконання норм цього Кодексу платником податків, який вчинив певні дії чи допустив бездіяльність і не вчиняв подальших дій для усунення до моменту виявлення такого правопорушення контролюючим органом. У листах Міндоходів України від 13.05.2013 р. було наведено таку характеристику триваючого податкового правопорушення: особа, яка вчинила які-небудь встановлені дії або бездіяльність, і далі перебуває у стані безперервного продовження цих дій (бездіяльності). Ці дії безперервно порушують закон протягом якогось часу. Іноді такий стан триває протягом значного часу, і весь час винний безперервно скоює правопорушення у вигляді невиконання покладених на нього обов'язків [4].

Також у Податковому кодексі України зазначають, що триваючі правопорушення припиняються, якщо факт цих правопорушень виявив компетентний орган під час проведення перевірок. Як приклади таких проступків податківці навели: відсутність обліку доходів і витрат, для яких встановлено обов'язкову форму обліку (обліку результатів підприємницької діяльності відповідно до вимог чинного законодавства), бухгалтерського обліку об'єктів оподаткування, ведення його з порушенням НП(С)БО, інші правопорушення, пов'язані з нарахуванням податків, які можливо встановити тільки в процесі документальної перевірки на підставі первинних документів.

На сьогоднішній день причини виникнення податкових правопорушень різноманітні, мають різний правовий характер, тому їх умовно можна поділити на 3 групи:

- 1) правові;
- 2) моральні;
- 3) економічні [5, с. 193].

Основою правової причини виникнення податкових правопорушень є те, що податкове законодавство надто велике за кількістю нормативних актів, часто суперечливе й недосконале, тому до нього постійно вносяться зміни та доповнення. Загалом опанувати таку правову базу платнику податків складно, інколи навіть неможливо. Складність і нестабільність податкового законодавства і є тими правовими причинами, що породжують податкові правопорушення в Україні. До недоліків податкової системи України потрібно зарахувати й надзвичайну нерівномірність і несправедливість розподілу податкового навантаження на різних платників податків.

Економічні причини виникнення податкових правопорушень в Україні полягають у наявності занадто високих податкових ставок, які існують на сьогодні у «скрутні» часи економіки, у наявності обтяжливої податкової системи та нездатності окремих платників податків своєчасно і сповна сплачувати встановлені законодавством збори й податки.

Моральними причинами виникнення податкових правопорушень можна вважати: низьку правову культуру, негативне ставлення до системи оподаткування, взаємну неповагу органів адміністрування і платників податків, коли податки стягують, а не справляють.

Отже, на вчинення податкових правопорушень мають вплив причини об'єктивного і суб'єктивного характеру. Також вчиненню податкових правопорушень сприяє загальна ситуація, яка склалась у системі оподаткування України, зокрема кризові явища у соціальному, політичному й економічному житті суспільства.

Список використаних джерел

1. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VII. *Відомості Верховної Ради України.*

2. Щодо поняття «податкове правопорушення». URL: <https://kr.tax.gov.ua/media-ark/news-ark/print-453292.html> (дата звернення: 12.11.2023).

3. Бабін І. І. Презумпції та фікції в податковому праві : навчальний посібник. Чернівці : Рута, 2009. С. 154–166.

4. Будько З. М. Фінансово-правова відповідальність за вчинення податкових правопорушень : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Ірпінь : Нац. акад. держ. податк. служби України, 2005.

5. Куслії В. О. Податкове правопорушення: поняття, ознаки, умови і причини його виникнення. *Право і суспільство*. 2014. № 1–2. С. 192–196.

Маслова Людмила Анатоліївна,

кандидат наук з державного управління,
старший викладач кафедри адміністративного, цивільного та господарського права і процесу Пенітенціарної академії України;

Кисельов Дмитро Валентинович,

молодший науковий співробітник відділу наукової та міжнародної діяльності Пенітенціарної академії України

АНТИКОРУПЦІЙНА ОСВІТА ЯК ПРЕВЕНТИВНИЙ ЧИННИК ВИХОВАННЯ НУЛЬОВОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ ДО КОРУПЦІЇ

Зростання рівня корупції в Україні перетворилось на одну з реальних загроз національній безпеці. Ситуація, що склалася, стримує не лише економічний розвиток та демократичні перетворення в державі, а й зумовлює деформацію духовних цінностей, моральних норм, є проявом моральної та духовної деградації українського суспільства, що поглиблює системну кризу сучасного суспільного розвитку.

Серед актуальних питань розбудови правової держави і становлення ефективної системи запобігання корупції є потреба в удосконаленні освітньо-просвітницьких напрямів при формуванні висококваліфікованого, патріотично налаштованого корпусу фахівців правоохоронних органів, військовослужбовців, суддів, державних службовців тощо.

Професіоналізм, патріотизм, знання міжнародного досвіду, високі моральні якості є запорукою ефективної модернізації вітчизняної антикорупційної державної політики, формування ну-

льової толерантності до корупції, підвищення рівня довіри населення до влади.

Досвід державного будівництва в Україні ілюструє залежність публічної політики від рівня професіоналізму і компетентності фахівців, що забезпечують відповідну політику і є провідниками ідеї державності. Слушно зазначив В. Андрущенко: «Залежно від «якості еліти» – її інтелектуального, професійного і морального рівня, від її взаємозв'язку з народом – суспільство має цивілізований чи маргінальний вигляд, рухається сходами прогресу чи скочується в прірву соціально-історичних збочень» [1, с. 373].

Вітчизняні науковці також вказують на те, що жодні реформи не зрушать з місця, якщо на всіх щаблях влади не будуть працювати не тільки високопрофесійні, а й високоморальні управлінці, патріоти, котрі знають і чітко усвідомлюють національні інтереси і свою відповідальність перед народом і Батьківщиною, здатні приймати управлінські рішення відповідно до потреб демократичного державотворення в Україні [2; 3; 4; 6].

Підтвердженням необхідності вдосконалення освітньо-просвітницьких напрямів як превентивних заходів запобігання корупції демонструє досвід розвинених найменш корумпованих країн, передусім скандинавських, зокрема Фінляндії. У цій країні, як і в інших розвинених державах, відсутні спеціалізовані антикорупційні органи, головним чинником є сумлінні державні службовці, взаємодія влади та громадянського суспільства, високий рівень несприйняття корупції в суспільстві. Зменшення передумов корупції, підвищення соціальної ціни державної служби (престиж, соціальна забезпеченість) та збільшення ризику вчинення корупційного діяння – це ті складові, які є підґрунтям антикорупційної політики. Саме такі напрями протидії корупції були визначальними в низці зарубіжних країн (Сінгапур, Польща), які, за визнанням міжнародної спільноти, досягли значних успіхів у цій сфері [5, с. 76].

Тому, готуючи сьогодні студентську молодь до участі в управлінні державою, треба зважати на те, що тільки вільна від користолюбних мотивів, сильна, впевнена особистість, яка відчуває відповідальність перед українським народом, може здійснювати державні функції свідомо, професійно і гідно.

З огляду на викладене, освітньо-просвітницький превентивний напрям боротьби з корупцією є не менш значимим, аніж безпосередні контрольно-правоохоронні та репресивні заходи боротьби з корупцією.

Це вказує на доцільність впровадження навчальних дисциплін за напрямом антикорупційної діяльності під час підготовки фахівців, що навчаються на базі відомих вишів, зокрема Пенітенціарної академії України, яка доволі тривалий час готує спеціалістів для Державної кримінально-виконавчої служби України та забезпечує підвищення кваліфікації персоналу у сфері виконання кримінальних покарань та пробації.

Для досягнення заявленої мети пропонуємо в навчально-виховному процесі підготовки фахівців усіх спеціальностей передбачити безпосередньо нормативні дисципліни антикорупційного спрямування, що дозволить сформувати в майбутньому у працівників, покликаних виконувати функції держави, громадянську поведінку та професійну етику з нульовою толерантністю до корупції, керуватися принципами законності і патріотизму, розуміти соціальну значимість своєї професії, сумлінно виконувати громадянський та службовий обов'язок.

Список використаних джерел

1. Андрущенко В. П. Організоване суспільство. Проблема організації та суспільної самоорганізації в період радикальних трансформацій в Україні на рубежі століть: досвід соціально-філософського аналізу. Київ : ТОВ «Атлант ЮЕмСі», 2005. 498 с.
2. Козаков В. М. Соціально-ціннісні засади державного управління в Україні : монографія. Київ : НАДУ, 2007. 284 с.
3. Карлова В. Національна еліта як суб'єкт державотворення: український досвід. *Вісник НАДУ*. 2012. № 1. С. 98–106.
4. Литвиненко В. І. Концепція адміністративно-правового забезпечення протидії корупції в Україні: наук.-аналіт. доп. Київ : Персонал, 2016. 89 с.
5. Мельник М. І. Корупція – корозія влади (соціальна сутність, тенденції та наслідки, заходи протидії) : монографія. Київ : Юрид. думка, 2004. 400 с.
6. Шевченко М. М. Компетентності стратегічного управління у сфері національної безпеки України – відповідність сучасним вимогам. *Актуальні проблеми освітнього процесу в контексті європейського вибору України* : зб. матеріалів всеукраїнського круглого столу (м. Київ, 17 квітня 2018 р.). Київ : ЦП «Компринт», 2018. С. 56–59.

Микитенко Тетяна Віталіївна,
здобувачка вищої освіти Пенітенціарної академії України;
науковий керівник: Гончаренко Оксана Григорівна,
доктор економічних наук, професор, начальник кафедри
економіки та соціальних дисциплін
Пенітенціарної академії України

ЗАПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙ У ДІЯЛЬНОСТІ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ

Людство завжди прагнуло оновлювати технології та отримувати нові знання про різні сфери життя. Не винятком є і публічна влада разом з її управлінням, оскільки вона забезпечує регулювання суспільного ладу і життєдіяльність території.

Іванець О. визначає публічну владу як вольові взаємини між людьми з приводу організації їхньої сумісної діяльності, на основі їх спільного інтересу [1].

Публічна влада спрямована на вирішення суспільних справ, поширюється за територіальним принципом, їй підкоряються всі, хто перебуває на певній «підвладній» території. Вона здійснюється особливим прошарком людей, які професійно займаються управлінням і складають апарат влади. Цей апарат підпорядковує всі шари суспільства, управляє на основі організованого примусу аж до можливості фізичного насильства стосовно соціальних груп і окремих людей [2].

На думку В. Сороки, послуги, що надаються органами державної влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами, організаціями, які перебувають в їх управлінні, віднесені до сфери публічних послуг. Вони можуть бути матеріальними у вигляді речей та нематеріальними – у вигляді результатів людської діяльності, що не мають матеріально-речового виразу. Останні поділяються на послуги невиробничої сфери, тобто такі, які не створюють матеріальних благ, а саме: освіти, охорони здоров'я, соціального забезпечення, побутового обслуговування, житлово-комунального забезпечення, транспорту, зв'язку, науки і наукового супроводження, а також державного управління, місцевого самоврядування і громадських організацій [3].

Питання впровадження нововведень до органів публічної влади є надзвичайно актуальним нині, оскільки останніми рока-

ми відбулась реформа, яка значно покращила процеси взаємодії з населенням. Одним з інноваційних продуктів у сфері публічного управління є електронне урядування, основний напрям роботи якого – відкритість даних, упровадження електронних послуг, електронна взаємодія, забезпечення прозорості та ефективності управління [4]. Звісно, це є вагомим внеском у спрощенні процедур і розвантаженні органів публічної влади, але все-таки існують певні проблеми, на які, на нашу думку, варто звернути увагу:

- по-перше, відсутність кваліфікованого персоналу, здатного використовувати спеціальні програми або сайти;

- по-друге, запровадження нововведень потребує фінансування та розробок проєктів, програм, сайтів, а також їх обслуговування;

- по-третє, населення, яке бажає знайти необхідну інформацію або зайти в додаток, не може цього зробити, оскільки вони мають складну будову. Наприклад, певна людина хоче здійснити електронний запис до якогось органу публічної влади, але не може через те, що спочатку їй потрібно зареєструватись, перейти за посиланням, потім серед довгого переліку знайти потрібну послугу – це займає багато часу, і для більшості користувачів складно.

Ще одним інноваційним підходом є запровадження штучного інтелекту [5], що передбачає автоматизацію процесів прийняття рішень, аналіз і систематизацію обсягів інформації та надання відповідей на запити користувачів. Але, незважаючи на покращення надання послуг, існує проблема в правдивості й точності наданої інформації. Наприклад, особа, яка подала запит, може отримати неправдиві дані або не отримати їх узагалі через збій у системі.

Підсумовуючи, слід зазначити, що введення інновацій у діяльності органів публічної влади значно покращує роботу, але деякі сервіси потребують удосконалень. Найпростіше, що можна зробити або з чого почати, – спростити будову сайтів і програм, оскільки це є початком взаємовідносин між користувачем і публічною владою.

Також варто поміркувати над запровадженням електронного голосування, що значно полегшило б сам процес волевиявлення. З одного боку, це знизить витрати й час, пов'язані з організацією виборів, і дозволить запобігти виборчим шахрайствам, але цей

процес поки не охопить усю територію країни і категорії населення, а також території, де нестабільний інтернет-зв'язок.

Такі зміни можуть забезпечити покращення надання послуг населенню, дозволять швидко розв'язувати соціальні проблеми, що сприятиме сталому розвитку суспільства.

Список використаних джерел

1. Національна академія внутрішніх справ. URL: https://arm.naiu.kiev.ua/books/konst_pu/rozdil/rozdil7.html (дата звернення: 14.11.2023).
2. Категорія публічної влади. URL: https://studies.in.ua/shpora-konst_pravo/387-kategoriya-publchnoyi-vladi.html (дата звернення: 14.11.2023).
3. Сороко В. М. Надання публічних послуг органами державної влади та оцінка їх якості : навч. посіб. Київ : НАДУ, 2008. 104 с.
4. Матвейчук Л. О., Соколова О. М. Інноваційний підхід у розвитку електронного формату в публічному управлінні України. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=974> (дата звернення: 09.11.2023).
5. Публічне управління та інновації : збірник тез доповідей міжнародного форуму (м. Львів, 20–21 травня 2021). Львів : Растр-7, 2021. 100 с.

Мірошниченко Оксана Миколаївна,

кандидат психологічних наук, доцент,

начальник кафедри психології

Пенітенціарної академії України;

Сікун Антон Миколайович,

здобувач вищої освіти Пенітенціарної академії України

БАЗОВІ СТРАТЕГІЇ АДАПТАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ У ВІТЧИЗНЯНИХ ТА МІЖНАРОДНИХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

Психологічні аспекти адаптаційних процесів особистості були предметом дослідження як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників останніми десятиліттями. Адаптація та подолання невизначених чи екстремальних ситуацій пов'язується з низкою психологічних феноменів, наприклад зі стратегіями опанування, з адаптаційним потенціалом особистості, з адаптивними можливостями або з феноменом актуалізації психологічних ресурсів.

Аналізуючи поняття адаптаційних можливостей, необхідно відзначити, що адаптаційний потенціал дослідники представляють як інтегральне утворення, що систематизує соціально-психологічні, психічні, біологічні властивості та якості, що ак-

туалізуються особистістю для створення та реалізації нових програм поведінки в змінених умовах життєдіяльності [1, с. 74].

Структура, утворена адаптивними якостями особистості, є гнучкою, що перебудовується в різних умовах. При депривації соціальних, когнітивних та інших важливих для особистості потреб, в умовах хронічного нервово-психічного напруження, що викликається низкою реальних труднощів, адаптаційний потенціал особистості значно актуалізується і розширюється. Він охоплює латентні особистісні якості у складі додаткового ресурсу (такі, наприклад, як локус контролю, спрямованість особистості, «набір» способів психологічного захисту та інших) [2].

У ситуаціях чи життєвих умовах, що не супроводжуються психічною депривацією, не загрожують ні фізичному, ні соціально-психологічному існуванню особистості, склад структури адаптаційного потенціалу звужується.

Загалом структуроутворювальними показниками адаптивності у складних або невизначених умовах дослідники називають нервово-психічну стійкість, когнітивні і регулятивні якості особистості, визнані як провідні чинників адаптації [3, с. 39].

Коробка Л. вказує, що адаптаційний потенціал суб'єкта адаптації реалізується через способи адаптації – конкретні соціальні дії, вчинки в ситуаціях невизначеності та виявляється у виборі адаптаційних стратегій. Про успішність процесу адаптації може свідчити формування адаптивної стратегії як комплексу психологічних настановлень, які є ефективними в тій чи іншій життєвій ситуації [4, с. 27].

Адаптаційні можливості людини визначаються дослідниками як:

- функціональний стан організму – інтегративна характеристика стану людини з точки зору ефективності виконуваної діяльності та задіяних у її реалізації систем за критеріями надійності та внутрішньої ціни діяльності;

- феномен самоефективності – віра у власну здатність мобілізувати мотиваційні, когнітивні та регулятивні ресурси, необхідні для здійснення дії, тобто віра у себе в контексті конкретного завдання;

- феномен опанувальної поведінки – використовується для опису характерних способів дії людини в різних ситуаціях.

Подолання розглядається як стабілізуючий фактор, який може допомогти людям підтримати психосоціальну адаптацію протягом періодів стресу;

– життєстійкість відображає психологічну стійкість та розширену ефективність людини, є показником психічного здоров'я тощо [5].

Розглядаючи більш детально сутність феномену «стратегії подолання», треба зауважити, що аналогічний зміст вкладається дослідниками і в поняття «копінг-стратегії», «стратегії подолання стресу», «стратегії опанування». Саме це має значення для визначення поведінки людини як адаптивної або неадаптивної стратегії у ситуаціях невизначеності.

Поняття опанування або копінгу протягом періоду його вивчення дещо змінювалось у трактуванні й змісті. Так, найбільш ранній підхід, згідно з яким копінг розглядається з точки зору динаміки Его і використання його для ослаблення психічної напруги, представлений у роботах психоаналітика N. Haan (1965) [6].

Другий підхід характеризує копінг у термінах рис особистості та пов'язує його з відносно постійною схильністю людини, стійким стилем реагування на певний стрес практично незалежно від типу впливу.

Третій підхід, представлений дослідженнями R. Lazarus та S. Folkman (1984), описує копінг з позицій динаміки когнітивних та поведінкових зусиль особи, спрямованих на зниження впливу стресу [7].

Аналіз ранніх робіт (починаючи з 1960-х рр.) свідчить про те, що поняття «опанування стресу» або «копінг» спочатку використовувалося з метою описової характеристики деяких механізмів психологічного захисту. У контексті цього підходу «подолання (опанування) розглядається в контексті життєвої історії і розвитку особистості та співвідноситься зі способом, яким особистість керує своїми емоційними станами у разі виникнення психічного дискомфорту».

Треба зазначити, що саме несвідомі вивчені механізми захисту відповідають за регуляцію емоційного стану та спрямовані на збереження психічного гомеостазу й цілісності особистості від шкідливого впливу зовнішніх факторів [8].

На особливу увагу заслуговують виділені та описані G. Vaillant у руслі представленого підходу механізми захисту, які автор відносить до зрілого адаптивного стилю, що проявляється в задовільному вирішенні конфліктів [9]. Виявлене автором збільшення з віком частоти використання зрілих механізмів захисту (альтруїзм, супресія, антиципація та гумор) підтверджує довільний характер і свідомий вибір стратегій реагування на стрес. Тобто доведено, що довільність і усвідомленість вибору стратегії реагування на стрес розвиваються з віком.

Murphy L. [10] розглядає копінг у зв'язку зі спробою створити нову ситуацію: чи буде вона загрозна, небезпечна, що ставить у незручне становище, або радісна і сприятлива, – автор розуміє «копінг» як прагнення індивіда до розв'язання певної проблеми.

Лазарус Р. визначає опанувальну поведінку як цілеспрямовану соціальну поведінку, що дозволяє опанувати складну життєву ситуацію (або стрес) способами, адекватними особистісним особливостям та ситуації. Ця свідома поведінка спрямована на активну зміну, перетворення ситуації, що піддається контролю, або адаптацію до неї, якщо ситуація не піддається контролю [11]. Запропоноване автором розуміння копінгу в контексті адаптації акцентує нашу увагу на прагненні людини розв'язати проблему: що вона робить, якщо вимоги мають велике значення для її гарного самопочуття (як у ситуації, пов'язаній з великою небезпекою, так і в ситуації, спрямованій на великий успіх), оскільки ці вимоги активують адаптивні можливості.

Войцеховська О. у своїх дослідженнях вказує, що стратегії опанування (реагування на складні життєві ситуації) у кожної людини різні й залежать від ступеня самоактуалізації особистості [12].

На думку В. Грандта, копінг (або подолання) – це індивідуальний спосіб взаємодії людини із ситуацією відповідно до її власної логіки, її значущості в житті особистості та психологічних можливостей самої людини [13].

Таким чином, не існує єдиної класифікації копінг-стратегій, але дослідники загалом сходяться на думці, що деякі з них є ефективними й адаптивними, тоді як інші – неефективними й дезадаптивними. У складних або невизначених ситуаціях копінг-стратегії, які людина звикла використовувати, визначають її адаптацію до ситуації.

Отже, можна зробити висновок, що стратегії адаптації до невідзначених ситуацій визначаються поведінкою людини за певних обставин; ця поведінка може бути адаптивною або дезадаптивною.

Список використаних джерел

1. Ніколаєнко С. І., Ніколаєнко О. С. Поняття адаптації в різних напрямках психології. *Світогляд – Філософія – Релігія* : збірник наукових праць. 2012. Вип. 2. С. 68–77.
2. Актуальні проблеми психологічної та соціальної адаптації в умовах кризового суспільства : збірник наукових праць за матеріалами Всеукраїнського науково-практичного круглого столу (24 березня 2017 року) / за заг. ред. О. Г. Льовкіної, Р. А. Калениченка. Ірпінь : Університет державної фіскальної служби України, 2017. 238 с.
3. Ващенко І. В., Іваненко Б. Б. Психологічні ресурси особистості в подоланні складних життєвих ситуацій. *Проблеми сучасної психології*. 2018. Вип. 40. С. 33–49.
4. Спільнота в умовах воєнного конфлікту: психологічні стратегії адаптації : монографія / за наук. ред. Л. М. Коробки; Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2019. 286 с.
5. Психологічні ресурси особистості: соціально-психологічний зміст. Збірник наукових праць за матеріалами науково-практичної конференції. Ізмаїл : РВВ ІДГУ, 2019. 87 с.
6. Naan N. Coping and defense mechanisms related to personality inventories. *Journal of Consulting Psychology*. 1965. Vol. 29, № 4. P. 373–378.
7. Lazarus R. Folkman S. *Stress, Appraisal and Coping*. New York : Springer Publishing House, 1984. 456 p.
8. Камбур А. В. Соціальна адаптація особистості в суспільстві перехідного типу: зміна ціннісних пріоритетів : дис. ... канд. соціол. наук : 22.00.04. Гуманітарний ун-т «Запорізький ін-т держ. та муніципального управління». Запоріжжя, 2007. 203 с.
9. Vaillant G. E. Theoretical hierarchy of adaptive ego mechanism. *Archives of General Psychiatry*. 1971. Vol. 24. P. 107–118.
10. Murphy L. Coping vulnerability and residence in childhood – coping and adaptation. New York, 1974.
11. Lasarus R. Emotions and interpersonal relationships: toward a person-centered conceptualization of emotions and coping. *Journal of Personality*. 2006. Vol. 74. № 1. P. 9–43.
12. Войцеховська О. Сучасні напрями психологічних досліджень копінг-стратегій особистості. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2016. № 2. С. 95–104.

13. Грандт В. Копінг-ресурси як чинник збереження професійного здоров'я особистості. Психологія професійної безпеки: технології конструктивного самозбереження особистості: монографія. Луцьк: Вежа-Друк, 2015. С. 77–84.

Мясченко Олена Олександрівна,
здобувачка вищої освіти Пенітенціарної академії України

ПРОЯВИ ПРОФЕСІЙНОЇ ДЕФОРМАЦІЇ У ПЕРСОНАЛУ ДЕРЖАВНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ

Сучасні реалії та виклики, пов'язані з професійною діяльністю працівників кримінально-виконавчої служби, підкреслюють потребу у вивченні й розумінні психологічних аспектів цієї професії. Висока відповідальність, постійний стрес, складні життєві ситуації – це лише деякі з аспектів, що можуть спричинити негативні наслідки для психічного здоров'я працівників.

Професійна деформація стає дуже актуальною, адже сучасне суспільство дедалі більше усвідомлює важливість підтримки психічного здоров'я працівників сфери правопорядку. Висока ймовірність розвитку психологічних проблем може вплинути не лише на саму особистість співробітника, а й на його професійну ефективність та загальну функціонуючу систему Державної кримінально-виконавчої служби.

Додатковою актуальністю є той факт, що Державна кримінально-виконавча служба є однією з найважливіших ланок системи правопорядку та безпеки суспільства. Такі співробітники відіграють ключову роль у підтриманні громадського порядку, і їхнє психологічне благополуччя має прямий вплив на якість виконаної роботи та безпеку суспільства в цілому.

Особливо важливою є можливість вивчення психологічних факторів, які сприяють подоланню професійної деформації. Розробка ефективних підходів та стратегій допомоги співробітникам у збереженні психічного здоров'я може сприяти підвищенню рівня професійної компетентності, стійкості до стресів і загалом покращенню якості життя працівників Державної кримінально-виконавчої служби.

Нами було проведено емпіричне дослідження з метою виявлення проявів професійної деформації у персоналу Державної кримінально- виконавчої служби.

У дослідженні взяли участь 50 працівників Державної кримінально-виконавчої служби віком 26–50 років. Були використані такі методики: Лірі на властивості характеру, діагностики ступеня агресії Басса-Дарки, діагностики емоційного вигорання Водоп'янової та діагностика соціально-психологічної адаптації К. Роджерса, Р. Даймонда.

На основі отриманих результатів дослідження за методикою Лірі на властивості характеру можна зробити висновки, що серед респондентів найпоширенішим типом міжособистісної взаємодії є агресивний (28 %). Друге місце за поширеністю посідає підозрілий тип міжособистісної взаємодії (19 %). Авторитарний тип, який становить 16 %, також має значне представництво серед досліджуваних. Далі за поширеністю виявлення йдуть підпорядкований тип (11 %) та егоїстичний тип міжособистісної взаємодії (14 %). Останні два, які є менш поширеними, – це доброзичливий (6 %) та альтруїстичний (6 %) типи міжособистісної взаємодії [1, с. 87].

За методикою Басса-Дарки серед респондентів виділяється високий рівень негативізму (65 %). Узагальнюючи, варто зазначити, що агресивні прояви у респондентів мають тенденцію до зростання. 80 % респондентів мають індекс агресивності, тоді як тільки 20 % опитаних мають індекс ворожості. Проведений аналіз результатів за 8 шкалами методики Басса-Дарки дозволяє зробити такі висновки: «фізична агресія» притаманна 20 % респондентів, «непряма агресія» – 26 % респондентів, «роздратування» – 18 % респондентів, «образа» – 10 % респондентів, «вербальна агресія» – 9 % респондентів, «підозрілість» – 5 % респондентів, «негативізм» – 9 % респондентів, «почуття провини» – лише у 3 % респондентів.

За цими результатами ми дійшли висновку, що найбільше поширені прояви агресії в цій вибірці – це непряма агресія та фізична агресія, найменше – почуття провини [3, с. 67].

На основі отриманих результатів дослідження за методикою «емоційного вигорання» Водоп'янової було встановлено, що 32,5 % респондентів мають високий рівень емоційного вигорання, 47,5 % – середній рівень, а 20 % досліджуваних – низький рівень емоційного вигорання.

Отже, майже третина учасників виявила високий рівень емоційного вигорання, що супроводжується виснаженням психічних ресурсів. Серед проявів такого стану найчастіше можна спостерігати злість, образливість, смуток, замкнутість та відстороненість [2, с. 87].

Менше половини респондентів мали середній рівень емоційного вигорання, що сигналізує про помітні зміни в емоційному стані. Внутрішня роздратованість може виявлятися у вигляді агресії щодо оточення, відчуження від звичайного кола спілкування, втрати активності на робочому місці.

Менше третини мали низький рівень емоційного вигорання, яке супроводжується приглушенням емоцій та байдужістю до подій. Іноді вони можуть відчувати незадоволеність щодо себе і свого життя.

За методикою діагностики соціально-психологічної адаптації отримано такі результати: за показником «визнання інших» респонденти розділені майже рівним чином між високим і середнім рівнями, які становлять 37,7 % і 35,5 % відповідно. Це свідчить про те, що працівники сприймають інших, можуть поставити себе на їхнє місце та дають адекватну самооцінку діям оточення.

За шкалою інтернальності, тобто схильності до внутрішнього контролю, більшість респондентів має низький показник, який становить 53,3 %. Це означає, що вони схильні більше покладатися на зовнішні обставини, ніж на власний потенціал [5, с. 26].

За шкалою «самосприйняття» більшість респондентів має середні показники, що становить 57,7 %. Це свідчить про те, що у респондентів відчуття власної цінності та здатності сприймати себе розвинено не повною мірою.

Майже однакова кількість респондентів має середні показники за показником «емоційна комфортність», а саме 60 %. Це означає, що респонденти не завжди відчувають радість і велике задоволення від робочого процесу та співпраці з оточенням.

За шкалою «прагнення до домінування» у більшості респондентів переважають середні та низькі показники, а саме 42,2 % і 37,7 %. Це свідчить про те, що у працівників не дуже розвинені лідерські якості та майже відсутнє бажання домінувати над іншими.

За узагальненими показниками респондентів методики діагностики соціально-психологічної адаптації (К. Роджерса,

Р. Даймонда) можна зробити такі висновки, що працівники кримінально-виконавчої служби мають високі показники за деякими шкалами, такими як адаптація та визнання інших. Проте вони також відзначаються низькими показниками за шкалою інтернальності та середніми показниками за шкалами самосприйняття, емоційного комфорту та прагнення до домінування [4, с. 88].

Отже, результати діагностування працівників Державної кримінально-виконавчої служби підтверджують наявність у них професійної деформації в усіх її проявах. Водночас працівники мають об'єктивну самооцінку щодо заходів для запобігання та подолання цього явища, але існує розрив у їхній оцінці, можливості використання та реалізації цих заходів у повсякденній практиці. Це особливо стосується високих вимог до якості професійної діяльності в сучасних умовах.

Щодо можливих дій з розв'язання цієї проблеми насамперед слід розглядати розробку методик для виявлення ризиків та проблемних аспектів професійної діяльності респондентів, а також перші ознаки вигорання в них. З іншого боку, розробка профілактичних програм і заходів також є важливою.

Отже, науковий аналіз та практичні рекомендації для подолання професійної деформації респондентів є надзвичайно важливими для покращення якості їхньої діяльності та забезпечення їхнього фізичного і психологічного благополуччя. Однак важливо враховувати індивідуальні особливості респондентів і адаптувати заходи профілактики й підтримки до їхніх потреб. Таким чином, розв'язання проблеми емоційного вигорання працівників Державної кримінально-виконавчої служби вимагає комплексного підходу, де поєднуються наукові дослідження, практичні заходи та індивідуальний підхід до працівників Державної кримінально-виконавчої служби.

Список використаних джерел

1. Кушнірова Т. В. Професійно-психологічна підготовка працівників ДКВС щодо нейтралізації негативних психічних станів та профілактики суїцидальної поведінки. Київ : Леся, 2014. 60 с.
2. Медведєв В. С. Психологія професійної деформації співробітників органів внутрішніх справ. Київ, 2020. 35 с.
3. Моцонелідзе І. О. Диференціація понять «емоційне вигорання» та «професійна деформація» в діяльності працівників органів внутріш-

ніх справ. *Проблеми сучасної психології*: збірник наукових праць КПНУ ім. Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПНУ. 2019. № 8. С. 736–745.

4. Семиченко В. А. Психологія діяльності : навч. посіб. Київ : Вища школа, 2016. 335 с.

5. Циба Н. В. Професійне самовизначення та феномен професійної деформації психологів. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*. 2019. № 2. С. 145–149.

Непевний Василь Олександрович,

здобувач вищої освіти

Класичного приватного університету

(м. Запоріжжя)

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ПРАВА ЛЮДИНИ НА СВОБОДУ СВИТОГЛЯДУ ТА ВІРОСПОВІДАННЯ В УКРАЇНІ

Незважаючи на складні умови повномасштабної війни, розвиток суспільного життя в Україні, який здійснюється на ґрунті визнаних в усьому світі демократичних принципів, обумовив істотне розширення форм і видів правовідносин, які виникають, розвиваються та припиняються в межах державно організованого суспільства. Одним із різновидів правовідносин, які обумовлені сучасним розумінням і правовим опосередкуванням невід'ємних прав особи, є ті, що виникають у зв'язку з бажанням безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культи й ритуальні обряди, провадити релігійну діяльність. В існуючих реаліях явною стає державна зрада представників УПЦ МП і в цілому цієї структури (юридичної особи), на яку поки немає відповідної державної реакції.

На думку українських учених-правників, правозабезпечувальний механізм свободи віросповідання людини в Україні в багатьох випадках не в достатньому обсязі представлений, а то й узагалі відсутній. Основні юридичні засоби реалізації, охорони та захисту важливих можливостей свободи віросповідання не мають практично-прикладного змісту, а саме не забезпечують права людини загалом.

Кримінально-правовий захист права людини на свободу віросповідання передбачає встановлення об'єкта правовідносин, які підлягають захисту.

Вереша Р. В. свого часу зазначав, що «об'єкт злочину і об'єкт кримінально-правової охорони – поняття, які можуть збігатися» [1, с. 14]. Але ми з таким підходом погодитися не можемо, оскільки вважаємо, що відмежування цих понять забезпечує можливість висвітлення різних за своїм рівнем (елемент складу злочину та сфера впливу кримінального права), але спільних за природою (кримінально-правова) явищ. У теорії кримінального права щодо об'єкта кримінально-правової охорони ставиться питання: «Які суспільні відносини захищаються кримінальним правом?» З приводу цього питання наведемо позицію А. В. Андрушка, який зауважує, що об'єкт кримінально-правової охорони – це ті цінності, які охороняються законодавцем шляхом прийняття кримінально-правової норми, тобто цінності, які потенційно можуть стати об'єктом злочину (злочинного посягання) [2, с. 62].

Та обставина, що досліджуване нами право особи на свободу віросповідання належить якраз до однієї з основних цінностей суспільства, а тому потребує своєї охорони кримінально-правовими засобами, пояснюється не лише історичними та соціальними витоками, а й тією увагою, яку було йому приділено в правовій сфері, зокрема на рівні загальновизнаних міжнародно-правових актів та Основного Закону нашої країни [3].

Урешті це право закріплено в розділі 2 «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина» Конституції України, у ст. 35, яка передбачає, що кожен має право на свободу світогляду і віросповідання. Це право охоплює свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати жодну, безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культи і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність [3]. Його подальша регламентація реалізована в Законі України «Про свободу совісті та релігійні організації», а охорона та захист цього права – у Кримінальному кодексі України. З цього приводу вказується на визначальну роль конституційних гарантій [4, с. 72]. КК України також виступає законодавчим актом, що гарантує та закріплює право особи на свободу совісті і віросповідання, а виокремлення в КК України групи злочинів проти свободи совісті та віросповідання є

кроком держави на шляху захисту, охорони та непорушності особистих прав і свобод людини та громадянина.

Отже, можна стверджувати, що належне закріплення в законодавстві України права особи на свободу віросповідання, що відображає правовий аспект його існування та реалізації, підкреслює важливість і цінність його в сучасному суспільстві. Поділяємо думку І. М. Компанієць, що свобода совісті була і є однією з фундаментальних загальнолюдських цінностей, невід'ємною частиною особистої свободи громадян [5, с. 206].

Це обумовлює необхідність забезпечення реалізації цього права відповідними правовими засобами, зокрема шляхом внесення його до сфери охорони нормами кримінального права, що відбувається з урахуванням таких положень:

- існування сфери релігійних відносин у більшості суспільств як їх невід'ємна частина, як надбання культури та результат розвитку людської цивілізації;

- внесення релігійних відносин до сфери правового регулювання, про що свідчить закріплення їх у Конституції України (ст. 35), врегулювання в Законі України «Про свободу совісті та релігійні організації»;

- визнання їх значення та цінності існування як надбання демократичного суспільства, адже Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини указано: «Не випадково, що практична реалізація права на свободу світогляду та віросповідання в аспекті міжнародно-правових стандартів є важливим критерієм оцінки гуманістичної сутності держави, її демократичності» [6, с. 22];

- їх традиційний захист нормами кримінального права, на що вказують результати дослідження історичного аспекту охорони та захисту засобами кримінального законодавства права на свободу віросповідання та досвіду інших країн.

Досліджуючи питання про кримінальну відповідальність за порушення права людини на свободу віросповідання, видається доцільним основну увагу зосередити на двох взаємопов'язаних моментах. Перший – які саме дії, що посягають на ті чи інші правовідносини у сфері віросповідання, визнаються злочинами (об'єктивна сторона). Інший полягає у виявленні кола правовідносин, які виникають під час реалізації особою цього права, які необхідно захистити за допомогою кримінального

права. Відповідно, вирішення основного питання полягає у площині поняття складу злочину, обов'язковою ознакою якого є безпосередній об'єкт злочину.

Можна зазначити, що ступінь розробки питання об'єктивних ознак злочинів у сфері релігійних правовідносин безпосередньо впливає на те, наскільки повно забезпечена охорона нормами кримінального права відповідних відносин у цій сфері. З іншого боку, слід вказати на те, що від того, наскільки всебічно виявлені ці відносини, наскільки вони забезпечені захистом від їх порушення нормами цієї галузі права, безпосередньо залежить і їх нормальне існування, розвиток і реалізація як реально проголошених правових можливостей особи, а не декларативних положень. Тобто поряд із проголошенням прав і свобод людини нині найголовнішим має бути створення дієвої системи захисту прав людини, без якої ці права залишаються декларативними.

Список використаних джерел

1. Вереша Р. В. Кримінальне право України. Загальна частина. Київ : Алерта, 2023. 576 с.
2. Андрушко А. В. Теоретико-прикладні засади запобігання та протидії злочинам проти волі, честі та гідності особи : монографія. Київ : Ваіте, 2020. 560 с.
3. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
4. Про деякі питання, що виникають при застосуванні Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» : роз'яснення Вищого арбітражного суду України від 29.02.1996 р. № 02-5/109. Дата оновлення: 18.11.2003. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v_109800-96 (дата звернення: 23.06.2022).
5. Компанієць І. М. Деякі проблеми законодавства про розгляд скарг на постанови у справах про адміністративні правопорушення *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди*. «Право». 2019. Вип. 30. С. 94–98. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znprkhnpu_pravo_2019_30_13.
6. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник / за заг. ред. О. М. Литвинова. Харків : НУВС, 2020. 428 с.

Падалка Владислав Олександрович,
здобувач вищої освіти
Національного університету «Чернігівська політехніка»;
науковий керівник: Коломієць Наталія Володимирівна,
доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри кримінального права та правосуддя
Національного університету «Чернігівська політехніка»

ПРОБАЦІЙНИЙ НАГЛЯД ЯК НОВИЙ ВИД ПОКАРАННЯ В УКРАЇНІ

У 2023 році в Україні спостерігається поступове зменшення кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень та злочинів, вчинених громадянами України. Незважаючи на ці позитивні тенденції, криміногенна ситуація залишається небезпечною для цивілізованої частини українського суспільства та негативно впливає на внутрішню безпеку країни.

Для розв'язання цих проблем важливо активно впроваджувати нові стандарти соціально-економічного управління в усіх сферах суспільного життя в Україні. Однією з таких сфер є інститут покарань, передбачений чинним Кримінальним кодексом України (далі – КК України).

Нині КК України передбачає такі види покарань: 1) штраф; 2) позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу; 3) позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю; 4) громадські роботи; 5) виправні роботи; 6) службові обмеження для військово-службовців; 7) конфіскація майна; 8) арешт; 9) обмеження волі; 10) тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців; 11) позбавлення волі на певний строк; 12) довічне позбавлення волі [1]. Але, враховуючи міжнародні прогресивні тенденції розвитку видів покарань, виникає новий напрям покарання – пробація.

На нашу думку, пробаційний нагляд – це ще один вид покарання, коли засуджена особа не відбуває покарання, але повинна виконувати певні умови протягом певного періоду часу, який контролює орган пробації. Основною метою пробації є реабілітація та перевиховання правопорушників, зниження рецидивної злочинності.

На сьогодні основним нормативно-правовим актом, який регулює питання пробаційного нагляду, є Закон України «Про пробацію» [2].

Питання пробації та пробаційного нагляду в Україні є предметом дискусій і особливо важливим елементом реформи системи кримінальної юстиції в країні. На думку Кутепова М. Ю., створення нової моделі пробації в Україні, яка б стала ефективним механізмом захисту суспільства від злочинних посягань, є важливим завданням. Для цього дійсно важливо вивчати міжнародний досвід та аналогії, але робити це потрібно обережно, з урахуванням специфіки українського суспільства та правової системи. І розробити власну модель пробації, яка буде підходити нашій країні, враховуючи всі об'єктивні та суб'єктивні фактори [3, с. 29].

У 2021 році Міністерство юстиції України ухвалило рішення розробити й подати до Верховної Ради України два законопроекти, спрямовані на розвиток системи пробації, збільшення альтернатив позбавленню волі та створення умов для зниження рівня рецидивної злочинності. Один з цих законопроектів передбачав запровадження нового виду кримінального покарання – пробаційного нагляду, а інший – скасування обмеження волі як виду кримінального покарання.

Слід зазначити, що 26 вересня 2023 року Президент України підписав Закон № 9185 «Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо удосконалення видів кримінальних покарань в умовах воєнного стану». Цей Закон набере чинності через 6 місяців. Згідно з ним за деякі кримінальні правопорушення каратимуть пробаційним наглядом. При цьому він буде одним з основних видів покарання, на рівні з обмеженням чи позбавленням волі, але водночас буде їхньою альтернативою [4].

Пробаційний нагляд тепер може бути застосований за злочинні діяння, передбачені окремими частинами статей Кримінального кодексу України, такі як: умисне заподіяння тяжких тілесних ушкоджень у разі перевищення меж необхідної оборони; перевищення заходів, необхідних для затримання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення; умисне легке тілесне ушкодження; побої та мордування; домашнє насильство; погрози

вбивством; зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншою невиліковною інфекційною хворобою; зараження венеричною хворобою; ненадання допомоги хворому медпрацівником; насильницьке донорство; експлуатація дітей; примушування до вступу в статевий зв'язок; порушення порядку фінансування політичної партії і передвиборної агітації; крадіжку, грабіж, хуліганство і шахрайство та низку інших кримінальних правопорушень.

Однак важливо зазначити, що успіх пробації залежить від належної реалізації програми та нагляду за правопорушниками. Для досягнення цих переваг необхідна належна інфраструктура, кваліфікований персонал та ефективна система нагляду і контролю. Важливо також забезпечити, щоб нагляд за пробацією був справедливим і не зазнавав корупції.

Перебуваючи на пробації, а не у в'язниці, засуджений не втрачає приватності, але проводить значну кількість часу під наглядом та у спілкуванні з офіцером пробації. Перебування засудженого на пробації – це не просто формальна процедура. Це довготривала робота над зміною його життя, що здійснюється у співпраці з офіцером пробації. Ця робота передбачає виконання певних умов та обов'язків під наглядом фахівців, уповноважених у сфері пробації [5].

Слушно зауважує Коломієць Н. А., що для подальшого розвитку системи пробації в Україні необхідно вирішити кілька важливих питань. До них належать: 1) приведення законодавства у відповідність до міжнародних стандартів, зокрема Європейських пробаційних правил. Це важливо для забезпечення прав і гарантій засуджених осіб, а також для впровадження в систему пробації сучасних методів і практик; 2) надання Центру пробації статусу служби. Це допоможе забезпечити більшу незалежність та фінансову стабільність центру, що дозволить йому ефективно виконувати свої функції; 3) забезпечення соціальних гарантій для працівників пробації. Це важливо для залучення та утримання якісних фахівців пробації; 4) випробування нових форм пробаційної роботи. Для підвищення ефективності системи пробації необхідно розробляти та впроваджувати нові методи і програми реабілітації та нагляду; 5) налагодити систему взаємодії органів пробації з іншими державними й місцевими органами влади, зокрема службами у справах дітей, медичними установа-

ми, центрами зайнятості тощо. Це важливо для забезпечення координації та обміну інформацією для ефективного нагляду за засудженими; б) внести відповідні зміни до чинного законодавства з метою вдосконалення системи пробації та приведення її у відповідність до сучасних вимог і стандартів.

Зазначені заходи сприятимуть покращенню функціонування системи пробації в Україні, забезпечать більш гуманний та ефективний підхід до виправлення і реабілітації засуджених осіб [6, с. 26].

Таким чином, на нашу думку, загальний успіх системи пробації в Україні залежатиме від комплексного підходу, планування та реалізації всіх цих заходів та ініціатив. Розвиток системи пробації сприятиме не лише гуманізації покарання, а й зміцненню правопорядку та підвищенню якості кримінальної юстиції в Україні.

Отже, основною метою пробації є реабілітація та перевиховання правопорушників, зниження рецидивної злочинності. Питання пробації та пробаційного нагляду в Україні дійсно є предметом дискусій і особливо важливим елементом реформи системи кримінальної юстиції в країні.

Пробаційний нагляд тепер може бути застосований за низку злочинних діянь, передбачених окремими частинами статей Кримінального кодексу України.

Однак важливо зазначити, що успіх пробації залежить від належної реалізації програми та нагляду за правопорушниками. Для досягнення цих переваг необхідна належна інфраструктура, кваліфікований персонал та ефективна система спостереження і контролю. Перебуваючи на пробації, а не у в'язниці, засуджений не втрачає приватності, але проводить значну кількість часу під наглядом та у спілкуванні з офіцером пробації. Ця робота забезпечує виконання певних умов та обов'язків під наглядом фахівців, уповноважених у сфері пробації.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III : станом на 5 жовт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 20.10.2023).
2. Про пробацію : Закон України від 05.02.2015 р. № 160-VIII : станом на 1 січ. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-19#Text> (дата звернення: 20.10.2023).

3. Кутепов М. Ю. Пробація: сутність та проблематика запровадження в Україні. *Встановлення позитивних взаємин із правопорушником як принцип пробації*: матеріали науково-практ. онлайн-«круглого столу» (м. Харків, 18 груд. 2020 р.). Харків: Право, 2021. С. 27–30.

4. Покарання без ізоляції від суспільства: закон про пробаційний нагляд підписано! *Міністерство юстиції України*. URL: <https://minjust.gov.ua/news/ministry/pokarannya-bez-izolyatsii-vid-suspilstva-zakon-pro-probatsiyniy-naglyad-pidpisano> (дата звернення: 20.10.2023).

5. «Сходив до пробації: разочок відмітився, і все...». Або міфи про пробаційний нагляд. *Пробація України*. URL: <https://www.probation.gov.ua/?p=14375> (дата звернення: 20.10.2023).

6. Коломієць Н. А. Пробація як засіб виправлення і ресоціалізації засуджених. *Встановлення позитивних взаємин із правопорушником як принцип пробації*: матеріали науково-практ. онлайн-«круглого столу», (м. Харків, 18 груд. 2020 р.). Харків: Право, 2021. С. 24–26.

Піднебесна Оксана Георгіївна,

здобувачка вищої освіти Пенітенціарної академії України;

Самофалов Олександр Леонідович,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри адміністративного, цивільного та господарського права і процесу Пенітенціарної академії України

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СТАРОСТИ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

В Україні нині швидкими темпами формується ідея громадянського суспільства, тому у зв'язку з цим розпочато реформування правової, політичної та економічної систем, спрямоване на вдосконалення органів публічної влади та зміцнення демократичних засад їх діяльності.

Інститут старости – відносно новий елемент у системі місцевого самоврядування, виникнення якого є результатом децентралізації влади і має на меті представлення інтересів громадян, налагодження комунікації між ними та владними інституціями на місцевому рівні і, як наслідок, формування в Україні громадянського суспільства, що стане передумовою ефективного правового регулювання всіх суспільних форм діяльності держави.

В умовах сьогодення внаслідок реформування місцевого самоврядування і внесення змін до територіальної організації влади в Україні забезпечено можливість усіх жителів, об'єднаних

постійним місцем проживання у межах села, селища, міста, які не є самостійною адміністративно-територіальною одиницею, ініціювати створення та обрання органів самоорганізації населення в цілому або започаткування посади старости й обрання його до складу системи органів місцевого самоврядування відповідної територіальної громади, що є самостійною адміністративно-територіальною одиницею [1].

Запроваджений інститут старости має надзвичайно важливе значення у формуванні громадянського суспільства в Україні, зокрема через зменшення дистанції між громадянами та органами і посадовими особами місцевого самоврядування, які функціонують у межах адміністративного центру об'єднаної територіальної громади. До того ж унаслідок запровадження інституту забезпечено комунікаційну взаємодію між жителями старостинського округу та органами місцевого самоврядування [2].

Правовий статус старости закріплено в кількох нормативно-правових актах. Так, у Законі України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» староста визначений як представник інтересів мешканців у виконавчих органах місцевого самоврядування об'єднаної територіальної громади, що входить до її виконавчого комітету, бере участь у підготовці бюджету, допомагає мешканцям готувати документи для подачі в органи влади та має низку інших обов'язків, які визначені Положенням про старосту. Відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» староста затверджується сільською, селищною, міською радою на строк її повноважень за пропозицією відповідного сільського, селищного, міського голови, що вноситься за результатами громадського обговорення (громадських слухань, зборів громадян, інших форм консультацій з громадськістю), проведеного в межах відповідного старостинського округу [3].

Для представлення інтересів мешканців старостинських округів староста наділений законодавчо визначеними повноваженнями. Після внесення змін у 2017 р. Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо статусу старости села, селища» до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» [4] повноваження старости були значно розширені, а саме: представлення інтересів жителів відповідного

села, селища у виконавчих органах сільської, селищної, міської ради; взяття участі у пленарних засіданнях сільської, селищної, міської ради, засіданнях її постійних комісій та право на гарантований виступ на пленарних засіданнях сільської, селищної, міської ради, засіданнях її постійних комісій з питань, що стосуються інтересів жителів відповідного села, селища; сприяння жителям відповідного села, селища у підготовці документів, що подаються до органів місцевого самоврядування; взяття участі у підготовці проєкту місцевого бюджету в частині фінансування програм, що реалізуються на території відповідного старостинського округу; взяття участі у підготовці проєктів рішень сільської, селищної, міської ради, що стосуються майна територіальної громади, розташованого на території відповідного старостинського округу тощо.

Таким чином, у контексті формування громадянського суспільства в Україні староста повинен бути реальним представником інтересів жителів старостинського округу у правових відносинах з органами та посадовими особами місцевого самоврядування. Однак для реалізації представницької функції правовий статус старости має бути чітко й повно передбачено в нормативно-правових актах.

Особливої уваги потребує питання визначення місця старости у структурі виконавчих органів місцевого самоврядування, оскільки правовий статус старости зазнав декількох змін. До того ж через те, що староста затверджується сільською, селищною, міською радою на строк її повноважень за пропозицією відповідного сільського, селищного, міського голови, виникає дискусія щодо відносної централізації у системі місцевого самоврядування, що гальмує формування громадянського суспільства. У зв'язку з цим виникає необхідність регламентації чіткої та прозорої процедури відбору кандидатів на посаду старости та механізму їх призначення. Критерії відбору мають відповідати принципам обґрунтованості та зрозумілості, а перед затвердженням на сесії відповідної ради кандидатура старости повинна пройти громадське обговорення. Також необхідно приділити увагу професійним та особистим якостям старости, оскільки від їх забезпечення залежить процес формування громадянського суспільства. Крім того, варто закріпити механізм підготовки й перепідготовки старости, підвищення його кваліфікації для ефективного представлення інтересів жителів старостинського округу.

Список використаних джерел

1. Петрушевська В. К. Конституційно-правовий статус старости: загальна характеристика. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 5. С. 91–96.

2. Ваколюк Л. М., Ваколюк С. М. Староста як нова організаційна форма місцевого самоврядування та його участь у реалізації соціальної функції. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 6. С. 123–126.

3. Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України від 05.02.2015 р. № 157-VIII (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 13. Ст. 91.

4. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 24. Ст. 170.

Пономарьова Альона Анатоліївна,

аспірантка кафедри кримінального,
кримінально-виконавчого права
та криминології Пенітенціарної академії України

ПРАВО ДИТИНИ, ЯКА ПОСТРАЖДАЛА ВІД ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА, НА БЕЗОПЛАТНУ ПРАВНИЧУ ДОПОМОГУ В ЦЕНТРАХ З НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВНИЧОЇ ДОПОМОГИ

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [1] дитина, яка постраждала від домашнього насильства (далі – постраждала дитина), – це особа, яка не досягла 18 років та зазнала домашнього насильства у будь-якій формі або стала свідком (очевидцем) такого насильства.

Постраждала дитина отримує право на безоплатну вторинну правову допомогу фактично з моменту звернення до органів Національної поліції з такою заявою, що є надзвичайно вдалим законодавчим рішенням [2].

Унаслідок зазнання домашнього насильства національне законодавство, зокрема ст. 59 Конституції України [3], ст. 4, 21 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [1], гарантує кожній постраждалій дитині право на правничу допомогу в порядку, встановленому Законом України «Про безоплатну правничу допомогу» [4].

Як зазначає Л. Гретченко, дитина, зокрема постраждала дитина, є повноцінним суб'єктом звернення за правовою допомо-

гою. Згідно із Законом України «Про охорону дитинства» [5] держава, з-поміж іншого, гарантує всім дітям: рівний доступ до безоплатної правової допомоги, необхідної для забезпечення захисту їхніх прав, на підставах та в порядку, встановлених законом, що регулює надання безоплатної правової допомоги (ст. 3), право звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, засобів масової інформації та їх посадових осіб із зауваженнями та пропозиціями стосовно їхньої діяльності, заявами та клопотаннями щодо реалізації своїх прав і законних інтересів та скаргами про їх порушення (ст. 9) [6].

Цілком погоджуємося з Н. Оніщенко, В. Шаповал, які наголошують, що нині постала потреба повнішого й об'єктивнішого інформування громадськості та й самих дітей про їхні права, в тому числі на захист. При цьому потрібно пам'ятати, що визнання й забезпечення прав дитини не порушує авторитету батьків і не зменшує обов'язків дітей щодо сім'ї й суспільства [7; 8].

Правом постраждалої дитини на безоплатну правничу допомогу є можливість постраждалої дитини отримати в повному обсязі безоплатну первинну правничу допомогу та безоплатну вторинну правничу допомогу в передбачених законом випадках. Постраждалій дитині безоплатна правнича допомога надається за рахунок коштів Державного бюджету України, оскільки Координаційний центр з надання правничої допомоги є державною установою і належить до сфери управління Міністерства юстиції України.

Слід зазначити, що звернення про надання безоплатної правничої допомоги до системи безоплатної правничої допомоги (далі – система БПД), що стосуються дітей, зокрема постраждалих дітей, подаються їх законними представниками, патронатними вихователями, а щодо питань, звернення з якими до суду дозволяється з 14 років, – особисто дітьми, які досягли 14 років, або їх законними представниками, патронатними вихователями за місцем фактичного проживання дитини, або її законних представників, патронатних вихователів незалежно від реєстрації місця проживання чи місця перебування особи.

Послуги системи БПД постраждала дитина може отримати дистанційно та очно в бюро правничої допомоги чи під час ро-

боти консультаційних пунктів. Для отримання консультації дистанційно потрібно зателефонувати до контактного центру; написати звернення на електронну пошту, в Telegram «Безоплатна правова допомога (консультації)», у Facebook, Instagram. Можна також знайти відповідь самостійно, скориставшись довідково-інформаційною платформою правових консультацій WikiLegalAid [9], мобільними застосунками «Legal Aid», «Твоє пр@во», відеохостингом YouTube. Отримання допомоги офлайн відбувається у бюро правничої допомоги незалежно від реєстрації місця проживання. Бюро правничої допомоги працюють по всій Україні, за винятком регіонів, де тривають бойові дії [10; 11; 12; 13].

Характеризуючи діяльність центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги як суб'єктів запобігання та протидії домашньому насильству, К. Рогозіннікова звертає увагу на те, що центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги відіграють подвійне значення, оскільки, по-перше, виступають суб'єктами забезпечення постраждалим від домашнього насильства та насильства за ознакою статі особам доступу до правосуддя та інших механізмів юридичного захисту, у тому числі шляхом надання безоплатної правової допомоги у порядку, встановленому Законом України «Про безоплатну правничу допомогу» [4]; по-друге, в межах своєї правопросвітницької діяльності центри сприяють запобіганню та протидії домашньому насильству. Розглянемо цих два аспекти окремо [2].

У разі звернення за безоплатною первинною правничою допомогою постраждала дитина може отримати такі види правничих послуг: надання правової інформації; надання консультацій і роз'яснень з правових питань; складення заяв, скарг та інших документів правового характеру (крім документів процесуального характеру); надання допомоги в забезпеченні доступу особи до вторинної правничої допомоги та медіації. Під час отримання безоплатної вторинної правничої допомоги центри з надання безоплатної правничої допомоги та адвокати, внесені до Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правничу допомогу, забезпечують захист постраждалої дитини; здійснення представництва інтересів осіб, що мають право на безоплатну вторинну правничу допомогу, в судах, інших державних

органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами; складення документів процесуального характеру.

Постраждала дитина як суб'єкт права на безоплатну вторинну правничу допомогу має право: звертатися до центру з надання безоплатної правничої допомоги зі зверненням про надання безоплатної вторинної правничої допомоги; отримувати від центру з надання безоплатної правничої допомоги інформацію про документи, які необхідно подати для прийняття рішення про надання безоплатної вторинної правничої допомоги; отримати копію рішення про надання (відмову в наданні) безоплатної вторинної правничої допомоги; отримати роз'яснення щодо порядку оскарження рішення про відмову в наданні безоплатної вторинної правничої допомоги; своєчасно отримувати якісну, у повному обсязі безоплатну вторинну правничу допомогу; безперервно отримувати безоплатну вторинну правничу допомогу в разі заміни адвоката або працівника, уповноваженого центром з надання безоплатної правничої допомоги; отримувати безоплатну вторинну правничу допомогу в межах національних засобів правового захисту.

Підсумовуючи, можна зазначити, що правнича допомога, зокрема постраждалій дитині, є багатоаспектною, різною за змістом, обсягом та формами і може охоплювати консультації, роз'яснення, складення процесуальних документів, здійснення представництва в різних органах та установах. Право постраждалої дитини на правничу допомогу – це гарантована державою можливість постраждалої дитини отримати таку допомогу в обсязі та формах, визначених нею, законними представниками, працівниками системи БПД, незалежно від характеру правовідносин такої дитини з іншими суб'єктами права.

На сьогодні є загальновизнаною ефективність діяльності центрів, оскільки вони встановлюють взаємодію з іншими учасниками процесу запобігання домашньому насильству. Вони організовують консультаційні пункти та сприяють формуванню нульового рівня толерантності до випадків домашнього насильства шляхом проведення інформаційних кампаній.

Список використаних джерел

1. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>.
2. Rogozinnikova K. S. Центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги як суб'єкти запобігання та протидії домашньому насильству. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2022. № 6. С. 182–186. URL: http://www.apnl.dnu.in.ua/6_2022/28.pdf.
3. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://cutt.ly/dMxh9aD>.
4. Про безоплатну правничу допомогу: Закон України від 02.06.2011 № 3460-VI. URL: <http://surl.li/asidw>.
5. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 № 2402-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>.
6. Гретченко Л. Конституційне право дитини на безоплатну правову допомогу: що варто знати? URL: <http://surl.li/ipskz>.
7. Оніщенко Н. М. Права і свободи дитини: вступ до проблеми. *Часопис Київського університету права*. 2013. № 2. С. 13–17. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkup_2013_2_4.
8. Шаповал В. Д. Право дитини на професійну правничу допомогу в Україні. URL: <http://surl.li/nkhgz>.
9. «WikiLegalAid»: довідково-інформаційна платформа правових консультацій. URL: <http://surl.li/kote>.
10. Як отримати безоплатну правничу допомогу. URL: <http://surl.li/nkglc>.
11. Як подати звернення про надання вторинної правничої допомоги онлайн: інструкція. URL: <http://surl.li/nkgmx>.
12. Безоплатна правова допомога. URL: <https://linktr.ee/legalaid.gov.ua>.
13. Право дітей на безоплатну правову допомогу. URL: <http://surl.li/nkhcy>.

Попружна Алла Василівна,

доцент кафедри економіки та соціальних дисциплін
Пенітенціарної академії України;

Запрудська Софія Сергіївна,

здобувачка вищої освіти Пенітенціарної академії України

В'ЯЗНИЦЯ ЯК «МІСЦЕ ПАМ'ЯТІ»: ДОСВІД ПОЛЬЩІ

Місця пам'яті – це не лише пам'ятки, що нагадують про певні історичні події [1]. За переконанням французького історика

П'єра Нора, «місцями пам'яті» можуть бути люди, предмети, будівлі, книги, пісні, а не тільки сліди минулих битв [2].

Фактично в'язниці можуть розглядатися як місце пам'яті, зокрема для тисяч людей, наприклад, які жили в Радянському Союзі чи країнах «соціалістичного табору», зазнали гонінь, репресій. Пенітенціарні установи несуть на собі важливу історичну спадщину, яка відображає вплив імперських і тоталітарних режимів на права людини. Під час періоду Російської імперії та радянського впливу пенітенціарні заклади відображали суворий контроль та політичні репресії. Це спричинило масові порушення прав, свободи висловлювань та різке обмеження особистої свободи. Цей вплив відображається не лише в культурній та правовій спадщині, а й у колективній пам'яті суспільства.

На сьогодні українська в'язнична система користується значною кількістю приміщень, створених ще в ХІХ ст., поряд з тим є прецеденти створення музеїв у колишніх в'язницях. Тому важливо вивчати практики європейських країн з використання пенітенціарних закладів як місць пам'яті. Це актуально як для відновлення історичної пам'яті, для примирення і вшанування пам'яті людей, так і для подолання наслідків тоталітаризму, профілактики порушення прав людини в установах виконання покарань.

Серед прикладів різного використання історичного потенціалу в'язниць Польщі є такі:

1. Монтелюпі – колишня нацистська, а згодом радянська в'язниця. Під час Другої світової війни в будівлі розміщувалася в'язниця гестапо, а після війни – НКВС. На 2021 р. у будівлі розміщений Краківський Слідчий Арешт (Areszt Śledczy Kraków). Монтелюпі була визнана «однією з найстрашніших нацистських в'язниць в окупованій Польщі». У 1940–1944 рр. за ґратами Монтелюпі побувало близько 50 000 осіб.

У Монтелюпі утримували членів ОУН, зокрема Василя Бандеру, перед тим як відправити в концтабір Аушвіц.

Після 1945 р. у будівлі розміщувалася центральна карально-слідча в'язниця міністерства громадської безпеки Польщі та НКВС. У в'язниці наприкінці 40-х років минулого століття були виконані смертні вироки засудженому в першому судовому Освенцімському процесі персоналу нацистського концтабору Аушвіц-Біркенау.

На території в'язниці зберігається безіменна могила з написом «Пам'яті тих, що відійшли», де спочивають ексгумовані рештки розстріляних у Монтелюпі українців.

До в'язниці Монтелюпі було перевезено щонайменше 560 осіб з табору в Явожні. Тут на них чекав суд, а на частину з них – розстріл. У 2019 р. Євген Місило ідентифікував розміщення поховань українців-в'язнів концтабору Явожно, які були визнані особливо небезпечними і розстріляні у краківській в'язниці Монтелюпі.

Мученицька загибель поляків, ув'язнених і вбитих нацистами та офіцерами прокомуністичного Управління безпеки 1945 року, була вшанована після 1990 року у Варшаві на Могилі невідомого солдата написом на одній з таблиць: «MONTELUPICH/BRYGIDKI/ZAMEK LUBELSKI/1939–1945».

Нині це діючий карний заклад. Утім, частина будинків занесена до реєстру історичних пам'яток, вони були реконструйовані в 1970-х роках.

Незважаючи на те, що будівлю офіційно визнано історичною пам'яткою і місцем мученицької смерті, будинок продовжує експлуатуватися донині як поєднання слідчого ізолятора та звичайної виправної установи Адміністрацією в'язниць Польщі (Służba Więzienna), підрозділом польського Міністерства юстиції. Нинішня його офіційна назва – Areszt Śledczy w Krakowie [3].

2. «Павяк» – назва не існуючої на цей час в'язниці у Варшаві, зведеної у 1829–1835 роках за проектом архітектора Генрика Марконі. Частиною «Павяка» була також жіноча в'язниця.

З 1965 р. й дотепер «Павяк» є музеєм під назвою «Мавзолей-музей Павяка».

Павяк побудували невдовзі після створення Королівства Польського, він спочатку використовувався російською владою як звичайна в'язниця, а потім, після Польського повстання 1863 р., – для утримання в ув'язненні повстанців. Під час російської революції 1905–1907 рр. Павяк був головною в'язницею Королівства Польського для політичних учасників революцій.

Після здобуття Польщею незалежності в 1918 р. Павяк продовжив виконувати свої тюремні функції, у ньому містилися як політичні, так і кримінальні арештанти.

Під час окупації Польщі німецькими військами в 1939–1944 рр. Павяк був головним тюремним центром Генеральної

губернії. Через Павяк за той час пройшло близько 100 тисяч ув'язнених чоловіків і 20 тисяч жінок.

Німецька окупаційна влада утримувала тут жертв облав, членів руху опору та політичних ув'язнених. У 1940 р. під час створення Варшавського гетто Павяк був внесений до його території. Близько 60 тисяч ув'язнених після утримання в Павяку згодом переправили до концентраційних таборів і на примусові роботи. 37 тисяч в'язнів розстріляли або стратили іншим способом.

Під час відступу німецьких військ з Варшави в 1944 р. Павяк був майже повністю зруйнований. На теперішній час залишилися тільки деякі фрагменти цієї в'язниці. Уціліла частина стін і воріт, а також в'яз, який ріс на території. До гілок цього дерева родичі загиблих ув'язнених у Павяку прикріпили таблички з їхніми іменами.

Нині на території колишньої в'язниці розташований меморіальний музей, який є частиною Музею Незалежності [4].

3. Санктуарій Святого Хреста – культова споруда, присвячена Святому Хресту, створена монахами-бенедиктинцями. Відомо, що у 1884 р. російські окупанти перетворили абатство на сувору в'язницю. З 1936 р. тут містився кляштор отців облатів Марії Непорочної, однак у західному крилі кляштору до 1939 р. функціонувала жорстока в'язниця. Під час польської окупації Західної України у в'язниці «Святий Хрест» перебували також українські політичні в'язні: Микола Лемик, Петро Дужий та інші. У 1936–1939 рр. – члени ОУН, засуджені у Варшавському процесі 1935 р. за вбивство міністра Б. Перацького: С. Бандера, М. Лебедь, М. Климишин, Я. Карпинець, Є. Качмарський.

У вересні 1939 р. кляштор був бомбардований люфтваффе і частково зруйнований. У 1941–1944 рр. німці в кляшторі тримали радянських військовополонених. Неподалік від кляштору поховані понад 6 тис. військовополонених, серед яких – численні українці. Також тут було зведено пам'ятник [5].

Таким чином, на прикладі трьох пенітенціарних установ Польщі можемо виявити практики збереження історичної пам'яті на території діючої в'язниці, побудованої у XIX ст., практики консервування пам'яті про пенітенціарне минуле у вже не діючій установі та приклад повернення тюремної будівлі церковній організації і поряд з цим меморіальне увічнення пам'яті про події, пов'язані з тюремною історією будівлі.

Список використаних джерел

1. Меморалізація. URL: <https://uinp.gov.ua/memorializaciya>.
2. П'єр Н. Теперішне, нація, пам'ять / пер. з франц.: Андрій Рєпа. Київ : Кліо, 2014. 272 с.
3. Монтелюпі (в'язниця). URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%BE%D0%BD%D1%82%D0%B5%D0%BB%D1%8E%D0%BF%D1%96_\(%D0%B2%27%D1%8F%D0%B7%D0%BD%D0%B8%D1%86%D1%8F\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%BE%D0%BD%D1%82%D0%B5%D0%BB%D1%8E%D0%BF%D1%96_(%D0%B2%27%D1%8F%D0%B7%D0%BD%D0%B8%D1%86%D1%8F)).
4. Павяк (в'язниця). URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%B0%D0%B2%D1%8F%D0%BA_\(%D0%B2%27%D1%8F%D0%B7%D0%BD%D0%B8%D1%86%D1%8F\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%B0%D0%B2%D1%8F%D0%BA_(%D0%B2%27%D1%8F%D0%B7%D0%BD%D0%B8%D1%86%D1%8F)).
5. Жарких М., Парнікоза І. Кляштор бенедиктинів. URL: <https://web.archive.org/web/20210628103023/https://www.pslava.info/index.php?Node=100127>.

Примак Юлія Володимирівна,

кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри загальної, вікової та соціальної психології
Національного університету «Чернігівський колегіум»
імені Т. Г. Шевченка

ПСИХОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ ПЕНІТЕНЦІАРНОГО ВИПРАВЛЕННЯ ТА РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ ЗАСУДЖЕНИХ

Проблемі виправлення та ресоціалізації осіб, які перебувають у місцях позбавлення волі (а разом і поза ними, після звільнення), присвячені роботи багатьох відомих педагогів, психологів, науковців у пенітенціарній сфері. Серед вітчизняних – наукові розвідки О. Беца, В. Василика, О. Гуменюк, В. Дрьоміна, С. Зливка, О. Колба, Н. Максимової, В. Наливайка, О. Осауленка, О. Серової, О. Таволжанського. Неабиякий інтерес дослідників підтверджується необхідністю психологічного супроводу процесу ресоціалізації засуджених і з вадами психічного розвитку (Н. Єрмакова, В. Медведєв, Т. Харченко), і залежно від віку (С. Горенко, О. Караман, Ю. Кобзар, Ю. Красілова, В. Кривуша, В. Синьов), і залежно від статі (В. Бадира, А. Демченко, А. Кожушко, О. Неживець, Ю. Чебогарьова, Л. Шевченко). Тому увага науковців і актуальність окресленої теми є виправданими й нині.

Зазначимо, що про виправлення загалом йдеться в тому разі, коли потрібно щось замінити або корегувати. Уточнюємо, що це вже рефлексія про певний результат вищезгаданого процесу, а не

його функціонал (превентивний, каральний, правовий, організаційний, виховний, забезпечувальний тощо) або дію (правлення).

Виправлення є необхідною умовою, результуючою ресоціалізації. Остання водночас якнайкраще виразняється як холистичний процес навчання (зокрема й відновлення початкового, часткового, повного) новим ролям, цінностям, нормам і правилам поведінки й діяльності, що радикально відрізняється від попереднього досвіду (як-от під час асоціалізації, десоціалізації негативних антисуспільних норм і цінностей). Йдеться про набуття особою нового досвіду (на кшталт того, що має місце за первинної соціалізації в її житті). Процес ресоціалізації увиразнює дескриптор поновлення в людині втраченого соціального, гуманного або виправлення асоціального, антигуманного. Заразом важливо створити для особи передусім відповідні умови життєдіяльності (у даному разі в контексті режиму й таких, що стосуються відповідних правил поведінки). Зокрема, в установі виконання покарань, щоб запустити ресурсні можливості ресоціалізаційного середовища задля досягнення окреслених завдань у зовнішньому (завдяки визначеному порядку / режиму виконання та відбування покарання, виховній роботі, здобутті освіти, професійній і трудовій діяльності тощо) і внутрішньому планах (через саморефлексію, зміну вектора свідомості, аксіологічну перебудову тощо, але за максимального врахування індивідуальних особливостей психічної діяльності засудженого).

Умови виконання та відбування покарання в УВП визначені правовими нормами, встановленими регламентованим чинним законодавством. Неоднакові умови тримання в місцях позбавлення волі можуть створюватися для засуджених залежно від сумлінності їхньої поведінки, відповідального ставлення до праці, виконання ними правил і виду колонії. Зауважимо, що відновлення та виправлення процесу соціалізації засуджених відповідними засобами реалізують різновекторно, враховуючи вид покарання, індивідуальні особливості психіки засудженого та його внутрішню інтенцію, вмотивованість до повернення соціально прийнятних форм життєдіяльності. Відтак цей процес етапний, досить складний, позаяк має на меті правлення передусім елементарних норм, цінностей і знань, необхідних і достатніх для залучення в життя суспільства, тобто формування в та-

ких осіб здатності до стабільної самостійної законослухняної поведінки після відбування покарання.

Існує безліч чинників, що можуть ускладнювати процес ресоціалізації засуджених як у внутрішньому (психічному), так і в зовнішньому (соціальному) вимірах. Перманентність цього процесу в умовах кримінально-виконавчої системи і дозволяє прослідкувати дію певних психологічних механізмів ресоціалізації. Актуалізація цих механізмів передбачає особливе застосування корекційної роботи на засадах індивідуального, диференційованого, системного підходів. Так, за провідні психологічні механізми ресоціалізації засуджених можуть правити: трансформація їхнього образу «Я», формування функції прогнозування, виправлення ціннісно-сислової сфери, формування соціально спрямованої мотивації, розвиток ауторефлексії.

Психологічний механізм трансформації образу «Я», наприклад, може реалізуватися за рахунок усвідомлення особою множинності свого «Я», розвинення рівності «Я», опрацювання міри залежності – співзалежності з оточенням, інтенції-екстенції «Я» до вищості тощо.

Отже, пенітенціарні виправлення та ресоціалізація засуджених увиразнюються у формуванні в них ауторегульованої законослухняної поведінки, стимулюванні самостійної життєвої позиції в напрямі аутозростання особистості, яка була б соціально прийнятною. В умовах кримінально-виконавчої системи ці процеси передбачають взаємозалежність зовнішнього (умов, особливостей діяльності соціально-психологічної служби установи виконання покарань) та внутрішнього (свідомості, почуттів, поведінки особистості). У цій взаємозалежності й увиразнюють свій значущий функціонал психологічні (навіть соціально-психологічні) механізми пенітенціарного виправлення та ресоціалізації (трансформація образу «Я», прогнозування, правлення аксіологічно-сислової сфери, формування соціально спрямованої мотивації, розвиток рефлексії у зв'язку з особливими умовами режимності та підтримкою соціально корисних зв'язків із сім'єю, друзями, колегами).

Список використаних джерел

1. Гуменюк О. Г. Психологічні основи ресоціалізації засуджених та осіб, звільнених з місць позбавлення волі. *Університетські наукові записки*. 2013. № 3. С. 529–534.

2. Максимова Н. Ю., Красілова Ю. М. Захист прав неповнолітніх засуджених: ресоціалізаційний потенціал. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2020. № 1 (11). С. 81–89.

Приходько Юрій Павлович,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз навчально-наукового інституту № 2 Національної академії внутрішніх справ (м. Київ);

Брицький Михайло Андрійович,

слухач 3-го курсу, здобувач вищої освіти ступеня «бакалавр» навчально-наукового інституту № 2 Національної академії внутрішніх справ (м. Київ)

РОЛЬ КРИМІНАЛІСТИКИ ЯК ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ В РОЗБУДОВІ ПРАВОВОЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ

У сучасному суспільстві роль галузевої юридичної науки, зокрема криміналістики, вирішально впливає на розвиток правової та соціальної держави. Криміналістика як складова частина юридичної науки відіграє ключову роль у забезпеченні ефективного функціонування правової системи та збереженні законності.

Розуміння і використання принципів криміналістики відіграє важливу роль у розслідуванні злочинів, забезпеченні справедливості та захисті прав і свобод громадян. Ця галузь юридичної науки спрямована на розробку і застосування методів, техніки й технологій, які допомагають виявляти, документувати та аналізувати докази кримінальних подій.

Криміналістика – одна з небагатьох юридичних наук, яку, без сумніву, можна назвати наукою про розкриття злочинів. Саме вона дає слідчому й оперативному працівникові ключ до пізнання і дослідження події злочину, визначення її механізму, а також встановлення безпосередніх суб'єктів і об'єктів матеріального середовища, котрі беруть у ній участь. Професійні знання слідчого, які спираються на методи й засоби криміналістики, дають змогу розслідувати дуже складні збіги суб'єктивних і об'єктивних факторів, причин, пов'язаних зі злочином. У та-

кому розумінні криміналістика має пріоритет у боротьбі зі злочинністю, а її методи й засоби сприяють удосконаленню діяльності державних структур, які здійснюють правоохоронну функцію. Зважаючи на це, важко переоцінити соціальну роль криміналістики [1].

Криміналістика не прямо здійснює розслідування та викриття злочинів. Вона забезпечує слідчу та оперативну практику за допомогою ефективних методів і технічних засобів, які постійно вдосконалюються.

Предмет криміналістики є багатограним і складним. У юридичній літературі мають місце різні визначення предмета криміналістики: як науки про розслідування злочинів, або науки про розкриття злочинів, або науки про сукупність технічних засобів, тактичних прийомів і методичних рекомендацій. Останнім часом криміналістику визначають як науку про технології та засоби практичного слідознавства у кримінальному судочинстві. Однак усі ці визначення звужують реальний предмет криміналістики та закономірності, що вивчає ця наука [1].

Нині в умовах воєнного стану і сучасних євроінтеграційних процесів криміналістика потребує активізації наукових досліджень практичної спрямованості, що пов'язане передусім з появою нових викликів перед системою кримінальної юстиції та необхідністю виконання першочергових завдань в умовах війни, формування криміналістичних знань відповідно до сучасних потреб практики. У таких умовах криміналістика покликана розробляти інноваційні криміналістичні продукти, засоби, прийоми та методи, спрямовані на протидію злочинності, пов'язаною з воєнною агресією рф проти України, й виконання інших важливих завдань. Крім того, перед системою органів досудового розслідування, кримінальної юстиції постають нові виклики, пов'язані з необхідністю швидкого, всебічного та якісного документування, збирання доказів масових кримінальних порушень міжнародного гуманітарного права, що вчиняються військовими рф.

Фактично можна констатувати: саме сьогодні формується новий науковий криміналістичний напрям – воєнна криміналістика. На нашу думку, запропоновані терміни дещо звужують розуміння предмета, системи й завдань воєнної криміналістики.

Так, наприклад, сам термін «польова криміналістика» є дискусійним, оскільки під ним доволі умовно розуміють техніко-криміналістичні засоби й методи роботи з доказами, які використовуються або можуть бути використані не в кабінеті слідчого або в лабораторії експерта, а безпосередньо на місці події під час його огляду чи під час провадження на цьому місці інших слідчих дій або дослідницьких експертних операцій. Як бачимо, ці питання далеко не вичерпують проблематики воєнної криміналістики. Значний інтерес як у науковому, так і в практичному плані становлять аналіз і розв'язання інших проблем, що потребують дослідження у цій специфічній галузі знань [2].

Застосування криміналістичних та судово-експертних знань є необхідною передумовою розслідування злочинів на локальному та національному рівні. Без застосування криміналістичних і судово-експертних знань розслідування в межах кримінального процесу стає мертвим і бездоказовим. Але з глобалізацією світових процесів, розвитком технологій, швидкістю передачі інформації нагальною проблемою стало утворення злочинності поза межами однієї держави та вихід її на міжнародний рівень, що стало викликом у протидії такій злочинності та необхідності спрямування криміналістичних і судово-експертних знань на допомогу правозастосовній діяльності. Особливістю протидії розслідуванню злочинів стало створення міжнародного співробітництва криміналістів та судових експертів ще до утворення практичних інституцій. При цьому окремі представники таких міжнародних союзів та асоціацій зробили серйозні кроки щодо створення механізмів реальної протидії злочинам на міжнародному рівні (Р. А. Рейсс, Г. Содерман, М. Ш. Бассіуні). Розкриття проблеми міжнародного співробітництва в розслідуванні злочинів через визначення ролі криміналістики та судової експертизи (судових наук) дозволило зосередити увагу на таких блоках: 1) міжнародні об'єднання криміналістів щодо протидії злочинності в історичному розрізі; 2) міжнародні організації кримінальної поліції у протидії злочинності; 3) міжнародне співробітництво в галузі проведення судових експертиз; 4) використання криміналістичних та спеціальних знань у діяльності Міжнародного кримінального суду.

Таким чином, демонструється поєднання теорії та практики боротьби зі злочинністю. Історично це пов'язується з роллю криміналістики та судової експертизи у фіксації слідів вчинення злочинів, їх аналізі та формуванні правових, криміналістичних і судово-експертних висновків. Метою дослідження є встановлення визначальної ролі криміналістики та судової експертизи в міжнародному співробітництві з розслідування злочинів. Для цього автори звернулися до криміналістичних та судово-наукових знань, історичних процесів, які слугували створенню значних міжнародних організацій для протидії міжнародній злочинності [3].

Криміналістика як вияв правозастосовної діяльності обумовлена нормами кримінального та кримінального процесуального права. Зміни цих норм мають призводити до відповідної трансформації криміналістичних знань про злочинну діяльність та її розслідування. Зокрема, якщо законодавець криміналізує певний вид протиправної діяльності, це зумовлює потребу розроблення криміналістичної методики її розслідування. Якщо змінюються види слідчих (розшукових) дій, запроваджують нові процесуальні засоби, то криміналістична тактика, як і методика, також мають на це «відреагувати», пропонуючи тактичні прийоми та їх комплекси щодо нововведеного слідчого інструментарію. Криміналістична техніка «зобов'язана відгукнутися» на конкретні досягнення науково-технічного прогресу шляхом напрацювання засобів оптимізації роботи зі збирання, дослідження, оцінки та використання доказової інформації. Цілком слушною є позиція Є. П. Іщенка, який зазначає, що у зв'язку з появою нових статей у Кримінальному кодексі необхідно з'ясувати, як гарантувати реальну дію цих статей. Окрім криміналістів, ніхто це завдання не виконає. Яскравим прикладом, що засвідчує цю тезу, є розроблення криміналістикою практичного інструментарію протидії комп'ютерним злочинам (кіберзлочинності) як новому виду суспільно небезпечних діянь, що виникли в Україні наприкінці ХХ століття [4].

Отже, як ми бачимо, криміналістика впливає на розвиток правової та соціальної держави, надаючи їй інструменти для забезпечення правопорядку, захисту прав і свобод громадян, а також протидії злочинності та підвищення рівня загальної безпеки.

Список використаних джерел

1. Криміналістика: поняття, предмет, природа та завдання криміналістики. *Освіта.UA*. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/law/9588/> (дата звернення: 20.11.2023).

2. *Publishing House â Baltija Publishingâ*. URL: <http://www.baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/322/8791/18392-1?inline=1> (дата звернення: 21.11.2023).

3. Shepitko V. Y., Shepitko M. V. The role of forensic science and forensic examination in international cooperation in the investigation of crimes. *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*. 2021. Vol. 28, No. 1. P. 179–186. URL: [https://doi.org/10.37635/jnalsu.28\(1\).2021.179-186](https://doi.org/10.37635/jnalsu.28(1).2021.179-186) (date of access: 20.11.2023).

4. Юсупов В. В. Предмет криміналістики як системоутворювальний чинник криміналістичних знань. URL: <https://elar.naiu.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/686e39c6-7acb-4122-887d589c14abeb4c/content> (дата звернення: 22.11.2023).

Приходько Юрій Павлович,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз
навчально-наукового інституту № 2
Національної академії внутрішніх справ;

Будимка Оксана Василівна,

здобувачка вищої освіти навчально-наукового інституту № 2
Національної академії внутрішніх справ

ЗАВДАННЯ КРИМІНАЛІСТИКИ ЩОДО РОЗБУДОВИ СОЦІАЛЬНОЇ ТА ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ

У період воєнного стану розвиток криміналістики характеризується інтенсивною розробкою її методологічних засад. Завдяки цьому суттєво змінилася традиційна оцінка основних елементів криміналістичної науки і трактування її предмета. Саме від методологічних засад залежить розв'язання проблеми прогнозування тенденцій розвитку науки криміналістики, її руху до нових методологічних напрямків, а це свідчить про те, що криміналістика спрямована на вивчення методів і засобів розслідування злочинів, дослідження їхніх причин і наслідків, її предмета і сфери застосування наукового потенціалу, тому на сьогодні це є найважливішим завданням.

На рівні криміналістичної методології методи, засоби, прийоми не можуть повністю забезпечити юридичні провадження зрозумілим і плідним інструментарієм щодо пошуку і виявлення доказової інформації про події минулого, свідками яких є певна категорія суб'єктів провадження.

Значним, навіть визначальним, фактором у ситуації виступає загальна матеріалістична орієнтація суспільства у світосприйнятті, акцент мислення, що спрямований на формально логічні закономірності, низька обізнаність суспільства, що знайшло втілення у концептуально-методологічних наукових системах. Вивчення загального стану інтелектуального розвитку людства, особливо тієї її частини, яка демонструє виключні здібності скачувати зі свідомості носіїв інформацію про події минулого і майбутнього часу, знаходять об'єктивні та юридичні підтвердження і не втратили своєї актуальності.

Основними завданнями криміналістики щодо розбудови соціальної та правової держави насамперед є:

допомога в розкритті злочинів – криміналістика надає інструментарій для ефективного розслідування кримінальних проваджень, що сприяє встановленню істини та притягненні винних осіб до відповідальності;

профілактика злочинності – аналіз кримінальних ситуацій дозволяє виявляти тенденції злочинності та розробляти ефективні стратегії запобігання;

розвиток правової системи – дослідження галузі криміналістики сприяє вдосконаленню правової системи, впровадженню нових методів доказування та посиленню принципів правової держави;

збереження правопорядку – криміналістика виступає важливим інструментом для збереження правопорядку в умовах війни, допомагаючи розслідувати злочини та виявляти винних;

захист прав людини – дослідження криміналістики спрямоване на захист прав людини в умовах конфлікту, забезпечуючи об'єктивність та справедливість під час розслідування правопорушень;

міжнародна співпраця – умови війни підкреслюють важливість міжнародної співпраці в галузі криміналістики для ефективного реагування на транскордонні злочини та воєнні злочини;

підтримка соціальної стабільності – аналіз кримінальних ситуацій у період воєнного стану може допомагати в управлінні соціальною стабільністю, забезпечуючи безпеку і захист прав громадян.

У сучасному вигляді криміналістика являє собою цілісну систему наукових знань. Коли в криміналістиці відбувається інтенсивне зростання знань, особливо актуальними стають інтеграційні процеси.

Отже, підсумовуючи вищевикладене, можна сказати, що криміналістика відіграє важливу роль у збереженні правопорядку, захисті прав людини та сприяє розбудові справедливої та стабільної держави. Сьогодні, як ніколи, необхідне розуміння цілісності криміналістики, важливість її тлумачення. Криміналістика має по-новому відкритися сучасному суспільству, світу науки і права.

Список використаних джерел

1. Борідько О. А. Перспективи розвитку нетрадиційних методів у криміналістиці. *Криміналістичний вісник*. 2013. № 2. С. 119–122. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/krvis_2013_2_19.

2. Іщенко А. В., Псковський В. В., Самодін А. В., Черноус Ю. М. та ін. Криміналістика у питаннях та відповідях : навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2016. 118 с. URL: https://fpk.in.ua/images/biblioteka/4bac_pravo/Posibnyk-Kryminalistyka-u-pytannyakh-i-vidpovidyakh.pdf.

3. Качурін С. Г. Нетрадиційні криміналістичні засоби і методи в розслідуванні злочинів: можливості використання. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2013. № 26. С. 302–311. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/app_2013_26_43.

4. Тищенко В. В. Вибрані праці. Одеса : Гельветика, 2017. 140 с.

Прищенок Артем Миколайович,
здобувач вищої освіти Пенітенціарної академії України;
Доній Наталія Євгенівна,
доктор філософських наук, професор,
професор кафедри економіки та соціальних дисциплін
Пенітенціарної академії України

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ УКРАЇНИ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ

Сьогодні ми можемо констатувати, що в уявленнях населення про публічну владу переважають застарілі, сформовані десятиріччями стереотипи щодо організації та функціонування вла-

ди. Посилює стійкість таких стереотипів повсякденна практика тиску державної влади при виборі завдань та функцій місцевої влади, форм та методів їх реалізації, реформування місцевого самоврядування «згори», а не через участь населення. За існуючої системи державотворення зберігає домінування традиція жорсткого централізованого управління, нестачі ресурсів – відповідно, функціонування влади на місцях є інерційним та суперечливим. У результаті «відбувається відчуження населення та окремої людини від публічної влади, відсутні достатні передумови для соціального включення громадян у процес вирішення проблем на рівні територіальних громад» [1].

Загалом можна виокремити такі основні проблеми, з якими стикається українська державна влада на місцях. По-перше. Дедалі більше дає про себе знати «реанімація» традиційних форм соціального зв'язку, побудованих на родинно-кумівських засадах. Активна громадянська позиція українців фактично поступилася патерналістським настроям, тобто все більша частина громадян шукає заступництво «зверху», підтримує яскравих лідерів, популістські обіцянки, а не їхні політичні програми. Усе це є «благодатною підставою для проведення політики в інтересах вітчизняного істеблішменту, замороження олігархічного порядку в державі та небезпека повернення до авторитарних способів керування й відновлення авторитарного політичного режиму» [2, с. 124].

По-друге. Громадські організації не мають достатнього впливу на владні інституції України на місцевому рівні. Соціологічні дослідження демонструють, що українці загалом усе ще песимістично оцінюють ефективність інститутів громадянського суспільства та мало довіряють їхній активності й недостатньо уявляють можливості їх дієвого застосування. На жаль, відсутність інформаційно-просвітницької програми на рівні держави не дає українським громадянам сформувати цілісне уявлення про дії громадських організацій у країнах розвинутої демократії.

По-третє. Вплив ЗМІ та міжнародних організацій на дії влади на загальнонаціональному рівні є більш ефективним, ніж на місцевому, бо ЗМІ та міжнародні організації на місцевому рівні не задіяні, а загальнодержавні ЗМІ про місцеві проблеми практично не повідомляють або повідомляють виключно в позитивному руслі.

По-четверте. Нинішня публічна адміністрація в Україні відзначається низьким рівнем ініціювання та впровадження реформ, непрозорістю для суспільства, високим рівнем корупції. Політики, які налаштовані консервативно, відстоюють систему сильної влади, здатної контролювати економічні реформи й перерозподіл власності, забувши про цінності демократії та громадянського суспільства. Конституційне закріплення поділу влади «на сучасних теоретико-правових засадах не доповнюється юридичним формулюванням принципу взаємодії «гілок» влади, що не дає змоги забезпечити єдність державної влади, її реалізацію в інтересах народу» [3, с. 308].

По-п'яте. Велика кількість питань, що стосуються функціонування державної влади в Україні на місцевому рівні, пов'язана з існуванням проблеми розмежування повноважень між органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування; нераціональної системи органів виконавчої влади на центральному рівні; наявності неефективної організації виконавчої влади на рівні ОТГ та області; відсутності належного захисту особи у відносинах з публічною владою; «дисбаланс у правовій системі; відсутність належного рівня ресурсного забезпечення місцевого самоврядування та невизначеність територіальної основи місцевого самоврядування» [4, с. 168].

Отже, очевидно, що розв'язання основних проблем організації функціонування публічної влади в Україні має сприяти розвитку місцевого самоврядування та реалізації інтересів людини.

Список використаних джерел

1. Буханевич А. І. Забезпечення принципів відкритості та прозорості при налагодженні діалогу між владою та громадськістю. *Державне управління: удосконалення та розвиток* : електронний журнал. 2010. № 3. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=133> (дата звернення: 09.11.2023).
2. Ведерніков Ю. А. Теорія держави і права : підручник. 3-тє вид. переробл. і доповн. Дніпро : ДДУВС; Ліра ЛТД, 2016. 480 с.
3. Голубовська І. О., Шовковий В. М., Лефтерова О. М. Багатомовний юридичний словник-довідник. Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2012. 543 с.
4. Жиденко Н. Професіоналізм як основа забезпечення професійного розвитку персоналу органів державної влади та місцевого самоврядування. *Актуальні проблеми державного управління*. 2013. Вип. 4. С. 164–167.

Пряникова Тетяна Сергіївна,
здобувачка вищої освіти Пенітенціарної академії України;
науковий керівник: Доній Наталія Євгенівна,
доктор філософських наук, професор,
професор кафедри економіки та соціальних дисциплін
Пенітенціарної академії України

ПОЛІТИКО-ПРАВОВЕ БАЧЕННЯ СОКРАТОМ УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВОЮ

Давньогрецький любомудр Сократ, відомий своїми філософськими принципами, мав унікальне бачення щодо управління державою, яке ґрунтувалося на важливих етичних і політичних ідеалах. Його підхід до управління відображав бажання створення справедливого суспільства, де влада була б покладена в руки мудрих і освічених лідерів.

Сократ вважав, що справжній лідер повинен бути морально авторитетною особистістю, володіти знаннями і дбати про загальне благо. Він підкреслював важливість розвитку моральних якостей у правителів, щоб вони могли вирішувати справи на основі мудрості та доброчесності, керуючись благом суспільства. Основними моральними принципами, які мають бути дороговказами при управлінні державою, Сократ вважав: 1) чесність та інтегритет, які є основою зобов'язання діяти чесно, дотримуючись принципів і стандартів, не приховуючи важливу інформацію; 2) справедливість; 3) відповідальність за ухвалені рішення та їхні наслідки; 4) повага до членів суспільства; 5) відкритість у взаємодії з громадянами і зацікавленими сторонами та прозорість ухвалення рішень.

Сократ наголошував на необхідності виховання праведних лідерів через долучення до філософії та самопізнання. На думку Сократа, це дозволило б розвинути логічне й аналітичне мислення, етичність та здатність аналізувати складні ситуації. Любомудр також зазначав, що лише через міркування та самопізнання і розуміння моральних принципів людина може стати справжнім правителем. Філософія допомагає особам, які мають владу, розуміти етичні аспекти в ухваленні рішень. Вона навчає враховувати вплив їхніх дій на інших, розуміти причинно-

наслідкові зв'язки та ухвалювати обґрунтовані й оптимальні рішення, які враховують загальне благо.

Сократ вірив у важливість спрямування управління на загальне благо держави і суспільства. При цьому він був противником демократії, адже вважав її детермінантою безладу та некомпетентного управління, яке ґрунтується на волі більшості, а не на мудрості та знаннях. Він також розумів, що демократія вразлива перед популізмом лідерів, які можуть використовувати обман (маніпуляцію) для набуття підтримки своїм діям, однак при цьому вони не завжди дбали б про загальне благо чи довгострокові позитивні наслідки своїх дій. У демократичній формі правління Сократ не вбачав головної умови успіху – мудрості ухвалення рішень. І це при тому, що мудрість має бути основним атрибутом правителя та влади. Сократ вважав, що правитель повинен вести народ за прикладом своєї мудрості. Відмовляючись від егоїстичних мотивів, правитель, на думку філософа, принесе не лише громаді та іншим особам, але й собі самому певну користь, добро, благополуччя та розвиток.

І останнє. Сократ акцентував увагу на громадянській відповідальності та участі громадян у побудові держави загального блага. Він підкреслював, що активна участь громадян та їхня відповідальність за суспільство є не менш важливою, ніж мудре керівництво. Тільки залученням громадян у справи держави можна досягти стабільності й розвитку.

Отже, політико-правове бачення Сократом управління державою було побудоване на принципах мудрості, моралі, справедливості та активної участі громадян. Ці ідеї відображали його бажання створити справедливе і гармонійне суспільство, де керівництво було б здійснене за принципами моральної сили та розуміння потреб громадян.

Список використаних джерел

1. Кормич А. І. Історія вчень про державу і право : навч. посібник. Київ : Правова єдність, 2009. С. 21–29.

2. Котюк В. Філософія держави і права Сократа (470–399 рр. до н.е.). *Про українське право*. Збірник статей кафедри теорії та історії держави і права. Число III / за ред. проф. І. Безклубого. Київ, 2008. С. 137–151.

3. Пилипишин П. Б. Філософсько-правова рефлексія витоків індивідуалізму в античній класиці. *Право і суспільство*. 2020. № 4. С. 15–21. URL: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2020.4.3>.

4. Трубецкой Е. Н. История философии права (древней). Изд. для студентов. Киев : Т-во «Печатня С. Л. Яковлева», 1899. 179 с. URL: <https://www.calameo.com/read/006304853f1a53760e920>.

Пузирна Наталія Станіславівна,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри публічного та приватного права
Національного університету «Чернігівська політехніка»;

Титенок Карина Тарасівна,

здобувачка вищої освіти
Національного університету «Чернігівська політехніка»

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ВИЩОГО АНТИКОРУПЦІЙНОГО СУДУ В УКРАЇНІ

Аналіз правових основ організації діяльності Вищого антикорупційного суду України посідає важливе місце у вивченні досліджуваного питання. Сюди належать нормативно-правові акти, які врегульовують роботу відповідного суду, визначають його функції, завдання, місце в системі судоустрою, регулюють інші суспільні відносини, що так чи інакше пов'язані з його діяльністю.

Конституція України є фундаментом, на основі якого ухвалюються всі нормативно-правові акти, вона визначає базові принципи судоустрою, тому базою створення Вищого антикорупційного суду є норми, закріплені в розділі VIII «Правосуддя». Саме стаття 125 Конституції України надає дозвіл на функціонування спеціалізованим судам [1].

Наступні провідні нормативно-правові засади діяльності ВАКС містяться в Законі України «Про судоустрій і статус суддів», де відповідно до статті 31 Вищий антикорупційний суд та Вищий суд з питань інтелектуальної власності є вищими спеціалізованими судами, що структурно організовані та діють як суди першої й апеляційної інстанцій і здійснюють правосуддя щодо категорій справ, віднесених до їх юрисдикції процесуальним законом. Крім цього, закон містить посилання на повноваження Вищого спеціалізованого суду та адміністративно-правові засади статусу голови Вищого спеціалізованого суду,

його заступника, визначено вимоги до посади судді Вищого антикорупційного суду.

У вищезгаданому законі, зокрема в розділі IV «Порядок зайняття посади судді», стосовно Вищого антикорупційного суду в частині 16 статті 79 визначено, що критерії для конкурсного відбору суддів цього суду повинні бути встановлені законодавством. Пропонується вважати за доцільне використовувати цю відсылку статтю з подальшим уточненням її змісту у спеціальному законі та інших нормативно-правових актах. Варто відзначити, що в Законі «Про судоустрій та статус суддів» передбачено, що створення Вищого антикорупційного суду та оголошення конкурсу на заміщення вакантних посад у ньому має відбуватися не пізніше, ніж через 1 рік після набрання чинності законом, який визначає спеціальні вимоги для цього суду [2].

Сьомого червня 2018 року Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про Вищий антикорупційний суд», який складався з шести розділів, налічував 16 статей та містив зміни в перехідних положеннях до трьох статей Кримінально-процесуального кодексу України [3]. Проте для початку роботи щодо створення Вищого антикорупційного суду потрібно було ухвалити ще один технічний закон. Закон України «Про утворення Вищого антикорупційного суду», який налічує лише дві статті та прикінцеві положення: перша стаття містила наказну норму «утворити Вищий антикорупційний суд», друга – була відсылкою до Закону України «Про Вищий антикорупційний суд», що визначав юрисдикцію, статус і місце розташування Вищого антикорупційного суду [4].

Правові засади функціонування судового органу охоплюють як норми матеріального, так і норми процесуального права. Процесуальні засади закріплені Кримінальним процесуальним кодексом. Так, у частині 22 статті 3 Кримінально-процесуального кодексу України з'явилося доповнення до дефініції суду першої інстанції в частині того, що Вищий антикорупційний суд є судом першої інстанції в кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, віднесених до його підсудності. Частину 20 зазначеної статті відредаговано відповідно до сутності функціонування спеціалізованих судів. У ній зазначено, що Апеляційна палата Вищого антикорупцій-

ного суду є судом апеляційної інстанції щодо винесених рішень Вищого антикорупційного суду, ухвалених у статусі суду першої інстанції, та судових рішень інших судів першої інстанції, ухвалених до початку роботи Вищого антикорупційного суду в кримінальних провадженнях, підсудних йому. Зазначені положення відображені у статті 33 Кримінально-процесуального кодексу України та доповнюють існуючий механізм інстанційної підсудності [5].

Серед основоположних документів не можна не відзначити Кримінальний кодекс України, який встановлює корупційні кримінальні правопорушення, зокрема ті, що передбачені статтями 364-1, 365-2, 368-369-2, у разі вчинення шляхом зловживання службовим становищем, кримінальні правопорушення, передбачені статтями 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410. Під кримінальними правопорушеннями, пов'язаними з корупцією, розуміють кримінальні правопорушення, передбачені статтями 366-2, 366-3 [5].

Серед міжнародних стандартів судоустрою, що складають нормативно-правову основу діяльності Вищого антикорупційного суду, можна виділити: 1) Бангалорські правила поведінки суддів, які повинні застосовуватись у діяльності всіх органів влади [6]; 2) Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції, що також становить ідеологічну та правову основу діяльності ВАКС, аналізуючи положення якої, знаходимо в ній визначення основної мети створення ВАКС, що полягає у «сприянні вжиттю та посиленню заходів, спрямованих на більш ефективне та дієве запобігання корупції та боротьбі з нею».

Аналізуючи ухвали суду, стає зрозумілим, що судом активно використовується практика Європейського суду з прав людини. Відповідаючи на заяву, що Вищий антикорупційний суд створений всупереч конституційним положенням, оскільки забороняється створення спеціалізованих/спеціальних судів, ВАКС проводить аналогію зі справою «Фруні проти Словачії» від 21.09.2011 р., у якій вказується, що право на справедливий розгляд справи незалежним і неупередженим судом, установленим законом, що передбачене статтею 6 Європейської конвенції з прав людини [7], не може розглядатися як заборона створення спеціальних / спеціалізованих кримінальних судів, якщо вони мають правову основу [8].

Також нормативно-правову базу Вищого антикорупційного суду складають організаційно розпорядчі документи – накази та розпорядження. Наказами Вищого антикорупційного суду врегульовані суспільні відносини щодо: визначення адміністративних повноважень голови та заступника голови Вищого антикорупційного суду; відшкодування фактичних витрат на копіювання, друк або сканування документів, що надаються за запитами на інформацію та адвокатськими запитами, щодо діловодства у Вищому антикорупційному суді; додаткових заходів з метою запобігання поширенню гострої респіраторної хвороби COVID-19; затвердження графіка особистого прийому, форм журналу обліку особистого прийому та письмового звернення; внесення змін до графіка особистого прийому; затвердження переліку відомостей, що становлять службову інформацію тощо.

Розпорядження – це документ, який видається в межах владних повноважень посадовою особою і є актом управління. Вищий антикорупційний суд оголосив та провів Всеукраїнський закритий архітектурний конкурс для вибору найкращого проєкту нового будинку Вищого антикорупційного суду на проспекті Перемоги, 41 у місті Києві.

Отже, правова база Вищого антикорупційного суду складає нормативно-правові акти як національного, так і міжнародного значення, що містять конституційні та законодавчі норми, а також судову практику Європейського суду з прав людини. Базою діяльності є Конституція України, більш деталізовані норми містить Закон України «Про судоустрій і статус суддів». Окрему ланку функціонування ВАКС складають організаційно-розпорядчі документи.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр#Text>.
2. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 31. Ст. 545.
3. Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» у зв'язку з прийняттям Закону України «Про Вищий антикорупційний суд» : проєкт Закону від 22.12.2017 № 7441. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63219.

4. Про утворення Вищого антикорупційного суду : Закон України від 21.06.2018 № 2470-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2470-19#Text>.

5. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9-10, 11-12, 13. Ст. 88.

6. Бангалорські принципи поведінки суддів від 19.05.2006 № 995_j67. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_j67#Text.

7. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 01.08.2021 № 995_004. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

8. Рішення ЄСПЛ у справі «Фруні проти Словаччини» (Frundi v. Slovakia) від 21.06.2011 № 8014/07, п. 134. URL: <https://rm.coe.int/frundi-v-slovakia-ukr-2772-5372-0837-1/1680a460e8>.

Пузирна Наталія Станіславівна,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри публічного та приватного права

Національного університету «Чернігівська політехніка»;

Яценко Ілона Володимирівна,

здобувачка вищої освіти

Національного університету «Чернігівська політехніка»

ВЗАЄМОДІЯ АНТИКОРУПЦІЙНИХ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ З ІНШИМИ СУБ'ЄКТАМИ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ ТА ДОНОРАМИ

Серед переліку напрямів діяльності громадських антикорупційних організацій одне з провідних місць посідає співпраця, в якій вони безпосередньо беруть участь у державному управлінні разом з державними органами, донорами та іншими структурами, що мають на меті боротьбу з корупцією в Україні.

Міжнародні інституції відіграють важливу роль у підтримці й розвитку антикорупційної політики в Україні. Вони сприяють формуванню нових антикорупційних органів і надають фінансову підтримку українським антикорупційним громадським організаціям, які борються з корупцією в державі.

Донорів можна умовно поділити на кілька типів залежно від їхнього правового статусу: 1) органи влади країн світу – це насамперед уряди і національні агентства інших країн, які надають фінансову підтримку та допомагають в антикорупційних про-

грамах в Україні. Прикладами можуть бути уряди Німеччини, Агентство США з міжнародного розвитку (USAID), посольство Великої Британії в Україні, Європейський Союз та інші;

2) міжнародні некомерційні організації та фонди, які також надають фінансову підтримку і сприяють розвитку антикорупційних ініціатив в Україні. Прикладами є Фонд Фрідріха Наумана і Міжнародний фонд «Відродження».

Ці донори роблять важливий внесок у підтримку антикорупційних зусиль в Україні та допомагають зменшити рівень корупції в країні.

Міжнародне співтовариство донорів долучається до боротьби з корупцією переважно за такими двома напрямками. По-перше, відіграє ключову роль у розробці та впровадженні антикорупційної політики, особливо в тих країнах, що переживають економічні й політичні зміни. Допомога полягає в розвитку політичних стратегій, обміні знаннями та підвищенні потенціалу органів влади (прикладом може слугувати Європейський Союз). По-друге, міжнародні донори забезпечують контроль за наданими коштами, оскільки ця допомога може стати об'єктом корупції. Це передбачає впровадження складних механізмів управління, систем моніторингу та обліку. Важливо, щоб міжнародні організації не лише фінансували проекти, а й забезпечували контроль за їх виконанням та звітністю [1, с. 2].

Аналіз антикорупційної діяльності громадських організацій дає зрозуміти, що вони досить потужно взаємодіють з різними міжнародними організаціями в процесі своєї діяльності, а саме:

1. Європейський Союз, який є основним донором. Підтримка нашої держави з боку країн-учасниць Європейського Союзу почалася ще за часів набуття незалежності. Середня цифра виділеної допомоги з кожним роком стає більшою (186 млн євро в 2013 р.; 242 млн євро в 2014 р., 1,8 млрд євро за 2015–2016 рр. і т. д.).

На сьогодні в Україні реалізується кілька проектів, донорами яких став Європейський Союз. Вони спрямовані на боротьбу з корупцією, налагодження співпраці між урядом та громадським суспільством, зміцнення потенціалу громадян для проведення контролю та нагляду за діяльністю урядових органів.

2. Європейська Комісія. Весною 2014 року Європейська Комісія утворила Групу підтримки України, яка складалася з екс-

пертів з Брюсселя та Києва. Метою цієї групи було не лише надання практичних порад і обмін досвідом, а й фінансова підтримка інституційних реформ, включно із законодавчими ініціативами. Одним з основних напрямів роботи цієї групи була антикорупційна сфера.

3. Агентство Сполучених Штатів Америки з міжнародного розвитку (USAID) – центральний орган державного управління Сполучених Штатів Америки у сфері надання допомоги зарубіжним країнам. Як і ЄС, USAID розпочало надавати допомогу Україні від початку незалежності. За цей час було виділено приблизно 1,7 млрд доларів [2, с. 251].

Усі ці ініціативи сприяли підвищенню усвідомлення та боротьби з корупцією в Україні, залучали громадськість до цього процесу та підсилювали громадянську позицію у цій сфері.

4. Міжнародний валютний фонд. Хоча Міжнародний валютний фонд не є прямим суб'єктом боротьби з корупцією в Україні і не надає фінансову підтримку громадським антикорупційним організаціям, проте громадськість активно взаємодіє з МВФ, щоб сприяти антикорупційним реформам.

Громадські активісти виступали за створення незалежного антикорупційного бюро, впровадження системи електронного декларування та агентства для повернення корупційних активів. Важливою була умова надання міжнародної фінансової допомоги, і громадськість вдало використала цю можливість для просування реформ в Україні.

Серед неурядових організацій можна виділити Фонд Фрідріха Наумана та International Development Law Organization.

На місцевому рівні найбільш широка форма взаємодії громадських організацій та органів державної влади – бюджет участі, де місцеві активісти можуть вирішувати питання розподілу коштів, також окремі особи можуть залучатися до аналітичної роботи чи постійного консультування.

Важливу роль у протидії корупції відіграє взаємодія громадських антикорупційних органів з прокуратурою. Під взаємодією органів прокуратури та представників громадянського суспільства слід розуміти активну взаємодію органів прокуратури і громадських організацій з формування взаємних інформаційних та організаційних зв'язків, за допомогою яких створюються

умови для вдосконалення діяльності органів прокуратури та громадських організацій при реалізації завдань органів прокуратури і статутних цілей громадських організацій.

Для покращення взаємодії між прокуратурою та громадськими організаціями необхідно вжити ряд заходів: 1) проведення освітньої антикорупційної кампанії, спрямованої на підвищення обізнаності громадян у справі боротьби з корупцією; 2) збільшення контролю громадських організацій над діяльністю прокуратури, щоб забезпечити більшу відкритість та відповідальність; 3) подання законодавчих пропозицій громадськими організаціями для поліпшення роботи прокуратури; 4) підтримка використання інституту викривачів для боротьби з корупцією; 5) участь громадських організацій у процесі відбору кандидатів на посади прокурорів через Кваліфікаційно-дисциплінарну комісію прокурорів; 6) подання пропозицій, заяв та скарг громадськими організаціями до прокуратури та інших відповідних органів [3, с. 47].

Важливу роль у налагодженні взаємодії громадських організацій і прокуратури відіграло створення Консультативної ради при Генеральній прокуратурі України. Однак у Положенні про неї існує низка недоліків, таких як виведення з-під її регулювання регіональних та місцевих прокуратур, вузькі права представників громадських об'єднань тощо.

Слід також згадати про взаємодію громадських антикорупційних організацій з підрозділами Національної поліції, аналіз взаємодії яких визначається такими факторами: загострення криміногенної ситуації та стрімке зростання рівня корупції в країні; обмежена ефективність правоохоронних органів, включно з поліцією, які без допомоги громадських інститутів не можуть вплинути на негативні тенденції; активність та інтереси громадськості в подоланні корупції за її участю [4, с. 69].

Слід відзначити особливі характеристики взаємодії між Національною поліцією та громадськими організаціями в контексті протидії корупції: 1) відносини, що виникають у процесі виконання поліцейськими органами їх правоохоронних обов'язків; 2) існують два незалежні суб'єкти взаємодії, які не перебувають в ієрархічному підпорядкуванні один до одного; 3) дії обох сторін погоджені щодо мети, місця і часу; 4) спрямовані на бороть-

бу з корупцією на всіх рівнях державної влади; 5) взаємодія заснована головним чином на положеннях адміністративного права; 6) організація взаємодії передбачає раціональний розподіл ресурсів, засобів і можливостей кожного із суб'єктів.

Підсумовуючи все вищесказане, слід зазначити, що громадські антикорупційні організації є дуже активними у своїй взаємодії з іншими суб'єктами протидії корупції, серед яких – органи державної влади та місцевого самоврядування, підрозділи Національної поліції, прокуратури та міжнародні донори.

Список використаних джерел

1. Кудряченко А. Роль міжнародних організацій у діяльності інститутів громадянського суспільства в Україні. *Віче*. 2015. № 2. С. 2–5.

2. Білецький А. В. Взаємодія донорів та національних громадських організацій у заходах запобігання корупції. *Часопис Київського університету*. 2017. № 2. С. 250–254.

3. Горган О. Взаємодія прокуратури та громадських організацій у боротьбі з корупцією в Україні. *Національний юридичний журнал: теорія і практика*. 2016. № 2. С. 44–48.

4. Кирильчук С. О., Мельник Н. В. Взаємодія органів Національної поліції та громадських організацій у протидії корупції. Проблемні питання правоохоронної та правозахисної діяльності в контексті євроінтеграційних тенденцій: матеріали міжнародної курсантсько-студентської наук.-практ. конф. (м. Одеса, 26 березня 2021 р.). Одеса : ОДУВС, 2021. С. 69–70.

Сириця Кирило Станіславович,

здобувач вищої освіти Університету митної справи та фінансів;

Батраченко Тетяна Сергіївна,

кандидат юридичних наук, доцент,

завідувач кафедри правоохоронної діяльності

ННІ права та міжнародно-правових відносин

Університету митної справи та фінансів

ПОБУДОВА КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ У КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Європейський вибір чітко визначає необхідність здійснення Україною врівноважених та послідовних заходів у напрямі гармонізації внутрішнього законодавства з вимогами законодавства

Європейського Союзу та його членів. У цьому контексті в нормотворчій діяльності країни акцентується на концепції адаптації. Для досягнення цієї мети 14 вересня 2000 року був ухвалений Указ Президента України «Про Програму інтеграції України до Європейського Союзу» [1], яка стала ключовим виявником загальної стратегії держави у контексті наближення до ЄС у сфері кримінально-виконавчої діяльності. Таким чином, цей процес співпраці визначається як досить керований та передбачуваний.

Крім того, у світлі сучасних викликів, пов'язаних з воєнним станом у нашій країні, процес адаптації та реформування кримінально-виконавчої системи стає необхідним для ефективної відповіді на виклики й забезпечення справедливого та дієвого управління у цих умовах. Таким чином, цей процес співпраці визначається як досить керований і передбачуваний, проте вимагає невідкладних заходів для адаптації до особливостей ситуації війни та підтримки стійкості кримінально-виконавчої системи в умовах кризового контексту.

Метою цього дослідження є проведення порівняльно-правового аналізу стану перебудови кримінально-виконавчого процесу в Україні в контексті відповідності європейським стандартам. Дослідження спрямоване на розкриття ключових аспектів, включно з порівняльним правознавством, а також на визначення сутності загального підходу до проблеми в рамках сучасної вітчизняної юридичної науки.

Регіональні міжнародні стандарти загального характеру розробляли та ухвалювали під егідою Ради Європи, зокрема: Європейська Конвенція з прав людини – Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. (з протоколами); Європейська конвенція про запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню 1987 р. (з протоколами); Європейські пенітенціарні правила (1987 р.) [2, с. 62–64]. З іншого боку – норми та джерела вітчизняного кримінально-виконавчого права. Серед них найголовніші: Конституція України – Основний Закон України (1996 р.); Кримінально-виконавчий кодекс України (КВК України, 2003 р.); Закон України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» та ін.

Україна ратифікувала основні міжнародні нормативні акти, погоджуючись, таким чином, з формулюванням вимог та критеріїв, яким повинні відповідати умови тримання засуджених у будь-яких установах. Серед них: встановлення низки мінімальних стандартів для всіх тих аспектів управління в'язницями, які є суттєво важливими для забезпечення людських умов утримання та належного поведіння з в'язнями в сучасних і прогресивних системах; заохочення адміністрації в'язниць до розвитку політики, стилю та практики управління на основі сучасних принципів забезпечення законності, справедливості, демократизму і гуманізму; розвиток у персоналу в'язниць професійних навичок, що віддзеркалюють важливі соціальні та моральні якості роботи, та створення умов, за яких цей персонал міг би найефективніше виконувати свою роботу в інтересах всього суспільства, в'язнів, що перебувають під його наглядом, та його власного професійного задоволення; забезпечення основних реальних критеріїв, за допомогою яких адміністрації в'язниць та особи, відповідальні за інспектування умов утримання та управління в'язнями, могли б об'єктивно оцінювати стан справ і ступінь просування до більш високих стандартів.

З отриманням членства в Раді Європи Україна зобов'язалася виконати ряд зобов'язань, включно з виведенням кримінально-виконавчої системи з підпорядкування силовим структурам України та подальшим реформуванням відповідно до європейських стандартів. Цей процес отримав вищий юридичний статус завдяки внесенню до Конституції в червні 1996 року. Конституція визнає, що чинні міжнародні договори, на які надана згода Верховною Радою України, є невід'ємною частиною національного законодавства України. Ці юридичні норми взяті за основу в більшості європейських країн, відповідають європейським стандартам і гарантують конституційні права та свободи громадян, зокрема тих, які перебувають під вартою в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах. Для останньої категорії осіб, як і в більшості європейських країн, встановлені спеціальні юридичні гарантії прав і свобод, які визначаються нормативно-правовими актами Кримінального кодексу України, законами, указами Президента України, постановами Кабінету Міністрів України та наказами Державного департаменту України з питань виконання покарань.

Основні суб'єктивні права, які належать усім засудженим незалежно від виду покарання, визначені у статті 8 Кримінально-виконавчого кодексу України. Вітчизняні й зарубіжні аналітики вказують, що з юридичної точки зору ці права значною мірою відповідають положенням міжнародних актів, зокрема щодо правового статусу засудженого. Основні принципи, які підкреслюються, стосуються поваги до гідності засудженого, додержання його особистих прав та основних свобод, а також забезпечення нормативами суспільства відповідних умов утримання [3; 5].

Проте при впровадженні будь-якого з наведених вище положень виникає ряд протиріч та невідповідностей міжнародним стандартам. Зокрема, ці протиріччя стають особливо актуальними у сучасних умовах воєнного стану в країні, спричиняють виклики і надають додаткові аспекти недоліків у кримінально-виконавчій системі. Зазначено особливий характер відносин, пов'язаних з можливістю засуджених утримувати зв'язок з родинами і представниками позав'язничних організацій, ведення листування, отримання тимчасових звільнень з місць утримання, а також доступу до інформації про події в суспільстві, державі та за її межами. Такі обставини свідчать про наявність системних недоліків у правовій системі в цій сфері.

Таким чином, можемо зробити висновок про наявність викликів у сучасних умовах воєнного стану в країні, які ще більше ускладнюють ситуацію та вимагають негайних заходів для захисту прав і гідності засуджених. Зазначені недоліки свідчать про необхідність комплексної реформи кримінально-виконавчої системи для забезпечення відповідності міжнародним стандартам, а також адаптації до сучасних викликів, зокрема в умовах воєнного конфлікту. Розробка та впровадження ефективних заходів у цих напрямках є невідкладними для забезпечення справедливості й захисту прав та гідності засуджених.

Список використаних джерел

1. Програма інтеграції України до Європейського Союзу. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001100-00#Text>.
2. Трубников В. М., Шинкарьов Ю. В. Збірник нормативно-правових актів з кримінально-виконавчого права України. Харків, 2018. 685 с.

3. Аналіз відповідності Кримінально-виконавчого кодексу України європейським стандартам та рекомендаціям Європейського комітету із запобігання катуванням та жорстокому поводженню. URL: <https://library.khpg.org/index.php?id=1184074406>.

Сікун Антон Миколайович,
голова Ради молодих вчених при Чернігівській ОДА;
Сокол Мирослава Василівна,
здобувачка вищої освіти Пенітенціарної академії України

МОБІНГ У ТРУДОВОМУ КОЛЕКТИВІ ТА СПОСОБИ ЙОГО ПОДОЛАННЯ

У сучасних умовах мобінг створює зростання агресії та соціальної апатії в суспільстві. Межею вияву агресії колективу щодо співробітника є позбавлення власної гідності, психічного й фізичного здоров'я, створення негативних моментів із загрозою життю індивіда, оскільки життя, здоров'я і право на честь є найвищими цінностями, які офіційно оберігаються Конституцією України, Декларацією про права дитини, Конвенцією про права людини та дитини, різними законами й кодексами. Проте в жодному з документів немає чинних законів, які могли б зупинити знущання на етапі, коли агресія ще не набула прямої фізичної форми.

Мобінг (цькування) – систематичні (повторювані) тривалі умисні дії або бездіяльність роботодавця, окремих працівників чи групи працівників трудового колективу, спрямовані на пониження честі й гідності працівника, його ділової репутації, у тому числі з метою набуття, зміни або припинення ним трудових прав та обов'язків. Ці дії проявляються у формі психологічного та/або економічного тиску, зокрема із застосуванням засобів електронних комунікацій, створення стосовно працівника напруженої, ворожої, образливої атмосфери, у тому числі такої, що змушує його недооцінювати свою професійну придатність [1].

Формами психологічного та економічного тиску, зокрема, є:

– створення стосовно працівника напруженої, ворожої, образливої атмосфери (погрози, висміювання, наклепи, зневажливі зауваження, поведінка загрозливого, залякувального, принизливого характеру та інші способи виведення працівника із психологічної рівноваги);

– безпідставне негативне виокремлення працівника з колективу або його ізоляція (незапрошення на зустрічі й наради, в яких працівник, відповідно до локальних нормативних актів та організаційно-розпорядчих актів має брати участь, перешкоджання виконанню ним своєї трудової функції, недопущення працівника на робоче місце, перенесення робочого місця в непристосовані для цього виду роботи місця);

– нерівність можливостей для навчання та кар'єрного зростання;

– нерівна оплата за працю рівної цінності, яка виконується працівниками однакової кваліфікації;

– безпідставне позбавлення працівника частини виплат (премій, бонусів та інших заохочень);

– необґрунтований нерівномірний розподіл роботодавцем навантаження і завдань між працівниками з однаковою кваліфікацією та продуктивністю праці, які виконують рівноцінну роботу [2].

Хайнц Лейманн уперше описав це явище і охарактеризував його як психологічний терор, що містить систематично повторюване вороже й неетичне поводження одного або кількох людей, спрямоване проти іншої людини. За оцінками фахівців, найбільш суттєвою характеристикою є те, що мобінг визначається тільки тоді, коли має не одноразові, а регулярно повторювані вияви в поведінці й ставленні, які виходять за межі доброзичливих чи соціально схвалювальних норм. Проблема мобінгу викликає особливий науковий інтерес і потребує осмислення як самого явища в його сутнісних характеристиках, так і можливих адекватних шляхів подолання.

Слово «мобінг» походить від англійського «mob»: 1) натовп, юрба; 2) нападати юрбою, оточувати, юрмитися, товпитися. Це поняття не є новим у контексті професійної діяльності, хоча останнім часом його значення конкретизувалося. Можна припустити, що знущання в різних формах існує ще відтоді, коли люди почали об'єднуватися в общини. Але вивчення явища відбувалось лише описово в контексті колективу [3, с. 58].

Як науковий термін «мобінг» уперше ввів К. Лоренц 1958 року. Він застосував англійське слово «mobbing» для характеристики поведінки деяких тварин щодо інших. Широкої популярності це явище за кордоном отримало у 60-ті роки ХХ століття після публікації статті шведського лікаря Гайнеманна, який порівняв жорстоку поведінку дітей щодо інших дітей з агресивною поведінкою тварин. Шведський учений Х. Лейман структурував своє визначення у вигляді анкети, до якої вніс 45 мобінг-дій. Він вважає, що знуцання наявне, коли хоча б раз на тиждень жертва відчуває утиск у будь-якій формі протягом 6 місяців і більше. Інструменти мобінгу – приховування інформації, ізоляція, обливання брудом, безперестанна критика, поширення пліток, висміювання, окрики тощо [4, с. 75–76].

Мобінг має місце в організаціях як державного, так і приватного сектора економіки. У розвинутих країнах це явище стає причиною існування істотного зниження економічної ефективності бізнесу: майже кожний двадцятий прийнятий працівник зазнає цькування на новому робочому місці (5 %). При цьому необхідно враховувати, що це тільки в момент прийому на роботу. Відсоток людей, які під час подальшої трудової діяльності стали жертвами мобінгу, в десятки разів більший [5, с. 134].

Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» від 30.05.2014 р. згадує про наявність «утисків», під якими розуміють небажану для особи чи групи осіб поведінку, метою або наслідком якої є приниження людської гідності або створення стосовно такої особи чи групи осіб загостреної, ненависної або нешанобливої атмосфери. Це положення хоч і наближене до суті вищевказаного поняття, але не закріплює жодної форми протидії, тому є декларативним [6]. Тому можна констатувати відсутність правових шляхів боротьби з психологічним тиском на роботі.

Довгий час судова практика щодо знуцань була майже відсутня, що було обумовлено відсутністю законодавчого закріплення. Аналізуючи певні судові рішення, трапляються словосполучення «моральний тиск», «примус написати заяву про звільнення» [4, с. 77].

Причини виникнення цього явища, зумовлені особливостями колективу, можна розглянути, коли в процесі розподілу ста-

тусів у групі виникає відторгнута людина. У цьому колективі дія негативного соціально-психологічного клімату підсилюється наявністю примітивних реакцій у спілкуванні, успадкованим стадним інстинктом, віковими особливостями розвитку й низьким культурним і моральним рівнем. Якщо наявні перераховані особливості, є висока ймовірність, що виникне явище мобінгу. У цієї залежності є особливість: відсутність однієї або кількох причин не виключає появу явища, а наявність усіх не є гарантом його виникнення.

До причин, залежних від особливостей жертви, належать такі: соціальна, фізична, психологічна несхожість на інших членів колективу, неадекватне сприйняття власної особистості (завищення або заниження самооцінки, комплекс неповноцінності або переваги); неадекватне сприймання групи, акцентуації характеру, слабкий тип нервової системи, некоректний (авторитарний, тоталітарний) стиль виховання особистості жертви, який порушив процес успішної соціалізації, фізична слабкість (хворобливість), пасивна роль у конфліктах [7, с. 69].

Очевидно, що цькування не можна ігнорувати, йому краще заздалегідь запобігти, аніж потім активно з ним боротися. Серед організаційно-управлінських засобів запобігання цьому явищу можна виділити такі:

- формування ефективної організаційної культури;
- керівник не повинен надавати у відкритій формі переваги нікому зі своїх підлеглих;
- підтримання сприятливого соціально-психологічного клімату в колективі;
- налагодження зворотного зв'язку «підлеглі – керівник»;
- формування прозорого механізму прийняття управлінських рішень;
- розробка посадових інструкцій з чітким формуванням службових обов'язків і розмежуванням повноважень співробітників;
- постійна діагностика наявності мобінгу та його реальних і потенційних жертв;

– жорстка позиція керівництва щодо пліткарів і підбурювачів конфліктів [3, с. 60].

Отже, можна сказати, що нині мобінг – це негативне явище управлінського середовища. Ця проблема не вивчена й не досліджена повністю. Для усунення цього деструктивного явища доцільно використовувати весь арсенал управлінських методів, запозичувати кращий зарубіжний досвід, водночас користуючись своїм управлінським досвідом і зважаючи на специфіку розвитку того чи іншого колективу.

Список використаних джерел

1. Кодекс законів про працю України: Кодекс України від 10.12.1971 р. № 322-VIII : станом на 1 жовт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення: 17.11.2023).

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання та протидії мобінгу (цькуванню): Закон України від 16.11.2022 р. № 2759-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2759-20#Text> (дата звернення: 08.11.2023).

3. Качмар О. В. Мобінг як різновид психологічного насильства в трудовому колективі. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2016. № 14. С. 58–61.

4. Гончаренко А., Шамоля А. Поняття та види мобінгу. *Збірник наукових праць з актуальних проблем економічних наук*: матеріали науково-практ. конф. (м. Миколаїв, 13–14 груд. 2019 р.). Миколаїв, 2015. С. 75–78.

5. Лагутіна І. В. Моббінг на робочому місці: правовий аспект. *Актуальні проблеми держави і права*. 2011. № 57. С. 133–138.

6. Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні: Закон України від 06.09.2012 р. № 5207-VI : станом на 30 трав. 2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17#Text> (дата звернення: 08.11.2023).

7. Корабльова О. О. Причини виникнення мобінгу як соціально-педагогічної проблеми школярів підліткового віку. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*. 2011. № 4. С. 66–69.

Сіренко Крістіна Юріївна,

кандидат економічних наук, доцент,
завідувач кафедри підвищення кваліфікації працівників пробації
Інституту професійного розвитку Пенітенціарної академії України

РОЛЬ ПРОБАЦІЇ В ГУМАНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ

Процеси, які відбуваються в українському суспільстві, спрямовані на трансформацію та впровадження провідних міжнародних стандартів у вітчизняне законодавство. Потужним кроком у цьому напрямі можна вважати ухвалення Закону України «Про пробацію», що свідчить про лібералізацію кримінальної політики держави й формування альтернативної системи виконання покарань, не пов'язаних з позбавленням волі.

Складовою системи виконання покарань є кваліфіковані, підготовлені до реалізації своїх завдань і функцій працівники, які володіють сучасними методиками та ефективними інструментами роботи.

У зв'язку з цим Інститут професійного розвитку впроваджує ефективну, гнучку систему підвищення кваліфікації працівників пробації, забезпечує високий рівень їх професійної компетентності згідно з європейськими стандартами і на підставі затверджених Міністерством юстиції України типових освітніх програм. Нормативний термін навчання – 30 діб (180 навчальних годин). За 2022 рік пройшли підвищення кваліфікації в Інституті професійного розвитку 430 працівників пробації, а до кінця 2023 році – 389 осіб.

Система пробації зорієнтована на посилення безпеки суспільства шляхом профілактики правопорушень та виправлення засуджених. Пробація – це шанс на виправлення без ізоляції від суспільства, що сприяє особам, які опинилися в конфлікті із законом, у подоланні шкідливих звичок та зміні свого прокримінального мислення, зберегти роботу і житло, отримати підтримку в бажанні змінитися та можливість довести це оточенню, зберегти й покращити стосунки у сім'ї та громаді.

У національному законодавстві закріплено три види пробації, зокрема:

1. Досудова пробація;
2. Наглядова пробація;
3. Пенітенціарна пробація.

Кожен вид пробації виконує свою роль та комплекс функцій, необхідних у боротьбі з рецидивною злочинністю. При цьому тільки застосування всього комплексу заходів, які здійснюють працівники органів пробації з метою перевиховання особи злочинця, має результат.

Вітчизняні науковці у своїх дослідженнях розкривають сутність досудової пробації, що пов'язана з вивченням правопорушника, який притягується до кримінальної відповідальності, і наданням відповідних рекомендацій суддям щодо міри покарання (так звані досудові доповіді). Учені застосовують крилатий вислів англійського вченого Вітфільда, який зазначив, що «досудова доповідь – це «вітрина» служби пробації».

Важливим елементом з реалізації механізму наглядової пробації є застосування до суб'єкта пробації пробаційної програми як системи занять, що проводяться за визначеним графіком і мають на меті корекцію поведінки, яка не відповідає нормам у суспільстві.

Головною відмінністю наглядової пробації від системи виконання покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, є її соціально-складова у вигляді соціально-виховної роботи, яка полягає у здійсненні заходів, що проводяться згідно з індивідуальним планом роботи із засудженим з урахуванням оцінки ризиків вчинення ним повторних кримінальних правопорушень, та передбачає диференційований підхід під час надання консультативної, психологічної та інших видів допомоги.

Відповідними наказами Міністерства юстиції України затверджено п'ять пробаційних програм для повнолітніх і неповнолітніх суб'єктів пробації:

1. «Зміна прокримінального мислення»;
2. «Попередження вживання психоактивних речовин»;
3. «Подолання агресивної поведінки»;
4. «Формування життєвих навичок»;
5. «Подолання домашнього насильства».

Реалізація пробаційної програми передбачає: складання графіка реалізації пробаційної програми; виконання заходів, передбачених пробаційною програмою; оцінку результатів проходження пробаційної програми; підготовку висновку про виконання заходів, передбачених пробаційною програмою.

Швейцарські експерти стверджують, що за три місяці перебування у місцях ізоляції від суспільства відбувається деформація особи, особливо неповнолітньої. Вже з моменту потрапляння до місць позбавлення волі підліток переймає всі правила кримінального мікросередовища виховної колонії. Одні з яких – через слабкість і страх перед сильнішими, інші – через бажання наслідувати своїх однолітків.

Таким чином, після дотримання поведінки злочинної субкультури необхідно заново вчитися правил моральної та законної суспільної поведінки після виходу з виховної колонії. Тому пенітенціарна пробація відіграє важливу роль у сприянні соціальної адаптації та інтеграції у суспільство звільнених громадян, що є провідним чинником зниження рівня злочинності.

Список використаних джерел

1. Про пробацію: Закон України від 05.02.2015 № 160-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-19#Text> (дата звернення: 12.10.2023).

2. Про затвердження Змін до Порядку здійснення нагляду та проведення соціально-виховної роботи із засудженими до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі: наказ Міністерства юстиції України від 24.07.2023 № 2654/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1248-23#Text> (дата звернення: 12.10.2023).

3. Multitool PRO. Інструменти та методики соціально-виховної роботи в пробації: методичний посібник / за заг. ред. О. Висоцької, О. Янчука. URL: <https://drive.google.com/file/d/1CwUuh1K1chyPuf0pW7Ef8kxcZSS8T923/view> (дата звернення: 12.10.2023).

Скрипник Назар Вікторович,
здобувач вищої освіти Пенітенціарної академії України;
Чебоненко Станіслав Олегович,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки та гуманітарних дисциплін
Пенітенціарної академії України

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД У ПЛАНУВАННІ РОБОТИ НАЧАЛЬНИКА ВІДДІЛЕННЯ СОЦІАЛЬНО- ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ ТА ПСИХОЛОГА УСТАНОВИ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ

Наказом Міністерства юстиції України від 04.11.2013 № 2300/5 «Про організацію соціально-виховної та психологічної роботи із засудженими» затверджено «Положення про відділен-

ня соціально-психологічної служби» [2], в якому регламентовано, що начальник відділення соціально-психологічної служби (далі – начальник відділення СПС) має вести квартальний план роботи. Така сама вимога міститься і в документі «Типові посадові обов'язки психолога установи виконання покарань та слідчого ізолятора», що затверджені вищезгаданим наказом. Водночас на сьогодні відсутні будь-які методичні рекомендації щодо складання та ведення квартального плану роботи, що обумовлює актуальність розгляду цього питання та вироблення певних рекомендацій стосовно структури та змісту планів. Це може стати основою для підвищення професійної компетентності пенітенціарного персоналу та вироблення методичних рекомендацій щодо складання організаційно-планувальної документації начальником відділення СПС та психологом, зменшення витрат часу, уніфікації форми цих планів, визначення конкретних обсягів роботи, окреслення першочергових завдань тощо.

У кожній установі виконання покарань мають місце певні особливості, що впливають на визначення заходів, які реалізуються з урахуванням основних засобів виправлення та ресоціалізації засуджених і передбаченого законодавством виховного впливу на них [1]. Проте існує перелік прав та обов'язків начальника відділення СПС і психолога, який має бути певною мірою віддзеркалений в їхніх квартальних планах роботи.

Таким чином, **квартальний план роботи начальника відділення СПС** структурно може містити такі розділи, як: **1. Організаційні заходи** (Підготовка щоквартального звіту. Взаємодія з громадськими та релігійними організаціями, спостережною комісією. Складання індивідуальних програм соціально-виховної роботи із засудженими та їх перегляд. Проведення огляду зовнішнього вигляду засуджених. Підготовка проєктів висновків щодо ступеня виправлення засуджених. Складання характеристик на засуджених. Участь у роботі методично-виховної ради, дисциплінарної комісії тощо). **2. Індивідуальна соціально-виховна робота** (Робота з новоприбулими засудженими. Робота із засудженими в дільниці посиленого контролю. Сприяння залученню засуджених до освіти, професійно-технічного навчання. Оцінювання поведінки засуджених та надання пропозицій адміністрації установи щодо за-

стосування заохочувальних норм. Сприяння в підтримці засудженими соціально корисних зв'язків. Робота із засудженими, які потребують підвищеного контролю). **3. Правове виховання засуджених** (Проведення інформаційних годин. Проведення «Вечора запитань та відповідей». Оформлення куточків правових знань. Реалізація програми диференційованого виховного впливу на засуджених «Правова просвіта»). **4. Моральне виховання засуджених** (Перегляд фільмів. Проведення заходів у межах програми диференційованого виховного впливу на засуджених «Духовне відродження». Проведення лекцій). **5. Естетичне виховання засуджених** (Проведення заходів у межах програми диференційованого виховного впливу на засуджених «Творчість». Організація виставок (з урахуванням напрямів роботи гуртків за інтересами). Проведення зустрічей з творчими колективами, дітями мистецтв). **6. Трудове виховання засуджених** (Організація трудового змагання. Проведення конкурсу «Кращий за професією»). **7. Фізичне виховання засуджених** (Проведення заходів у межах програми диференційованого виховного впливу «Фізкультура і спорт». Проведення спортивних змагань. Проведення спортивних конкурсів. Проведення турнірів). **8. Санітарно-гігієнічне виховання засуджених** (Проведення заходів, спрямованих на санітарно-гігієнічну просвіту (лекції, бесіди). Обладнання стендів. Перегляд спеціальних фільмів). **9. Робота самодіяльних організацій** (Сприяння роботі самодіяльних організацій засуджених (допомога в плануванні роботи, організації роботи секцій, гуртків, ради колективу засуджених відділення тощо). **10. Підготовка засуджених до застосування передбачених законодавством заохочувальних норм** (Участь у проведенні моніторингу потреб засуджених. Проведення занять на курсах підготовки засуджених до звільнення. Сприяння роботі персоналу уповноваженого органу з питань пробації). **11. Сприяння засудженим у попередньому вирішенні питань трудового та побутового влаштування після звільнення.**

Квартальний план психолога УВП може готуватися за функціями психологічної служби або за групами засуджених, з якими проводиться робота. Він може містити такі розділи: **1. Організаційні заходи** (Участь у підвищенні кваліфікації. По-

кращення обладнання кімнати психоемоційного розвантаження та кабінету психолога. Розробка квартального плану й підготовка звіту за результатами його виконання. Участь у роботі комісії установи з питань: розподілу засуджених у відділення СПС; переведення до інших структурних дільниць або установ іншого рівня безпеки; умовно-дострокового звільнення від відбування покарання; заміни невідбутої частини покарання більш м'яким; застосування амністії; застосування помилування. Підготовка й надання інформації щодо статистичної звітності з основних напрямів роботи психолога. Аналіз та узагальнення отриманих результатів з основних напрямів діяльності психолога. Проведення заходів з підготовки звіту щодо профілактики скоєння самогубств серед засуджених).

2. Психологічний супровід соціально-виховної роботи із засудженими (Здійснення психологічного обстеження і надання психологічної характеристики особистості засуджених під час їх переведення до приміщення камерного типу або під час поміщення їх до дисциплінарного ізолятора. Вивчення малих груп, їх структури, групових процесів та їх впливу на соціально-психологічний клімат у середовищі засуджених. Аналіз конфліктних ситуацій серед засуджених, застосовування заходів з метою запобігання конфліктам та їх негативним наслідкам. Проведення індивідуальних та групових занять з психологічної корекції гострих, психотравмувальних станів у засуджених, у яких виявлені ці стани. Участь у реалізації програм диференційованого виховного впливу на засуджених. Участь у проведенні оцінки ризиків вчинення повторного кримінального правопорушення. Участь у розробці індивідуальних програм соціально-виховної роботи із засудженими. Проведення із засудженими релаксаційних сеансів з метою покращення їхнього психоемоційного стану, подолання можливих негативних психічних станів).

3. Реалізація корекційних програм та спеціальних індивідуальних програм у роботі із засудженими (Визначення засуджених, які потребують проходження корекційної програми, її вид та графік проведення. Індивідуальна робота із засудженими, які перебувають у дисциплінарному ізоляторі, приміщенні камерного типу. Проведення діагностичних заходів щодо виявлення осіб з відхиленням у поведінці серед категорії алко- і наркозалежних. Проведення

індивідуальної корекційної роботи серед засуджених щодо психологічної підготовки до життя на волі. Проведення оцінки результатів проходження корекційної програми з додаванням до особової справи засуджених. Проведення занять за корекційною програмою «Вирішення проблем». Проведення із засудженими занять (лекцій, диспутів) на тему: «Розуміння власних емоцій та їх вираження у прийнятний спосіб», «Розуміння власних потреб та можливості їх задоволення». Проведення індивідуального прийому засуджених, консультації та надання рекомендацій щодо вирішення особистісних проблем. **4. Заходи щодо роботи серед новоприбулих засуджених** (Індивідуальна бесіда із засудженим. Заповнення психологічних карток. Знайомство з особовими справами. Виявлення засуджених, схильних до суїциду та членоушкодження, постановка їх на профілактичний облік. Участь у роботі комісії з розподілення засуджених у відділення СПС. Надання рекомендацій начальникам соціально-психологічної служби у роботі із засудженими. Проведення психодіагностичних бесід, тестування із засудженими. **5. Заходи щодо роботи із засудженими, які віднесені до «групи ризику»** (Проведення індивідуального вивчення особистості засуджених, схильних до аутоагресивних дій. Виявлення засуджених, які мають відхилення у психічному розвитку, направлення їх на консультацію до психіатра. Проведення психодіагностичної та індивідуальної роботи з іншими категоріями засуджених. Складання та виконання спеціальної індивідуальної програми роботи із засудженим, які тримаються в дільниці посиленого контролю. Виконання плану психологічної підтримки стосовно засуджених, що перебувають на профілактичних обліках як особи, схильні до самогубства та членоушкодження. Надання інформації про проведену роботу серед засуджених, які перебувають на профілактичних обліках). **6. Робота із засудженими, стосовно яких розглядається питання застосування ст. 81, ст. 82 КК України і ст. 101 КВК України** (Проведення тестування серед засуджених, які готуються переводитися до дільниці соціальної реабілітації, заміни невідбутої частини покарання більш м'яким, умовно-достроковим звільнення. Заповнення розділу VI «Психологічна характеристика засудженого», проекту висновку щодо ступеня виправлення засудженого, що характеризує

виявлення індивідуально-психологічних особливостей засудженого. Складання психологічної характеристики засуджених, стосовно яких позитивно розглянуто питання щодо застосування умовно-дострокового звільнення від відбування покарання або заміни невідбутої частини покарання більш м'яким відповідно до статей 81, 82 Кримінального кодексу України. Реалізація корекційної програми «Зміна прокримінального мислення» для повнолітніх та неповнолітніх засуджених. Реалізація корекційної програми «Програма психологічної підтримки засуджених ветеранів війни». **7. Консультативно-методична робота з працівниками соціально-виховної, психологічної та інших служб пенітенціарної установи** (Проведення занять зі співробітниками відділу СВІР у школі психолого-педагогічної майстерності. Надання рекомендацій начальникам відділень СПС щодо організації соціально-виховної роботи із засудженими).

На підставі проведеного аналізу й визначення основних складових роботи начальника відділення СПС та психолога можна сформулювати такі висновки, а саме: квартальний план роботи є тим документом, який дозволяє визначити основні пріоритети в роботі пенітенціарного персоналу, встановити відповідальних і терміни виконання певних заходів, залучити до їх реалізації необхідні внутрішні й зовнішні ресурси, врахувати корисну ініціативу засуджених, провести аналіз того, що було виконано, і спланувати нові завдання залежно від досягнутого. Перспективою подальших досліджень є порядок узгодження квартальних планів з планом роботи відділу (сектору) соціально-виховної та психологічної служби установи виконання покарань.

Список використаних джерел

1. Кримінально-виконавчий кодекс України : Закон України від 11.07.2003 № 1129-IV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text> (дата звернення: 04.10.2023).
2. Про організацію соціально-виховної та психологічної роботи із засудженими : наказ Міністерства юстиції України від 04.11.2013 № 2300/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1863-13#Text> (дата звернення: 03.10.2023).

Сосєдка Софія Володимирівна,

здобувачка вищої освіти

Національного університету «Чернігівська політехніка»;

науковий керівник: Литвиненко Валентина Миколаївна,

кандидат юридичних наук, доцент,

завідувач кафедри публічного та приватного права

Національного університету «Чернігівська політехніка»

РОЛЬ ЮРИДИЧНИХ КЛІНІК У НАДАННІ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВНИЧОЇ ДОПОМОГИ

У сучасному світі зростає інтерес до юридичної клініки як структурного підрозділу закладу вищої освіти. Юридична клініка за своїм змістом надає можливість студентам набути практичних навичок у різних сферах права через надання безоплатної правничої допомоги соціально незахищеним верствам населення.

Юридична клініка – це структурний підрозділ закладу вищої освіти III–IV рівня акредитації, що здійснює підготовку фахівців у галузі «Право» і виступає як база для практичного навчання та проведення навчальних практик студентів старших курсів [1].

Правовою основою юридичних клінік в Україні є «Типове положення про юридичні клініки вищого навчального закладу України» від 2006 року [1]. Це положення вплинуло на закріплення правового статусу юридичних клінік на рівні всієї країни.

Юридична клініка виконує навчальну та соціальну функції. Навчальна функція є провідною. Вона полягає в тому, що юридична клініка надає студентам можливість отримати практичний досвід у сфері юриспруденції, працюючи під керівництвом досвідчених викладачів. Соціальна функція полягає в тому, що юридична клініка надає безоплатну правничу допомогу соціально незахищеним групам населення і підвищує рівень правосвідомості населення.

Посилюють нормативно-правову основу функціонування юридичних клінік «Стандарти діяльності юридичних клінік України», ухвалені 2014 року. Зазначений нормативний акт передбачає види й порядок надання безоплатної правничої допомоги, зокрема студенти-консультанти надають правову інформацію, проводять консультації, підготовляють правові та процесуально-правові документи, можуть представляти інтереси клієнтів

у державних органах, органах місцевого самоврядування, інших органах та судах [2].

Основними завданнями юридичних клінік є:

– надання студентам практичного досвіду роботи. У юридичній клініці студенти мають можливість працювати з реальними правовими проблемами, що дозволяє їм краще підготуватися до майбутньої професійної діяльності [1];

– створення місць для проходження студентами навчальної практики. Юридична клініка виступає місцем для проходження студентами навчальної практики. Вона дозволяє студентам отримати практичний досвід роботи в різних сферах права;

– надання студентам можливості вдосконалити свої комунікативні навички під час спілкування з відвідувачами. Молоді фахівці у сфері права прагнуть вдосконалити ці навички, розуміючи, що вони будуть корисні у їхній подальшій кар'єрі та сприятимуть їхньому професійному зростанню;

– проведення просвітницьких заходів, спрямованих на підвищення рівня правової культури населення. Це дозволяє людям краще розуміти свої права та обов'язки, а також захищати їх;

– забезпечення можливості спілкування студентів з фахівцями судових і правоохоронних органів, а також інших державних органів та органів місцевого самоврядування для обміну досвідом і знаннями з питань їхньої діяльності [2].

Тобто мета юридичної клініки – створення взаємозв'язку між освітніми та практичними компонентами. Важливим завданням юридичної клініки є створення можливостей набути практичних навичок через надання безоплатної правничої допомоги.

Надання безоплатної правничої допомоги соціально незахищеним верствам населення є ключовим чинником для розвитку практичних навичок студентів у юридичних клініках. Студенти отримують можливість набути практичні навички роботи за фахом, підвищити рівень своїх знань і вмінь, а також краще підготуватися до майбутньої професійної діяльності. Широке коло питань, з якими стикаються студенти під час надання безоплатної правничої допомоги, допомагає їм вивчати теоретичний матеріал і набути навичок застосування цих знань на практиці. Однак, набуваючи

практичні навички в такий спосіб, вони реалізують соціальну функцію, про яку йшлося раніше.

Підтвердженням значущості діяльності юридичних клінік у наданні безоплатної правничої допомоги є щорічні звіти Асоціації юридичних клінік України. У звіті «Про результати діяльності Асоціації юридичних клінік України за 2020 рік» зазначається, що юридичні клініки 6337 разів надали правову інформацію, провели 3326 юридичних консультацій, підготували 983 несудових документи, 326 разів представляли інтереси в судах та інших органах, а також підготували 645 процесуально-правових документів. Середня кількість консультацій (консультацій та інформацій) на одну юридичну клініку у 2020 році склала 190. У звіті «Про результати діяльності Асоціації юридичних клінік України за 2021 рік» містяться такі дані, що юридичні клініки провели 1157 заходів з правової інформації, надали 2870 юридичних консультувань, підготували 742 правових несудових документи, 40 разів представляли інтереси в судах та інших органах, забезпечили підготовку 533 процесуально-правових документів. На одну юридичну клініку у 2021 році середня кількість консультацій (консультацій та інформацій) склала 93 [3].

За результатами нашого аналізу можемо визначити, що кількість консультацій, які надає одна юридична клініка, скоротилася на 49 %. Хоча цей показник є невтішним, юридичні клініки продемонстрували свою стабільність у наданні безоплатної правничої допомоги навіть в умовах карантинних обмежень.

Таким чином, юридичні клініки посідають важливе місце в наданні безоплатної правничої допомоги.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Типового положення про юридичну клініку вищого навчального закладу України : наказ Міністерства освіти і науки України від 03.08.2008 № 592. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0956-06#Text> (дата звернення: 10.11.2023).

2. Стандарти діяльності юридичних клінік України : протокол, схвалений Всеукраїнським з'їздом Асоціації юридичних клінік України від 19.06.2014 № 2. URL: <https://legalclinics.in.ua/wpcontent/uploads/2017/07/standarti-diyalnosti-yuridichnikh-kllinik-ukrajini.pdf> (дата звернення 10.11.2023).

3. Асоціація юридичних клінік України. Офіційний вебсайт Асоціації юридичних клінік України. URL: <https://legalclinics.in.ua/>.

Страх Владислав Володимирович,
здобувач вищої освіти Пенітенціарної академії України;
науковий керівник: Сікун Антон Миколайович,
старший викладач кафедри
теорії та історії держави і права, конституційного права
Пенітенціарної академії України

ТРУДОВЕ ЗАКОНОДАВСТВО В УМОВАХ ВОЄННИХ КОНФЛІКТІВ: ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА ЗАХИСТУ ПРАЦІВНИКІВ У ЗОНІ КОНФЛІКТУ

У зв'язку з початком повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України та веденням активних бойових дій законотворець був вимушений змінювати і доповнювати трудове законодавство, оскільки більшість його норм стосувалася регулювання трудових відносин саме в мирний час. Як необхідну міру, Верховна Рада України ухвалила Закон «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» [1], що має вищу юридичну силу, ніж Кодекс законів про працю України (далі – КЗпП), оскільки застосовує певні обмеження до нього та надає роботодавцю більші можливості, аніж ті норми, які передбачені у КЗпП та інших нормах трудового законодавства, що діє в мирний час. Якщо врахувати всі об'єктивні та суб'єктивні фактори, можна припустити, що контроль та виконання законодавства має певні прогалини, а взявши до уваги те, що люди продовжують працювати там, де ведуться бойові дії, і не завжди контролюючі органи можуть дістатись до підприємства, це дає можливість роботодавцям зловживати своїми правами.

Організація трудових відносин в умовах воєнного стану доволі специфічна, враховуючи особливі відносини працівників усіх підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності, виду діяльності, а також осіб, які працюють на таких підприємствах, що уклали трудовий договір відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану». Оскільки по всій території України діє воєнний стан, то на його період введено обмеження до конституційних прав і свобод людини та громадянина стосовно статей 43 та 44 Конституції України [2].

Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» надає роботодавцю більш широкі повноваження. Наприклад, новелою цього Закону стало те, що роботодавець може звільнити особу тоді, коли вона у відпустці. Згідно зі статтею 5 у період дії воєнного стану допускається звільнення працівника з ініціативи роботодавця в період його тимчасової непрацездатності, а також у період перебування працівника у відпустці (крім відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами та відпустки для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку) із зазначенням дати звільнення, яка є першим робочим днем, наступним за днем закінчення тимчасової непрацездатності, зазначеним у документі про тимчасову непрацездатність, або першим робочим днем після закінчення відпустки [1]. Можна вважати, що роботодавець може з власної ініціативи звільнити працівника без жодної на те підстави, а також коли особа перебуває у відпустці. Звичайно, Конституція України гарантує захист від незаконного звільнення, свавілля та інші гарантії, але в ч. 2 ст. 5 зазначено, що в період дії воєнного стану норми статті 43 Кодексу законів про працю України не застосовуються, крім випадків звільнення працівників підприємств, установ або організацій, обраних до профспілкових органів. Тобто законодавець завчасно викреслив статтю Конституції, порушуючи сам Основний Закон України.

Звертаючись до статті 3 Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану», роботодавець у період воєнного стану має право перевести працівника на іншу роботу, не обумовлену трудовим договором, без його згоди (крім переведення на роботу в іншу місцевість, на території якої тривають активні бойові дії), якщо така робота не протипоказана працівникові за станом здоров'я, лише для відвернення або ліквідації наслідків бойових дій, а також інших обставин, що становлять або можуть становити загрозу життю чи нормальним життєвим умовам людей, з оплатою праці за виконану роботу не нижче від середньої заробітної плати за попередньою роботою. Як правило, переведення здійснювалося за згодою працівника, а також згідно зі статтею 103 КЗпП про нові умови або зміну діючих умов оплати праці в бік погіршення роботодавець повинен повідомити працівнику не пізніше як за два місяці

до їх запровадження або зміни. Відповідно до ч. 2 ст. 3 Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» повідомлення про таку зміну виключає застосування ч. 3 ст. 32 і ст. 103 КЗпП, повідомляється тепер не пізніше як до запровадження таких умов [3].

Окремо хочеться зазначити про відшкодування працівникам та роботодавцям, пов'язаних із трудовими відносинами, грошових сум, втрачених унаслідок збройної агресії проти України. Здійснюється таке відшкодування за рахунок фондів на відновлення України, в тому числі міжнародних, міжнародної технічної та/або поворотної чи безповоротної фінансової допомоги, інших джерел, передбачених законодавством. Хоча щодо відшкодування відвели окрему статтю, але вона демонструє байдужість з боку державних органів та законодавства. Працівнику та роботодавцю потрібно буде самому шукати, як потрапити до списків таких фондів, які допоможуть відновити завдані збитки. Хоча у ч. 2 ст. 15 Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» вказано, що порядок відшкодування визначає Кабінет Міністрів України, але досі як такої постанови немає.

Список використаних джерел

1. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану : Закон України від 15.03.2022 № 2136-IX : станом на 19.07.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text> (дата звернення: 20.11.2023).
2. Конституція України: від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 20.11.2023).
3. Кодекс законів про працю України : Кодекс України від 10.12.1971 № 322-VIII : станом на 01.10.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення: 21.11.2023).

Томков Никита Олегович,

старший викладач кафедри теорії та історії держави і права,
конституційного права Пенітенціарної академії України

ПРАВО ЗАСУДЖЕНИХ НА ОСОБИСТУ БЕЗПЕКУ ЯК ПРИРОДНЕ ПРАВО ЛЮДИНИ

Стаття 29 Конституції України визначає, що кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність [1], а отже, ця

норма закону є конституційною гарантією людини, забезпечує право на особисту безпеку, тобто особа є захищеною від будь-якого втручання чи обмеження. Проте, аналізуючи суть статті 29 Конституції України, можна дійти висновку, що ця норма не регламентує сутність природного права на безпеку для людини. В основу статті закладені диспозиції з приводу неможливості застосування арешту до особи та тримання під вартою без належних і визначених на те підстав, але не окреслені положення з приводу особистої недоторканності осіб.

Однією з необхідних передумов реалізації людиною своїх природно-правових можливостей є їх закріплення державою в юридичних нормах. Зважаючи на зазначене, маємо з'ясувати сутність дефініції природного права.

Гладкий С. О. окреслює сутність поняття природного права, визначаючи його як певні можливості суб'єктів суспільного життя, які мають соціально-історичну основу, об'єктивно зумовлюються рівнем розвитку суспільства і повинні бути загальними й рівними для всіх однойменних суб'єктів. Це право має вияв у вимогах, уявленнях, поглядах, що безпосередньо породжуються життям і відображаються у соціальних нормах – загальних правилах поведінки людей у суспільстві (звичаєвих, моральних, релігійних, політичних, правових та інших) [2, с. 108]. Таким чином, юридичне закріплення положень природного права є головним критерієм для оцінки чинного приватного права. Тому варто більш детально розглянути питання особистої недоторканності осіб у частині особистої безпеки засуджених до позбавлення та обмеження волі. Кримінально-виконавче право України являє собою систему норм права, що регулюють суспільні відносини в процесі виконання всіх видів кримінальних покарань, у тому числі позбавлення і обмеження волі та застосування інших заходів кримінально-правового впливу. Зазначена система правових норм впорядковує сферу виконання покарань, фактично обмежуючи права і свободи людини, водночас декларуючи право засудженої особи на захист. У цьому випадку йдеться про положення ч. 1 ст. 10 КВК України [3], відповідно до якої засуджені мають право на особисту безпеку. Закріплення зазначеного права в кримінально-виконавчому законодавстві України є наслідком реального втілення правових норм, що ви-

значає природне право особи на особисту безпеку. Положення ч. 2 ст. 10 КВК України [3] чітко окреслює обов'язок органів і установ виконання покарань щодо створення безпечних умов відбування покарання та за наявності додаткових обставин застосування певних засобів, що мають забезпечити право засудженого на особисту безпеку.

Варто зазначити також, що право на особисту безпеку є дуже важливим, оскільки, як зауважує О. В. Лисодед, забезпечення права на безпеку як стану захищеності життєво важливих інтересів особи від будь-якої зовнішньої загрози є досить актуальним для засуджених, які відбувають покарання, що пов'язані з реальним позбавленням або обмеженням волі особи, оскільки вони, перебуваючи в умовах певної ізоляції від суспільства, не мають можливості самостійно використати всі засоби й механізми забезпечення своєї безпеки, які дозволені законодавством [4, с. 107].

Вітчизняні науковці О. М. Джужа, І. Г. Богатирьов та О. Г. Колб сформулювали обґрунтоване поняття «особистої безпеки засуджених», під яким розуміється гарантована міжнародним правом та українським законодавством захищеність життя, здоров'я, інших життєво важливих і соціально значущих інтересів цієї категорії громадян від завдання шкоди, а також запобігання небезпеці та загрозам, які виникають у процесі відбування (виконання) кримінальних покарань у виді арешту, обмеження волі, тримання в дисциплінарному батальйоні військово-вослужбовців або позбавлення волі [5, с. 212].

Таким чином, проаналізувавши ряд наукових досліджень вітчизняних учених та нормативну-правову базу національного законодавства з питань забезпечення природного права людини на особисту недоторканність та реалізації права засуджених осіб до позбавлення та обмеження волі на особисту безпеку можна зазначити, що:

– задля належної реалізації природного права людини на особисту недоторканність у державі мають діяти інститути права, основу яких становитимуть юридично закріплені норми, що дадуть змогу визначити сутність дефініції права на особисту безпеку, способи його реалізації та правового регулювання;

– особиста безпека засуджених до позбавлення та обмеження волі являє собою формально визначену загальнообов’язкову правоохоронну діяльність посадових осіб органів і установ виконання покарань щодо захищення прав і законних інтересів засуджених від різноманітних загроз їхньому життю, здоров’ю, честі й гідності, недоторканності та іншим законним інтересам.

Список використаних джерел

1. Конституція України : станом на 1 верес. 2016 р.: відповідає офіц. тексту. Харків : Право, 2016. 82 с.
2. Гладкий С. О. Теорія держави і права : навч.-метод. посіб. Полтава : ПУЕТ, 2016. 371 с.
3. Кримінально-виконавчий кодекс України : Закон України від 11.07.2003 № 1129-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 43.
4. Лисодєд О. В. Забезпечення права засуджених на особисту безпеку. *Державна політика у сфері захисту потерпілих від кримінальних правопорушень в Україні* : матеріали круглого столу (25 квітня 2013 року). Харків, 2013. С. 107–109.
5. Джужа О. М., Богатирьов І. Г., Колб О. Г. Кримінально-виконавче право України : підручник / за заг. ред. О. М. Джужи. Київ : Атіка, 2010. С. 752.

Ухабова Вікторія Миколаївна,

здобувачка вищої освіти

Національного університету «Чернігівська політехніка»;

науковий керівник: *Литвиненко Валентина Миколаївна,*

кандидат юридичних наук, доцент,

завідувач кафедри публічного та приватного права Національного університету «Чернігівська політехніка»

ПРАВА ТА ОБОВ’ЯЗКИ АДВОКАТІВ У НАДАННІ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВНИЧОЇ ДОПОМОГИ

Безоплатна правнича допомога є важливим елементом демократичного суспільства. Правові системи країн покликані забезпечити доступ до правосуддя для всіх громадян незалежно від їхнього соціального статусу та матеріального становища. Важливою складовою цього принципу є можливість отримання безоплатної правничої допомоги особами, які не мають достатніх коштів для найму адвоката. Адвокати як представники правозахисної професії відіграють важливу роль, через свій статус вони

мають права і обов'язки, яких повинні дотримуватися під час надання безоплатної правничої допомоги.

Стаття 59 Конституції України передбачає, що кожен має право на професійну правничу допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно [1].

Згідно із Законом «Про безоплатну правничу допомогу» безоплатна правнича допомога гарантується державою та повністю або частково надається за рахунок коштів Державного бюджету України, місцевих бюджетів та інших джерел.

Право на безоплатну вторинну правничу допомогу мають особи, які відповідають певним критеріям, пов'язаним з їхнім фінансовим становищем і правовим статусом. До основних категорій осіб, які мають право на безоплатну вторинну правничу допомогу, належать: діти, біженці, внутрішньо переміщені особи, іноземці, особи без громадянства. Детальний перелік категорій фізичних осіб, які мають право на безоплатну вторинну правничу допомогу, наведений у статті 14 Закону України «Про безоплатну правничу допомогу».

Безоплатну первинну та вторинну правничу допомогу надають визначені законодавством адвокати [2].

Загальні права та обов'язки адвокатів передбачені в Законі «Про адвокатуру та адвокатську діяльність».

До основних прав адвокатів належать:

1) звертатися з адвокатськими запитами щодо отримання копій документів до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, підприємств, установ, організацій, громадських об'єднань;

2) представляти і захищати права, свободи та інтереси фізичних осіб, права та інтереси юридичних осіб у суді, органах державної влади та органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах, організаціях;

3) ознайомлюватися на підприємствах, в установах і організаціях з необхідними для адвокатської діяльності документами та матеріалами;

4) складати заяви, скарги, клопотання, інші правові документи й подавати їх у встановленому законом порядку;

5) доповідати клопотання та скарги на прийомі в посадових і службових осіб та відповідно до закону одержувати від них письмові мотивовані відповіді на ці клопотання і скарги;

6) бути присутніми під час розгляду своїх клопотань і скарг на засіданнях колегіальних органів, давати пояснення щодо суті клопотань і скарг;

7) збирати відомості про факти, що можуть бути використані як докази;

8) застосовувати технічні засоби, у тому числі для копіювання матеріалів справи, в якій адвокат здійснює захист, представництво або надає інші види правничої допомоги, фіксувати процесуальні дії, в яких він бере участь;

9) посвідчувати копії документів у справах, які він веде, крім випадків, якщо законом встановлено інший обов'язковий спосіб посвідчення копій документів;

10) одержувати письмові висновки фахівців, експертів з питань, що потребують спеціальних знань;

До основних обов'язків адвокатів належать:

1) дотримуватися присяги адвоката України та правил адвокатської етики;

2) на вимогу клієнта надати звіт про виконання договору про надання правничої допомоги;

3) невідкладно повідомляти клієнту про виникнення конфлікту інтересів;

4) підвищувати свій професійний рівень;

5) виконувати рішення органів адвокатського самоврядування;

6) виконувати інші обов'язки, передбачені законодавством та договором про надання правничої допомоги [3].

Тобто адвокати мають широкий перелік прав та обов'язків, спрямованих на забезпечення ефективного виконання своєї професійної діяльності.

Крім визначених загальним правовим статусом прав та обов'язків, існують спеціальні, що конкретизують можливості адвокатів з надання безоплатної вторинної правничої допомоги.

Спеціальні права та обов'язки адвокатів безпосередньо деталізовані у Законі «Про безоплатну правничу допомогу».

До спеціальних прав належать:

1) здійснювати захист у кримінальному провадженні під час досудового розслідування та судового провадження на підставі доручення центру з надання безоплатної правничої допомоги;

2) брати участь у розгляді справи про адміністративне правопорушення на підставі доручення центру з надання безоплатної правничої допомоги;

3) представляти права і законні інтереси осіб, які потребують безоплатної вторинної правничої допомоги, у судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування;

4) запитувати й отримувати документи та інші матеріали або їх копії, необхідні у зв'язку з наданням безоплатної вторинної правничої допомоги в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування;

5) збирати відомості з метою використання їх під час захисту прав і законних інтересів осіб, які мають право на отримання безоплатної вторинної правничої допомоги;

6) ознайомлюватися в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах та організаціях з необхідними для забезпечення ефективного правового захисту документами;

7) інформувати центр з надання безоплатної правничої допомоги про настання обставин, що передбачають припинення надання безоплатної вторинної правничої допомоги;

8) на належну оплату діяльності з надання безоплатної вторинної правничої допомоги.

До спеціальних обов'язків належать: 1) неухильно дотримуватися вимог Закону; 2) надавати якісно та в необхідному обсязі безоплатну вторинну правничу допомогу; 3) приймати до провадження справи осіб, які потребують безоплатної вторинної правничої допомоги, відповідно до рішень, прийнятих центром з надання безоплатної правничої допомоги про повноваження працівника; 4) не розголошувати конфіденційну інформацію про особу, яка стала відомою у зв'язку з наданням безоплатної вторинної правничої допомоги [2].

Таким чином, усі права та обов'язки адвокатів поділяються на загальні та спеціальні. Загальні права та обов'язки зазначені в Законі «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», а спеціальні – у Законі «Про безоплатну правничу допомогу».

Список використаних джерел

1. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр#Text> (дата звернення: 14.09.2023).

2. Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 02.06.2011 № 3460-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text> (дата звернення: 14.09.2023).

3. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 05.07.2012 № 5076-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text> (дата звернення: 14.09.2023).

Фурів Олександра Михайлівна,
здобувачка вищої освіти Пенітенціарної академії України;
науковий керівник: Самофалов Олександр Леонідович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративного, цивільного
та господарського права і процесу
Пенітенціарної академії України

ФОРМУВАННЯ ТА РОЛЬ ВИЩОГО АНТИКОРУПЦІЙНОГО СУДУ В КОНТЕКСТІ ПОДОЛАННЯ КОРУПЦІЇ

Рішення про створення Вищого антикорупційного суду (ВАКС) було ухвалено й реалізовано в нашій країні не так давно, але це вже є вдалою перспективою розвитку системи боротьби з корупцією, яка з кожним роком постає все частіше. Головною метою його створення було розвантаження судової системи (поява суду з доволі обмеженою юрисдикцією вела за собою зменшення кількості справ для розгляду судами першої інстанції) та підвищення професійної спеціалізації суддів (можливість розгляду справ однієї чи близьких категорій).

Однак, незважаючи на всі плюси, ВАКС стикається з тими самими проблемами, що й решта судів, а саме: корумпованість суддів, неефективність та сповільнений розгляд справ.

Чинне національне законодавство в процесі формування такого суду передбачає лише, що суддею Вищого антикорупційного суду може бути особа, яка відповідає вимогам до кандидатів на посаду судді, за результатами кваліфікаційного оцінювання підтвердила здатність здійснювати правосуддя

у Вищому антикорупційному суді, а також відповідає іншим вимогам, встановленим законом [1].

Вважаючи, що основними критеріями відбору кандидатів до ВАКС мають стати їхня незалежність, доброчесність та професіоналізм, то очікувати надто жорсткі вимоги щодо необхідного стажу роботи немає сенсу, однак викласти більш конкретно умови (задля неможливості їх обійти) було б доречно. Також, враховуючи все вищезазначене, для максимальної незалежності та об'єктивності в діяльності цього спеціалізованого суду важливим є порядок обрання та призначення суддів до його складу. Адже саме дотримання принципу незалежності гілок влади може максимально сприяти збільшенню суспільної довіри до утворення та діяльності цього суду, тому будь-яке залучення представників інших гілок влади до організації процесу відбору суддів є неприйнятним.

Завданням Вищого антикорупційного суду є здійснення правосуддя відповідно до визначених законом засад та процедур судочинства з метою захисту особи, суспільства та держави від корупційних і пов'язаних з ними кримінальних правопорушень та судового контролю за досудовим розслідуванням цих кримінальних правопорушень, дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні, а також вирішення питання про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави у випадках, передбачених законом, у порядку цивільного судочинства [2]. Тому ВАКС тісно співпрацює з такими державними органами, як Національне антикорупційне бюро України (НАБУ), Спеціалізована антикорупційна прокуратура (САП), Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів (АРМА), Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК), а також в окремих випадках з Державним бюро розслідувань (ДБР) та Службою безпеки України (СБУ), оскільки вони об'єднані спільною метою боротьби з корупцією та реалізують її відповідно до покладених на них повноважень.

Національне антикорупційне бюро має виключну підслідність у випадках високопосадової або значної корупції, отже, підсудність Вищого антикорупційного суду слід визначати, відштовхуючись від цього. Законодавчо закріплено виключне пов-

новаження направляти обвинувальні акти до ВАКС за прокурорами Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, що може бути додатковою гарантією збереження виключної компетенції у таких справах за спеціалізованими антикорупційними органами й відсутність можливих спорів про їх підсудність.

Доречним також залишається питання дотримання засади забезпечення права на апеляційний перегляд справи (у цьому випадку здійснюється Апеляційною палатою Вищого антикорупційного суду) та у визначених законом випадках – на касаційне оскарження судового рішення. Останнє й викликає ряд сумнівів, бо хоча Конституцією України прямо не вимагається наявність третьої інстанції у всіх формах судочинства, доцільно законодавчо визначити таку можливість саме для розгляду корупційних проваджень, вірогідніше за все Великою Палатою Верховного Суду.

Водночас створення єдиного спеціалізованого антикорупційного суду здається недостатньо раціональним розв'язанням проблеми протидії корупції під час розгляду кримінальних проваджень. Це має сенс як тимчасове рішення, після якого за принципом спеціалізації побудови системи судоустрою має слідувати створення антикорупційних судів першої інстанції, юрисдикція яких мала б поширюватися на всі без винятку корупційні злочини, підслідні як Національному антикорупційному бюро України, так і Державному бюро розслідувань. У цьому випадку Вищий антикорупційний суд стане апеляційною інстанцією, а, наприклад, Антикорупційна палата у складі Касаційного кримінального суду чи навіть Велика Палата Верховного Суду – касаційною. Логічним є те, що формування та процес добору суддів до цієї системи мають бути визначені на рівні з порядком формування Вищого антикорупційного суду.

Отже, Вищий антикорупційний суд є невід'ємним елементом сучасної системи судоустрою України, побудованої з урахуванням принципу спеціалізації і визначеної Законом України «Про судоустрій і статус суддів». ВАКС є вищим спеціалізованим судом, утвореним відповідно до Закону України «Про Вищий антикорупційний суд». Його юрисдикція поширюється на всю територію України, рішення можуть бути переглянуті Апеляційною палатою Вищого антикорупційного суду, а в порядку касаційного оскарження – Верховним Судом як найвищим судом у системі судоустрою України.

Список використаних джерел

1. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення: 21.11.2023).

2. Про Вищий антикорупційний суд : Закон України від 07.06.2018 № 2447-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2447-19#Text> (дата звернення: 21.11.2023).

Чубань Вікторія Сергіївна,

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри управління у сфері цивільного захисту
Черкаського інституту пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України

ФІНАНСУВАННЯ І ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Згідно зі ст. 24 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» фінансування діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України здійснюється за рахунок коштів Державного бюджету України та інших джерел, передбачених законом. Пільги, компенсації та гарантії, передбачені цим Законом, надаються за рахунок і в межах бюджетних асигнувань на утримання відповідних бюджетних установ. Установи виконання покарань та слідчі ізолятори, де відповідно до Кримінально-виконавчого кодексу України та Закону України «Про попереднє ув'язнення» засуджені та особи, узяті під варту, залучаються до суспільно корисної праці, спрямовують доходи, отримані від діяльності цих установ та слідчих ізоляторів, на фінансування їх діяльності [1].

Згідно зі ст. 25 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» забезпечення діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України здійснюється центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань через державне оборонне замовлення та закупівлю товарів, робіт і послуг за державні кошти. Місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування сприяють Державній кримінально-виконавчій службі України у виконанні її завдань, розв'язанні

житлових та інших соціально-побутових проблем, забезпеченні транспортними засобами і зв'язком. Державна кримінально-виконавча служба України звільняється від передачі місцевим державним адміністраціям або органам місцевого самоврядування частини житла, побудованого за рахунок цільових державних коштів. Житло державного житлового фонду, що звільняється особами рядового і начальницького складу Державної кримінально-виконавчої служби, передається в установленому порядку її відповідним органам, установам, навчальним закладам, закладам охорони здоров'я, підприємствам і організаціям для його повторного заселення. Державна кримінально-виконавча служба України має службові приміщення та інші споруди, об'єкти охорони здоров'я, об'єкти навчального, науково-дослідного, господарського та соціально-культурного призначення [1].

Отже, фінансування кримінально-виконавчої служби – це дуже важлива й актуальна тема. У багатьох країнах, у тому числі в Україні, цей аспект має велике значення для забезпечення громадської безпеки та правильного виконання покладених на службу завдань.

Фінансування кримінально-виконавчої служби охоплює виділення бюджетних коштів для забезпечення роботи кримінально-виконавчих установ, оплати праці співробітникам, забезпечення необхідного обладнання та матеріалів. Також може стосуватися фінансування програм та проєктів щодо реабілітації засуджених, покращення умов утримання установ, розвитку професійної підготовки працівників та багато іншого.

У більшості країн фінансування кримінально-виконавчої служби визначається у бюджеті держави, де враховується необхідність забезпечення ефективного функціонування цієї галузі. У виконанні своїх завдань кримінально-виконавча служба може використовувати різноманітні інструменти та методи, включаючи сучасні інформаційні технології для контролю за утриманням засуджених, аналізу даних про рецидивістів, реалізації програм електронного моніторингу та багато іншого. Ця галузь вимагає поєднання ефективного управління, використання передових технологій, а також глибокого розуміння принципів права та психології.

Під час воєнного стану на кримінально-виконавчу службу покладено більший фінансовий тягар у зв'язку з появою військовополонених.

Законопроектом про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2023 рік» щодо фінансового забезпечення сектору безпеки і оборони та вирішення першочергових питань (реєстр. № 10038) запропоновано збільшити видатки загального фонду державного бюджету для Міністерства юстиції України на 91,2 млн. грн для Державної кримінально-виконавчої служби України щоб забезпечити продуктами харчування військовополонених, а також проведення розрахунків за спожиті комунальні послуги та енергоносії таборами і дільницями для їх утримання [2].

Фінансування військовополонених включає в себе комплексний набір заходів, спрямованих на захист їхніх прав. Це є важливою складовою забезпечення гуманного та справедливого ставлення до тих, хто постраждав у результаті військових дій, але для бюджету України під час війни – це значний фінансовий тягар.

Тому формування необхідної системи фінансування закладів кримінально-виконавчої системи є актуальним завданням сьогодні в умовах війни, оскільки рівень фінансових витрат на забезпечення утримання військовополонених російської федерації та засуджених в Україні є доволі вкрай низьким та не відповідає світовим стандартам. Світовий досвід фінансового забезпечення закладів виконання покарання, свідчить про доцільність перекладання цих видатків держави на спеціальні фонди, які формуються за рахунок здійснення виробничої діяльності через використання праці самих засуджених, які виробляють конкурентоспроможну продукцію з подальшою її реалізацією.

Список використаних джерел

1. Про Державну кримінально-виконавчу службу України : Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 30. Ст. 409. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2713-15#Text> (дата звернення: 10.11.2023).

2. Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2023 рік» щодо фінансового забезпечення сектору безпеки і оборони та вирішення першочергових питань : проект Закону України від 12.09.2023 № 10038. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/42766> (дата звернення: 11.11.2023).

Шамиура Дмитро Миколайович,
здобувач вищої освіти Пенітенціарної академії України;
Мірошніченко Оксана Миколаївна,
кандидат психологічних наук, доцент,
начальник кафедри психології Пенітенціарної академії України

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНА ОСНОВА ВИВЧЕННЯ МОТИВАЦІЙНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Мотиваційна та вольова сфери особистості – особлива галузь психічного життя людини. Потреби спонукають до діяльності, вони «запускають» активність людини. Пізнавальні потреби, бажання, прагнення набувають характеру мотивів. Сукупність мотивів становить мотиваційну сферу особистості. Під час становлення особистості виникає ієрархія мотивів, формується система цінностей. Це є необхідною ланкою в процесі розвитку і становлення особистості. Мотив – це спонукання до діяльності, пов'язаний із задоволенням певних потреб. Розглядаючи поведінку людини, аналізуючи вчинки, необхідно з'ясувати їхні мотиви. Тільки в цьому випадку можна судити, випадковий чи закономірний для людини конкретний вчинок, передбачати можливості його повторення, запобігти виникненню одних і заохотити розвиток інших рис особистості.

Мотивацію як об'єкт і предмет наукового дослідження розглядали різні психологічні школи, а саме представники: гештальтпсихологічного підходу (К. Левін та ін.); когнітивного підходу (Д. Мак-Клелланд, J. Rotter, Р. Стернберг, Дж. Форсайт, Дж. Хедланд, Х. Хекхаузен, Х. Хелворсон, Т. Хігінс та ін.); персонологічного підходу (А. Bandura, М. Й. Боришевський, П. П. Горностай, Л. М. Карамушка, А. В. Карпов, А. Н. Леонтьєв, С. Д. Максименко, А. Маслоу, Ж. Нюттен, Р. Оллпорт, В. Осьюдло, К. Роджерс, В. А. Татенко, Т. М. Тітаренко, М. Г. Ткаліч, Д. М. Узнадзе та ін.).

Оскільки проблеми мотивації, мотиваційної спрямованості визначаються і вирішуються по-різному в традиціях різних наукових теорій і шкіл, то вони є досить актуальними і сьогодні.

Курт Левін, застосовуючи динамічний підхід до вивчення особистості, намагається виявити вихідне джерело психічної активності всередині самої людини, в її потребах, у тій внутріш-

ній напрузі, яку вона часто сама собі створює, сама переживає і сама повинна усунути. Водночас у його динамічній теорії, як помічає В. А. Татенко, не приділяється належної уваги проблемі генезису самих динамічних сил. Природа психічної активності, її джерела і рушійні сили залишаються поза спеціальним аналізом.

Когнітивний підхід до вивчення мотивації базується на висунутому Р. Стернбергом, Дж. Форсайтом і Дж. Хедландом положенні, що «мотивація відіграє не меншу роль у досягненні успіху, ніж розумові здібності». Мотивація, на думку Р. Стернберга, може компенсувати відсутність творчого середовища, а інтелект, взаємодіючи з мотивацією, значно підвищує рівень креативності.

У концепції про зовнішній і внутрішній локус контроль Дж. Роттер розглядає особливості побудови підстави вчинку (мотиву) з опорою на власні можливості, зусилля або на обставини. На його думку, при внутрішньому локусі контролю йдеться про переконання, що стосуються власної діяльності і того, наскільки людина своїми зусиллями може досягти бажаного. Дж. Роттер вказує, що одна й та сама підкріплююча подія може викликати у різних індивідів різні реакції. В одному випадку індивід вважає, що досягнення успіху залежить від нього самого, в іншому – від зовнішніх обставин.

Теорія самоефективності А. Бандури тісно пов'язана з концепцією локус контролю Дж. Роттера. А. Бандура показав, що однією з причин порушень поведінки може бути відсутність віри в ефективність власних дій. Згідно з його концепцією самоефективність означає переконання людини в тому, що в складній ситуації вона зможе продемонструвати вдалу поведінку. На думку автора, самоефективність формується під впливом чотирьох чинників: переживання власних успіхів; приклад інших людей; соціальне переконання; переживання емоційних і фізіологічних станів.

Однією з людських мотивацій, без якої неможливий повноцінний розвиток, є мотивація досягнення. Мотив досягнення, на думку Д. Мак-Клелланда [8], – це єдина потреба, яка спонукає людину до активної діяльності. Учений вважає, що потреба в досягненні є несвідомою спонукою до досконалішої дії. Дослідник відзначає такі ознаки мотивації досягнення: орієнтація

на досягнення успіху; мотивація досягнення виявляється тоді, коли діяльність надає можливості для вдосконалення; мотивація досягнення орієнтована на певний кінцевий результат, на мету; для людей з високою мотивацією досягнення характерне повернення до вже перерваних занять і доведення їх до кінця.

Згідно з дослідженнями Х. Хелворсона і Т. Хігінса, переважання однієї з двох мотиваційних установок лежить в основі всієї діяльності. Автори стверджують, що люди, мотивовані на досягнення, усіма силами уникають втрачених можливостей, а мотивовані на уникнення невдач – прагнуть мінімізувати помилки і хочуть залишити все як є. На думку авторів, «відчуття відповідності виникає, коли наші потреби або бажання збігаються з тим, що нам може дати ідея, дія або продукт». Дослідження авторів показують, що створити мотиваційну відповідність складніше, ніж просто «дати людям те, що вони хочуть» або «співвіднести продукт з тим, що їм потрібно». На їхню думку, мотиваційна відповідність виникає, коли ви зв'яжете не лише те, що потрібно людям і що вони отримують, а й те, чого вони хочуть, як вони це отримують і як досягають своїх цілей. Х. Хелворсон і Т. Хігінс стверджують, що «мотиваційна відповідність спонукає людей відчувати правильність своєї справи, сильніше захоплюватися справою» [18, с. 188].

У теорії установки Д. М. Узнадзе вводиться і обґрунтовується поняття «установка» як кордони між суб'єктивним і об'єктивним, що є цілісним, недиференційованим станом суб'єкта, передуманням діяльності. «Особливістю цього стану є та обставина, що він передує появі певних фактів свідомості ... Це не який-небудь певний, частковий зміст свідомості суб'єкта, а цілісна спрямованість його в певну сторону на певну активність».

Згідно з концепцією функціональної автономії мотивів Г. Оллпорта [12], з'явившись для задоволення якої-небудь потреби, мотиви починають жити своїм автономним життям, перетворюючись на самостійні потреби, задоволення яких може саме по собі бути джерелом задоволення. На думку автора, інтерес зміщується на вивчення механізмів мотивації конкретної діяльності, трансформації і заломлення стійких мотиваційних тенденцій у конкретних умовах.

Теоретичний аналіз концепцій мотиваційної спрямованості дозволяє стверджувати, що, незважаючи на численні дослідження в цій галузі психології, на нашу думку, нині проблеми визначення вмісту і структури мотиваційної спрямованості, співвідношення «внутрішньої» і «зовнішньої» мотивації, впливу мотивації досягнення на творчість і активність є актуальними, оскільки вирішуються по-різному представниками різних наукових напрямів вітчизняної та зарубіжної психології. Вивчення теоретичних підходів до дослідження проблеми мотиваційної спрямованості особистості та діяльності показує, що у світовій психології немає єдності в розумінні цього складного феномену. Перспективними напрямками в рамках теоретичного аналізу досліджуваної проблеми є розробка моделі мотиваційної спрямованості особистості та ефективної діяльності.

Список використаних джерел

1. Боришевський М. Й. Дорога до себе. Від основ суб'єктності до вершин духовності : монографія. Київ : Академвидав, 2010. 416 с.
2. Титаренко Т. М. Життєві домагання і професійне становлення особистості практичного психолога. *Практична психологія та соціальна робота*. Київ, 2003. № 4. С. 53–61.
3. Rotter J. Generalized expectancies for internal versus external control of reinforcement. *Psychological Monographs: General & Applied*. 2015. № 80 (1). P. 1–28.

Шипілов Олександр Вікторович,
аспірант 1 курсу групи ЗФП-611
Пенітенціарної академії України

ОСНОВНІ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ ПОВОДЖЕННЯ ІЗ ЗАСУДЖЕНИМИ, ЯКІ МОЖУТЬ БУТИ ОДНИМИ З ПРАВОВИХ ОРІЄНТИРІВ РЕФОРМУВАННЯ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ У ХХІ СТ.

Міжнародні стандарти поведінки із засудженими закладені в Загальній декларації прав людини, Міжнародному пакті про громадянські і політичні права та Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права, які містять загальні положення щодо поведінки з особами, позбавленими волі,

і покладають певні зобов'язання на держави, які їх ратифікували, в тому числі на Україну.

Крім того, існує ціла низка нормативно-правових актів спеціалізованого характеру, які більш детально визначають загальні принципи міжнародних стандартів поведінки із засудженими.

До них можна віднести Мінімальні стандартні правила поведінки з ув'язненими (1957 р.), Декларацію про захист усіх осіб від катувань та інших жорстоких, нелюдських чи таких, що принижують гідність, видів поведінки і покарання (1975 р.), Конвенцію проти катувань та інших жорстоких, нелюдських чи таких, що принижують гідність, видів поведінки й покарання (1984 р.), Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку (1979 р.), Принципи медичної етики, що визначають роль працівників охорони здоров'я, особливо лікарів, у захисті ув'язнених чи затриманих осіб від катувань та інших жорстоких, нелюдських чи таких, що принижують гідність, видів поведінки і покарання (1982 р.), Заходи, що гарантують захист прав тих, хто засуджений до страти (1984 р.), Мінімальні стандартні правила ООН, що стосуються відправлення правосуддя стосовно неповнолітніх (Пекінські правила, 1985 р.), Звід принципів захисту всіх осіб, підданих затриманню та ув'язненню в будь-якій формі (1989 р.), Мінімальні стандартні правила ООН стосовно заходів, не пов'язаних із тюремним ув'язненням (Токійські правила, 1990 р.), Правила ООН, що стосуються захисту неповнолітніх, позбавлених волі (1990 р.).

При цьому слід зазначити, що існують і європейські стандарти організації та правового регулювання виконання покарань і містять загальні принципи міжнародних стандартів поведінки із засудженими.

Зокрема, до таких можна віднести Європейську конвенцію про нагляд за умовно засудженими або умовно звільненими правопорушниками від 30 листопада 1964 р.; Європейську конвенцію про захист прав та основоположних свобод людини 1950 р.; Європейську конвенцію про запобігання катуванням, нелюдському чи такому, що принижує гідність, поведінню або покаранню 1987 р.; Європейські тюремні правила, оголошені рекомендацією Ради Європи R (2006) 2 від 11 січня 2006 р.; Резолюцію Комітету міністрів Ради Європи від 9 березня 1976 р.

«Про деякі міри покарання, альтернативні позбавленню волі»; Резолюцію Комітету міністрів Ради Європи стосовно виборчих, громадянських та соціальних прав ув'язнених від 1 лютого 1962 р.; Резолюцію Комітету міністрів Ради Європи про працю ув'язнених від 18 вересня 1975 р.; Резолюцію Комітету міністрів Ради Європи про освіту в тюрмах від 13 жовтня 1989 р.; Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи стосовно системи ув'язнення та поводження з небезпечними злочинцями від 24 вересня 1982 р.; Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи стосовно надання короткотермінових відпусток ув'язненим від 24 вересня 1982 р.; Європейські правила щодо громадських санкцій та заходів, оголошені рекомендацією № R (92) 16 Комітету міністрів Ради Європи; Європейські пенітенціарні правила, оголошені рекомендацією № R (2006) 2 Комітету міністрів держав-учасниць.

Необхідно зазначити, що сучасна кримінально-виконавча система України переживає період реформування на шляху до її відповідності міжнародно-правовим стандартам, у тому числі поводженню із засудженими, та потребує вдосконалення механізму правового регулювання діяльності кримінально-виконавчої системи.

Зокрема, для приведення вітчизняних стандартів поводження із засудженими у відповідність до національного законодавства і вищевказаних міжнародних та європейських правових стандартів насамперед потребується приведення у таку відповідність нормативно-правової бази щодо діяльності органів і установ виконання покарань, слідчих ізоляторів. По-друге, необхідно вдосконалити форми психолого-педагогічного впливу на засуджених, поліпшити комунально-побутове й медико-санітарне забезпечення осіб, які тримаються в місцях позбавлення волі, у відповідність до встановлених міжнародно-правових стандартів поводження із засудженими.

При впровадженні міжнародних стандартів у кримінально-виконавче законодавство України, які викладені в Європейських пенітенціарних правилах, існують положення, що є обов'язковими до виконання в кримінально-виконавчій системі, та ті, що мають рекомендаційний характер і можуть бути реалізовані лише при створенні відповідних соціально-економічних передумов.

До обов'язкових умов, які підлягають виконанню при трансформації нашої кримінально-виконавчої системи у відповідність до міжнародних стандартів, є управління пенітенціарними установами, які охоплюють порядок прийому і реєстрації в'язнів; їх розподіл і класифікацію; умови розміщення і проживання; питання щодо особистої гігієни, харчування, медичного обслуговування, дисципліни і стягнень, засобів стримування; порядок надання інформації і подання скарг, релігійної і моральної підтримки, зберігання речей в'язнів тощо.

Також обов'язковою умовою відповідності міжнародним стандартам поводження із засудженими є норми, що визначають доцільність пенітенціарної діяльності, зокрема: забезпечення умов життя в'язнів, сумісних з людською гідністю і усталеними в суспільстві нормами; зведення до мінімуму негативних наслідків ув'язнення і різниці між життям у в'язниці та на волі з тим, щоб ув'язнений не втратив почуття самоповаги та особистої відповідальності; підтримання і зміцнення зв'язків з родичами та громадськістю в інтересах в'язнів та їхніх сімей; надання можливості в'язням розвивати свої здібності, набувати навичок, які допоможуть їм успішно долучитися до суспільного життя після звільнення; умови трудової діяльності в'язнів, їх навчання, заняття фізкультурою і спортом; процедуру підготовки до звільнення.

Рекомендовано, щоб комплектування персоналу відбувалося згідно з потрібною кількістю спеціалістів (психіатрів, психологів, соціальних працівників, учителів, інструкторів з професійно-технічного навчання, фізкультури і спорту), враховуючи їх спеціальну фахову підготовку.

При цьому слід зазначити, що недостатнє матеріально-технічне забезпечення органів та установ виконання покарань впливає на успішне розв'язання вищевказаних проблем. Необхідне поліпшення роботи з кадрами кримінально-виконавчої служби, вдосконалення їхньої професійної підготовки, формування якісного кадрового резерву.

Список використаних джерел

1. Загребельна І., Ярошенко В. Зарубіжний досвід застосування заходів заохочення щодо осіб, засуджених до позбавлення волі на пев-

ний строк. *Підприємництво, господарство і право*. Київ, 2020. № 4. С. 339–343.

2. Романюк О. В. Міжнародні стандарти, принципи і рекомендації у галузі виконання покарань та діяльності органів і установ виконання покарань: метод. рекомендації / Академія державної пенітенціарної служби. Біла церква, 2016. 131 с.

3. Єсімов С. С. Превентивне регулювання: теоретичні аспекти. *Соціально-правові студії*. Київ, 2020. Випуск 3 (9). С. 40–47.

Шкода Дарина Юрївна,

здобувачка вищої освіти Пенітенціарної академії України;

науковий керівник: *Самофалов Олександр Леонідович,*

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри адміністративного, цивільного

та господарського права і процесу

Пенітенціарної академії України

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Нині наша країна проходить досить складний шлях переродження своєї державності, виборює свою незалежність і територіальну цілісність. Саме військовослужбовці є тими, без кого цей процес неможливий, саме вони є запорукою безпеки для України та кожного її громадянина. Проте, на жаль, захищеність самих військових не є пріоритетом для політичного керівництва нашої країни. Права та обов'язки такого прошарку як військовослужбовці Збройних Сил України не є повними, а точніше – права військових дуже обмежені.

Процес одержавлення України та зміцнення національної безпеки, забезпечення прав і свобод людини відбувається в той час, коли провідні демократичні країни світу вже встановили чіткі стандарти у сфері прав людини та механізми їх забезпечення, зокрема із залученням військових.

Відповідно до ч. 2 ст. 17 Конституції України оборона, захист суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності України покладені виключно на Збройні Сили України [1]. Згідно з ч. 1 ст. 1 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» захист та оборона своєї Вітчизни є конституційним обов'язком кожного громадянина України [2]. До основної форми виконання цього обов'язку віднесено військову службу.

Але станом на сьогодні загальноприйнятого визначення поняття «військова служба» в науковій юридичній літературі немає. Найчастіше трапляються такі: військова служба є державною службою особливого характеру, яка полягає у професійній діяльності придатних до неї за станом здоров'я і віком громадян України, іноземців та осіб без громадянства, пов'язаних і з обороною України, її незалежності та територіальної цілісності (Закон України «Про військовий обов'язок і військову службу») [2].

Умови проходження військової служби військовослужбовцями в особливий період дещо відрізняються від звичайних умов проходження військової служби. Продовжується (на невиключений термін) період проходження строкової служби. Звільнення військовослужбовців відбувається лише у випадку, передбаченому ч. 8 ст. 26 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу», в усіх інших випадках військовослужбовці Збройних Сил України звільненню не підлягають та продовжують проходити військову службу понад встановлені строки на період до оголошення демобілізації. Накази про звільнення з військової служби військовослужбовців, не виключених зі списків особового складу військових частин, підлягають скасуванню, крім наказів про звільнення у відставку військовослужбовців, визнаних за станом здоров'я непридатними до військової служби з виключенням з військового обліку та в запас за підставами, що відповідають підставам звільнення, визначеним ч. 8 ст. 26 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу».

Правовий статус військовослужбовців характеризується особливими рисами правового, службового становища, наявністю, відповідно до нормативно-правових актів, спеціальних, додаткових прав і обов'язків. У європейських країнах існують спеціальні закони, які регламентують правовий статус військовослужбовців. Україна ще повинна працювати й розвиватися в цьому напрямі.

На сьогодні військо є запорукою безпеки нашої країни, її цілісності та незалежності. Правовий статус військовослужбовця є одним з пріоритетних напрямів, на який необхідно звертати більше уваги.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 21.11.2023).

2. Про загальний військовий обов'язок і військову службу : Закон України від 25.03.1992 № 2232-XII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2232-12> (дата звернення: 21.11.2023).

Шнайдер Катерина Богданівна,

аспірантка кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз ННІ № 2 Національної академії внутрішніх справ

ЗНАЧЕННЯ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ

Розслідування кримінальних правопорушень, які вчиняються під час здійснення публічних закупівель, є досить складним процесом, що насамперед обумовлено специфічною діяльністю у сфері закупівель. Самостійне дослідження окремих елементів цієї діяльності зазвичай виходить за межі знань слідчого, детектива, прокурора, суду, а встановлення фактичних даних, що мають суттєве значення для розслідування кримінального правопорушення, потребує використання спеціальних знань.

Вважаємо, що однією з обов'язкових умов ефективного розслідування означених кримінальних правопорушень є використання спеціальних знань у формі проведення експертиз. Встановлення способу вчинення кримінального правопорушення, що вчиняються під час публічних закупівель, повне, об'єктивне та комплексне дослідження об'єктів, з'ясування існування певних фактів та явищ є неможливим без призначення експертизи.

Загальний порядок призначення судової експертизи у кримінальному провадженні визначений у Кримінальному процесуальному кодексі України (ст. 242, 243, 244) та Законі України «Про судову експертизу».

Експертиза є способом збору доказів експертом на основі існуючих методик шляхом проведення наукового дослідження відповідних об'єктів або явищ. На стадії досудового розслідування експертиза сприяє об'єктивності, повноті та всебічності пізнання події і обставин кримінального правопорушення. Своєю чергою,

висновки експертів є джерелами доказів, що містять інформацію, яка є доказами у кримінальному провадженні [8, с. 15].

Судова експертиза – це дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду [5].

Експертиза становить дослідження наданих судом чи іншими учасниками кримінального процесу об'єктів, яке проводиться експертами на основі спеціальних знань та на науковому підґрунті з метою вивчення відомостей про факти, що мають істотне значення для правильного вирішення справи, яке відбувається у процесуальному порядку з дотриманням встановлених чинним законодавством правил [4, с. 88].

Шепітько В. Ю. зазначив, що як процесуальна дія судова експертиза полягає в дослідженні експертом за завданням слідчого судді або суду речових доказів та інших матеріалів з метою встановлення фактичних даних та обставин, які мають значення для правильного вирішення кримінального провадження [7, с. 340].

Основна мета експертизи полягає у проведенні експертом спеціального дослідження. Таке дослідження передбачає отримання таких нових фактичних даних, які досі ініціаторам проведення експертизи не були відомі та які іншим способом встановити неможливо. Експертиза спрямована на виявлення саме фактичних даних, які можуть підтвердити або спростувати факти, що мають юридичне значення. Самі по собі юридичні факти експертизою не встановлюються чи не виключаються [4, с. 88–89].

Виокремлюють такі головні ознаки змісту експертного дослідження: експерт не виявляє та не фіксує докази чи іншу інформацію; глибоке й усебічне пізнання об'єктів дослідження, що часто супроводжується різними науково-дослідними експериментами та базується на комплексному їх вивченні з урахуванням усіх необхідних фактів і джерел інформації, зібраних під час провадження; найчастіше значну тривалість експертизи зумовлено відповідними технологічними процесами досліджень об'єкта та його обсягами, що вимагає значних зусиль і концентрації уваги експерта або групи експертів; обов'язковий і детальний опис експертом в акті експертизи процесу дослідження та проведених експериментів, переліку наукових методик і реко-

мендацій, нормативних актів, якими він керувався під час дослідження, достатніх аргументів своїх висновків та відповідей на питання, що поставлені суб'єктом призначення експертизи [6, с. 14].

Частиною першою статті 242 КПК України передбачено, що основна підстава проведення експертизи – з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання.

Результати дослідження, яке виконує експерт з використанням спеціальних знань, оформляються висновком експерта: докладний опис проведених експертом досліджень та зроблені за їх результатами висновки, обґрунтовані відповіді на запитання, поставлені особою, яка залучила експерта, або слідчим суддею чи судом, що доручив проведення експертизи. Висновок експерта є самостійним процесуальним джерелом доказів [3].

Висновок експерта під час кримінального процесуального доказування використовується у чотирьох напрямках: 1) кримінально-правовий: а) використання для встановлення наявності ознак кримінального правопорушення; б) використання для встановлення обставин щодо окремих елементів складу кримінального правопорушення – його об'єктивної сторони, суб'єкта та суб'єктивної сторони; 2) кримінальний процесуальний: а) використання слідчим, прокурором, слідчим суддею, судом для обґрунтування процесуальних рішень; б) використання слідчим, прокурором, судом для перевірки наявних та отримання нових доказів; в) використання слідчим, прокурором, слідчим суддею, судом для формування комплексу доказів; г) використання сторонами кримінального провадження для обґрунтування своїх правових позицій; 3) криміналістичний: а) використання для висунення та перевірки версій; б) використання для моделювання механізму кримінального правопорушення; в) використання для подолання протидії досудовому розслідуванню та судовому розгляду; г) використання для обґрунтування тактичних рішень; 4) кримінологічний: а) використання для встановлення обставин, які сприяли вчиненню кримінальних правопорушень; б) використання для розробки методичних рекомендацій, спрямованих на виявлення й усунення обставин, які сприяли вчиненню кримінальних правопорушень [1, с. 12–13].

Таким чином, використання висновку експерта являє собою оперування суб'єктами доказування під час кваліфікації кримінального правопорушення таким висновком для встановлення фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження і підлягають доказуванню, для виконання тактичних завдань, які стоять перед ними, та для здійснення профілактики кримінальних правопорушень [2, с. 242].

Узагальнюючи вищевикладене, можемо зробити висновок, що використання можливостей судових експертиз під час розслідування кримінальних правопорушень, що вчиняються під час здійснення публічних закупівель, сприяє встановленню ознак кримінального правопорушення та елементів складу кримінального правопорушення; обґрунтуванню рішень, які приймає слідчий, детектив, прокурор, суд у розслідуваному кримінальному провадженні; перевірці слідчим, детективом, прокурором, судом наявних та отриманню нових доказів; забезпеченню принципу змагальності; висуванню та перевірці версій; моделюванню механізму кримінального правопорушення; подоланню протидії розслідуванню; обґрунтуванню тактичних рішень; повному та всебічному встановленню обставин, які сприяли вчиненню кримінальних правопорушень. Вважаємо, що подальші дослідження проблемних питань з призначення та проведення окремих видів судових експертиз за фактами вчинення кримінальних правопорушень у сфері публічних закупівель дозволять підвищити ефективність розслідування таких кримінальних правопорушень, розробити рекомендації щодо вдосконалення практики застосування законодавчих формулювань кримінальних процесуальних норм.

Список використаних джерел

1. Воробчак А. Р. Висновок експерта як джерело доказів у кримінальному провадженні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса НУ «Одеська юридична академія», 2019. 22 с.
2. Воробчак А. Р. Використання висновку експерта як джерела доказів під час кримінального провадження. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. Вип. 6. Т. 2. С. 238–242.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

4. Паладійчук О. Ю. Значення судової експертизи у вирішенні завдань кримінального провадження. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2015. Вип. 34. Т. 3. С. 87–89.

5. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 № 4038-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>.

6. Романюк Б. В. Сучасні теоретичні та правові проблеми використання спеціальних знань у досудовому слідстві : автореф. дис. ... канд. юрид. наук . Київ, 2002. 20 с.

7. Шепітько В. Ю. Криміналістика : підруч. для студ. юрид. спец. вищих закл. освіти. Київ : Ін Юре, 2001. 684 с.

8. Шрамко О. М., Юсупов В. В., Пільков Ю. О., Саковський А. А. Призначення судових експертиз у кримінальних провадженнях про корупційні правопорушення : метод. рек. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2021. 92 с.

Шумейко Зінаїда Євгенівна,

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри педагогіки і гуманітарних дисциплін

Пенітенціарної академії України;

Арендар Дмитро Іванович,

здобувач вищої освіти Пенітенціарної академії України

ІННОВАЦІЙНІ МОДЕЛІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПЕНІТЕНЦІАРНОГО ПЕРСОНАЛУ

Зовнішні загрози для української державності, дестабілізаційні процеси всередині самої країни актуалізують необхідність посиленої уваги до професійної підготовки пенітенціарного персоналу. Одним зі шляхів модернізацій освітнього процесу в закладах вищої освіти, що здійснюють підготовку майбутніх фахівців Державної кримінально-виконавчої служби України, є впровадження інноваційних моделей організації освітнього процесу.

У квітні 2004 року в Льєжі (Бельгія) під егідою Європейської Комісії відбулася міжнародна конференція з проблем науково-дослідницької та інноваційної діяльності в університетах, під час якої було представлено новий формат визначення поняття «інновація» як конверсії знань в економічні та соціальні блага [3]. Експерти Європейської Комісії також дійшли висновку про неефективність традиційного лінійного підходу до взаємозв'язку науки і практики: фундаментальні дослідження – прикладні дослідження – розроблення і впровадження в сучасних

умовах. Вони запропонували відкриту інноваційну модель, у контексті якої інновація пов'язана з конкретною взаємодією технічних, соціологічних, дизайнерських та інших креативних елементів у цілісній системі, тобто результати залежать від ефективного управління системою в цілому, а також від рівня професійної підготовки фахівців.

На цьому підґрунті констатовано, що для майбутніх фахівців важливими є такі компетентності: управління знаннями; креативність та інноваційність; здатність до розв'язання проблем, що постають під час навчання чи роботи; «архітектурний» стиль мислення; персональна ефективність; здатність впливати на обраний напрям діяльності.

Аналіз наукових публікацій [1; 2; 3] і досвід практичної педагогічної діяльності дають змогу констатувати, що з метою підвищення якості професійної підготовки пенітенціарного персоналу заклади вищої освіти вдаються до таких заходів: організація обмінних програм здобувачів вищої освіти між різними закладами; залучення до освітнього процесу фахівців-практиків, що пов'язані з конкретною дисципліною; підвищення кваліфікації викладачів; зв'язок закладу вищої освіти з працевлаштуваннями; удосконалення навчально-методичного забезпечення освітнього процесу; поглиблення міжнародної співпраці з іншими закладами вищої освіти й установами.

На сьогодні в руслі упровадження інноваційної освітньої концепції пропонують певні освітні моделі, які набувають усе більшого поширення в контексті реалій сьогодення. Схарактеризуємо деякі з них більш детально.

Перша модель – контекстне навчання, що ґрунтується на інтеграції різних видів діяльності майбутніх фахівців: навчальної, наукової, практичної. Ключовим моментом є поєднання різних форм організації освітньої діяльності здобувачів: навчальна діяльність академічного типу, навчально-професійна діяльність, квазіпрофесійна діяльність. До переваг належить уведення здобувачів вищої освіти до контексту майбутньої професії вже в процесі здобуття вищої освіти, а також створення умов, максимально наближених до умов реальної професійної діяльності [1].

Друга модель – імітаційне навчання, основою якого є імітаційно-ігрове моделювання в умовах здобуття вищої освіти тих

процесів, що відбуваються в реальній системі їхньої майбутньої професійної діяльності. Основним є оперття на використання ігрових та імітаційних форм навчання. До переваг цієї моделі належить можливість відображення в освітньому процесі різних видів професійного контексту і набуття професійного досвіду в умовах квазіпрофесійної діяльності [2].

Третя модель – проблемне навчання, що нагадує наукову діяльність, адже здійснюється на основі ініціювання самостійного пошуку майбутнім фахівцем знань через проблематизацію викладачем навчального матеріалу. Потребує особливої організації та майстерності викладача в постановці проблемного завдання й супроводі здобувачів вищої освіти під час розв'язання проблеми. Варто наголосити, що таке навчання фактично не піддається регламентації, тому краще його застосовувати фрагментами, які необхідно вводити обґрунтовано, за умов адекватного характеру навчального матеріалу. Основним у цій моделі є оперття на постановку і розв'язання проблемного завдання. До переваг належить творче й активне засвоєння знань і способів діяльності [3].

Четверта модель – модульне навчання, яке є різновидом програмованого навчання, сутність якого полягає в тому, що зміст навчального матеріалу чітко структурується для його максимально повного засвоєння. Обов'язковою вимогою є наявність сформованих блоків вправ і контроль за кожним фрагментом. Основною перевагою є організація навчального матеріалу в найбільш стислому і зрозумілому для майбутнього фахівця вигляді [2]. Модулі – це автономні організаційно-методичні блоки щодо кожного фрагмента структурованого навчального матеріалу. Важливо, що зміст та обсяг модулів може змінюватися залежно від диференціації здобувачів вищої освіти і дидактичних цілей. Ця модель забезпечує обов'язкове опрацювання кожного компонента дидактичної системи, чітку послідовність викладу навчального матеріалу й систему оцінювання і контролю засвоєних знань, адаптацію навчального процесу до індивідуальних можливостей і запитів здобувачів вищої освіти.

П'ята модель – модель повного засвоєння знань, вона розроблена на основі ідей Дж. Керролла і Б. С. Блума про необхідність фіксації результатів навчання за умови оптимальної зміни параметрів та умов навчання залежно від запитів і здібностей

здобувачів вищої освіти. Важливо, що викладач, зважаючи на необхідність досягнення повного засвоєння знань кожним здобувачем вищої освіти, складає перелік конкретних результатів навчання, тести для перевірки досягнень, розробляє різні способи опрацювання навчального матеріалу для курсантів з різними здібностями [1; 2; 3]. Перевагою цієї моделі є можливість вибору здобувачем вищої освіти найоптимальніших для себе умов навчання і досягнення максимального результату.

Шоста модель – дистанційне навчання, що здійснюється з опертям на використання новітніх інформаційно-комунікаційних технологій і засобів. Ця модель передбачає гранично опосередковану роль викладача і самостійну роль здобувача у виборі індивідуального темпу навчання, кількості повторів під час використання навчальних засобів і продуктів, а також у виборі рівня засвоєння курсу (стандартний, скорочений або поглиблений). В умовах використання можливостей електронної пошти та інтернету така модель передбачає високий рівень інтерактивності, що відповідає вимогам сучасності. Перевагою цієї моделі є можливість забезпечення широкого доступу до освітніх ресурсів, незважаючи на географічну віддаленість від них [3].

Варто констатувати, що кожна із розглянутих моделей розвиває певний елемент системи професійної підготовки майбутніх фахівців Державної кримінально-виконавчої служби, приділяючи особливу увагу практичній його частині, методичному інструментарію, характеру взаємодії здобувача вищої освіти та викладача, способу організації навчального матеріалу, досягненню максимального результату або використанню специфічних навчальних засобів і технологій.

Отже, інноваційність професійної підготовки пенітенціарного персоналу – це принцип адекватного використання потенційних можливостей традиційних елементів системи освітнього процесу, що зазнають перегляду й осучаснення. Інноваційний підхід в освіті визначається передусім через використання певної моделі організації освітнього процесу, а також через здатність проєктувати і моделювати ефективний освітній процес з використанням різних форм, методів, технологій, засобів навчання.

Список використаних джерел

1. Биков В. Ю. Моделі організаційних систем відкритої освіти : монографія. Київ : Атіка, 2008. 684 с.
2. Мещанінов О. П. Сучасні моделі розвитку університетської освіти в Україні: теорія і методика професійної освіти : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.04. Київ, 2005. 494 с.
3. Шестопалюк О. В. Інноваційні моделі навчання в діяльності вищих навчальних закладів. *Теорія і практика управління соціальними системами*. 2013. № 3. С. 118–125.

Щербина Наталія Олексіївна,

кандидат історичних наук,
доцент кафедри педагогіки та гуманітарних
дисциплін Пенітенціарної академії України

ІНТЕРАКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СИСТЕМИ

Під час підготовки здобувачів пенітенціарної освіти актуальним постає питання урізноманітнення форм і методів навчання задля підвищення мотивації курсантів/студентів до навчання, формування у них стійкого пізнавального інтересу. Тому використання інтерактивних технологій, на нашу думку, дозволяє максимально залучити курсантів і студентів до навчання, активізувати їхню пізнавальну діяльність і сформувати необхідні навички для подальшої професійної діяльності.

Волкова Н. визначає «інтерактивні технології навчання» як сукупність методів, засобів і форм організації навчання, що забезпечують активний характер взаємодії учасників навчального процесу на засадах співпраці та співтворчості й спрямовані на досягнення поставлених дидактичних цілей [1, с. 14]. Дослідниця також наголошує на такій принциповій відмінності інтерактивного навчання від будь-якого іншого, більш традиційного, як те, що воно забезпечує навчальну взаємодію не лише між викладачем і студентом, а й між студентами. Самі здобувачі вищої освіти активно взаємодіють між собою у пошуках і створенні нового знання або в процесі формування й розвитку нових навичок і вмінь.

Спільна навчальна діяльність, розмаїття способів навчальної взаємодії (робота в парах, ротаційних трійках, мікрогрупах, робота за карусельним принципом, робота в малих групах) максимально підвищують активність і внесок кожного учасника, допомагають уточнити власні уявлення, оцінні судження, усвідомити почуття і ставлення, стимулюють вільний обмін думками; розвивають навички активного слухання, співпереживання, співробітництва, упевненої поведінки і толерантності; стимулюють розвиток і самовдосконалення емоційної стійкості й чутливості, гнучкості спілкування, емпатійності, рефлексивності тощо [2, с. 5].

Під час викладання навчальної дисципліни «Основи наукової діяльності та академічної доброчесності», вивчаючи тему «Система і зміст наукових досліджень в Україні», курсантам була запропонована ділова гра. Курсанти шляхом жеребкування отримували певні ролі (аспіранта, наукового керівника аспіранта, членів вченої ради, викладача, який хоче отримати вчене звання доцента чи професора, ректора). Після цього, спираючись на законодавчу базу, кожен моделював свою поведінку задля отримання наукового ступеня чи вченого звання або контролював чи ухвалював рішення про відповідність особи тій ролі, яку вона прагне здобути.

Як слушно зауважує Л. Гошовська, важливим методичним принципом впровадження ділових ігор є відповідність теми гри навчальній програмі, що надає можливість студентам використовувати лексико-граматичний матеріал і термінологічний словник певної тематики [2, с. 92]. Відповідно до нашого курсу нам вдалося не лише окреслити зміст понять «доктор філософії», «доктор наук», «аспірант», «науковий керівник», «доцент», «професор», а й змоделювати порядок та основні етапи на шляху здобуття цих звань і ступенів.

Ще однією вагомою перевагою ділових ігор є те, що ділова гра здебільшого будується на використанні проблемних ситуацій, в основі яких лежить протиріччя, нерозривно пов'язане з проблемним підходом, і значною мірою ґрунтується на ньому. У ділових іграх формування способів розв'язання проблеми як у професійній сфері, так і у сфері соціальної взаємодії здійснюється в процесі активного пошуку й застосування нових засобів

розв'язання проблемних ситуацій, що виникають протягом гри. Студенти повинні вміти оперативно аналізувати ситуацію, вести пошук відсутньої інформації, розв'язувати проблеми, що зникають, замислити варіанти дій і приймати рішення в мінливих умовах [3, с. 8].

Важливою відмінною рисою ділових навчальних ігор є їхній груповий характер, на відміну від індивідуального характеру традиційних форм навчання. Ділова гра вимагає інтенсивної взаємодії між членами навчальної групи, і це підкріплюється насамперед тим, що існує тісна взаємозалежність між студентами в освоєнні ігрового матеріалу. Мета діяльності може бути досягнута тільки спільними зусиллями або групи в цілому, або окремої підгрупи, але ніколи учасником ділової гри поодиноці [3, с. 8].

Ще один ефективний метод, який доцільно використовувати під час підготовки майбутніх фахівців пенітенціарної служби – кейс-метод.

Гошовська Л. наголошує на тому, що, на відміну від ділових ігор, кейс-методи перебувають на стадії еволюції. Один з розробників кейс-методу (методу «аналізу конкретних ситуацій», як його тлумачать методисти) – англійський вчений П. Дейлі – наводить таке визначення: «Це засіб, за допомогою якого аудиторії пропонується велика частка реальності. Вдалий кейс підтримує дискусію, спираючись на факти, що відповідають правдивим життєвим ситуаціям» [2, с. 92]. На відміну від ділових ігор, які розглядаються нами як форма залучення студентів до інтерактивного спілкування, метод «кейс-стаді» позбавлений певних характерних ознак, притаманних діловим іграм, а саме: у ньому відсутня конфліктність ситуації, він більш індивідуалізований і менш спрямований на колективне розв'язання проблеми та не містить фази розігрування ролей.

Метою кейс-методу є залучення студентів до такої ситуації, коли їм потрібно ухвалити професійно вмотивоване рішення, продіагностувати конкретну проблему і самостійно напрацювати шляхи її розв'язання, використовуючи набутий досвід та знання. Студенти пропонують свої напрацювання, які згодом можуть стати предметом ділової гри або підґрунтям для подальших дискусій [2, с. 92].

Отже, на нашу думку, застосування таких методів інтерактивного навчання, як ділова гра та кейс-метод дозволяє якісно покращити рівень підготовки майбутніх працівників пенітенціарної служби, забезпечує формування необхідних компетентностей, які вони зможуть використовувати у подальшій професійній діяльності.

Список використаних джерел

1. Волкова Н. П. Інтерактивні технології навчання у вищій школі : навчально-методичний посібник. Дніпро : Університет імені Альфреда Нобеля, 2018. 360 с.
2. Гошовська Л. М. Використання методів «ділова гра» та «кейс-стаді» для розвитку професійно-спрямованої іншомовної комунікативної компетентності студентів. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія : Філологічна. 2016. Вип. 62. С. 91–93.
3. Швиданенко Г. О., Рєпіна І. М., Іванов І. А., Москаленко О. А. Економіка підприємства: ділові ігри, ситуації та імітаційні задачі : навч.-метод. посіб. Київ : КНЕУ, 2006. 120 с.

Юрченко Єлизавета Володимирівна,
здобувачка вищої освіти Пенітенціарної академії України;
Доній Наталія Євгенівна,
доктор філософських наук, професор,
професор кафедри економіки та соціальних дисциплін
Пенітенціарної академії України

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОЇ ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ В УКРАЇНІ

Основним та пріоритетним каналом взаємодії між державою і суспільством є партійна система. У зв'язку з цим велике значення набуває проблема інституціоналізації партійної системи та політичних партій. У найбільш широкому визначенні під інституціоналізацією розуміється процес формування, заснування будь-яких нових державних і громадських інститутів як стійких форм організації діяльності людей, а також процес визначення та закріплення соціальних норм, правил, статусів і ролей, оформлення їх у систему, здатну діяти задля задоволення суспільної потреби. Процес інституціоналізації призводить до структуризації соціуму. Однак через різні об'єктивні і суб'єктивні причи-

ни процес може піти в протилежному напрямку і призвести до деінституціоналізації, а то й до ліквідації заснованих інститутів.

Нині система політичних партій у будь-якій країні є інституціоналізованою формою політичного плюралізму, боротьби інтересів та програм. Тому процеси становлення й розвитку партійної системи в державах, що демократизуються, визначаються інституційним устроєм держави і розвитком політичного плюралізму. Такий вибір кожна країна робить з цілого набору чинників: від історичної традиції, прикладів інших країн, куди вона орієнтується в розвитку, до конкретно історичних умов і політичної еліти.

Проблема інституціоналізації партійної системи як політико-правового інституту обумовлена роллю партій, що зростає. Політичні партії вважаються одним з найважливіших інститутів, чий вплив безпосередньо позначається на політичній системі загалом. Правова інституціоналізація політичних партій визначається як процес трансформації звичайних асоціацій громадян у повноцінний конституційно-правовий механізм. Інституціоналізація політичних партій містить два складники: правовий та політичний.

Правову інституціоналізацію політичних партій варто сприймати як «регламентацію їхньої діяльності за допомогою правових норм, визнання їхніх конституційних функцій у рамках чинної політичної системи, регулювання за допомогою права цілого комплексу відносин, пов'язаних зі створенням і діяльністю партій» [1, с. 39]. Як правило, правова інституціоналізація політичних партій передбачає єдність двох процесів: «1) конституціоналізації – внесення до Конституції основних принципів статусу політичних партій; 2) законодавчої інституціоналізації, що передбачає регулювання діяльності партій на законодавчому рівні» [1, с. 36]. Законодавча інституціоналізація охоплює правове регулювання таких складових діяльності політпартій: «а) визначення місця й ролі партій у системі відносин «держава – громадянське суспільство»; б) умов і порядку створення політичних партій та припинення їхньої діяльності; в) вимог до організаційної будови, програмних положень, членства; г) фінансування діяльності партій; д) участі у виборчих процесах, формуванні органів влади; ж) контроль за діяльністю політичних партій» [1, с. 36].

Якщо конкретизувати щодо інституалізації політичних партій в Україні, то базовими законодавчо-нормативними актами України, якими регулюються питання утворення та функціонування політичних партій є, такі: Конституція України, закони України: «Про політичні партії в Україні», «Про вибори народних депутатів України», «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів», «Про Кабінет Міністрів України», «Про державну службу», «Про комітети Верховної Ради України», «Про Регламент Верховної Ради України», «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання корупції в Україні» тощо.

Після скасування ст. 6 Конституції СРСР про провідну роль Комуністичної партії в Україні розпочався процес правової інституалізації політичних партій. З ухваленням у 1996 р. Конституції на законодавчому рівні було закріплено право громадян на свободу об'єднання в політичні партії. Пізніше, у вересні 1997 р. було ухвалено Закон «Про вибори народних депутатів України», який установив змішану виборчу систему, відповідно до якої 225 народних депутатів обиралися за мажоритарною системою відносної більшості, а інші 225 – за списками кандидатів у депутати від політичних партій, виборчих блоків партій у багатомандатному виборчому окрузі на основі пропорційного представництва. Депутатські мандати між партіями та виборчими блоками, які отримали чотири й більше відсотки голосів виборців, розподіляються пропорційно до поданих голосів. Ухвалення цього закону дозволило суттєво підвищити статус політичних партій серед громадян, оскільки вони ставали суб'єктами виборчого процесу, маючи право висувати кандидатів як у мажоритарних округах, так і в багатомандатному окрузі, делегуючи своїх представників до ЦВК, окружних і дільничних виборчих комісій. Отже, партії стали головними суб'єктами виборчого процесу.

Після виборів 2006 р., зазначає Г. Зеленько, «процес формальної партизації влади та політики сягнув найвищої за весь період незалежності позначки: уперше всі найвищі посадові особи держави – Президент, Голова Верховної Ради, Прем'єр-міністр – були лідерами політичних партій» [6, с. 108].

8 жовтня 2015 р. Верховна Рада ухвалила Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання і протидії політичній корупції». Цим Законом в Україні запроваджено державне фінансування політичних партій. Право на отримання коштів з Державного бюджету отримали партії, які набрали більше ніж 2 % голосів на виборах до Верховної Ради України (зміни внесені до Закону про політичні партії) [5].

Умови інституціоналізації політичних партій як ефективного політико-правового інституту пов'язані з впливом політичних партій на соціально-політичну ситуацію у країні, що призводить до посилення ролі деяких політичних партій в умовах співіснування в українському політичному просторі досить великої кількості політичних партій. На тлі зниження активності участі електорату в політичному процесі, у тому числі на виборах, реально впливають на соціально-політичні процеси лише великі парламентські партії.

Однак треба зазначити, що в цілому українська політична система вирізняється недотриманням законів, які обумовлюють активність політичних партій. І такий певного роду правовий нігілізм характерний як для політичних партій, так і для органів, які контролюють їхню діяльність (Міністерство юстиції України, Національне агентство з питань запобігання корупції тощо). Відсутність чіткості норм щодо функціонування партій, відсутність державного контролю «за їхньою діяльністю призвели до того, що в Україні зареєстрована найбільша кількість партій порівняно з іншими країнами Європейського Союзу» [6, с. 109].

Отже, можемо зазначити, що специфікою правової інституціоналізації політичних партій в Україні є законодавча та соціально-дієва нестабільність. Також на даний час роль партій в українському суспільстві не можна оцінювати однозначно: з одного боку, зміцнюються їхні позиції в суспільстві, з іншого – зниження рівня довіри до партій з боку громадян.

Список використаних джерел

1. Бевз Т. Інституціоналізація політичних партій як процес. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2011. № 3 (53). С. 31–45.

2. Про громадські об'єднання : Закон України від 22.03.2012 № 4572-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 1. Ст. 1.

3. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

4. Про вибори народних депутатів України : Закон України від 17.11.2011 № 4061-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 10-11. Ст. 73.

5. Про політичні партії в Україні : Закон України від 05.04.2001 № 2365-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 23. Ст. 118.

6. Зеленько Г. Довіра до суспільно-політичних інститутів в Україні і наслідки її дефіциту для України. *Studia Politologia Ucraino Polona*. Житомир – Київ – Краків, 2018. Вип. 8. С. 108–118.

7. Лешанич М. М. Правова інституціоналізація політичних партій в Україні. *Регіональні студії*. 2019. С. 47–52.

Bondarenko Vladyslav,

higher education obtainer of the
Penitentiary Academy of Ukraine;

scientific adviser: Bykonja Oksana,

Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor, Professor of the
Department of Foreign Languages of the
Penitentiary academy of Ukraine

MEANING OF CRIMINAL EXECUTIVE CHARACTERISTICS OF CONVICTED INDIVIDUALS

The issue of the criminal-executive traits of the convicted becomes vital throughout the phase of restructuring Ukraine's criminal-executive system. The personality category is important in criminological research since the criminal (offender) is a central component of criminology as a science. It is impossible to pinpoint the root causes of criminality and create practical countermeasures without analyzing the personality. The foundation of any efforts to prevent crime should be an examination of the offender's personality. For instance, V. Batyrhareieva, O. Dzhuzha, and other authors classify the characteristics of the offender's personality as socio-demographic, socio-role, criminal-legal, and moral-psychological. However, researchers note that this classification regarding the convicted should be somewhat modified. Specifically, the criminal-legal characteristic should be replaced with a criminal-executive feature [3, pp. 67–68; 5, pp. 87–92; 6, p. 132].

Bohatyrov I. and Tsariuk S. conducted comprehensive research on determining the criminal-executive characteristics of individuals

sentenced to terms of imprisonment for a certain period or life imprisonment who are serving their sentences in correctional colonies of the highest security level [3].

Bohatyrov I. indicates that the basis of such a characteristic is formed by two institutions: the institution of punishment execution and the institution of punishment serving, as the essence of these institutions lies in determining the order and conditions of executing and serving various types of punishments, implementing the goals of punishment, and thoroughly studying the personality of the convicted [2]. Specifically, I. Bohatyrov emphasizes the importance of the scientific analysis of the criminal-executive characteristic of criminal punishments and proposes a comprehensive structure for such a characteristic, which includes the following: the criminal-executive characteristic can be the subject of study by the personnel of correctional institutions in the presence of a legal court sentence regarding a specific convicted person; the criminal-executive characteristic is considered from various types of criminal punishment; the criminal-executive characteristic covers the sphere of punishment execution and serving; the criminal-executive characteristic takes into account the specific group of subjects executing and serving the punishment [2, pp. 21–31].

Based on this structural characteristics, S. Tsariuk defines the criminal-executive characteristic of the convicted in his monograph as a system regulated by current criminal-executive legislation, which involves a comprehensive study of the person serving the punishment in a correctional facility of the highest security level [3, pp. 39–40]. This ensures the selection and application of means of correction and rehabilitation for the convicted person and their adaptation after release. He identifies several key points crucial for a proper understanding of this characteristic. Firstly, it is a system of interconnected elements. Secondly, it arises as a result of the activity of the personnel of the institution executing punishments using the basic means of correction and rehabilitation. Thirdly, it reflects changes in the personality of the convicted during the period of serving the punishment. Fourthly, it is important for assessing the possibility of applying a progressive system of serving the punishment. Fifthly, it plays a significant role in preparing the convicted person for release, as it includes a characteristic that

allows conclusions to be drawn about their readiness for independent life after serving the punishment.

It should be noted that the criminal-executive characteristics of convicts committing crimes in correctional facilities should be considered in two forms: behavior preceding the crime and the person's behavior at the time of committing the crime. These include, firstly, the convict's attitude towards the established legal order of executing and serving punishment, socially useful work, socio-educational activities, and general and vocational education; secondly, the motives for the crime, the nature and direction of the offenses, the individual (group) character of criminal activities, the ordinary or organizing role in group criminal offenses, and the article of the Criminal Code of Ukraine. These elements transform the legal status of the convicted. Elements such as the composition of the crime committed, the number of previous convictions, the term of the imposed punishment are significant in determining the punishment and are criteria for choosing the type of correctional facility, and so on [4, p. 116].

The criminal-executive characteristic of convicts is essential not only for identifying those prone to violating the regime and committing crimes but also for the development and implementation of measures aimed at their correction and rehabilitation. It also ensures the implementation of the fundamental principles of the progressive penitentiary system, the main feature of which is the change in the conditions of detention depending on the behavior of the convict. Examples of its mandatory use in the execution and serving of a criminal punishment in the form of imprisonment for a certain term are found in criminal and criminal-executive legislation. For instance, Article 94 "Structural Units of Correctional and Educational Colonies" specifies that in the high-security control units, convicts who, during quarantine, diagnosis, and distribution, demonstrated a high degree of socio-pedagogical neglect and a tendency to continue unlawful behavior are kept. In the units of social adaptation, convicts who behave lawfully and conscientiously approach learning and work and have less than six months left until release are held [4, p. 116].

The significance of this topic increases because study in this area is necessary to create a system of general, specific, and tailored measures to deter crime among those serving sentences in correctional facilities.

References

1. Batyrhareeva, V. S. (2003), Criminological characteristics and prevention of robberies combined with home invasion, Odisei, Kharkiv.
2. Bohatyriov, I. H. (2008), Ukrainian penitentiary science : monograph, DSU IA., Dnipro.
3. Bohatyriov, I. H. and Tsariuk, S. V. (2010), Criminal-executive principles of execution and serving of criminal sentences in correctional colonies of the maximum security level : monograph, Chernihiv charms, Chernihiv.
4. Bodnar, I. V. (2012), Criminological principles of crime prevention in closed penal institutions : PhD in Law thesis, Kharkiv.
5. Ivanov, Yu. F. and Dzhuzha, O. M. (2006), Criminology, Palyvoda A. V. Publishing House, Kyiv.
6. Criminology: general part : manual (2001), Dzhuzha, O. M. (Ed.), Yuryнком Inter, Kyiv.

Hulai Iryna,

higher education obtainer of the
Penitentiary academy of Ukraine;

scientific adviser: *Bykonja Oksana,*

Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor, Professor
of the Department of Foreign Languages of the
Penitentiary academy of Ukraine

CRIMINAL OFFENSES IN UKRAINE

In Ukraine, a criminal offense is defined by the Criminal Code of Ukraine. A criminal offense is an unlawful act that is defined by law as a crime and for which criminal liability may be imposed.

The Criminal Code of Ukraine provides for various criminal offenses: against a person: murder, threats, etc.; against property: theft, robbery, fraud; minor (imprisonment for a term up to two years or a more lenient penalty), medium grave (imprisonment for a term up to five years), grave offenses (imprisonment for a term up to ten years); serious or special grave offenses: more than ten years of imprisonment or a life sentence; individual crimes: committed by one person; group (organized) crimes: committed by a group of people organized to commit crimes; consummated and unconsummated criminal offenses; completed crimes: crimes that result in obvious consequence; incomplete crimes: crimes that do not achieve their goal; physical crimes: based on direct physical impact;

repetition, cumulative or recidivism; cybercrime: crimes are done using the internet, etc.[1].

According to the Numbeo service (which compiles the Crime Index), Ukraine ranks 54th in the world (out of 135) in terms of crime [2–4].

There are such problems of committing criminal offenses as 1) corruption: misconduct by law enforcement agents or other members of the justice system can make the fight against criminal activity much more difficult; 2) insufficient resource base: insufficient financial and technical support can result in a lack of necessary equipment, personnel and infrastructure; 3) lack of cooperation: the need for cooperation between different levels of government, agencies and countries is often difficult, especially in the context of cross-border crime; 4) social factors: poverty, unemployment and other social problems can contribute to crime by creating the conditions for crime to occur; 5) technological development: advances in technology can create new opportunities for cybercriminals and make it more difficult to detect and prosecute their actions; 6) lack of public awareness: lack of public awareness and perception can complicate attempts to control and prevent crime. In Table 1 it is a crime statistics in Ukraine (2014–2020) according to the data of Ukrainian scientists [2–4].

It is necessary to cooperate in various spheres of society providing the necessary resources, effective training and education of law enforcement officers, be attentive to corruption within its own ranks, ensuring equality before the law and fairness in court decisions, reforming the judicial system and speeding up the consideration of cases, implementation of social programs to reduce poverty and unemployment, supporting educational and professional initiatives, developing proactive programs to prevent crime among young people and vulnerable groups, increasing public awareness and participation in security issues, information exchange and cooperation between countries in criminal prosecution, participation in international programs to combat cross-border crime, use of modern technologies to detect and combat cybercrime, use of monitoring and video surveillance systems to ensure public safety [1; 5].

In Ukraine, liability for criminal offenses is regulated by the Criminal Code [1]. A person may be held criminally liable for

committing a crime defined by the Criminal Code of Ukraine. The punishment for a criminal offense may include fines, imprisonment, arrest, or other types of sanctions specified by law. A person suspected of committing a crime has the right to a fair and public trial conducted in accordance with the principles of justice. A convicted person may be required to make restitution to the victim or an accomplice of the crime. After serving the sentence, rehabilitation measures may be provided to integrate the convicted person into society. These are only general principles, and specific rules may change in accordance with department acts and legislative changes that occurred after January 2022.

Crime statistics in Ukraine

Table 1

year	total (offenses)	people who committed a crime	victims	serious crimes	crimes committed by minors	murders	prisoners
2014	▼529,139	▼124,246	▼393,532	▼154,216	▼7 467	▲4,389	▼126,937
2015	▲565,182	▼115,833	▲412,689	▲177,855	▼7 171	▼3 004	▼73 431
2016	▲592,604	▼99,307	▼444,617	▼213,521	▼5 230	▼1 726	▼69,997
2017	▼523,911	▲117,947	▼374,238	▼198,074	▼5 608	▼1 551	▼60,399
2018	▼487,133	▲117,071	▼344,780	▼167,986	▼4,750	▼1 508	▼57,100
2019	▼444,130	▼109,825	▼301,792	▼140,468	▼4,088	▼1 428	▼55,078
2020	▼335,000	▼93,000				▼1 326	▼49,823

References

1. Criminal Code of the Republic of Ukraine. URL: https://sherloc.unodc.org/cld/uploads/res/document/ukr/2001/criminal-code-of-the-republic-of-ukraine-en_html/Ukraine_Criminal_Code_as_of_2010_EN.pdf.
2. Viunyk, M. V. (2020), Criminal law regulation in Ukraine: realities and prospects (analytical materials), Law, Kharkiv.
3. Crime in Ukraine: how the situation changed in 2013–2020. Infographic – the level of crime in Ukraine in 2013–2020. *Word and Deed (slovoidilo.ua)*. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2021/01/28/infografika/suspilstvo/zlochynnist-ukrayini-yak-zminyvalasya-sytuacziya-2013-2020rokax>.
4. Statistics. *New Criminal Code (newcriminalcode.org.ua)*. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/statistics>.
5. Legal encyclopedia (1998) / in Shemshuchenko, Yu. S. and others, Ukrainian encyclopedia, Kyiv. URL: http://leksika.com.ua/13171118/legal/stadiyi_zlochynu.

Riabchun Anastasia,
higher education obtainer of the
Penitentiary Academy of Ukraine;
scientific adviser: Bykonja Oksana,
Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor, Professor of the
Department of Foreign Languages of the
Penitentiary academy of Ukraine

SCANDINAVIAN CRIMINAL AND EXECUTIVE SYSTEM (LEGAL FAMILY)

The development of Ukraine as a democratic, legal, and social state requires an orientation towards the improvement of state policy in the field of the execution of criminal punishments and compliance with international standards for the treatment of convicts and prisoners. In view of the above, we consider it necessary to review and study the experience of the bodies and institutions for the execution of punishments in the Scandinavian countries.

In our subjective opinion, this criminal-executive legal system is the most acceptable progressive example for Ukraine to follow. Thus, many Western scholars use the category of "Scandinavian exceptionalism" in relation to criminal law and criminal-executive (penitentiary) policy of the countries of the Scandinavian legal family, given the consistently low level of imprisonment and relatively humane conditions of detention in prisons [1; 2; 3; 4; 5].

On the other hand, leading penitentiary scientists from these countries point out that the penitentiary policy of the Scandinavian countries is a vivid example of the transition from the strategy of "fighting crime" to the strategy of "harm reduction".

This, it is the result of awareness of the ineffectiveness of traditional measures to combat crime. In addition, according to the research of the Ukrainian scientist M. Puzrov, the criminal enforcement policy of the countries of the Scandinavian legal family is characterized by a high level of practical implementation of the principles of the rule of law, respect for human rights and freedoms, and humanism [6].

Taking into account the national character, socio-economic conditions, and standard of living in Ukraine, the direct borrowing of both legal norms and standards of serving a sentence in the form

of imprisonment for a certain period can disrupt the existing balance between the general living conditions of an "average" citizen and the conditions of serving a sentence. In turn, we support the position of M. Puzyrov and the similarly classical approach to the construction of the Scandinavian legal model (family, institutions), which includes such countries as Norway, Sweden, and Finland [6].

Some researchers include Denmark and Iceland in this model [1–4]. However, the researchers combine these countries into two groups: 1) "Nordic countries": Norway, Sweden, Finland, Denmark and Iceland; and 2) "Scandinavian countries": Norway, Sweden and Finland. The Scandinavian group is part of the Northern group.

Thus, as evidenced by the generalizations of complex national and international scientific studies, the Scandinavian-type penal system reflects the historically determined legal and social segregation of these countries. Administrative structures of institutions and bodies for the execution of punishments in Scandinavian countries are mainly under the jurisdiction of judicial bodies (Sweden, Finland) or integrated into the system of the Ministry of Internal Affairs (Norway).

Correctional institutions are divided into so-called open and closed institutions. The legal regulation of the execution and serving of criminal punishments is based mainly on codified criminal and criminal enforcement legislation as well as on special laws on the execution of punishments, which regulate the structure and appointment of correctional institutions, the legal status of personnel, aspects of the use of physical force, special means, and, first of all, the legal status of convicts.

The law also provides for the legal status of prisoners (for example, the Norwegian Law on Execution of Criminal Punishments). This type of penitentiary system is characterized by the principle of imprisonment in "small groups" and a low level of convictions, a high share of foreign citizens among prisoners and convicts, a wide use of manual labor, and the use of various individual educational, religious, and behavioral programs. Scandinavian penitentiary institutions are characterized by a significant level of openness to human rights organizations and the public, which, in turn, is the basis for a soft policy regarding

the imposition of punishments in the Scandinavian countries. The "harm reduction" strategies are implemented.

References

1. Dullum, J. and Ugelvik, T. (2012), Introduction: Exceptional prisons, exceptional societies? Penal exceptionalism? Nordic prison policy and practice, Ugelvik, T. and Dullum, J. (Eds.), Routledge, New York, pp. 1–10.

2. Mathiesen, T. (2012), Scandinavian exceptionalism in penal matters: Reality or wishful thinking? Penal exceptionalism? Nordic prison policy and practice, Ugelvik, T. and Dullum, J. (Eds.), Routledge, New York, pp. 13–37.

3. Pratt, J. (2008), Scandinavian exceptionalism in an era of penal excess, Part I: The nature and roots of Scandinavian exceptionalism, *British Journal of Criminology*, Vol. 48 (2), pp. 119–137.

4. Pratt, J. (2008), Scandinavian exceptionalism in an era of penal excess, Part II: Does Scandinavian exceptionalism have a future?, *British Journal of Criminology*, Vol. 48 (3), pp. 275–292.

5. Smith, P. S. (2012), A critical look at Scandinavian exceptionalism: Welfare state theories, penal populism and prison conditions in Denmark and Scandinavia. Penal exceptionalism? Nordic prison policy and practice, Ugelvik, T. and Dullum, J. (Eds.), Routledge, New York, pp. 38–57.

6. Puzyriov, M. S. (2018), Execution of punishment in the form of deprivation of liberty for a certain period in foreign countries: a comparative legal study, PhD in Law thesis, Academy of the State Criminal and Executive Service, Chernihiv, State Fiscal Service University of Ukraine, Irpin.

Наукове видання

**КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧА
СИСТЕМА УКРАЇНИ
ТА ЇЇ РОЛЬ У РОЗБУДОВІ ПРАВОВОЇ
І СОЦІАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ**

**Матеріали
XII Всеукраїнської заочної науково-практичної конференції
(м. Чернігів, 01 грудня 2023 року)**

Відповідальні за випуск

Квітка А. С.,
Кисельов Д. В.,
Шмельова Р. І.

Редактори літературні

Сила Л. М.,
Махотко О. П.

Комп'ютерна верстка і макетування

Сила Л. М.

Підписано до друку 27.12.2023 р. Формат 60×84/16.
Друк різнографія. Гарнітура Times New Roman. Ум. друк. арк. 16,74.
Тираж 50 пр. Зам. № 117/23.

Редакційно-видавнича група Пенітенціарної академії України
14000, м. Чернігів, вул. Гонча, 34.

Свідectво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного
реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ДК № 8016 від 23.11.2023 р.